היה חלום

קיבוץ הראל
1955 - 1948

צרור זכרונות של מייסדי וותיקי הראל

ליקטו, ערכו והתקינו לדפוס
רותי ושאול דגן

היה חלום

קיבוץ הראל
1955 - 1948

צרור זכרונות של מייסדי וותיקי הראל

יזהיב הדגן את שדותיך,
ויער עלייך יצל,
לעיר את משלט,
אך לנו את בית,
מגן לשלום הראל!

ליקטו. ערכו והתקינו לדפוס
רותי ושאול דגן

ציורים וסמל הראל: דני קרוון

דבר לקורא

בשלהי שנת 1955 עזבו אחרוני החברים, ותיקים ומייסדים, את הקיבוץ, אותו ייסדו ב-אוקטובר 1948, עוד בטרם נסתיימה כליל מלחמת העצמאות. סבך יחסים טראגי בין החבורה הצעירה והתוססת שהקימה את הקיבוץ לבין התנועה - הקיבוץ הארצי השומר הצעיר - גררו את הקיבוץ ממשבר למשבר.

שישים שנה אחרי, התקבצנו, ותיקי הקיבוץ בהראל, למפגש רעים, לזכור ולהיזכר. נותרו הידידות רבת השנים והזכרונות. קיבוץ הראל כקומונה של חקלאים חדל להתקיים מאז שעזבוהו מייסדיו. כל ההשלמות שהזרימה התנועה המיישבת לקיבוץ נטשוהו כעבור שנים ספורות. כיום נותר רק השלט בצד הכביש. המשפחות המעטות המתגוררות במקום אינן מהוות כלל קומונה חקלאית וספק אם הן עונות ולו על אחד מהקריטריונים המאפיינים קיבוץ.

במפגש עלה הרעיון לקבץ אסופה של זכרונות חברים על סיפור עלייתו ונפילתו של החלום - קיבוץ הראל. חברים רבים נרתמו למשימה, מי שהעלה את זכרונותיו על הכתב, ומי שהדברים נרשמו מפיו. לכולם התודה. בעת עריכת הרשומות נעשה מאמץ לכלול כל חומר שנמסר, ככתבו וכלשונו, למעט מספר קיצורים, או פיצול הדברים ושיבוצם במקומות שונים. לא שינינו דבר, שהרי הקולקטיביות הרעיונית מבית מדרשם של יערי וחזן חלפה מן העולם מזה זמן רב. היו שכללו בזכרונותיהם דברים לזכר אלו שהלכו לעולמם והם נכללים באסופה זו. זאת בלי לעמעם את זכרם האהוב של רבים וטובים שלא נזכרו. הכוונה בעיקרו של דבר הוא סיפור השנים: 1948 – 1955.

אי אפשר שלא להודות לרותי ולשאול שנשאו בעיקר הנטל של איסוף, עריכה והפקת האסופה שלפנינו. אילולא התמדתם ומסירותם ספק אם הספר היה רואה אור. השתתפו וסייעו: אליהו יקיר, אלי שמעוני ושמואל גטר.

תם ולא נשלם

קיץ 2009 שמואל גטר, אליהו יקיר, אלי שמעוני

העין הצופיה על משכנות הראל - הנקודה הישנה

"שורו הביטו וראו מה גדול היום הזה ..."
הגשמת החלום – עלייה להתיישבות כיישוב-משלט בגזרת לטרון, אוקטובר 1948

בוכקה בר-קיני

החלום מתגשם והופך למציאות: שלוש ההכשרות: עין השופט, דליה ושער העמקים, מייסדים את קיבוץ הראל. המיקום - על גבעה החולשת על שטח ההפקר בגזרת לטרון ובמרחק לא גדול מהכפר הערבי הנטוש בית ג'יז. כעבור זמן מצטרפים אלינו חברים מהתנועה בתל אביב מגדוד אילון צפון ומהכשרת נגבה.

ב- 28 לחודש אוקטובר 1948, בשעת בוקר מוקדמת, יצאה שיירת משאיות מקבוצת חולדה בדרכה למבואות דרך בורמה להקמת יישוב-משלט – קיבוץ הראל בעתיד.

המשאיות היו עמוסות לעייפה בציוד מגוון: צריפוני עץ מפורקים, מרצפות, פח גלים לגגות, אוהלים, קונצרטינות, כלי עבודה וחפירה, מזון ומים. על הציוד ישובים היו החבר'ה נרגשים ושמחים. אט אט הגיעה השיירה לגבעה היעודה, המשאיות נפרקות והקמת הנקודה החלה . חברים מכמה קיבוצים וכמה מהורי החברים הגיעו לסייע לנו וכמובן גם אורחים. אולם ראש וראשון היה אברהם הרצפלד, יו"ר המרכז החקלאי ואבי ההתיישבות העובדת. במשך שנות דור הרצפלד לא פספס שום עלייה להתיישבות. וכשהרצפלד הנלהב נטל מכוש או טורייה הדהד כמובן השיר: "שורו הביטו וראו מה גדול היום הזה --- ". ביום זה ובמעמד זה נוסד קיבוץ הראל והשאר זו כבר היסטוריה.

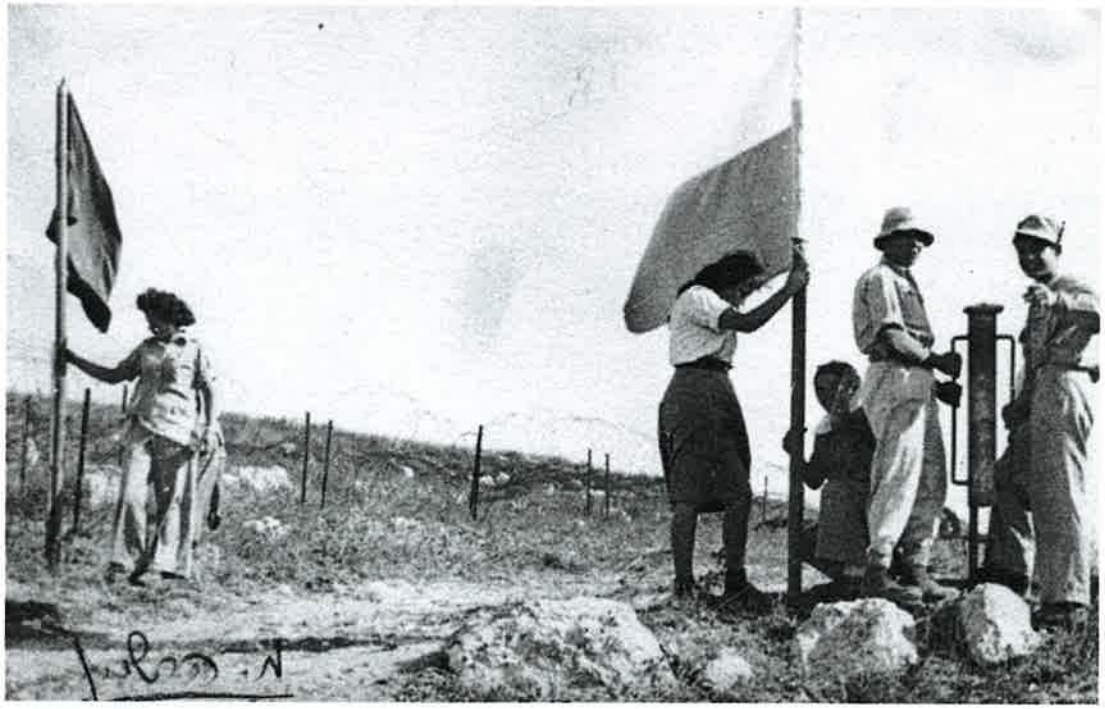

מתנוסס הנס על תורן - העלייה לנקודה

כך צמח קיבוץ הראל

חברת הנוער בעין השופט 1943 — 1946
בוכקה בר-קיני

באוקטובר 1943 נתקבצנו בקיבוץ עין השופט שבהרי מנשה כעשרים וחמישה בנים ובנות, בגילאים 14 – 15 מכל חלקי הארץ. מחיפה ורחובות, רמת גן, קרית חיים ועוד. כולם חניכי תנועת השומר הצעיר. הרעיון בארגונה של חברת נוער בקיבוץ היה, להעניק לחניכים השכלה והכשרה לחיי קיבוץ. כעבור זמן צורפו אלינו כמה נערים שהגיעו ארצה בדרך לא דרך מלבנון. כאן בעין השופט, בהדרכתם של אהרן אלפרט וצפורה ובסיועם של כל חברי הקיבוץ, קיבלנו את ההכשרה לחיי קיבוץ וכן ערכים בתחומי תרבות וחברה, כמו גם נוהלי עבודה. ובצד כל אלה השלמת השכלה שחסרה לנו, יסודית ובמידה מסוימת גם תיכונית. סדר יומנו היה מורכב מעבודה ולימודים. עבדנו בכל ענפי המשק: פלחה, מטעים, גן- ירק, לול, דיר הצאן, סיקול ושירותים. למדנו להכיר את אותם ענפים בהם הוכשרנו על ידי חברי המשק. למדנו בשעות שלפני הצהריים ועבדנו בשעות אחר הצהריים. הערבים הוקדשו לפעולות חברה ותרבות. הכרת הציונות, הכרת חיי הקיבוץ ואהבת הארץ. שלוש שנים של לימודים ועבודה, שלוש שנים של ביחד. כך נוצרה חברה מגובשת שעתידה ביום מן הימים להקים קיבוץ. בתום שלוש השנים הללו היה עלינו להחליט על המשך דרכנו, האם לעלות להתיישבות או להשלים את הקיבוץ בו שהינו.

באותה שנה, בשלהי שנת 1945, הסתיימה מלחמת העולם השנייה והחל המאבק להקמת המדינה. פעולות ארגון ה"הגנה" ובמסגרתו פעולות הפלמ"ח, במאבקו של היישוב העברי נגד המדיניות האנטי ציונית של שלטונות המנדט הבריטי, משכו אותנו ליטול בכך חלק. לכן קיבלנו החלטה להתגייס לשורות הפלמ"ח. אבל הנהגת התנועה הועידה אותנו להקים קיבוץ חדש או להשלים קיבוץ קיים. לאחר דיונים ממושכים בינינו לבין עצמנו ובינינו לבין הנהגת הקיבוץ הארצי נתקבלה משאלת לבנו. באוקטובר 1946 עם סיום ההכשרה בעין השופט התגייסנו לפלמ"ח.

הגיוס לפלמ"ח וההכשרה המגויסת בקיבוץ עין שמר: 1946 - 1948

באוקטובר 1946 הגענו לעין שמר כמחלקה במסגרת פלוגה ז', שהייתה פלוגת המטה של הפלמ"ח וכללה בתוכה מחלקות שונות כמו: סיירים, מסתערבים ועוד. נתקבלנו כאן בחום, בהתלהבות ובאהבה. גם כאן היה הנוהג של עבודה ובמקום לימודים - אימונים. כמו בעין השופט גם כאן השתלבנו בכל ענפי המשק. ללא כל קושי. עבדנו מחצית החודש והתאמנו במחציתו השנייה. באימונים רכשנו את היסודות הראשונים של הלחימה: טירונות, טופוגרפיה, נשק, שדאות, חבלה, כושר גופני, קרב פנים אל פנים ועוד. במשך הזמן שילבו אותנו בפעולות שונות כמו בהורדת מעפילים שהגיעו בחשאי לחופי הארץ.

ב- 1947 הוחל לשלוח מאתנו חברים לקורסים שונים כמו: קשרים, חובשים, מפקדי כיתות ועוד. המסגרת המחלקתית חדלה להתקיים. חברים נשלחו לתפקידים שונים בכל חלקי הארץ: ליווי שיירות לירושלים, הגנה על קו המים בנגב והדרכת מתגייסים חדשים, בכללם עולים חדשים שהגיעו ממחנות המעפילים בקפריסין.

עם פרוץ הקרבות במלחמת השחרור ההכשרה שלנו שבה להתגבש במסגרת פלוגה ג' בגדוד הרביעי בחטיבת "הראל" - החטיבה שלחמה על הדרך לירושלים ובירושלים עצמה. הפעולות כללו כיבוש כפרים ערבים במטרה למנוע את ניתוק העיר ממרכז הארץ. בגזרה רחבה זו לחמנו עד שלהי מלחמת השחרור.

בשוך הקרבות השתחררו רוב חברי ההכשרה ויחד עם הכשרת דליה, הכשרת שער העמקים וחברים מגדוד "אילון צפון" ותל אביב עלו להתיישבות והקימו על חורבות הכפר הערבי בית ג'יז את קיבוצם - קיבוץ הראל - על שם החטיבה.

הכשרת דליה במלחמת העצמאות

אלי שמעוני

הכשרת דליה הורכבה משתי הכשרות. האחת שהתה בדליה החל מ- 1943, ואליה הצטרפה מאוחר יותר הכשרת שריד שאף היא התגבשה בשנת 1943
רוב חברי שתי ההכשרות היו בני הארץ והצטרפו אליהם גם בני נוער שהגיעו מלבנון. במשך שנתיים עבדו חברי ההכשרות בכל ענפי המשק חצי יום ולמדו חצי יום. לחלקם הייתה השכלה עממית ובודדים למדו שנה בבית ספר תיכון. מרביתם היו חניכי תנועת השומר הצעיר.
ב- 1946 עברה ההכשרה ששהתה בשריד לקיבוץ דליה במטרה להתאחד עם הכשרת דליה ולהתגייס יחד לפלמ"ח. לאחר מאבק ארוך הסכים הקיבוץ הארצי שנתגייס לפלמ"ח. זה היה באפריל 1947.
המחלקה שלנו הוצבה בפלוגה ז' - פלוגת מטה הפלמ"ח - שהייתה חלק מהגדוד הרביעי שכלל מחלקות מיוחדות ביניהן גם הפלוגה הימית שעסקה בהעפלה. כבר בתחילת האימונים נהרג חבר שלנו, חנוך נבנהויז שמו, בהתמוטטות מתקן אימונים.
עד למלחמה עסקה המחלקה שלנו באימונים וחלק מחבריה יצאו לקורסים שונים כמו: מפקדי כיתות חובשים וקשרים. שני חברים עברו למחלקה הערבית. אחד מהם, דוד נחום, עבר בהצלחה את ההכשרה ואף יצא לפעילות מבצעית. השני חזר משום שדיבר עברית מתוך שינה.
המחלקה גם נטלה חלק בהעלאת מעפילי הספינה "עלייה" לחוף נהריה.
החל מ- 29.11.47 הפסיקה המחלקה לעבוד במשק ועברה לפעילות מבצעית מלאה כמו בפשיטה על מטה הדיביזיה המוצנחת במחנה תל ליטווינסקי והחרמת הנשק שם.
זמן קצר אחרי פעולה זו עברה המחלקה שלנו לקיבוץ יחיעם המבודד שבגליל המערבי. כאן היא צורפה לגדוד הראשון של הפלמ"ח, שהיה חלק מחטיבת "יפתח". במסגרת זו עברה המחלקה את הקרב על יחיעם, הגנת הגליל המערבי, קרבות משמר העמק וזרעין, מבצע מטאטא והקרב על צפת, קרבות מלכיה ומבצע "דני", מבצע "גיס" וירידה לנגב.
כאשר הוחלט בחלונות הגבוהים בשלהי המלחמה להגן על גבולות הארץ על ידי הקמת יישובי משלט, עלו רוב חברי המחלקה שלנו לצפון, ולאחר התארגנות בקיבוץ דליה הקמנו את קיבוץ הראל.

הכשרת נגבה

אליהו יקיר

הכשרת נגבה הייתה מורכבת מחניכי השומר הצעיר מגדוד אילון ארצי (קני תל אביב צפון ומרכז, ירושלים, חדרה, קרית חיים, חיפה, פתח תקוה ורחובות), אשר התרכזו בהדרגה בקיבוץ נגבה החל מסוף שנת 1947.
החניכים הראשונים (גרעין נגבה א') התגייסו לפלמ"ח בינואר 1948 ולחמו במסגרת הגדוד החמישי של חטיבת הראל בירושלים, והאחרים (גרעין נגבה ב') התגייסו – כהכשרה מגויסת - לפלמ"ח באפריל אותה שנה ולחמו במסגרת הגדוד השביעי של חטיבת הנגב בדרום ובנגב.
בחודש יולי אותה שנה הצטרף גרעין א' לגרעין ב' בנגב.
בתום מלחמת העצמאות התפרקה ההכשרה לשלוש קבוצות:
-חניכי השומר הצעיר מקן צפון תל אביב, הכשרות עין שמר ודליה, וכן מצטרפים מהתנועה בחיפה, חדרה ורחובות, ייסדו את קיבוץ הראל.
-יוצאי קן תל אביב-מרכז, קני רחובות, חדרה, קריית חיים והכשרת חצור, ייסדו את קיבוץ ברעם.
-חניכי "אילון צעיר" והכשרת "שלהבת" ושריד השלימו את קיבוץ נחשונים.

יום העלייה - הכנת האוכל לחבר׳ה

הכשרת שער העמקים
תמר גפן

ראשיתו של גרעין "עקבה", אחד משלושת הגופים שהקימו את קיבוץ הראל, בחברת נוער שהוקמה בקיבוץ שער העמקים. הגענו לכאן נערים ונערות בעיקר מתנועת השומר הצעיר. היינו כאן חברת נוער ראשונה של ארץ ישראלים. הגענו לכאן בשנת 1945 ונתקבלנו בחמימות רבה. נקראנו נוער ד׳ ובקיבוץ קיוו כי בבוא היום נשלים את הקיבוץ. ואמנם בתקופה ששהינו כאן השקיעו בנו רבות. אולם לנו היו תכניות אחרות. רצינו בבוא היום להקים קיבוץ חדש בערבה - בדרום הרחוק - על יד עקבה. לכן בחרנו בשם "עקבה" כשמה של ההכשרה שלנו.
סדר היום שלנו היה: ארבע שעות עבודה וארבע שעות לימוד. המורים והמדריכים שלנו היו ממיטב החברים בקיבוץ. עובדה היא כי כאשר סיימנו את שהותנו כאן נחשבו לנו שנות הלימוד ברמה של בית ספר תיכון.
לבד מהגיוסים השונים שהיו במשק, בהם נטלנו חלק מעבר לשעות העבודה, יצאנו לגיוס לדילול צמחי תירס, עבודה מפרכת למדי שנמשכה שתים עשרה שעות ביום. בתמורה קיבל כל אחד מאתנו חלילית.

כשפרצה מלחמת השחרור נשלחנו צפונה לקיבוץ להבות הבשן הסמוך לרמת הגולן. בעטיה של המלחמה פונו מהמשק כל הנשים והילדים ואנו הגענו על מנת לתגבר את חברי הקיבוץ. בדרכנו לשם הפגיזו הסורים את הסביבה וזו הייתה עבורנו קבלת הפנים.

עיקר העיסוק שלנו היו שעות שמירה רבות הן ביום והן בלילה. המאכל 'הלאומי' כאן היה אז ג'מוסים שניצודו בימת החולה.

שלוש שנים היינו בשער העמקים וחצי שנה בלהבות הבשן שהיה אז יישוב ספר ולכן לא גויסנו לצבא. באוקטובר 1948 עלינו להתיישבות להראל.

יהי זכרם ברוך

עמליה גלעדי

על הדשא הגדול בסרפנד ייסדנו את הקיבוץ

בשלהי הקיץ, בשנת תש״ח, בטרם נסתיימו הקרבות, נפגשנו, על הדשא הגדול במחנה הצבאי בסרפנד, חברים מהכשרת דליה (שקלטה בזמנו את הכשרת שריד) וחברים מהכשרת עין שמר ששהו קודם לכן בעין השופט. לכאן הגענו, לוחמים מהגדודים הראשון והרביעי של הפלמ״ח. הורדנו לכאן על מנת להתאושש הן נפשית והן גופנית לאחר שורה ארוכה של קרבות בהם נטלו חברינו חלק.

על הדשא בסרפנד התוודענו אלה לאלה, החלפנו זכרונות, חוויות ורשמים ונרקמו קשרי ידידות. רבים מאתנו שאלו אז: הנה המלחמה עומדת להסתיים ומה יהיה אתנו? מה נעשה? ההרגשה הייתה שאין לנו אבא ואין מי שיעמוד אחרינו. ואז קם אילן רוזנברג בהצעה: מדוע שאנו, חברי שתי ההכשרות, לא נקים ביחד קיבוץ? - עד כמה שאני זוכרת, הצעתו נתקבלה בהתלהבות על ידי כל הנוכחים.

אני מציינת זאת, כיוון שלא מעט חברים משתי ההכשרות לא נוכחו. היו לנו פצועים שהיו מאושפזים בבתי חולים ואחרים שבמסגרת תפקידם לא יכלו להגיע, שהרי המלחמה טרם נסתיימה ואנו טרם השתחררנו משירות פעיל. אינני יודעת איך התגלגלו הדברים לאחר כנס הייסוד בסרפנד. אבל באותה תקופה החליטו בדרגים העליונים כי חברי ההכשרות המגויסות יופנו להקמת יישובי משלט בגבולות החדשים והרגישים של הארץ.

בדיעבד התברר לי, כי גם אותנו הועידו להקים יישוב-משלט. לכן, לקראת העלייה להתיישבות חזרנו לקיבוץ דליה על מנת להשלים את ההכנות לעלייה על הקרקע.

על המשאית המובילה ציוד להקמת הנקודה

רק ביממה האחרונה לפני שיצאנו לדרך נאמר לנו כי עלינו להקים יישוב-משלט בדרך לירושלים, על אחת הגבעות הצופות על עמק איילון, מול משטרת לטרון - הגבול בינינו לבין ירדן.
לעת בוקר, ביום העלייה על הקרקע, עלינו בקיבוץ דליה על המשאיות ועשינו דרכנו לחולדה. שם נפגשנו עם חברי הכשרת עין השופט ויצאנו לדרך. הקבינות של המשאיות היו עדיין משוריינות ואנו ישבנו שמחים ונרגשים על הציוד. בהגיענו ליעד, מדרון מתחת למשלט 314 הצופה על לטרון, החלה העבודה. סייעו לנו אורחים שהגיעו אלינו ביניהם כמה חברים מקיבוץ דליה, וכן אביו של עמיהדר זסלבסקי ואביו של אילן רוזנברג.

שלמה ארז
על עלייתי ארצה

נולדתי בבירות, בירת הלבנון, והתחנכתי בבית הספר אליאנס. אבי, שעסק במסחר, היה נוסע לעתים קרובות לארץ ישראל - שם התגוררו שני אחיו. כך שמעתי בביתי סיפורים רבים על ארץ ישראל.
באחד הימים הציע לי חברי שלמה טרב, שלימים גם הוא הגיע להכשרה בעין השופט, שנלך ביחד, שלושה חברים טובים, לארץ ישראל. חשבנו לתומנו כי להגיע לארץ זה יהיה עניין קל ופשוט בשבילנו.
וכך, באחד הבקרים לבשתי את שלוש החליפות הטובות ביותר שהיו לי ועזבתי בחשאי את ביתנו. נפגשתי עם שני חבריי: שלמה טרב ואברהם ארזי ויצאנו להרפתקה הגדולה בחיינו. עלינו לאוטובוס שעשה דרכו לצידון ומשם לראש הנקרה. בחור ערבי נוצרי, ששמע אותנו מתלחשים באוטובוס על פלסטין, הציע לנו את עזרתו. משום מה האמנו בו והתלווינו אליו. הצעיר היה מבוגר מאתנו בכמה שנים וכאמור נראה לנו אמין.
יצאנו עימו למסע רגלי כשאנו עוברים על פני כפרים, עולים בהרים ויורדים בבקעות וחוזר חלילה. ההליכה הייתה קשה בעטיו של הבוץ הרב. צעדנו מזיעים עם שלוש החליפות שעלינו. לפתע שמענו נביחות כלבים, היה זה הכפר עלמה. הבחור הביא אותנו לביתם של מכרים שלו בכפר. כאן כיבדו אותנו בלבנה ובלחם ואף הלינו אותנו בביתם בהבטיחם, כי בנם יעביר אותנו את הגבול.
ואכן בארבע לפנות בוקר יצאנו לדרך. כאשר התקרבנו לגבול והבחנו בפטרול בריטי שחלף בקרבת מקום, מיהרנו להסתתר. בסיום העוצר באזור הגבול, חצינו אותו ובדרך עצרנו כלי רכב שאסף אותנו. ביקשנו מהנהג שיסיענו לאחד הקיבוצים. הוא הסיע אותנו לקיבוץ עברון והוריד אותנו בשער המשק.
ניגשנו לשער וסיפרנו לשומר מנין הגענו והוא התרגש מאוד מההעזה שלנו. לאחר שהכניס אותנו למשק, שלח אותנו לעשות מקלחת חמה טובה. כאן ציידו אותנו בחולצות שומריות ובמכנסיים קצרים. כעבור כמה ימים העבירו אותנו לקיבוץ מרחביה.
מאחר שהיה עלינו לעבור ביקורת גבולות, הסתירו אותנו בטנדר שהסיע אותנו כשאנו מכוסים בשמיכות. במרחביה הוחלט אז לרכז נוער של בני עדות המזרח. כעבור כמה שבועות הועברנו לקיבוץ תל עמל. כאן נהנינו מאוד, למדנו לשחות בנחל האסי ועשינו חיים.
מתל עמל הועברנו לקיבוץ מסילות, אשר החל אז לרכז בנים ובנות ממשפחות הרוסות שנפלטו מבתי ספר בעיר, כדי לארגן אותם במסגרת חברת נוער. מאחר שהדבר לא נראה לנו, החלטנו לחזור לבירות על מנת לגייס נערים בני גילנו ויחד לעלות ארצה. יצאנו לדרך בחזרה מבלי להודיע דבר לאיש בקיבוץ.
בהגיענו בשעת בוקר לראש הנקרה פגשנו במשאית עמוסה בזבל. עלינו עליה בהיחבא והתחפרנו מתחת לזבל. כך עברנו את הגבול והגענו לצידון. בלילה ישנו מתחת למשאית שחנתה בקרבת מקום ועם שחר התחלנו לצעוד לעבר בירות. בעוד אנו צועדים חלפה על פנינו המשאית עם הזבל. ביקשנו מנהגה שיאסוף אותנו אולם הוא סירב. אך משסיפרנו לו שאנו בני

עשירים, המתגוררים בוואדי אבו ג׳מיל, ואם יאסוף אותנו הורינו יגמלו לו ביד רחבה, נעתר לבקשתנו. בדרך היה עוצר ובהגיענו לקרבת בירות הופנה הנהג לחניון בקרבת מקום.
אנחנו ניצלנו את ההזדמנות, מיהרנו להסתלק ואף לעלות בהתגנבות על חשמלית וכך שבנו לבתינו. כמובן שהתקבלנו שם בשמחה ובהתרגשות רבה.
אספנו את חברינו וסיפרנו להם המון צ׳יזבטים על הארץ. בינתיים הגיעו שני שליחים מהארץ מקיבוצי השומר הצעיר. ויחד איתם הקמנו בביירות את תנועת "בני ציון". במסגרת זו הייתה לנו פעילות ענפה ומגוונת. יצאנו למחנות ועסקנו בין היתר בספורט ובפעולות חברה. החבר׳ה מאוד התלהבו וכך התקבצו אצלנו כשישים נערים. כחצי שנה אחרי כן נבחרנו ארבעה נערים ואני בתוכם על מנת להגיע לארץ ישראל.
הפעם נפגשנו עם פעיל עלייה שהיה לבוש כערבי ואיתו עלינו לאוטובוס עד לעיר צור. משם המשכנו דרומה, חצינו את הגבול והגענו לכפר גלעדי. לקיבוץ הוכנסנו דרך הפשפש המפורסם והוסתרנו בלול שהיה מיועד לקליטת עולים, למחרת הועברנו לקיבוץ נגבה.

כחודש לאחר מכן הוחלט לפזר אותנו, כעשרה נערים, בחברות של נוער ארץ ישראלי. אני הגעתי עם שניים מחבריי לחברת הנוער בעין השופט. בדיעבד נודע לנו שהמדריכה של חברת הנוער, ציפקה אפרת, שהייתה אידיאליסטית מאין כמוה, כינסה את החברים והכינה אותם לקראת הצטרפותנו לחברת הנוער. הסבירה להם כיצד לקבל ולחבק נערים 'מיוחדים' אלה שהגיעו מארץ ערבית. סופר לנו, שבאותו מעמד קמה אחת החברות ושאלה: האם אלו שיבואו אלינו הם יהודים, אולי הם ערבים שחונכו בשומר הצעיר על הקמת מדינה דו לאומית?
לאחר עלייתנו ארצה המשיכה תנועת "בני ציון" להתקיים ולגדול. ואכן אחרינו עלו ארצה כמה מאות צעירים, בחלקם עם הוריהם. בדיעבד הם 'חסכו' לעצמם את הצרות שהיו מנת חלקה של הקהילה היהודית בעקבות מלחמת העצמאות שלנו.
וכך הגעתי לחברת הנוער בעין השופט ומאוחר יותר התגייסנו לפלמ"ח ובשלהי מלחמת העצמאות הייתי בין מייסדי קיבוץ הראל.

יום העלייה - בדרך להקמת הנקודה

הדפים לאינפורמציה
בוכקה בר קיני

במרוצת השנה הראשונה ראו אור שנים עשר עלונים "דפים לאינפורמציה" אשר קדמו לעלון הקיבוץ "במשלט". ברשותנו, של רעייתי ושלי, נותרו מספר עלונים מהם בחרתי לצרף כמה לרשימה זו. העלונים הודפסו ושוכפלו בבית הדפוס של אביה של רעייתי עליזה ולכן הם נשתמרו אצלנו. בעלונים הופיע מידע על הנעשה בענפי המשק ובחברה, על דרך חיינו כאן בשנה הראשונה.
להלן תקציר של כמה מאותם עלונים.

עלון הראל- פלמ"ח מס' 2 מיום 22.2.49

עברו שבועיים ואת הבטחותינו אנו מקיימים, הנה עלוננו השני. אם יעלה בדעתנו לכנות תקופה זו בשם, לא יקשה הדבר – "בוץ".

בענפי המשק: פלחה, מטעים, גן- ירק, יער ודיר קטן המונה בסך הכל עשרים עזים.
באורווה: מהסוסים מהמנזר נכנס כבר הסוס "נזיר" היטב לעבודה והוא משמש בן זוג לפרדה "אפורקה".
בשיחת קיבוץ שהתקיימה ב- 5.2.49. נמשכו הדיונים על השיתוף, בעיקר על הבעיות של השיתוף במחסן הבגדים. לבסוף נתקבלו ההחלטות האלה.
1. הקומונה שלנו היא קומונה ב', מסומנת בבגדי שבת.
2. כל מתנה של בגדים יש למסור לקומונה.
3. אין להחזיק בחדרים בגדים שלא מהחלוקה.

עלון מס' 4 20.3.49

החורף הולך ומסתיים ופעמי האביב נראים במשקנו.
במשק: בישיבת ועדת משק שנמשכה כחמש שעות הוחלט – לאמץ את דו"ח ישראל יחד עם הצעת הסוכנות למפעל תעשייתי.
גדל הסיכוי לקבל חשמל. השאלה היא מה תהיה גודלה של התצרוכת בחשמל ולפי זה ייקבע גודלו של המוטור שייקנה.
בפלחה: לאחר בקשות קיבלנו לעיבוד שטחים בוואדי סראר כשלוש מאות דונם.
במטעים: השבוע התחלנו בנטיעת גן שזיפים. ניטעו מאה וארבעים וחמישה שתילים.
באורווה: מלבד הפרדה החדשה "לטרונה" שנתפסה לאחרונה לא חל כל שינוי. המצב באורווה גרוע, הבהמות נשארות בלילה בחוץ ללא אוכל וללא טיפול. באורווה כיום: שני סוסים ושלוש פרדות.
בחברה: בוועדת חברים - ביררנו מספר עניינים בקשר לשיתוף. נגענו בעניין הכסף הפרטי אשר היה אצל מספר מועט של חברים. עלתה גם שאלת הבגדים הפרטיים הנמצאים בחדרים בעיקר אצל הבנות. בעניין הנסיעות צוין כי בשטח זה קיימת הפקרות.
בשיחת קיבוץ מיום 12.3.49 אושרו שני תקציבים – של ועדת תרבות ושל ועדת חברים. התקציב הכולל השנתי של ועדת תרבות הוא ארבע וחצי ל"י לחבר לשנה. תקציב ועדת חברים הוא תקציב ניסיוני בסך שתי לירות לחבר במשך שנה.
לאחר שישראל איטקין הגיש את התפטרותו כבא כוח הקיבוץ, הוא קיבל את החלטת הקיבוץ שחייבה אותו להמשיך בתפקיד.

בשיחת קיבוץ מיום 20.3.49. דובר על משמעת למוסדות הקיבוץ ובעיקר למא"ז ולסידור עבודה.

עלון מס' 5 11.4.49

הולך וקרב כבר חג הפסח, הפסח הראשון שלנו במשק.

במשק: המצב במשק של היום הוא כזה, שמספר הידיים העומדות לרשותנו הוא ק
מהצרכים במשק. אנו מחכים לתגבורת שצריכה לבוא בהקדם. את קניית הגנרטור איש
בסוכנות והוא יגיע כפי הנראה אחרי הפסח.

בוועדת העבודה הוחלט על הוספת חצי שעת עבודה. במקום להתחיל בשש וחצי בבוק
יתחילו מעתה בשש.

בענפים: לול: שישה שבועות עברו מאז קיבלנו את העופות, יש לציין שהן גדלו והתפת
יפה.

מאפייה: עדיין מוקדם לסכם את העבודה במאפייה. עוד לא הגענו לשלב של מאפי
מושלמת.

משאבות: למעלה מחודש ימים אנו עובדים במשאבות. השכר היומי שהוקצב לנו על י
חברת אספקת המים לירושלים הוא לירה ותשע מאות מיל. עד חודש מרץ ביצענו עבודה ב
שישים ושבע לירות בשלושים וחמישה ימי עבודה.

בחברה:

בוועדת חברים: רבים החברים הדורשים עזרת הורים לזמן ממושך. המצב קשה ומסוב
החלטנו עקב זה לתת עזרת הורים, רק במקרה שכלכלת המשפחה ירודה ממצבנו אנו. החלט
לקנות מתנת פסח לחדרי המגורים: תמונות וצנצנת לפרחים.

מהחלטות שיחת קיבוץ מיום 20.3.49 הוחלט להטיל על המזכירות לפעול בכיוון לקבי
השלמה מלבד "אילון צפון".

בשיחת קיבוץ נוספת מיום 22.3.49 הוחלט: מאחר שקרו מקרים אחדים של אי ציות בשט
הביטחון, יש לתת למא"ז סמכות לענוש חברים העוברים על חוקי הביטחון.

עלון מס' 6 הראל – עלון אינפורמטיבי של קיבוץ השומר הצעיר הא"י י"ג.

==========

קיבוץ הראל אבל בנפול חברנו משה חיוני. אכן שוב
פקד אותנו המוות, שוב נפל חבר.
בבניין ביתנו ומשקנו נגשים את חזונו של משה.

==========

במשק: למרות בואם של חברים מגדוד אילון צפון סובל המשק מחוסר ידיים עובדות. שכ
זוג בהמות ממנזר "רפאת". אנו עומדים לקבל בקרוב זוג בהמות מקפריסין. צוין שמשפ
העבודה הולך ומשתפר.

סנדלרייה: עם כניסתו של אילן לעבודה ישתחרר חיים פ. מהסנדלרייה.

מאפייה: לאחר מאמצים ולמרות הקשיים הרבים הצלחנו להרחיב את המאפייה והיא יצא
ממסגרת ענף שירות למסגרת ענף מכניס, השבוע התחלנו לספק לחם לכפר-אוריה.
עם כניסתם של החבר"ה מאילון צפון למשק נקווה שהם יוסיפו לנו לא רק מבחינה משק
אלא גם חברתית.

מהחלטות שיחת קיבוץ:
הוחלט על הקמת ועדה פוליטית, כחברי הוועדה נבחרו שמואל ז. שמואל ב. יצחק נ.
לוועדת תרבות צורף אלי יקיר.

אליהו יקיר*
היה חלום

"הנקודה הישנה"

מלחמת העצמאות תמה. השתחררנו, חברי הכשרת "נגבה", משירות החובה בצה"ל. מה עושים? - בימים ההם לא היו לבטים, הדרך הייתה ברורה: קיבוץ-משלט! לימודים אקדמיים לא היו עדיין באופנה ועל טיולי 'התפרקות' לחו"ל מי שמע? אפילו חופשת שחרור אני לא זוכר אם הייתה.

בצומת בֵּילו אסף אותנו הג'.אֶם.סִי הכחול של "הראל" - הקיבוץ שהוקם כמה חודשים קודם לכן על ידי בוגרי חברות הנוער מעין השופט, דליה ושער העמקים - שורדי חטיבות "הראל" ו"יפתח". ועכשיו הצטרפנו גם אנחנו ותיקי חטיבת "הנגב". בקיצור, קיבוץ של יוצאי שלוש חטיבות הפלמ"ח.

מחנה הקיבוץ - "הנקודה הישנה" - הוקם ממזרח לכפר הערבי הנטוש בית ג'יז, על מדרונו הדרומי של רכס טרשים גירני בצד "דרך בורמה" העולה לירושלים (כשני קילומטר מזרחית לקיבוץ הראל דהיום, לא הרחק ממצפור "הראל").

מראש הרכס - עליו נמצא כיום היישוב נוה שלום - נשקפים לצד צפון: עמק איילון שהיה באותם ימים שטח הפקר, בו היו עדיין פזורים שלדים של חיילים שנפלו בקרבות לטרון, מנזר השתקנים ומבצר משטרת לטרון, אשר היו אז בידי הלגיון הירדני. מצד מערב, סמוך למטע זיתים ותאנים נטוש, נמצאו הריסות הכפר הערבי בית ג'יז, שרק הבית הגדול של המוכתר ועץ הדומים הענקי שלידו נשארו שלמים. זה הבית שלידו בזמן המלחמה נשפט והוצא להורג בירייה טוביאנסקי, שנחשד בריגול. רחוק יותר ניבט רכס דִיר-מוּחֵייזין, שעליו יושבים כיום קיבוץ נחשון וכפר העולים בקוע ואשר שמותיהם מזכירים את ניסיון הבקעת הדרך לירושלים במבצע "נחשון" ב- 1947.

כפר נטוש בית ג'יז. 1958 בקרוב - טמפרה

לרגלי הנקודה מצד דרום, בתוך סבך שיחי קנה, גומא ועצי דקל, הסתתרו המשאבות - תחנת השאיבה של חברת "מקורות" שדחפה זמנית מים לירושלים. רחוק יותר לצד דרום בולט רכס

גבעות המשתפל לכיוון מערב, ובקיפוליו נחבאים קיבוץ צרעה שנוסד יחד עם הראל, לידו מנזר רַפָּאת, וקצת מערבה ממנו כפר-אוריה הוותיק ביישובי "פרוזדור ירושלים". כמו כן ניתן לראות כיום מצד דרום ודרום-מזרח, קרוב יותר לנקודה הישנה, את: צֶלָפון, תָּרוֹם ותָעוֹז - יישובי עולים שהוקמו מאוחר יותר, בתחילת שנות ה- 50.
ממזרח לנקודה טיפסה "דרך בורמה" במדרון תלול שהוביל לבית-סוסין - כפר ערבי הרוס נוסף, שבין חורבותיו ניתן היה עדיין ללקט אשכולות ענבים עסיסיים מזן אפיל מתוק וטעים, כאשר השמש השוקעת מאדימה את פסגות שער הגיא שבאופק.

בודדים היינו באותם ימים באזור חרב, זר, חשוף, ריק ועוין. רק אנחנו, קיבוץ צרעה וכפר-אוריה. אמנם רחוק יותר ישבו עוד כמה חברה שאפשר היה לסמוך עליהם - קיבוץ נתיב הל"ה (על שם שלושים וחמישה לוחמי פלמ"ח שנהרגו ערב מלחמת העצמאות בדרכם לעזרת גוש עציון שהותקף על ידי ערבים) בדרום-מזרח, והקיבוצים משמר דוד וחולדה במערב - אך לא היה בכך כדי לרכך את תחושת הניתוק. לא כביש, לא תנועה, לא צבא או משטרה, לא קווי חשמל וטלפון, לא גינה ולא כתם של ירק. רק גבעות חשופות חרוכות שרב (כל החורשות הנאות של אורנים וחרובים, כל שדרות הברושים שיש שם כיום לאורך הכבישים באזור ניטעו על ידי חברי "הראל", במסגרת עבודות יזומות של "הקרן הקיימת לישראל"). רק דממה גדולה, חום ולובן מסנוור של גבעות גיר חַוָורי וריחות של אבק ואפר. שריפות בימות קיץ, גשם קֹר ובוץ אפור-לבן עד הברכיים בחורף, ושַׁרְקִיות (רוחות מזרחיות חזקות) מיללות המבטיחות שהאביב עוד יגיע. קיבוץ-משלט בודד לצד הדרך העולה לירושלים.
והנקודה הישנה עצמה מה היה בה? - כמה אוהלים עגולים-לבנים למגורים, משאריות של הצבא הבריטי, שהוחלפו עד מהרה בצריפי עץ. בעיקר היו אלה צריפים ארוכים, "רכבות" קראנו להם, הבנויים ארבעה-חמישה חדרים בשורה ומרפסת עץ לאורכם.
בחדר כזה היה בקושי מקום לשלוש או ארבע 'מיטות סוכנות' ו'ארון' עשוי מארגזי תנובה ווילון. לצריף כזה היה גג מפח גלי, אבל תקרה לא הייתה, כך שכל מילה שנאמרה באחד החדרים הגיעה גם לאוזני השכנים בכל החדרים האחרים, כמו גם כל צעד על ריצפת הקרשים החורקת. ה"רכבות" שימשו למגורי הרווקים והרווקות הצעירים, ואילו הזוגות הראשונים - בֶּרל'ה וזהבה, ישראל איטקין ויעל, רמי ודרורה - זכו למעט פרטיות באחד משלושת הצריפונים הקטנים, בעלי חדר יחיד, שעמדו בודדים בקצה המחנה. את עיקר השטח בחצר "הנקודה", שהייתה מוקפת גדרות סלילי תיל דוקרני ('קוֹנְצֶרְטִינוֹת'), תפסו מבני הציבור והמשק.
ראש וראשון: צריף פח גדול אשר שימש כחדר אוכל ומטבח בקצהו, וגם כמרכז קהילתי תרבותי בו נתקיימו שיחות קיבוץ, מסיבות ואירועי תרבות. הריהוט בו היה דל למדי - שני טורים של שולחנות עץ ערומים, ללא צבע או מפה, ומשני צדדיהם ספסלי עץ גס - גם המזון היה דל יותר. עם זאת זכורים לטוב הריבה המדוללת במים שבעזרתה ניתן היה לגמוע מהמשקה הפושר והתפל שאמור היה להיות תה, פרוסות הלחם היבש הטבולות בשמן עם בצל של שאריות טיגון, ודייסת הסולת שרק לעתים רחוקות המבשלת הצליחה לא לחרוך. מחסן הפרודוקטים שליד המטבח היה כאבן שואבת, מושא חלומותיהם של כל חובבי ממתקים שהרבו לשלוח ידם בסתר לטבלות השוקולד, זאת עד שהאקונומית מצאה תרופה למכת הגנבות: כדי להטעות את הגנבים הדביקה פתק על כל קופסה ובה פירוט מדוקדק של תוכנה, רק על קופסת השוקולד לא כתבה דבר... קירות הפח של חדר האוכל להטו בקיץ, והרעישו עולמות כשטיפות הגשם דפקו עליהם בחורף. גגו של חדר האוכל היה מנוקב חורים חורים מכדורים, ששומרי לילה משועממים ירו בחולדות שהתרוצצו על הקורות ('קְרוֹקָבוֹת') התומכות בגג.
למרות כל אלה לא הרגשנו מסכנים, שהרי הייתה זו תקופת ה"צנע" במדינת ישראל הצעירה, כאשר מצרכי יסוד כגון קמח, סוכר וביצים, היו מוגבלים ומתוקצבים וכל אזרח צריך היה לשלם עבורם ב'נקודות' (תלושים) בנוסף לכסף. עם זאת לבנות שעבדו במטבח היה ללא ספק קשה, במיוחד לעירוניות שביניהן: לפברק ארוחות ממעט המצרכים שהיו, ללא פריג'ידר, כיריים חשמליים ומכונה לרחיצת כלים. קשה היה לשטוף במים קרים את הסירים הענקיים

והמפויחים. אביבה, הסמינריסטית העדינה, זוכרת עד היום כיצד בקושי עצרה דמעותיה למשמע דברי הלגלוג של בנות חברות הנוער המיומנות בעבודות מסוג זה למראה קשייה בשפשוף סירים.

בערבי שבת, לאחר ארוחת הערב, היינו מתכנסים בחדר האוכל לערב תרבות ושירה. כמרכז ועדת תרבות דאגתי להכין לקראת הערב פרקי קריאה (משל אלכסנדר פֶּן, אברהם שלונסקי, נתן אלתרמן ועוד) וקטעי הומור (דן בן-אמוץ ודומיו), או להזמין להופעה את אחד האמנים, הבדרנים, או, להבדיל, מרצה בנושא ביטחוני/מדיני כלשהו. רק את בְּנֵי מָהֳרָשָׁק, הפוליטרוק של הפלמ"ח, לא צריך היה להזמין; הוא היה מופיע בכל שעה בלתי אפשרית, גם באמצע הלילה, מכה ב'פעמון' (מין טבעת ברזל גדולה) שהיה תלוי בכניסה לחדר האוכל, כדי להזעיק את החבר'ה, מרביץ 'סְפִּיץ'' חוצב להבות, ומסתלק.

הפעמון המפורסם - מקיץ הנרדמים

מוצאי-שבת היו קודש לאסיפות קיבוץ בהן דנו בעניינים שברומו של עולם: את מי לקבל ואת מי לא לקבל לקיבוץ, האם לאשר לברל'ה לנסוע לפסטיבל הנוער הדמוקרטי בבוקרשט, איזה טרקטור לקנות, איך להעניש את שלמה אַרְזִי (נהג הג'.אם.סי) שלא החזיר את עודף דמי האש"ל שקיבל, בטענה ש"הלירה עפה ברוח", האם לאפשר לזֶדָה - אורחת מזדמנת מצרפת, מעריצה נלהבת של פלמחניקים גיבורים - לא לעבוד ביום על מנת שתהיה רעננה בשעות הלילה, וכו' וכו'.

מוסד לא פחות חשוב הייתה המקלחת: מבנה פח על רצפת בטון ערום שמחיצת פח דקה מפרידה בין החלק המיועד לבנים לזה המיועד לבנות. המחיצה הייתה מחוררת נקבים מזמינים-מגרים עיניים סקרניות, ועל הספסלים שמנגד ניהלו החברים את דיוני ה'פרלמנט' בחדשות היום, תוך שהם מתפשטים, מתלבשים או סתם מגרדים את הצ'יז מבין אצבעות הרגליים המיוזעות. מים חמים הגיעו רק במשורה, במידה שתנור הסולר הרעשני שמחוץ למקלחת לא כבה ובתנאי שבמכבסה הסמוכה כבר גמרו לעבוד.

והייתה גם "הקומונה" (מחסן הבגדים המשותפים), לשם היה כל חבר קיבוץ בא ביום שישי לקבל בגדי שבת מגוהצים ובגדי עבודה נקיים לשבוע הקרוב, וכדי להתעדכן בדברי הרכילות האחרונים: מי 'הולכת' עם מי, מה אמר א' ומה שמע ב'. בקצה המחנה עמד צריפון המרפאה שעל אחד מקירותיו, מבחוץ, היה ארון 'האספקה הקטנה' (קונדומים), ארון אליו היו הנזקקים מתגנבים באין רואה באפלה. היו בחצר גם חדר נשק וגנרטור לייצור חשמל, חדר סידור-

עבודה, וחשוב מכל - סככת 'שירותים', שכל כולה אינה אלא ריצפת עץ נטויה על פיו של בור מעלה צחנה שבמרכזו חור שמעליו צריך היה לכרוע כדי להשתחרר מלחצים לא נשלטים.

מבני משק, כולם מפחים חלודים, היו ארבעה: רפת, דיר צאן, אורווה וסככת מכונות. רפת לפרות הראשונות שקיבלנו, "דמשקאיות", שאחת מהן - "חֲמָדָה" קראנו לה - הייתה יפה במיוחד, בעלת עור רך וחלק בצבע חום-אדום. את הפרות היו מוציאים למרעה לסבך הסוף והקנים שמסביב לתחנת השאיבה לרגלי המשלט, כשבתיה - בת למשפחת רפתנים גזעית מחדרה - נוהגת בהן. דיר הצאן שימש מחסה לעדר העזים הקטן, שאילן הרועה היה מוליך ללחך עשב מהגבעות הקרחות שמסביב ל"נקודה". והאורווה הייתה מיועדת ל"מריה", הסוסה הלבנה הגלמודה, שבן זוגה, "ישו", הספיק לברוח עוד לפני היות האורווה.
גם זוג הפרדים הקפריסאים הצטופפו שם וכמובן "אָפוּרְקָה" - אותה פרדה אפורה-לבנה שהייתה חכמה מכל בהמה, שהרי אפורקה ידעה לעבוד 'בשכל'. כשהייתה אפורקה רתומה לעגלה זוגית, הקפידה תמיד לפגר בפסיעה או שתיים כך שבן זוגה הטיפש ימשוך בעיקר העול, וכאשר חרשה בשדה ומעבידה ישב לנוח בלי לקשור את רצועות הרתמה לסלע כלשהו, נהגה להסתלק במהירות ולחזור בשובה ונחת לאורווה כשהמחרשה הערבית נגררת בעקבותיה. אך יותר מכל אהבה להסתובב בחצר המחנה, לטעום מסיר הלפתן שהמבשלות העמידו להתקרר במרפסת המטבח, או ללקט גרגירי שעורה מתוך שק שהשכילה לקרוע ליד הרפת. מריה הסוסה, לעומת זאת, עבדה בלי חכמות בשירות התרבות; עליה נהגתי לדהור - כמו בּוּק ג'וֹנְס מהסרטים - דרך השדות לקיבוץ צרעה, כדי לתאם פעולות תרבות משותפות - טקס חג הביכורים, למשל.

סככת המכונות נועדה להגן על הטרקטורים מאבק וגשם. היו שם ה"קֶייס" עב הכרס ורחב הגלגלים, ה"חסידה" הדקה הגמלונית והנוחה להתהפך, זחל ה"קָטֶרְפִּילֶר" הרציני והמכובד, והקומביין - הגדול מכולם. כאן, בסככת המכונות, גם נתגלה לראשונה כשרונה החינוכי המדהים של אביבה, כפי שיוכיח מעשה שכך היה: באחד הימים עמד נחום, הפלאח הגברתן השעיר, בסככה מלטף בעיניים אוהבות את הקומביין החדש כשלמקום הגיעה להקת זאטוטים מתפרעים מגן-הילדים של כפר-אוריה. חיש מהר טיפסו הזאטוטים על הקומביין מכל עבר, למרות מחאותיו הנמרצות של נחום. לשווא ניסה להוריד אותם אחד אחד; על כל זאטוט שזרק למטה, טיפסו שניים אחרים למעלה. רק אביבה, שנזדמנה למקום, חילצה אותו ממצוקתו: "ילדים", קראה בקול, "נראה מי יורד הכי מהר!" - ובין רגע היו כולם למטה.

ממה התפרנסנו? - בחודשים הראשונים עיקר ההכנסה הייתה בסעיף ביטחון, כלומר תקציבים שקיבלנו תמורת שמירת הגבול מפני חדירת מסתננים, ואבטחת "דרך בורמה". בלילות היו חבר'ה שלנו מסיירים לאורך השבילים, המלבינים לאור הירח, המובילים אל הגבול, מניחים מארבים בשטח ההפקר שליד לטרון, או עורכים 'פשיטות' על כפרים ערביים נטושים כדי 'לארגן' וֶלְסִים (קורות ברזל) וחומרי בניין שניתן היה למכור בשוק 'החופשי'. ובימים - מתגלגלים בצריפים ובאוהלים מוכי זבובים ובַּרְחָש, ולפעמים נוטלים 'מעשר' מהמשאיות המובילות אספקה לירושלים ב"דרך בורמה". השיטה לגביית המעשר הייתה ממש ספורטיבית: כמה חבר'ה מחכים למשאית בצד דרך העפר המטפסת ועולה במדרון התלול והמאובק בואכה בית-סוסין, וכאשר המשאית הייתה מתנשפת אט אט בתוך ענן אבק במעלה הדרך, אחד החבר'ה היה נתלה עליה מאחור וזורק ממנה אבטיחים ושאר דברים טובים לחבר'ה האחרים שהיו רצים מאחורי המשאית ומלקטים את השלל.
מדי פעם, לאחר שמסתננים הצליחו לחדור ולגנוב רכוש מאחד היישובים באזור, יזמו חברי הראל - לפעמים בשיתוף אנשים מצרעה ונתיב-הל"ה - פעולות תגמול 'פרטיות' אל מעבר לגבול. בלילה אחד הצליחו מסתננים, למרבה הביזיון, לגנוב גם לנו זוג פרדות - או שמא השתחררו ופשוט ברחו מהאורווה? - כך שנדרשה תגובה מיידית וחזקה, "למען יראו וייראו". ואכן, בו בלילה ירדו כמה חבר'ה לשים מארב בשטח ההפקר בלטרון.

היו אלה חיים בנוסח "המערב הפרוע", קיבוץ ספר שהוצג - במטכ"ל של צה"ל - כדוגמה של יישוב שיודע להסתדר בכוחות עצמו, ללא עזרת הצבא. קשה להאמין, אבל כזה היה קיבוץ הראל, הקיבוץ ה"שמאלני" לעתיד לבוא, בראשית דרכו.

עם הזמן למדנו להתפרנס גם מעבודת כפיים, בתחילה בעיקר מעבודות-חוץ, שהרי משק חקלאי לא היה קיים עדיין. הבחורים עבדו במחצבה, ליד קיבוץ נוה אילן בדרך לירושלים, בסלילת כביש "הגבורה" מצומת "נחשון" עד "שער-הגיא", בנטיעת יערות ה"קרן קיימת" שלצדי הכביש, ובשמירה על ציוד של מע"צ וחברת "מקורות". לימים רכשנו טרקטור-בולדוזר גדול (TD9) ואז כמה חבר'ה, ביניהם גדעון עין גדי ומוֹרָה, עבדו בייבוש אגם החולה ובהכשרת דרכים בנגב המערבי. הבנות עבדו בחלקן במשתלת הקרן הקיימת שבאזור, בעישוב וניכוש עצי היער הצעירים, והמורות והגננות שביניהן עבדו בהוראה ביישובי הסביבה.
העבודה במחצבה הייתה ממש קשה והבחורים יצאו אליה בתורנות: שבועיים עובדים במחצבה, ושבוע 'נחים' בבית בשמירת לילה. אֲלִיק ואני, בהגיע תורנו, היינו יוצאים לדרך לפני עלות השחר, סוחבים את ה"מַנַשְקוֹת" (מין מערכת סירים מולבשים זה על זה, לנשיאה ביד) עם האוכל עד הכביש, תופסים טרמפ עד המחצבה, עובדים כל היום, וחוזרים שוב בטרמפ עם שקיעה. היה קשה כי לא היינו רגילים לעבוד: מכים במכושים בסלע בכל הכוח, להבדיל מהפועלים הכורדים הירושלמים הוותיקים שעבדו גם הם באותה מחצבה. אלה עבדו לאט ובשכל: כל מכת פטיש מחושבת, מכוונת ומבקעת את האבן באחת.
את האבנים המבוקעות צריך היה להעמיס על קרוניות ולדחוף אותן בשארית כוחנו אל המגרסה. עד להפסקת ארוחת הבוקר היו כפות הידיים מכוסות בועות צורבות וכואבות, ויום העבודה הרי רק החל! כל היום בשמש הלוהטת והחום מתיש ומייבש את לשד העצמות. רק כשנערך פיצוץ ("בָּרוּד") בקיר המחצבה, ניתן היה לפוש קמעה וללגום מעט מים צוננים משיבי נפש. חשוב היה לנו 'לשמור פָּסוֹן', לא לפגר אחרי הפועלים הכורדים, כדי לא לאבד את מקום העבודה.
עבודה בשמירה, לעומת זאת, פירושה היה מנוחה. מה זה מנוחה? - אליק ואני היינו יורדים בערב אל ה"בּוּדְקָה" (מן צריפון קטן על גלגלים) של מע"צ שבצד הכביש, אשר סלילתו טרם הושלמה. חצי לילה יושבים ליד מדורה מחוץ לבודקה וצולים תפוחי-אדמה או קלחי תירס על האש, מכינים קפה שחור בפינג'אן ומזמינים כל נהג משאית מזדמן שמעז לעלות בלילה לירושלים לשתות אִתנו. בשארית הליל אהבנו לישון על מיטות שדה בתוך הבודקה, כמובן לאחר נקיטת כל אמצעי הזהירות המתבקשים נגד גנבים-מסתננים: נעילת הדלת והחלונות ומלכודם ברימוני-יד שניצרתם שוחררה - טכניקה נוחה ובטוחה למדי (?) שהבאנו מהפלמ"ח. לא חששנו שמא ייגנב הציוד שעל שמירתו הופקדנו, שהרי את הטרקטור וכלי העבודה שבחוץ אי אפשר לקחת בלי שנתעורר. ולמחרת ליל השמירה, איזה יופי, יום פנוי לשוטטות בבוסתנים הנטושים של הערבים ללקט ענבים - ענבים-ענבים, כאלה עסיסיים עם גרעינים, לא גרגירי פלסטיק מלאים מים מתוקים שמוכרים כיום בסופרמרקטים - ותאנים כאלה גדולות סגולות ומתוקות שרק בבית ג'יז ניתן למצוא כמותן.
בסלילת כביש "הגבורה" - מצומת נחשון לצומת בית-שמש ומשם לשער-הגיא - לא עבדתי, אבל בשתילת החורשות שבצדי הדרך כן. לחפור גומות מהר מהר, לזרוק שתיל לתוך הגומה, להדק היטב, להוביל חמורים שנושאים פחי מים, להשקות, ובחודשי הקיץ החמים לעדור, לנכש עשבים, והזיעה ניגרת והגב כואב. אז בחלוף רכבך, הקורא, ליד הראל בכביש הישן לירושלים, עצור לרגע, הבט בשדרות הברושים המיתמרים אל על כלהבות ירוקות, בעצי האורן והחרוב - זה אבא ואמא, סבא וסבתא נטעו.

לאט לאט הונחו גם יסודות למשק חקלאי: פלחה באדמות הרחוקות והפוריות יחסית שליד וואדי סראר (נחל שורק), בצל-ירוק בחלקות אדמה גירית דלה, שנחרשו בדי עמל במחרשה ערבית, מטע נשירים קטן - האומנם נאכל אפרסקים ותפוחים בעוד שנתיים-שלוש? לא ייאמן. ליד בית ג'יז, כמה פרות המספקות יום יום מספר כדי חלב ל"תנובה" ירושלים, לא לפני שהחבר'ה גרפו מהחלב את שכבת השמנת.

הובלת חלב ל"תנובה"

ענף הפלחה, הוותיק והנכבד בענפי המשק, סיפק לא מעט חוויות גם לרבים שאינם פלאחים: להעמיס ולהוביל שקי שעורה שנקצרה בשדות נטושים בשולי הר חברון, לפרוק שקי דשן כבדים בתחנת הרכבת של וואדי סראר ולזכות בתמורה ל"חאפלה" מפרודוקטים שהפלאחים 'זינבו' מהמטבח, או להשתתף בגיוס המוני לפיזור גרגירי צֶלֶוֹ (מין רעל להדברת עכברים) שצריך היה להשחיל בעזרת מין משפך לתוך חורי הנברנים, בשדות שלרגלי תל בַּטָאשִׁי. במשך שעות ארוכות היינו צועדים לכל רוחב השדה, בשורה צפופה, בנים ובנות מפזרים את גרגירי הרעל, ושירי מולדת וגעגועים נישאים ברוח.
חוויות מסוג שונה סיפקו הגיוסים - לאחר יום העבודה הרגיל - למסיק זיתים. עד חשכה היינו 'חולבים' את הזיתים מהעצים במטע הערבי הנטוש בבית ג'יז אל הברזנטים הפרושים מתחתיהם, תוך שיחות עליזות ודברי רכיל על מה ש'הולך' בינו לבינה. הזיתים נכבשו בסופו של דבר ב'ממלכה' של יוֹסֶפִיק - בית אבן ערבי מפואר, שבתוכו בנינו בריכות לשריית והמלחת הזיתים הירוקים - אשר לא חדל להסביר לכל מי שנזדמן בדרכו את התהליך הכימי של סילוק המרירות מטעמם של הזיתים.

בשלב מסוים התחלנו לעסוק גם בבניית "הנקודה החדשה", דהיינו יישוב הקבע, במקום בו נמצא כיום קיבוץ הראל. הקמנו צריפים פיניים חדשים ומשופרים למגורים בראש גבעה סמוכה לבית ג'יז, בנינו רפת, מגדל סילו, לול, מוסך, מסגרייה, נגרייה ועוד. בחצר המשק אשר במדרון הפונה אל הכביש. ובחלקו התחתון של המדרון, הקרוב יותר לכביש, 'צמח' צריף שבדי גדול שאמור היה לשמש כחדר אוכל כולל מטבח. לא רחוק משם הוקמה המקלחת החדשה והמכבסה, וקצת הלאה משם נבנה מחסן נשק וחדר לגנרטור - המבנה הראשון והיחיד, מבטון! בניית נקודת הקבע התקדמה בעצלתיים, מחוסר תקציבים ובעלי מקצוע, בעוד אנו ממשיכים להתגורר בתנאים לא תנאים במשלט שלנו, מייחלים לעבור סוף סוף לביתנו הקבוע.
באחד ימים זכינו לביקור של אורח נכבד מ'הגולה הדוויה' בארה"ב: מר סְטְרִימְלִינְג, תורם חשוב של "המגבית המאוחדת". וכהוקרה על קבלת הפנים המכובדת שערכנו לו הוא שלח לקיבוץ מקרר וארגז מלא בגדים משומשים. את השלט "נחלת סטרימלינג" - שם משנה שהסוכנות היהודית ניסתה להדביק לקיבוץ - הצבנו ברצון רב ביציאה האחורית מהמשלט. הבגדים שקיבלנו שימשו, מכל מקום, לתחפושות פורים 'משגעות'.

בקיץ 1950 נשלחתי לתקופת הכשרה בגן-הירק של קיבוץ שער העמקים. יחד עימי נשלח גם צבי, להכשרה בגננות נוי (שם התחילה הקריירה שלו כאדריכל נוף). היו אלה חודשים נעימים ומלאי עניין: ביום לשתול כרוב, לקטוף עגבניות, לאסוף תפוחי-אדמה, להשקות בתלמים, להעביר צינורות השקיה כבדים ("סְקִינֶרִים" קראו להם) מעמדה לעמדה, ובלילות הירח לשכב על הדשא שלפני חדר האוכל, להאזין לקונצרט תקליטים וללטוש עיניים עורגות בבנות הקיבוץ המושכות והחינניות שמדי פעם גם כיבדונו בביקורן באוהלנו הדל.

באביב 1951 נישאנו, אביבה ואנוכי. החופה הרשמית נערכה בגינה בחצר ביתו של הדוד, ד"ר פנחס פֶלְדמן, בשדרות רוטשילד בתל אביב. קהל המוזמנים היה מצומצם למדי, בעיקר דודים ודודות של אביבה. המשפחה שלי, מה לעשות, כללה רק שלוש נפשות - הורַי היֵקים, שלא הרגישו בדיוק 'בבית', בחברת ותיקי הציונים מרוסיה, ואחי הקטן. אולם עיקר השמחה, עבורנו לפחות, הייתה בחגיגת החתונה שנערכה מספר שבועות לאחר מכן בקיבוץ. החגיגה נערכה במשותף, מטעמי יעילות וכדי להרבות שמחה, עם עמיהדר ויעל שגם הם התחתנו באותו חודש. החופה, כלומר הדגל האדום של הקיבוץ קשור לזוג קלשונים ושני רובים, הוצבה בגורן שבנקודה הישנה הצופה אל עמק איילון, ואת ה"כתובה" ההומוריסטית שכתב אחד החברים (עמי ביברמן?) קראו בקול דרמטי לאור השמש השוקעת. זיקוקים דה נור לא היו ואת "מַרַש החתונה" לא ניגנו, אך נשיקות לוהטות עפו מכל עבר. בחצות הלילה, לאחר ארוחה חגיגית ותכנית עליזה המתאימה ליום הגדול, הוסעו המוני האורחים באוטובוסים בדרך העפר היורדת מהמשלט אל הכביש, תחת משמר כבד ורב רושם של עשרות חבר'ה נושאי נשק, כמתחייב כביכול באזור פרוע כפרוזדור ירושלים. אכן "פנטזיה" של ממש, אם כי יריות באוויר לא היו.
לרגל מאורע זה הגיעו גם הורַי, שלא הרבו לבקר בקיבוץ, והותירו אותי שוב עם הרגשת אשם מעיקה. ידעתי כמה קשה להם מבחינה כלכלית ומה גדולה מצוקתם הנפשית. תחושה קשה של מוסר כליות על שאיני נחלץ לעזרתם העיבה מאוד על שמחתי, אך מה יכולתי לעשות מלבד לבקש (ולקבל) מהקיבוץ קצבה זעומה ל"עזרת הורים", שהרי לעזוב את הקיבוץ לא התכוונתי וגם לארח אותם אצלנו, בתנאים של אותם ימים, לא בא כלל בחשבון.
לעומת זאת ביקוריו של מוטק'ה, אחי הצעיר, שהיה אז נער חמד, הסבו לי שמחה רבה וסיפקו לו, כך נדמה לי, חוויות נעימות. בביקורים אלה ראיתי הזדמנויות לתרום משהו לבילויי הנעורים שלו שהיו מועטים למדי ולתחושת הביטחון העצמי שלו. הביטחון שגם הוא יכול לעמוד, למשל, בקושי של המסע הרגלי המפרך שעשינו לבד ביום חמסין למנזר בית ג'מאל מסע שבסיומו אף נתתי לו לירות כמה כדורים מהסטן שהיה עימי. איזה אושר!

יישוב של קבע

בקיץ 1951 עברנו לגור ב"נקודה החדשה" לצד כביש "הגבורה", מקומו של קיבוץ הראל כיום. משק חקלאי של ממש הלך והתפתח: בלול של זהבה גדלו אפרוחים והיו לתרנגולות, אָבי שַבְּסִיס טיפח במסירות עוד ועוד פרות ברפת, יוסקה הבטיח שיום יבוא ונאכל תפוחים ואפרסקים מהמטע הצעיר שאך זה נטענו, יוֹסֶפיק הפליא לכבוש זיתים, נחום ועודד ושאר הפלאחים חרשו וזרעו בדמעה כמעט בכל פינה אפשרית מאדמות המשק, בחלקות מפוצלות בוואדי סראר, בבקעה שמתחת ליישוב, ובכל חלקה קטנה שסוקלה בעמל רב והוכשרה לעיבוד על ידי הקרן הקיימת.
גדעון ומורה ואֶבְטַלְיוֹן הזיעו על ה - TD9 אי-שם בגליל או בנגב, רותי ושולה ביססו משתלה של עצי פרי, ואני הקמתי גן- ירק בחלקת שדה קטנה ורחוקה - ליד צומת נחשון, מאחורי תחנת הדלק שנבנתה שם שנים רבות מאוחר יותר - אשר כדי להגיע אליו צריך היה לדהור בבוקר במורד הכביש עם טרקטור ופלטפורמה של המספואיניקים שירדו לקצור תלתן בחלקה סמוכה.
את העגבניות ה'גזעיות' שגידלנו - להבדיל מכדורי הפלסטיק האדומים והקשים, המכונים עגבניות, שמוכרים כיום בסופרמרקטים - ניסינו למכור בצד הכביש כדי לחסוך את העמלות ש"תנובה" נהגה לגבות, עד שזו איימה עלינו בסנקציות: לא לשווק את החלב שלנו. המלונים

של הראל היו ממש סיפור של הצלחה - כאלה גדולים וריחניים. אלא שפגם קטן היה להם: המלונים לא היו מתוקים, כי השקינו אותם בהרבה מים כדי להגדיל משקלם. כך שכל משלוח נאלצנו לכוון לשוק חד-פעמי אחר, בו הקונים טרם טעמו מהפירות הריחניים הייחודיים של הראל. קשה מכל היה אסיף תפוחי-אדמה בסתיו גשום וקר, כאשר צריך היה לגייס את החברים לחפור בידיים קפואות את הפקעות מתוך הבוץ כי מכונה להוצאת תפוחי-אדמה לא השיגה ידנו לקנות.

גם בחצר המשק רחשה פעילות תוססת: המסגרים, אֵלִיק ופְּרוֹיקֶ'ה - שהסתכלו ברחמים עלינו החקלאים, וחזרו ושיננו את סיסמתם המוחצת "האל שיצר את הברזל לא רצה בעבדים" (כלומר לא רצה שבני-אדם ישתעבדו לעבודת האדמה) - תיקנו, בעזרת דוד המכונאי, מבוקר עד לילה את הכלים שהפלאחים לא חדלו לשבור. בנגרייה שממול למסגרייה ניסר שָׁייקֶ'ה, עם חיוכו הטוב הקבוע, עצים עבור ריהוט בסיסי לחדרי החברים - ארון, שרפרף, ושולחן. ובתוך כל המהומה והעשייה היה עמיהדר החשמלאי מסתובב כהרגלו ומחלק פה ושם עצות ומנבא שחורות על עתיד הקיבוץ והמדינה. ודוֹבְּינְיוּ היה מגיח מדי פעם מצריפון הנהלת החשבונות כדי לבקש גפרור לסיגריה הכבויה שבפיו, וליד חדר האוכל אפשר היה לראות את צבי הנויניק מסובב שוב ושוב אבן גדולה אחת כדי למצוא לה זווית אסתטית נכונה בסלעייה שבנה שם בגינה.

סלעים בהראל 1954 — טכניקה מעורבת

לאט לאט, בלי שהרגשנו בכך, השתנו פני החברה בקיבוץ. רבים מהמייסדים, בעיקר חניכי חברות הנוער, כאשר נוכחו שהחיים במשלט אינם רק הרפתקה רומנטית אלא גם עבודה קשה, עזבו את הקיבוץ כבר בשנים הראשונות. מאידך הצטרפו לקיבוץ - אחרי שסיימו תפקידיהם בתנועת השומר הצעיר בעיר - חברינו מגדוד "אילון צפון", וגם חברים וחברות בודדים, כמו שלוש ה"רַזָלוֹת" היפות מחיפה (רעיה, נָרי ורותי).

המצטרפים החדשים תרמו אמנם תרומה מכרעת לשינוי פני הקיבוץ מבחינה תרבותית וחברתית, אך מספרם היה מועט. גם שתי ה"השלמות" שקלטנו - צעירים וצעירות מניצולי השואה מפולין והונגריה - לא יכלו למלא את הצרכים הגדלים והולכים בידיים עובדות במשק המתפתח. המחסור בכוח-אדם הלך והחמיר משנה לשנה. שעות עבודה ארוכות ללא ימי מנוחה וחופשות, עייפות גוף ונפש פגעו קשות במורל. "מחסן השבתות" - הרכוש היחידי של החבר - הלך וגדל. גם האווירה בקיבוץ השתנתה: לא עוד הרפתקנות מצ'ואיסטית ברוח

הפלמ"ח, אלא רצינות פוליטית והכרה מעמדית - סוציאליזם ואחוות עמים בנוסח "השומר הצעיר" - שהתגבשה כרוח מרדנית נגד מדיניות ממשלת בן גוריון.

עם חלוף הזמן הראל הפך מקיבוץ-משלט לקיבוץ של ממש. אות וסימן להתפתחות חשובה זו - הופעת ראשוני הילדים. תחילה בועז של ברל'ה וזהבה, ומיד אחריו, ב- 8 בנובמבר 1951 נולדה ניצן היקרה שלנו. את חרפתי אני חייב להזכיר: לא רק שלא הייתי מודע לקשייה של אביבה בחודשי הריונה הארוכים בתנאי החיים הספרטניים של הקיבוץ, גם לא היה לי השכל והזמן, כביכול, ללוותה לבית החולים. ידידי הטוב צבי הוא שליווה את אביבה לטנדר הירוק, עליזה הנהגת הסיעה אותה לירושלים, ואמה של אביבה היא שהחזירה את היולדת והתינוקת כעבור מספר ימים במונית. את הבשורה המשמחת על הולדת התינוקת ושהכל עבר בשלום קיבלתי בשעות הערב - תמונה שנחרתה בזיכרוני - בעומדי ליד הפסנתר שניצב בחדר האוכל, בוחן את לוח "סידור-העבודה". את שמחתי ניסיתי להסתיר, כרגיל, בהערה אירונית למברכיי הרבים, שאני מאוד גאה באביבה על שהצליחה ל'התאפק' עד השמיני בחודש, כך שלא נצטרך לחגוג את יום הולדתה של ניצן ביום חגה של ברית-המועצות (ה- 7 בנובמבר).
עד מהרה נוספו: סמדר, חגית, כרמית, נמרוד ויפתח להשלמת קבוצת הילדים הראשונה. בית-הילדים, בו החזיקו את התינוקות, היה למעשה צריף רעוע בראש גבעה סחופת רוחות, ובחורף הראשון נאלצו האמהות-הנערות לבוסס בבוץ עד קרסוליהן ביום ובלילה כדי להיניק את עולליהן. את החיתולים - חיתולים לשימוש חוזר (להבדיל מטיטולים חד-פעמיים) - צריך היה לייבש על תנורי נפט שהסריחו יותר משחיממו את החדרים. התינוקות החזיקו מעמד והיו לפעוטים. נירה המטפלת - נערה שניסיונה בטיפול בתינוקות לא עלה על זה של האמהות הצעירות - הייתה מוציאה את התינוקות הערומים בבקרים בהירים של ימי חורף צוננים, בעוד החברים יוצאים לעבודתם עטופים בשִׂיגָלים כבדים, להשתזף בשמש, כי "זה מאוד בריא".
מזל שעד מהרה מוסדות הקיבוץ הארצי דאגו לשלוח לנו מטפלת מקצועית מאחד הקיבוצים הוותיקים, להדרכה.
בעיות החינוך המשותף של הילדים היו לנושא 'חם', מעורר ויכוחים לוהטים: לא לתת להם שוקולד או ממתקים כדי שיגדלו חלוצים קשוחים ולא איזה עירונים רכרוכיים. למה לקנות צעצועים לפעוטים ומדוע להשקיע בפינת משחקים כשכל חצר המשק פתוחה לפניהם לשעשועים. כדי לשמור על עקרונות השיתוף והשוויון הוחלט שאין לקבל מתנות פרטיות מסבים וסבתות, וכדי שיהיה סדר נקבע כמה שעות ראוי להורים לבלות עם צאצאיהם. נושאים חשובים אלה נדונו והוכרעו כמובן על ידי כלל ציבור החברים, שהרי הילדים הינם רכוש הקיבוץ. למרות כל אלה הצליחו לשרוד הילדים הנהדרים - עובדה.

כמומחה טרי לגידולי שלחין קיבלתי על עצמי להקים ענף חקלאי חדש. חדש לא רק בקיבוץ, אלא גם בארץ - גידול טבק וירג'יניה. משרד החקלאות ניסה להחדיר לישראל גידול זה שאמור היה להסתפק באדמות גיריות דלות יחסית, ובעיקר לספק תעסוקה ליישובי עולים חסרי פרנסה (ואכן מי לא זכר את תמונות המוני העבדים השחורים קוטפי הכותן והטבק בשדות הדרום של אמריקה הרחוקה?), ושם 'למעלה' במשרד החקלאות, היה מי שהחליט שגם קיבוץ הראל יהיה שפן ניסיונות לבדיקת הגידול החדש.
בקצה חצר המשק הוקמה משתלת טבק: מספר ארגזי עץ שבתוכם פוזרו הזרעים הזעירים ולאחר שהתפתחו והיו לשתילים הועתקו, בגיוס המוני - איך לא? - לשדה. עד כאן הכול נראה מבטיח, גם נעים: שורות ארוכות של שתילים ירוקים רעננים על מדרון של גבעה, צינורות אלומיניום חדשים מזרימים מים לממטרות המסתובבות בזמזום מונוטוני בכל השטח, וכעבור מספר שבועות - גבעולים בריאים בגובה קומת אדם, נושאים עלים רחבים ודביקים. ממש כמו בשדות וירג'יניה - מולדת זן זה של טבק.

הבעיות התחילו בשלב הקטיף: המוני עובדים, חום מעיק, מחנק דביק בין השורות, חולצה נדבקת לגוף המיוזע, בַּרְחַשִׁים מציקים חודרים לאוזניים, ידיים שחורות ממגע בעלים עשירי השרף. ובסככה הבנות קושרות באצבעות זריזות את העלים למקלות - לצורך תלייתם בבית

הייבוש. עבודה זו נעשתה בקצב מטורף כי עד הערב חייבים היו לקשור את כל העלים ולהכניסם לבית הייבוש. מזל שהיו לנו כמה בנות 'סְטַחָנוֹבִיצִיוֹת' כמו אהובה וציפי שעמדו במשימה בכבוד. אכן, לא כל כך רומנטי כמו בסרטים, שהרי עבדים כושים לא היו לנו, פועלים מתאילנד טרם יובאו ארצה באותם ימים, ולעבודה שכירה התנגדנו עקרונית (וגם כסף לשלם לשכירים בלאו הכי לא היה). בסיום יום העבודה, לקינוח, צריך היה לתלות את המקלות עם העלים על קורות העץ הגבוהות בבית הייבוש, פעולה שדרשה יכולת אקרובטית לא קטנה, שהרי המבנה האטום והחשוך התנשא לגובה עשרה מטר ויותר.

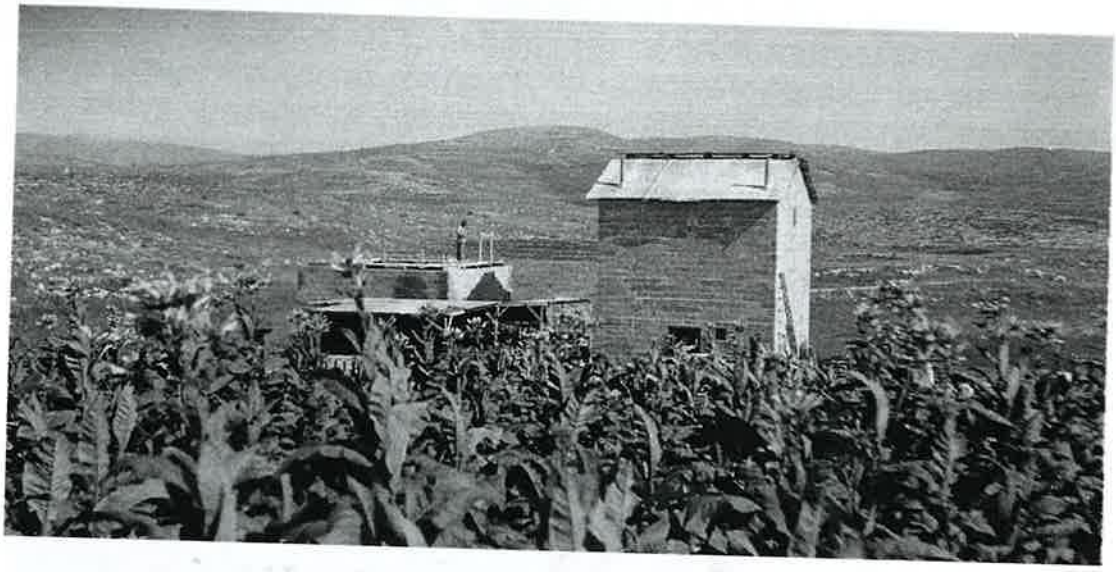

חלקת הטבק ובית הייבוש

יבול נאה, ריח עלים יבשים נפלא, אבל הייתה בעיה אחת קטנה ... הטבק לא בער כמו שצריך. הוא הותיר פיח שחור ולא אפר לבנבן, כנדרש מסוג זה של טבק משובח, וככזה הוא לא היה ראוי ליצוא. מומחים הסבירו, לאחר מעשה, שהסיבה לכך הייתה כנראה מחסור באחד מיסודות הקורט בקרקע. מכל מקום, לאחר שלוש שנים הופסק גידול טבק וירג'יניה בישראל, ושני בתי הייבוש המיותמים בקצה חצר המשק מעידים עד היום על ניסיון זה שלא עלה יפה. מבחינתי, מכל מקום, היה זה לא רק ניסיון חקלאי מעניין, אלא גם הזדמנות לרכוש ניסיון בניהול ענף וארגון יעיל של כוח-אדם גדול. הייתה זאת תחילת דרכי כמשקיסט, והכשרה ראשונה למילוי תפקידים מרכזיים כמו סדרן-עבודה ומרכז-משק.

סדרן-עבודה היה תפקיד כפוי טובה במיוחד, אותו מילאתי בערבים לאחר יום העבודה. קשה היה להתמודד עם המחסור החמור והכרוני בכוח-אדם והלחץ, המלווה לעתים קרובות בצעקות ואיומי שביתה של רכזי ענפים שדורשים תוספת עובדים מצד אחד, ומאידך לנסות לשכנע מספר חברים ובעיקר חולים - או שמא 'מתחלים', או סתם מרגישים לא טוב? - לעבוד לפחות בשמירה או בעבודה קלה אחרת. שנים רבות לאחר מכן עדיין הזכירו לי חברות יקרות ביטויים פוגעים שהטחתי בהן, כנראה ללא הצדקה, ואביבה לא שכחה איך נאלצה לעבוד ביום חם בשמש הלוהטת בעישוב כשכרסה בין שיניה.

הפעילות התרבותית והפוליטית הפכה להיות מרכזית בחיי הקיבוץ. חברים יצאו אחרי יום העבודה לבקר במושבי העולים הסמוכים למשק כדי ללמד את תושביהם עברית ובניסיון לשכנעם להצביע "מ", כלומר מפ"ם (מפלגת הפועלים המאוחדת), בבחירות לכנסת. חברי הראל קשרו גם קשרים הדוקים עם ערביי אבו-גוש, הפגינו בשולי הכביש העולה לירושלים ותלו כרזות בגנות הממשלה 'הריאקציונית', כאשר זו זממה לצרף את מדינת ישראל לברית בגדד האנטי סובייטית, תמכו בלהט בשביתת הימאים הגדולה בנמל חיפה ותרמו להם כספים

מכיסם הדל. ובאחד במאי, חג הפועלים, הקיבוץ כולו נהג לנסוע להפגין בירושלים עם דגל
אדומים, סמל השיבולים והחרב של הפלמ"ח, תמונה גדולה של סְטָאלִין - "שמש העמי
כינוהו מעריציו - וציור ענק של יונת השלום, מעשה ידיו של דני קרוון. לקינוח היינו נכנ
לשכונת מאה-שערים, להרגיז את ה'דוסים' שנואי נפשנו ולעתים גם להכות את מי שד
לצעוק "בוז". מאידך, על מנת להדק קשרים עם שכנים ולקדם אחוות עמים נחוגו לא מ
מחגינו ושמחותינו בהשתתפות רבים מיישובי הסביבה וערביי אבו-גוש.
גם לתמרון גדול של צה"ל שנעשה באזורנו, ייחסו חברי הראל משמעות פוליטית וכו
התגייסו בהתלהבות כאיש אחד להוכיח לצבא ולממשלת בן גוריון שקונספצית ה"הג
המרחבית" הנשענת על קיבוצי-משלט ולא על צבא סדיר ומצוחצח בנוסח בריטי, היא הבס
לביטחון המדינה. ומה קרה? - כאשר חיילי צה"ל, בסיוע שריון, חדר - במסגרת התמרו
באישון לילה לקיבוץ בניסיון 'לכבוש' אותו, ציפתה להם הפתעה שהכין אליק, המא"ז של
כל האורות בחצר נדלקו בבת-אחת, זרנוקי כיבוי אש מוסתרים הופעלו והמטירו אש תו
(זרמי מים חזקים) על התוקפים, והשופטים נאלצו לפסוק ש'הכחולים' (כלומר אנחנו) הד
את התקפת 'הירוקים' (צה"ל). יתר על-כן, באותו לילה עצמו פשטה גם יחידת 'קומנדו' ש
על מטה הכוח ה'ירוק' שהתמקם בצומת "שמשון", ומפקד הכוח – יִשׂ'כָּה שדמי, המג
הגדול, שלימים שמו נודע לשמצה כאחראי לטבח כפר-קָאסֵם - נאלץ לברוח מקרון השי
שלו בתחתוניו, כדי לא ליפול בשבי. אולם למחרת, בשיחת קיבוץ לסיכום התמרון, שפך מ
דיין - הרמטכ"ל דאז - צוננים על התלהבותנו באומרו שאין רבים כמו קיבוץ הראל ולכן
הגנת המדינה יש לבסס קודם כל על הצבא הסדיר.

מאורע גדול נוסף, אופייני לתסיסה התרבותית-פוליטית בהראל, היה חג החומש (כך קר
לחג החמש) שנחוג במלאת חמש שנים לעליית הקיבוץ על הקרקע. היה זה ממש מאו
בקנה-מידה לאומי, והזדמנות להפגין ברבים את עצמת הכשרונות האמנותיים והארגוני
בהם התברך הקיבוץ, ואת הלהט הפוליטי של חבריו. אמפיתיאטרון טבעי גדול הוכשר בש
הכניסה למשק לקליטת המוני המוזמנים. במשך שבועות רבים עסקו מרבית החברים בהכ
כשדני קרוון דואג לתפאורה ויענקל'ה (יעקב אגמון) אחראי לצד הארגוני. בערב החג הג
מאות אורחים מכל רחבי הקיבוץ הארצי ותנועת הנוער, ידידים ושכנים, יהודים וערבים, קר
משפחות החברים, נציגי המוסדות המיישבים ונציגי צה"ל - כולם עונדים תווית עם סמל י
השלום שהוצמדה לדש בגדם של האורחים עם הגיעם למקום. גנרטור וזרקורים, שצד
השאיל לקיבוץ לכבוד המאורע, האירו את כל האתר וחיילים אבטחו את השטח. שדרת דגל
אדומים ודגלי הלאום, סמלי הפלמ"ח ויונת השלום, ושירי תנועות הנוער שבקעו מרמקול
רבי עוצמה אשר נישאו ברוח, קיבלו את פני הבאים. הייתה שם תערוכה מקסימה הממחי
את הווי החיים בקיבוץ ואת מאוויי החברים. התוכנית האמנותית נמשכה לתוך השש
הקטנות של הלילה: להקת ריקודים, מקהלה, הצגת המחזה "עורה נא חוטב עצים" של פָּאנ
נארוֵדָה - בעל מסר חברתי ברור - בביומה המקצועי של תמרה סַמְסונוב, מחזמר של ח
חפר וריקודים בהדרכת גרטרוד קראוז. אכן, מאורע שהיו לו הדים גם בעיתונות הישראלית.

היו גם טיולים. לבד עם אביבה, עם קבוצת חברים, או של הקיבוץ כולו. במיוחד אהבתי לט
להרי יהודה והנגב השוממים. מאז מלחמת העצמאות. הם כה קסמו לי בהדרם הפראי ובש
גוניהם המשתנים משעה לשעה - עם זריחת השמש ושקיעתה. כל טיול - הרפתקה. למ
הטיול לסדום: מסע רגלי מפרך (כ- 30 ק"מ), בלילה לאור ירח מלא, מעֵין חוּסוּב (חצבה), ד
ואדי כְּסֵייב (כיום נחל אמציה, ע"ש בחור שנורה שם שנה לאחר מכן על ידי מסתננים ערבי
לסדום. הכוונה הייתה להגיע לסדום עם שחר, כדי לתפוס שם את הסירה היוצאת פעם בשב
להביא אספקה לעין גדי המבודדת. עם חשכה יצאנו מעין חוסוב שבעה חבר'ה: אביבה, זי
שולה , צבי, אליק, דויד נהיר ואני, עמוסים תרמילים, נשק ומימיות, 'דוהרים' מצל ל
בנפתולי הוואדי המבהיק בלובנו באור הירח המלא, כדי לא להיחשף לעיני מסתננים ערב

לדרכה, ואנחנו נאלצנו לשוב בטרמפים הביתה מאוכזבים וכואבים. כמזכרת אליק חטף מלריה, ואת מה שנשאר ממני אחרי אותו מאמץ אפשר לראות בתצלום שנשאר באחד האלבומים.
בטיול אחר, של הקיבוץ כולו, טיפסנו בשביל הנחש העולה למצדה. אהרל'ה התגבר יפה על פחדי הגובה שלו. נושמים ונושפים מהמאמץ חזינו בזריחת השמש על הרי מואב, הסתובבנו בין שרידי ארמון הורדוס, גם ירדנו אל בורות המים ולאחר מכן המשכנו לעֵין-גֶּדִי (ראש זוהר) וערד. כשצעדנו בחשכה במעלה השביל לערד, שמענו לפתע קולות חשודים של צעדים מתקרבים. נאלצנו לרבוץ בקור העז חצי לילה על מדרון סלעי בין אבנים וקוצים כדי להימנע מהתנגשות מזוינת עם שיירת מבריחים-מסתננים שחצתה את דרכנו.

במיוחד זכור לטוב טיול שנערך במסגרת שליחי "הקיבוץ המאוחד", טיול אליו הוזמנו - כמה חברה מהראל - להצטרף. זה היה טיול מאוד מיוחד, כה שונה מהטיולים אליהם הורגלנו בתנועת השומר הצעיר; לא סוחבים תרמיל-גב כבד, רק מימייה ותרמיל צד, ובערבים פוגשים את הגמלים נושאי הציוד והמזון. לאורך כל הדרך קיבלנו הדרכה מקצועית פוקחת עיניים על המבנה הגיאולוגי של הנגב - הסִינְקְלִינוֹת והאַנְטִיקְלִינות - על הסתגלותם של הצומח והחי לתנאי המדבר, הכול מפי בעלי סמכה דוגמת עזריה אלון. שבוע ימים הלכנו. מסָאהֶל-אֶל-חָאוּיָה (מישור חוה, על שפת מכתש רמון) יצאנו דרומה, על כל פסגת הרים טיפסנו - העוּרֵייף, הוא הר חריף, דומני היה הגבוה מכולם. אל עין-מערה שלרגלי ג'בל מְעָרָה בגבול סיני התגנבנו ושם גם ירו עלינו כמה בדואים שעה שהתחממנו עם שחר סביב מדורה כדי להפשיר את עצמותינו הקפואות מקור הלילה המדברי. לבסוף חזרנו למכתש רמון דרך ואדי סִיק (נחל הנקרות), לנו בעין-מוּחֵילָה ועם שחר אחרון טיפסנו על הר אַרְדוֹן.

לטיול אחד גדול - שזכה לתהודה רבתי בתקשורת - לא יצאתי, למזלי: הטיול לפֶּטְרָה שמעבר לגבול, טיול אשר הסתיים באסון. המטיילים שהתגלו על ידי חיילים ירדנים נורו ונהרגו. מארגן הטיול, אריק מגר, בא להראל כדי לשכנע את סיירי הנגב שבינינו להצטרף, אבל אני כסדרן-עבודה אחראי לא מצאתי אפשרות לצאת באמצע "העונה הבוערת" וגם מנעתי מאליק וגדעון לעשות זאת. עשרות שנים חלפו עד שזכיתי להגיע, כתייר, לאותו מקום קסום.

מדוע רוב הטיולים של החבר׳ה שלנו - גם בשנים מאוחרות יותר - היו למדבריות ולהרי הנגב ויהודה? - מהו סוד קסמם של נופי חבלי ארץ שחונים ושוממים אלה? - אולי התחושה של התפעמות, יראת כבוד נוכח המרחבים האינסופיים ועוצמת כוחות הטבע שחשפו סלעים עתיקים, עיצבו פסגות ומכתשים ותצורות נוף מדהימים ביופי פראי. אולי תחושת הבדידות והדממה הגדולה, הריגוש הפנימי למראה הדר בראשיתי שלא נפגם ביד אדם, שלל גווני צהוב-כתום-אדום וחום-אפור של מצוקי הסלע, ושל החולות הלוהטים שלמרגלותיהם, מראה הצללים המתפשטים בוואדיות עם רדת השמש, ומראה פסלי האבן - יצירי הטבע, מגרניט, או אבן חול - המרשימים לא פחות מיצירות אמנות המוצגות במוזיאונים. והתדהמה למראה שיטפון פתע סוחף והרסני ההופך בִּן רגע ערוץ מדברי יבש לנהר חום גועש, והפליאה למראה עושר האמצעים שפיתחו צמחים ובעלי-חיים במהלך האבולוציה כדי לשרוד בסביבה צחיחה עוינת. אולי סוד הקסם הוא בהרהורים הפילוסופיים שנופי בראשית אלה מעוררים, הרהורים על משמעותו של הזמן ומקומנו אנו - בני אנוש, כאלה קטנים ובני חלוף - בתוך מעשה הבריאה הנצחי. נופי פרא קדומים אלה מעוררים דבר-מה רוחני ועמוק שאיני מסוגל לבטא במילים, וכנראה לא מקרה באו נביאי הדתות המונותיאיסטיות כולם מהמדבר.

היה חלום

לאחר שענף הטבק התחסל נשלחתי לקורס רכזי-משק, שנמשך כחצי שנה, בגבעת-חביבה. נחמד היה ללמוד באופן מסודר את יסודות החקלאות המודרנית, שיטות גידול, עקרונות מחזור הזרעים וכדומה מפי מורים בעלי ניסיון ולעתים אף משעשעים מבית הספר החקלאי במקוה-ישראל: איך אפשר לשכוח, למשל, את אמירתו של מר קֶפּוּלֶר אשר ברצותו להמחיש את השוני בין שיטות גידול בגליל ובנגב, היה אומר: ״רק חמור נוער בגליל כמו בנגב״. לימדו שם גם דברים שכיום נראים ממש מגוחכים, כמו שיטות הטיפוח של זנים חדשים לפי התיאוריות הגנטיות הנלוזות של מִיצ׳וּרִין וליסֶנְקוֹ שהיו מקובלות בברית-המועצות. זמן רב הוקדש לנושא תכנון משק קיבוצי. שיטות התכנון – בעיקר תקצוב ותמחור - יש להודות, היו פרימיטיביות למדי. עקרונות כלכלת הייצור, כלכלת שוק, ביקוש והיצע ורעיונות קפיטליסטיים אחרים היו כמובן מחוץ לתחום. אך לנו, התלמידים, הייתה הרגשה שניתנו בידינו כלים רבי עוצמה לניהול משק.

נעים היה לראות מבעד לחלון כיתת בית הספר את הפרדסים ומטעי הבננות השופעים בריאות ירוקה ואת השדות החרושים בחום כהה של קיבוץ מענית השכן, לשמוע את קול משק המים של הממטרות המסתובבות כחום היום, ולרקום חלום על גבעה צחיחה בפרוזדור ירושלים ההופכת אף היא ליישוב פורח מוקף שדות ירוקים, חורשות ומטעים.

כשחזרתי מהקורס נכנסתי מיד לתפקיד שהעסיק אותי רוב שעות היממה - תכנון המשק והכנסת רישום מסודר של הוצאות/הכנסות ותמחיר בכל ענפי המשק, ניהול שוטף שהיה כרוך במאבק יום-יומי עם בעיית המחסור החמור בעובדים תוך עמידה בלחצים מצד רכזי הענפים, בעיות תקצוב מזומנים בחברה של יחפנים וחיפוש פתרונות ׳יצירתיים׳ לחיסכון בהוצאות. עד היום מזכירים לי חברים שהוריתי לאברהם רוכלי האֶקוֹנוֹם לקנות רק לחם לא טרי, כי לחם יבש אוכלים פחות. והיה גם משא ומתן מתמשך במוסדות המיישבים להשגת מימון להשקעות ואישורים להכשרת קרקע (סיקול) בחלקות האדמה הקטנות המפוזרות במסגרת ׳המשבצת׳ שלנו, למרות שספק אם בכלל היו ראויות לעיבוד.

בנוסף לתפקידי כמרכז משק התנדבתי גם לערוך את עלון הקיבוץ - ״במשלט״ - עלון קיר שהופיע, מודפס במכונת כתיבה, בימי שישי ונתלה על לוח המודעות בחדר האוכל. לימים היה דוֹבִּינְיוֹ לעורך, והעלון שוכפל במכונת סטנסיל וחולק לחברים. עשיתי זאת משום שראיתי בעלון כלי עזר חשוב להעברת אינפורמציה משקית לחברים ולשיתופם בכל הנעשה בקיבוץ. על הצלחתו של העלון תעיד העובדה שעד מהרה הפך להיות גם כלי מרכזי במאבק האידיאולוגי שהלך והחריף בין ״השמאלנים״ ואנשי ״הקו הגנרלי״ שבקיבוץ, וחילופי המהלומות המילוליות בין המחנות - לרוב ביני ובין דוברי השמאל. מאמרים רוויי עקיצות והשמצות הדדיות היו לחלק מההווי המקומי.

"הסטייה השמאלנית" - אותה כינו גם "סטייה סֶנהיסטית" (על שם משה סנה, ממנהיגי מפ"ם שהטיף לתמיכה ללא סייג במדיניות ברית-המועצות, ולימים חבר המפלגה הקומוניסטית) - התפתחה בהראל בהדרגה כהמשך ישיר לפעילות הפוליטית הערה של החברים בראשית שנות ה- 50: נגד מדיניותו של בן גוריון בנושא שילובה של מדינת ישראל בבריתות אימפריאליסטיות אנטי קומוניסטיות, נגד שבירת שביתת הימאים, נגד המשטר הצבאי שהוטל על כפרי הערבים בישראל ונגד הפיכת צה"ל - כהמשך לפירוק הפלמ"ח - ממליציה עממית לצבא מקצועי עם גינונים זרים המועתקים מהצבא הבריטי.
כמו כן התפתחה אצל רבים מהחברים הערצה בלתי מסויגת לברית-המועצות ולצבא האדום, המנצחים האמיתיים במלחמת העולם השנייה. סטאלין נחשב ל"שמש העמים", כתבי מַרְקְס ולֶנין וה"קורס הקצר" נלמדו בשקידה, מָאיָקוֹבְסְקי, פאבלו נארודה, דִיאֶגוֹ רִיבֶיירָה, פּוֹל סָארְטֶר ודומיהם היו גיבורי התרבות והאמנות. סגנון ה"ריאליזם הסוציאליסטי" היה בעיני החברים הביטוי הנכון של יצירות אמנות, וזאת בניגוד לאמנות הדקדנטית, המופשטת, הבורגנית. כל ספר חדש, כל סרט, כל ציור זכה לביקורת - האם הוא 'מתקדם' ותורם לחברה, או שמא הוא 'ריאקציוני'. העולם היה בעיני רבים עולם של שחור ולבן בלבד.

כל עוד היה מדובר במאבקים על דמותה של המדינה והחברה ונגד דיכוי המיעוט הערבי החי בישראל, לא היו לי ספקות. אבל את ה"קולקטיביות הרעיונית" - אחד מעקרונות היסוד של "השומר הצעיר" - לא יכולתי לשאת. ההערצה העיוורת של רוב החברים לכל מה שברית-המועצות עשתה, למרות שכבר אז היו ידיעות על פשעיו של סטאלין, ממש החליאה אותי. בזמן מלחמת קוריאה הרגיז אותי איך בכל בוקר, לאחר שעיתון "על המשמר" היה מגיע, הייתה העבודה בחצר המשק נפסקת: חברים עמדו לקרוא מה חדש בחזית הרחוקה ההיא - כמובן תוך גינוי חד-משמעי של פעולות כוחות האו"ם (האמריקאים למעשה). כמה בודד הרגשתי בחרדתי לכוחות האמריקאים הנסוגים, שעה שחבריי צוהלים בשמחה, וכמה בודד הייתי בתמיכתי במבצעים המוצלחים של הגנרל רִיג'וַיי - מול קטרוגיהם הארסיים והשמצותיהם של ידידיי.
הסטייה השמאלנית בקיבוץ הראל צברה תאוצה כאשר משה סנה - חבר מרכז מפ"ם, "ציוני כללי" וראש המטה הכללי של ה"הגנה" לשעבר, שהאמין שהקומוניזם וברית-המועצות עתידים לשלוט במזרח התיכון ולכן על מדינת ישראל למהר ולהצטרף למחנה המנצחים -

החל להסתובב בקיבוצי "השומר הצעיר" ולארגן קבוצות תומכים. בהראל היו לו חסידים רבים, ואלה הצליחו לגרור אחריהם את רוב חברי הקיבוץ. הוויכוחים בין ה"סנהיסטים" ותומכי "הקו הגנרלי" ב"קיבוץ הארצי" התלהטו והפכו להיות מרים יותר מיום ליום.
המשבר בין הראל ו"הקיבוץ הארצי" הגיע לשיאו עם משפטו של מרדכי אורן, חבר קיבוץ מזרע וממנהיגי מפ"ם, שנשפט בפראג, לאחר שהואשם שם על ידי השלטונות הקומוניסטים בריגול לטובת ארצות-הברית. הקיבוץ הארצי דחה כמובן האשמה מגוחכת זו, אך סנה - וכך גם חסידיו בהראל ובקיבוצים אחרים - הטילו ספק בחפותו של אורן, ובסופו של דבר הצטרפו סנה וחלק מתומכיו למק"י (המפלגה הקומוניסטית הישראלית).

בהנהגת "הקיבוץ הארצי" חשדו, בצדק או שלא בצדק, שהסנהיסטים חותרים לפילוג קיבוצים ונעזרים לשם כך בחברי הראל השמאלנים. החשש שלהם מקיבוץ הראל היה גדול במיוחד לאור ההשפעה שהייתה לכמה מחבריו, שהיו בעבר מדריכי נוער, על תנועת "השומר הצעיר", ולפיכך החליטו בהנהגת "הקיבוץ הארצי" ללחוץ על הקיבוץ לסלק מתוכו את ראשי השמאלנים. הלחץ התבטא בעיקר במישור הכלכלי, בהחלטה למנוע מהקיבוץ "השלמה" נוספת. בדרך זו קיוו בהנהגת הקיבוץ הארצי להחניק את המשק המשווע לידיים עובדות. יעקב חזן, מראשי מפ"ם, ניסה לשכנע את החברים בשיחות הקיבוץ לסלק את מנהיגי הסנהיסטים, וכנראה גם עקבו אחרי מעשי אחדים מהם.
ניסיתי לשכנע את מזכירות הקיבוץ הארצי שהשד לא נורא כל-כך, שהשמאלנים אינם בוגדים שחייבים להרחיק מהקיבוץ ושמוטב להמשיך בוויכוח במישור האידיאולוגי. נסעתי בהיחבא לישיבת המזכירות בקיבוץ מרחביה - חצרו של ה'רבי' מאיר יערי (מנהיג מפ"ם) - והסברתי שעל ידי מניעת "השלמה" הם הורסים את הקיבוץ, זורעים ייאוש, מגבירים שנאה לקיבוץ הארצי וגורמים לחברים הפוסחים על הסעיפים להצטרף לאנשי סנה.
אנשי הכלכלה במזכירות הקיבוץ הארצי - שלמה רוזן וּבָלומה מָקוֹבֶר - הבינו שחברי הראל הגיעו לאפיסת כוחות בגלל המחסור בעובדים וכי על ידי הזרמת חברים נוספים לקיבוץ ניתן לצמצם את נגע השמאלנות, ותמכו בבקשתי לקבל מיד "השלמה", אך דעתם לא נתקבלה; המזכירות החליטה להתנות את מתן ה"השלמה" בסילוק ראשי הסנהיסטים.

הכול היה לשווא, החשדנות ההדדית הלכה וגברה, הקרע הלך והעמיק. הוויכוחים האידיאולוגים בין חברי הקיבוץ גרמו למתיחות שהלכה והחריפה. הלחצים בהם עמדתי יום יום בתוקף תפקידי כמרכז משק, ללא יכולת להיענות לדרישות המוצדקות של רכזי הענפים לעובדים, הפכו לבלתי נסבלים. מריטת העצבים שלי הגיעה כנראה לנקודה מסוכנת אם הייתי מסוגל - בחדר המזכירות, בערב, בשעת "סידור העבודה" - לזרוק על עודד ידידי, מרכז ענף הפלחה, קסת דיו, משום שחזר ודרש עוד עובד למשמרת הלילה.
כדי להרגיע ולשכנע אותי להסכים למלא את תפקידי קדנציה נוספת, נעתרו החברים לבקשתי לקבל חופשה לצורך טיול משותף עם אביבה לאירופה ולביקור אצל הורַי, אשר מימנו את הוצאות הנסיעה. אבי עבד אז כבר מספר שנים בברלין כעורך דין בגרמניה בענייני פיצויים לנרדפי הנאצים. הצענו, אביבה ואני, שניצן, ילדתנו האהובה בת השלוש, שזה חודשים אחדים גדלה בתנאי בידוד בגלל מחלת דלקת הפרקים ממנה סבלה, תגור אצל הוריה של אביבה בתל אביב עד שנחזור. אך מזכירות הקיבוץ התנגדה. טענו שניצן היא ילדה של הקיבוץ, והקיבוץ הוא זה שיטפל בה. ואכן, ממש מדהים מה שהחברים עשו למעננו: את יעל החובשת הוציאו מהמרפאה ומינו אותה להיות מטפלת צמודה לניצן, וחיימקה ברזילי קיבל שעות עבודה כדי למלא את תפקיד האבא ולשחק עם הילדה בשעות אחרי-הצהריים! עד היום אינני מבין איך העזנו - אפילו אביבה הדאגנית, לא להאמין! - להפקיר את ניצי שלנו, חולה ומנותקת מחברת ילדים, לזמן כה ממושך בידיים זרות ולגרום לפעוטה עוול בל יימחה.

ממכתביו של צבי, שקיבלנו במהלך הטיול, ידענו כבר שתהליך ההתפוררות של קיבוץ הראל צובר תנופה, מתגלגל ככדור שלג. צבי, כמזכיר הקיבוץ, עשה מאמצים נואשים לשכנע את מזכירות ה"קיבוץ הארצי" שהבעיה היא חברתית מוראלית ופסיכולוגית - כתוצאה מהתנאים

האובייקטיביים הקשים - יותר משהיא פוליטית, וכי לא מדובר בגרעין שמאלני חתרני. הוא קיבל הבטחה שאכן תוך שלושה-ארבעה חודשים תגיע להראל "השלמה" גדולה מברזיל וכי עד אז נקבל "פלוגה מגויסת" של מספר בעלי מקצוע מקיבוצים אחרים שיעזרו לקיים את המשק והשירותים. אולם ההבטחה של הקיבוץ הארצי שנמסרה על ידי צבי בשיחת הקיבוץ נתקבלה על ידי רוב החברים בחוסר אמון מוחלט. רבים טענו שההבטחה "הגיעה מאוחר מדי", ומספר חברים אף הודיעו כי למעשה כבר החליטו לעזוב.
ואז קרה הפנצ'ר' ובעקבותיו הפיצוץ הגדול: מכתב שצבי כתב לי, בו סיפר כי יהודה בן-חורין (ראש מחלקת החברה ב"קיבוץ הארצי") אמר לו שההשלמה תגיע רק בתנאי שיענקל'ה (יעקב אגמון) יעזוב את הראל, נפל בידי החברים. מהמכתב הבין יענקל'ה שבקיבוץ הארצי מתייחסים אליו בחוסר אמון ולמעשה יורדים לחיי הקיבוץ בגללו. הוא החליט לעזוב. מיד קמו אחריו חברים רבים אשר הודיעו שגם הם עוזבים. נעשו עוד כמה ניסיונות החייאה על ידי יעקב חזן, שלמה רוזן ובלומה מקובר שנזעקו להראל וניסו לשכנע חברים בשיחות אישיות, הבטיחו "השלמה" מיידית וכו' וכו' - אבל הכול לשווא. הפור נפל.

בחודש ספטמבר 1955 כשחזרנו להראל מצאנו בית הרוס. נשארו רק מספר חברים שהסכימו לחכות עד שיגיע הגרעין החדש שאמור היה לקבל לידו את המשק הנטוש. ניצן שלנו, שהייתה מטופלת במסירות ללא קץ על ידי יעל, לא רצתה אפילו להסתכל לעברנו - ובצדק; באו שני זרים וטוענים שהם אבא ואמא, מה פתאום? לא ייתכן. עולמנו חרב עלינו. מה יהיה ?
נשארתי עוד זמן מסוים בהראל על מנת להעביר את המשק לידי הגרעין התנועתי הצעיר שבא להתיישב במקום, ועד שיגיע המדריך המשקי הקבוע שמונה על ידי הקיבוץ הארצי. הצורך לעשות ולשאת באחריות לא הותירו לי הרבה זמן פנוי לעיבוד תחושת הכאב והצער על האובדן. ההלם הראשון התפוגג כביכול ... עד שהוא הגיע, המדריך המחליף.

ואז היא הגיעה, אחת משעות חיי הקשות ביותר. הפרידה הסופית, הפיסית, הנפשית, המוחלטת. יומי האחרון בהראל. עם דמדומי הערב שוטטתי במטע האפרסקים שאת ביכורי פריו לא אזכה לטעום, בכרם ששריגי גפניו כאילו שולחים יד לשלום. הצצתי לבית האבן הערבי היפה ששימש לכיבוש זיתים, למטע הזיתים הנטוש ששוב לא נתגייס 'לחלוב' את ענפי עציו רבי השנים. הסתובבתי בין שרידי בית ג'יז - הכפר שבמרכזו בניין השֵיך, ששימש כמחסן לאריזת טבק ואשר בחזיתו עץ הדוֹמים הגדול. לא רחוק משם עצי התאנה שאין דומים להם בעולם - זן מיוחד של תאנים, כאלה ענקיות-סגולות נוטפות דבש. כמוכה תזזית מיהרתי לטפס על "גבעת בית-הספר" - בניין אבן ערבי מחוץ לכפר - כדי להשקיף על עמק איילון בטרם חַשכָה, על "דרך בורמה", על הגבעות הקרחות עדיין שעתידות להתכסות עצי חורש אותם נטענו בדי עמל ויזע. בודד, לגמרי לבד, מבט עורג אחרון והדמעות זולגות מאליהן. ככל שאני יכול לזכור, הייתה זו הפעם האחרונה שבכיתי בחיי.

גם כיום, עשרות שנים לאחר הטרגדיה - ואכן הייתה זו טרגדיה לי ולרבים מחבריי לפחות. איני מסוגל להבין אותו דחף בלתי נשלט להרס עצמי שפעל על חברים באותן שעות גורליות. ככה לזרוק כל מה שעשית, כל מה שחלמת, לקום וללכת. מילא ידידיו הקרובים של יענקל'ה שחשו הזדהות אישית איתו ומחויבות לרעיון משותף, אבל כל היתר? - אמרו: "הקיבוץ הארצי בגד בנו, נשבר האמון, אזלו הכוחות הנפשיים לשאת בנטל קיום המשק ובחרם התנועתי". נכון, אבל האם זאת הייתה סיבה מספקת לנטוש באחת את כל מה שהשקענו, לעזוב דרך-חיים? או שמא היה זה שילוב הרה-אסון של להט נעורים אידיאולוגי עם אינדיבידואליזם קיצוני וכישורים אישיים בולטים של מספר גדול מדי של חברים אשר הביא לפירוקו של הקיבוץ? ייתכן שבמוקדם או במאוחר הדבר היה קורה בלאו הכי.**

היו אלה שבע שנים מאושרות, לכאורה פרק קצר בפרשת חיים, השנים המאושרות בחיי. תנאי החיים בהראל היו חלוציים, קשים לא פחות מהתנאים ששרדו במעברות העולים, אבל היינו צעירים, נלהבים, בטוחים בדרכנו ומלאי תקווה. במבט לאחור ניתן לומר שהיינו חברה

תובענית, כלפי עצמנו בעיקר. חברה אידיאליסטית ומאוד ואכזרית כלפי היחיד. לא קל היה המתח של להיות תמיד יחד, לא לחרוג מהמקובל ולחיות בתרבות של מקהלה מדברת. עם זאת היו אלה שנים נפלאות, חיים בהרגשה שאתה לוחם למען משהו צודק. בשנים אלה נקבעה גם במידה רבה המסגרת החברתית שלנו - שלי ושל אביבה - לאורך זמן: חבורת יוצאי הראל.

* קטעים מתוך זכרונות שכתב אליהו יקיר לבני משפחתו
2001 - 2000

** יש לזכור כי שבועות ספורים לאחר פירוק הראל הייתה הוועידה ה- 20 של המפלגה הקומוניסטית בברית-המועצות בה חשף חרושצ'וב את פשעי הסטאליניזם, וגרם בכך לתדהמה ולהרהורי חרטה בקרב קומוניסטים ואנשי שמאל רבים בארץ.
על רקע זה נערך, ביוזמתי, מפגש בין עוזבי הראל ונציגי הקבוץ הארצי כדי לבדוק אפשרות של "סולחה", אך לשווא; בין היתר דרשו החברים שגם התנועה תודה בפומבי בלחציה הלא-הוגנים על קיבוץ הראל, ומשלא נענו נחתמה פרשת הראל סופית.

מבט על הנקודה הישנה

"במשלט" – עלון הקיבוץ

כשאנחנו עוברים וקוראים בעלוני "במשלט" שיצאו לאור במשך שנות קיומו של הקיבוץ, אנחנו נזכרים באווירה ששררה, בפכים קטנים של יום יום, שהם אלו שנותנים את הריחות, הטעמים והצבעים של הזכרונות שמציפים אותנו. בחרנו להביא קטעים מתוך העלון הזה ולשבץ אותם יחד עם הזכרונות והסיפורים שחברים כתבו וסיפרו.

מתוך עלוני "במשלט"

15.3.51

החלטות ועדת חברה ושיחת הקיבוץ

הוחלט לספק עוד השנה שולחן וכיסאות לכל החדרים. לחדרי-משפחה לא תהיה זכות קדימה
הריהוט הוא חלק בלתי נפרד מהחדר ולעוזבים אין כל זכות להוציאו מהמשק.
מקלטי-רדיו וציוד אחר החורג מהרמה הכללית של הקיבוץ עוברים אוטומטית לרשות ועדת חברים.
הוחלט לא לדחות שום השלמה מסיבות "גזעיות"
נכנסנו למועצה האזורית של הרי יהודה
אושרה הצעת ועדת משק להשתמש בעבודה שכירה בטבק (בהסכמת הקיבוץ הארצי) ולשלם לעובדים את המחיר המלא שאנו מקבלים ממשרד החקלאות. עניין השכר יגיע לבירור נוסף מאחר שחברינו עובדים מספר שעות יותר גדול וחלק מהעבודה דורש התמחות מקצועית. כך ששוויון מוחלט של השכר הוא מעט לא הגיוני.

15.2.52

סיוטי לילה

באחד הלילות האחרונים נתעורר לפתע סדרן העבודה (אליניו) משנתו ופרץ בצחוק גדול. אביבה, שנבהלה עד מאוד, החלה לחקרו, ואז נסתבר לה כי עדיין לא נטרפה עליו דעתו לחלוטין. היה זה חלום מבדח בלבד: אחד החברים, שעבד רק חודש רצוף אחד בלי שבתות, בא לבקש ... חצי שבת.

10.53

תכנית העבודה תאוזן כראוי אם נעבוד כל השנה בלי אף שבת.
בהכנת תכנית המשק לשנת תשי"ד החל לפתע אליניו לצהול מרוב שמחה,
כשהובהר לו כי השנה יחול האחד במאי בשבת.

11.11.53

לזכרה של אפורקה

ש. עגלוני

החולין והמעשה בהם אנו שטופים עד מעל הראש השכיחו מלב את לכתה של אפורקה. דומני כי במותה נפרדנו מעל הראשון בבעלי חיים שליוו את הקיבוץ מראשיתו עד הלום....
ככל שהוסיפה לשאת בעול כן גדל ערכה ולו גם בשל הוותק שקנתה בהראל. כי זאת לדעת: אם הייתה בהראל מסורת של עבודה ויזע – הייתה זו דמותה של אפורקה. מי ימנה פרקים בתולדותיה החל מאותו יום בו נתגלתה בבית ג'יז, ככה בלי בית, ועד ליומה האחרון.
היו אלה פרקים של נשיאה בעול, אך גם של טיולי לילה בליווי כל הבהמות.

על אף כל החיפושים ובלבולי הראש שגרמה בהמה זו לחצרנים, הרי זכרה שמור לטוב בלבם של כל המזדקקים לכוח עבודתה. גם בפקחותה הייתה אפורקה משהו מיוחד במינו, המעורר לפעמים כעס וחֵמה, אך מאידך חיוכים של הבנה ושביעות רצון.
את מקומה יתפוס, בוודאי, פרד אחר, אך ספק אם תהיה עוד בהמה כה "הראלית" ברוחה כמו אפורקה.

דמותה תישמר חקוקה בלבם של ותיקי הראל, ובין הנופלים על משמר העבודה ייחד גם מקומה.

רכב הברזל שהחליף את אפורקה?

עמליה גלעדי
העייפות מהמלחמה

לאחר ההתרגשות והמעמד החגיגי עם העלייה על הקרקע החלו הימים האפורים. המעבר החד מהמלחמה והישיבה בחוסר מעש במשלטים למסגרת מחייבת של יציאה יומיומית לעבודה, זה כמו שאומרים "לא הלך". גם עבודה לא הייתה מי יודע מה. היו חברה ששמרו בשכר על קו הגבול מטעם הצבא. מבחינה זו לא חל כמעט שום שינוי באורח חייהם. היו שעבדו בייעור מטעם הקרן-הקיימת והיו שעבדו בסלילת כביש הגבורה. לכאורה הכול היה תקין, אולם במציאות היו חברים שלא הקפידו לצאת לעבודה בזמן ופה ושם היו גם כאלה שלא יצאו כלל לעבודה. הדברים התנהלו כלאחר יד וזה היה ניכר גם בחצר הנקודה. בחצר הסתובבו עזים וחמורים שהגיעו או 'נאספו' על ידי החברים משטח ההפקר. רפת עדיין לא הייתה לנו וכשהביאו כמה פרות היה צריך לצאת איתן למרעה. את העזים חלבו, כמובן מי שידע לחלוב, כמו אילן שעבד בדיר בעין השופט. הוא אשר לימים גם הקים את ענף הצאן בקיבוץ.

מההתנהגות היומיומית של החברים (אם כי לא כולם) הרגשת, שהם טרם חזרו לחיים אזרחיים. הייתה הפקרות גדולה וצריך לומר זאת. אולי לא נעים לקרוא על כך אבל כך זה

היה. והיו גם פשיטות של חברים בשטח ההפקר, ירי על רועים ערבים ושדידת עדרים. איש לא הגיב בשלילה או בתדהמה. היינו עדיין יישוב-משלט בדומה להתנחלויות בימינו, למרות שנקראנו קיבוץ. הענף המשקי הראשון היה גן-הירק שאליניו גידל בו בעיקר בצל. גן-הירק שהיה סמוך לכביש הגבורה היה גן-הירק הראשון שלנו הזכור לי לטובה.

אמנם היה לנו גנרטור אבל אי-אפשר לומר שהוא סיפק לנו חשמל באורח סדיר. כך שבמקרים רבים מנורות הנפט שימשו לנו למאור. בחורף היה עלינו לבוסס בבוץ עמוק כדי להגיע מהכביש הראשי למשק. מה גם שבחלק מהדרך הייתה עלייה והיא הייתה די ארוכה.
אני זוכרת במיוחד בוקר חורפי אחד כאשר כל החברים קמו באחת ממיטותיהם וכל-כך למה? - משום שבלילה ירד שלג שכיסה את כל הסביבה. המראה היה מרהיב עין ועבור מרבית החברים הייתה זו פעם ראשונה לראות שלג. הייתה בקיבוץ מעין הרגשת חג, תרם לכך המעטה הלבן והצח. מי שהעיר באותו בוקר את החברים לקום ולחזות במראה המרהיב היה עודד ליבוביץ, שעבר עם אקורדיון מדלת לדלת. בקיצור שמחה וששון.
באותו חורף כאשר חל חג החנוכה עמדנו לפנות ערב, בנר הראשון של החג, במסדר חגיגי ובידינו לפידים. במרחק לא רב מהקיבוץ, עבד הטרקטור בחריש לאור הפנסים שלו, לפתע שמענו בום אדיר. קפצנו מבוהלים לתעלות הקשר שהיו בחצר. התברר שהייתה זו פצצה אותה הטיל מטוס מצרי. פצצה יחידה לפני תום מלחמת העצמאות. הטייס הבחין כנראה באורות של הטרקטור והטיל לעברו את הפצצה. במזל העניין נגמר ללא פגע, ואני אמרתי אז לכמה חברים: חבר'ה עכשיו גמרנו את מלחמת העצמאות.

קשה לומר שבנקודה הישנה סבלנו מעודף של פעילות תרבותית. מסגרות החיים היומיומית טרם עוצבו, והקיבוץ היה עדיין מעין מחנה מעבר. אנשים באו ועזבו ולא תמיד ידעת מי בא ומי הלך. אין לי ספק שהמלחמה הקשה והעקובה מדם הקשתה על רבים להתרגל למסגרת של חיי יומיום. המעניין הוא שבתחילה רבים מהעוזבים לא ראו במעשה זה משהו פסול והם הרבו לבוא לבקר אצלנו. הם כלל לא חשו שחברים רבים התבוננו בהם כמי שברחו מהמערכה. להלין אורחים אצלנו לא היה היכן, לכן הייתה תורנות של פינוי מיטות לאורחים. הדבר לא היה לרוחם של החברים שכאמור ראו בעוזבים בוגדים. ואכן במרוצת הזמן תחושה זו גברה אצלנו ואותם אורחים הרגישו בכך והחלו מדירים רגליהם מביקורי השבת. ואנו נאנחנו לרווחה.
השירותים השונים היו אלמנטריים. כך המקלחת וכך בתי השימוש, שהיו בורות חפורים שעליהם הציבו תא עשוי מעץ. החבר'ה שלנו מיהרו לכתוב על דלתות בתי השימוש: "א-מתונֶה פון יידישע היטל מָאכֶערס". מי שהשתתף במלחמת העצמאות בוודאי זוכר את כובע המצחייה שהצבא קיבל במתנה מהארגון היהודי של החייטים באמריקה. בחלקו הפנימי של הכובע הודפס משפט זה. מדוע החליטו ליצני הראל כך להנציח את תרומתם של פועלים יהודים לאחיהם הלוחמים? צריך לשאול את בעלי הרעיון.

בהראל עבדתי פרק זמן ברפת וזמן מה ערכתי את עלון המשק. אחרי כן עברתי לעבוד בקומונה ואז החליטו לשלוח אותי לקורס בן חודש ימים ללמוד תפירה. לאחר שחזרתי תפרתי בין היתר חולצות ומכנסיים לחברים, כי לא היה להם מה ללבוש. תפרתי גם חזיות ולשם כך פרמתי חזייה אחת כדי שתשמש לי כדגם. המצוקה הכספית הייתה אצלנו אורחת קבע וזו נתנה אותותיה בכל תחומי חיינו.

משעמם לא היה אצלנו. החבר'ה לעתים קרובות היו 'יורדים' איש על רעהו ובמיוחד התבדחו על חשבונם של חברים חדשים. ואספר כאן על אחד מהם.
באחד הימים, זמן לא רב לאחר שעלינו על הקרקע, הגיע יצחקל'ה לקיבוץ. הוא לא עבר את כור ההיתוך שאנחנו עברנו: חברת נוער, הכשרה מגויסת ולחימה במסגרת הפלמ"ח במלחמת העצמאות. הוא הגיע אלינו הישר מבית ההורים ולכן לא מעט חברים התייחסו אליו שלא

כשורה וזאת בלשון המעטה, מה גם שהוא ברוב תמימותו גרם לחבר״ה ללגלג עליו. זה התחיל ב...״כל בוקר כוס חלב״, מאחר שבהגיעו אלינו סיפר כי אמו הפצירה בו לפני שעזב את הבית להקפיד גם בחוץ ובוקר וערב לשתות כוס חלב. נו, זה כבר הספיק לחבר״ה על מנת לרדת לחייו. ואז כאשר היה נכנס, דרך משל, לחדר האוכל פצחו החבר״ה בשיר ״מי יאכילנו לחם רב ומי ישקנו כוס חלב, למי תודה ולמי ברכה, לעבודה ולמלאכה״, או ״בוקר בוקר כוס חלב, ערב ערב כוס חלב״. איני בטוחה כלל שהוא נפגע מכך.

הוא הפך, על דעת עצמו, להיות ׳כולביניק תרבותי׳. בערבי תרבות שארגן. הוא קרא, שר ורקד, חילל בחליל ונדמה לי שניגן גם במפוחית וכלל לא איכפת היה לו כשזייף. כבוד זה לא הוסיף לו, בדיעבד שלא בצדק משום שהיה לו רצון טוב לתרום והוא השתדל למלא זאת בדרכו שלו.

מאחר שכיישוב ספר ישבנו סמוך לשטח ההפקר בגזרת לטרון, נהגו להוציא מדי פעם חבר״ה לאימונים. באחת הפעמים נמנה גם הוא על החבר״ה שירדו לשטח ההפקר. במהלך התרגיל, כך סיפרו, היה עליהם לתפוס מחסה בשטח, וכשניתנה הפקודה לשוב החבר״ה השאירו אותו שם. כמובן שהיה זה מעשה חסר אחריות. היינו אז צעירים בני עשרים פלוס והייתה מידה רבה של ציניות, תוצאה ישירה מהקרבות שבמהלכם נפלו חברים לא מעטים ורבים מאתנו חוו חוויות די קשות.

היה לנו בנקודה הישנה צריף קטן ששימש כחדר נשק. הצבא הורה לנו להלין שם את אחד החברים. היות והוא העדיף להתגורר לבדו, הוא התנדב לישון בחדר הנשק. באווירה הכללית ששררה אז החליטו ישראל איטקין ואחד מחבריו להבהיל את הדייר הבודד. מה עשו? - ניגשו בשעת לילה לצריף, ובעומדם מתחת לחלון דיברו ביניהם כאילו בערבית, וכך כמובן הבהילו את הדייר. איטקין סיפר שבאותה תקופה י. חטף כנראה קירור ובעטיו לקה בשיעול טורדני. נכנסו אפוא חבר״ה לחדר הנשק לבקר את החולה והחלו משוחחים, וזה כנראה גירה אותו להשתעל. וכשנרגע קצת, החלו האורחים להשתעל, מה שגירה אותו לשוב ולהשתעל. אכן, עצוב ומשעמם לא היה אצלנו.

חיינו בהראל שבע שנים. נכון שאין זה פרק זמן ארוך, אבל הוא היה קשה וגם אינטנסיבי. האנשים היו מתוחים ועצבנים והגיבו על מקרה כזה או אחר ללא כל פרופורציה. אחת הדוגמאות לכך, אמנם יוצאת דופן, הייתה עזיבתו של אילן את הקיבוץ. אילן היה בחור טוב וחרוץ אבל היה ידוע כבעל שיגעונות משלו שגרמו לו להסתכסך עם חברים רבים.

זמן לא רב לפני שעזבנו את המקום נטש אילן את הראל בזעם ועבר לעין השופט, קיבוץ האם שלו. וכל כך למה? - משום שהפלאחים לא פרקו את חבילות החציר שנועדו לדיר היכן שאילן ביקש.

לימים, במשבר הגדול, כשנודע לו על עזיבת החברים את הקיבוץ ועל הקבוצה הקטנה שלנו שעברה לדליה, קם בוקר אחד ארז את חפציו המעטים והודיע למי שהודיע שזהו זה, הוא עובר לדליה. למרבה הצער הוא לא זכה כאן לחיות שנים רבות. חיידק אלים קיפח את חייו תוך ימים ספורים. יהי זכרו ברוך.

על גבול המשלט והבית*

אותו חבר, שהגה לראשונה את השם "במשלט" ככתובת וציון לעלוני הקיבוץ, ודאי שלא העריך עד מה יהלום את העלון. ואין זה אמור שחלילה אופיו קל או צ'יזבאטי. טענה כזו משוללת יסוד. השם הולמו כיוון שתנאיו, קשיי הוצאתו ואי הנוחיות הטכנית שבקריאתו מזכירים לא במעט את תנאי המשלט. מיד אחר צאת העלון לאור, יכול אתה לראות עשרות חברים נדחקים ומטפסים זה על גבי זה, כדי לקרוא, ויש במראה משהו המזכיר את הקריאה בעיתון על גבי אחד המשלטים בתקופת המלחמה.
דומה כי עם רכישת מכונת הסטנסיל מעבירים אנו את המשלט הביתה. אם תרצו – אף מכניסים אותו ממש לחדרים. מעתה לא תהא כל בעיה להדפיסו במספר בלתי מוגבל של טפסים וכל אחד מהחברים יוכל לקראו בשכיבה, מבלי למתוח את צווארו כבת יענה, או לגלגל את עיניו כמוקיון. אמנם אלה החיים על "כשהיינו צעירים ויפים" ילוו לבטח בצער את פטירת העלון המודפס, הם יראו בזה שלב נוסף, בתהליך הבעל-בתיות החודר למשכנותינו עם הגיל, אך מרבית החברים יברכו "שהחיינו" ועוד יימצא מניין צדיקים לקרוא את "במשלט" על כוס קפה מבושל בחדרי חדרים. ... מה טוב שבמקום להיות במשלט אפשר להכניסו הביתה, על כל פנים, אפשר לציין זאת כשלב כמו בשאר שטחי חיינו – קפיצות מחיי משלט לחיי בית.

* רשימה שהתפרסמה "במשלט" – עלון הקיבוץ מיום 1.1.54

דברים לזכרו של דב בובורוביץ
1997 - 1929

לזכרו של חבר ותיק
אליהו יקיר

גדול הצער על ההולך לבלי שוב. גדול הכאב והלב ממאן להשלים. דוביניו איננו. חבר יקר ושותף לדרך חיים נגדע מתוך חבורתנו - חבורת יוצאי הראל.
חיים אינטנסיביים ורבי מעש הגיעו לקצם. חיים שראשיתם ילד שובב שקן השומר הצעיר היה ביתו השני, והמשכם כנער חלוץ - לוחם בחטיבת הראל של הפלמ"ח במלחמת השחרור ואחד ממייסדי קיבוץ הראל – ובגרותם עשייה בלתי נלאית בתחום מקצועי אותו פיתח ואהב, הן בעולם המעשה והן באקדמיה.
השנים בקיבוץ הראל היו עבור דוביניו, כמו עבור רבים מאתנו, אולי התקופה המאושרת בחייו. דוביניו היה חלק בלתי נפרד מהזיכרון הקולקטיבי, שלא לומר המיתוס, של "זקני הראל". מי אינו זוכר אותו מגיח מתוך הצריפון הקט שבראש גבעת "הנקודה החדשה" - שם עבד כמנהל חשבונות - כשסיגריה כבויה בפיו, סובב בחצר ומבקש מכל מי שנקרה בדרכו: "יש לך אש". ומי אינו זוכר את חכמת האיפכא מסתברא שלו עם החיוך הממזרי על השפתיים – בהתלהט הוויכוח בסוגיה זו או אחרת שעל סדר היום.

אף שלא היה משקיסט, ידע היטב כל מה שנעשה במשק. סטטיסטיקות ונתונים על יבולים ומחירים, הכנסות (מועטות מדי) והוצאות (גדולות מדי) שאסף, התפרסמו מדי שבוע בעלון הקיבוץ. "במשלט", וגם ביקורת לגלגנית על ריבוי ה"גיוסים" ו"השעות הנוספות" – בהן תמיד נטל חלק במסירות ובשמחה.

וכך כתב בעלון המשק:

" חישוב מדוקדק ביותר הוכיח, כי מספר הפורענויות הניחתות על ראשו של חבר קיבוץ הראל אינו מגיע אלא לשמונה:

גיוס: ובלשון המחלקה לכלכלה ולמשק: "315 ימי עבודה בשנה".

תורנויות: לכל הקיבוץ: הגשה בחדר האוכל. (הסיבה היא חינוכית בלבד).
רק לבחורים: פריקת מכוניות

תור: הובלת חציר בלילה. מקבלים בתמורה ארוחת לילה דשנה.

שעות נוספות: הכרחי, עונה בוערת.

התנדבות: במקרי חירום. למשל כשצריך לחפש פרה שנעלמה לפני המלטה.

עוד התנדבות: רק במקרים יוצאי דופן, למשל, פריקת מכונית שהגיעה לפתע.

שמירת חצי לילה: רק ארבע שעות. מחצות עד ארבע לפנות בוקר.

שבתות: יום העבודה נרשם לחובת "סידור העבודה" ולזכות החבר, ונוסף ל"רכושו הפרטי" הקבוע של החבר.

הד למצוקה הכספית של קיבוץ הראל עולה מדין וחשבון של דוביניו לאחר ששב מקורס למודדים בו נטל חלק.

" בקרב משתתפי הקורס הוחלט, שנוסעים להצגה בנתניה. הצגה זו כלל לא עניינה אותי. על סירובי הוכרחתי להשיב כי הסיבה היא כלכלית טהורה. (מחיר הכרטיס היה 500 פרוטות). כאשר הוחלט עם סיום הקורס לערוך מסיבה וכל אחד מהמשתתפים נתבקש לתרום חצי לירה, עמדו בפני שתי ברירות: לתנות את מצבו הכספי הקשה של הקיבוץ, או להתחמק מהמסיבה. נאלצתי כמובן לבחור באפשרות השנייה ונעלמתי בטרמפ לתל אביב. אלה הן תוצאותיו של החיסכון. כאשר שולחים חבר החוצה לשלושה שבועות עם דמי-כיס בסך שתי לירות, וזה כולל הוצאות נסיעה שמחירה לירה ועשרים ושישה גרוש". ...

אולם דאגתו הגדולה של דוביניו הייתה בראש ובראשונה לנעשה במפלגה ובארץ, ובעיקר לגיבוש השקפת עולם סוציאליסטית – מהפכנית של החבר'ה בקיבוץ. כפעיל נלהב בוועדה הפוליטית דאג להפיץ את הבשורה מעל דפי העלון.

"קיימת תפיסה שעלינו ליצור קודם את הבסיס, שהוא השקפת העולם של החבר, ועל יסוד זה נוכל להפעילו. ... אולם הניסיון ההיסטורי מלמד כי בתהליכים שמשתתפים בהם אנשים חיים, לא תמיד נכון הכלל: "קודם הבסיס ואחרי כן בניין העל". דבר זה אינו אמור בשטח הפוליטי בלבד, נוכל להעתיקו מילה במילה לתחום של היחס לעבודה ולכל שטח אחר בחיינו. המסקנה היא, שלא על ידי יצירת בסיס נפעיל את עצמנו, אלא דווקא על ידי תקיעת טריז בחומת האדישות והאי-אכפתיות. זאת נשיג על ידי פעילות בלתי פוסקת שתביא בעקבותיה את הרקע המתאים להשתלמות הנכספת. הווה אומר, ליצירת הבסיס. אביא לדוגמה את המבצעים של הקיבוץ כמו: האחד במאי בירושלים, הבחירות לכנסת, עצומת השלום והפעילות בהר-טוב. כל אלה יצרו את האווירה המתאימה לקיום החוג לכלכלה מדינית, לשיחות בנושאים פוליטיים ובהקשבה למרצים. אולם כל זה מותנה בהשקפת עולם מבוססת ויציבה של מארגני הפעילות. במקרה שלנו זו הוועדה הפוליטית"

ומהו המאבק העיקרי כיום (אפריל 1953)? כאן הציג דוביניו במאמר ארוך ופרוגרמטי בעלון הקיבוץ את שלוש הסתירות הקובעות את מהות המאבק המתנהל בעולם. בין מנצלים ומנוצלים. בין עמים מדוכאים לעמים מדכאים ובין חיים לאומיים של עם אקסטריטוריאלי, שהפתרון כאן הוא ריכוז טריטוריאלי ובניית משק פועלים. ובהתייחסו לפתרונן של כל הסתירות אותן מנה כמובן, לגבינו פסק כי "עבורנו מתמצה הדבר במאבק נגד הבורגנות והרפורמיזם בישראל, כנגד משטר אנטי-לאומי השולט בנו, המשעבד את הארץ לאויבה העיקרי של האנושות כולה - לאימפריאליזם האמריקני".

אך לא די בחינוך פוליטי נכון, צריך לדעת לדבר בשפה מתאימה. ועל כך הוא כתב: "חברי ההשלמה מסוגלים, רובם ככולם, לבטא את מחשבתם בעברית שבעל פה. הם מצליחים לפענח את שמם בסידור העבודה ובשעת ארוחת הבוקר עטים אף הם על מחלק העיתונים. המצב הוא

שפיר אבל רק למראית עין. התמונה תשתנה בתכלית כשבוחנים את העניין מקרוב: קריאת כותרות העיתון היומי בלבד, וקריאת ספר עברי – הס מלהזכיר. מיותר להסביר כאן את הנזק מאי קריאת הספרות והעיתונות . ייתכן וביניהם מצויים כאלה שאילו ידעו את השפה יכלו להעשיר את העלון שלנו, ואת המסיבות ברשימות מוצלחות. האחריות למצב זה מוטלת בראש ובראשונה, על ועדת תרבות"

מעניינת גם דעתו של דוביניו באותם ימים על העוזבים הוא התנגד לדעה "שאדם שעזב קיבוץ המשמש משלט קדמי של המפלגה, אין לו מקום בתוכה גם בעיר. עלינו להבין כי מפלגת הפועלים המאוחדת לא הוקמה רק למען הגנת האינטרסים של התנועה הקיבוצית בלבד. החזית היא רחבה הרבה יותר ונוגעת לכל ענייני המדינה. יש להכין את המפלגה שתתאים בבוא היום לתפיסת השלטון ברגע הקונינקטורלי. לכן לעולם אין להאשים חבר שעזב משום שלא עלה בידו להסתגל לכך, שבחורה בה הוא מזלזל תחליט איזו חולצה עליו ללבוש בשבת. לא במקרה הבאתי דוגמה זו משום שהיא מחיי היומיום בקיבוץ. העזיבה אולי מצביעה על כישלונו של הפרט להסתגל לחיים בקיבוץ, אבל היא אינה פוסלת אותו כאדם רציני ומהימן היכול להשתלב בפעילות המפלגה בעיר".

יקצר כאן המצע מלצטט דברים שדובינייו כתב בעלון הקיבוץ בכל שנות קיומו. חיים אינטנסיביים ורבי מעש הגיעו לקצם. לאחר שחלום הנעורים התנפץ, הצליח דובינייו בכוח רצונו וביכולותיו לבנות קריירה מקצועית מצליחה, כמנתח מערכות וכמומחה לשינוע מטענים באוניות במסגרת רשות הנמלים וכיועץ בעבודתו בבנק העולמי. גם רעיה מבינה לרוחו מצא ויחד הקימו בית ומשפחה מלוכדת ותומכת הן בשמחות והן בעתות מצוקה.

שיח רעים: מורה ודובינייו

דובינייו היה אינדיבידואליסט ללא תקנה, הוא יצא מנקודת אפס לפלס את דרכו בחיים ללא סיוע מאיש זולת רעייתו האהובה והמסורה. אידיאליסט המחויב ללא פשרות לאחריות חברתית הדדית, לשמירה על כבוד האדם ועל רעיון השלום בין עמים. איש חברה שלא החמיץ שום פגישה עם חבריו, אך מעל לכל מוח מבריק ויכולת חשיבה וניתוח. יכולת זו נתגלתה כבר במאמרים ודברי פולמוס שכתב בעלון הקיבוץ בשנים הרחוקות ההן. אך זו הבשילה ככל שרכש ניסיון בעבודתו המקצועית.

ברצותו לעשות עוד ועוד, להעמיק יותר ויותר, העביד את מוחו עד לקצה גבול היכולת והדברים יצאו מכלל שליטה.

דובינייו איננו עוד, אך בזיכרונם של חבריו הרבים ימשיך להתקיים: בריא, אנושי, חכם ויסודי במעשיו כמו תמיד.

ישראל איטקין
מעלילותיו של גזבר

העלייה על הקרקע

הוציאו אותנו מהמלחמה שטרם נגמרה, אם כי הייתה כבר בשלביה האחרונים, כדי שנקים יישוב-משלט על אחד הגבולות. בנו בחרו להיאחז בסמוך למשלט 314 הצופה על שטח ההפקר בגזרת לטרון, אולי מפני שחלק מחברינו לחמו בהרי יהודה ובירושלים במסגרת שני גדודי הפלמ"ח – הרביעי והחמישי בחטיבת פלמ"ח "הראל", ומכאן השם שניתן לקיבוץ שלנו. בסוף ספטמבר 1948 עלינו מהנגב, שהינו זמן מה במחנה סרפנד ומכאן נסענו לקיבוץ דליה שהיה קיבוץ "האם" שלנו, על מנת להתארגן לקראת העלייה על הקרקע. היינו עדיין חיילים שנשלחו למשימה של הקמת יישוב-משלט. לא כל החבר'ה הגיעו ליום העלייה משום שמילאו תפקידים מסוימים והפיקוד עיכב את שחרורם.

יום העלייה - מכשירים את השטח

מדליה נסענו לקבוצת חולדה וכאן נפגשנו עם החברים מהכשרת עין השופט ועין שמר שאוחדו עוד לפני הקרבות להכשרה אחת. כאן גם נפגשנו עם השותף השלישי - גרעין "עקבה" משער העמקים, שמרביתם היו קצת צעירים מאתנו ולא גויסו, למעט שלושה או ארבעה מהם שהתגייסו לפלמ"ח. מחולדה יצאנו באשמורת שלישית של הלילה בשיירת משאיות ליעד שטרם ידענו בדיוק היכן הוא. המשאיות היו עמוסות לעייפה בחלקי צריפים קטנים, אוהלים, גלילי תיל ועמודים לגדר וציוד מגוון אחר. עד כמה שזכור לי באותו יום עלו גם אלה שהקימו את מושב טל שחר. רק כשהגענו ליעד נאמר לנו בדיוק היכן עלינו להתמקם. כבר מלכתחילה מימן הצבא כיתה מאנשינו שהיו אמורים לפטרל בגזרה זו. בתקופה הראשונה זה היה סעיף לא מבוטל בפרנסה שלנו שהייתה בצורת תקופה די ארוכה, למרות שמרבית החברים עבדו בעבודות חוץ, על כך ארחיב בהמשך.

"קיבוץ הראל עלה להתיישבות באומגה"

זו הייתה הכותרת שעיני צדה באחד משני עיתוני הערב בהיותי בתל אביב בעבודתי כגזבר זמן לא רב לאחר שעלינו למקום. לא הבנתי מה עניין הירידה באומגה לשם המקום אליו עלינו. מקריאת הכתבה למדתי שעורך אותו עיתון ערב תיאם ביקור אצלנו עם אחד מהחברים. בשובי בסוף השבוע הביתה נפתרה החידה. האורח שהגיע סייר עם מארחו בחצר הקטנה שלנו שהיו בה עדיין תעלות קשר. עוד הם מסיירים נשמעו לפתע כמה צרורות שנורו מקרוב. להזכירכם, המלחמה טרם הסתיימה. האורח נבהל והמארח מיהר לגרור אותו לתעלת קשר סמוכה. כאשר השתרר שקט והאורח נרגע המשיכו השניים לסייר במקום.

ואז שאל העיתונאי את אותו חבר: "מה אתם עושים כאשר יש צורך לרדת מכאן במהירות?" – "פשוט מאוד", ענה לו המארח, "מתחנו חבל מכאן עד קיבוץ צרעה ואנו יורדים באומגה". כך, לא פחות ולא יותר. לאותו עיתונאי לא היה מושג מה זה אומגה ולכן לא שאל, איך אפשר להגיע בדרך זו עד לקיבוץ צרעה, הממוקם כידוע סמוך לבית-שמש, ולכן בחר באותה כותרת לביקור שערך לא עלינו בקו החזית. התעלול התאים לחברנו מנחם אורי ולחבר מרעיו. ובבירור קצר שערכתי השערתי התאמתה.

אציין כאן כי גם מנחם אורי וגם חברים נוספים, שעברו את כור ההיתוך של המלחמה, עזבו את המשק במרוצת השנה הראשונה לעלייה על הקרקע. הם לא יכלו ולא רצו להסתגל ליום יום האפור. והיום יום האפור היה כלל לא קל.

בשבועיים לאחר שהותנו במקום הודיע לנו מפקד הגזרה שמהיום והלאה אנחנו צריכים להחליף חלק מחייליו שמחזיקים במשלט 314 ובכל הגזרה מסביב. המפקד היה גוי יווני ששירת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ולאחריה וכך הגיע לפלשתינה. התברר כי הוא וחברו היו אלה שגנבו מהצבא הבריטי את שני הטנקים מדגם "קרומוול" והעבירו אותם לכוחותינו. השניים נדונו שלא בפניהם למוות. מפקד הגזרה שדיבר עברית עילגת הצביע על חייליו באומרו: האם על חיילים אלה אני יכול לסמוך? - והוא צדק. כי אלה היו עולים חדשים שזה מקרוב הגיעו. מאותו יום ואילך היינו אחראים על המשלט והגזרה.

מקור נוסף של הכנסה סיפקה הקרן הקיימת. באותה תקופה נטעו בסביבה יערות אורנים וחלק מחברינו עבד בנטיעה. השכר היה זעום אבל ברירה אחרת לא הייתה. נטענו אז גם את יער הראל ושם הקמנו את האנדרטה לזכרם של חברינו שנפלו במלחמת השחרור. נטענו גם את שתילי האקליפטוס לצדי הכביש מצומת נחשון עד צומת אשתאול. זה היה הרעיון של בן

גוריון שעצי האקליפטוס יסתירו מעיניהם של מטוסי אויב את התנועה של כלי רכב בכביש. הוא רק שכח ששתי שדרות העצים רק תקלנה על מטוסי אויב לאתר את הכבישים.
את הנטיעות האלה קיבלנו בקבלנות. התחלנו בשעת בוקר מוקדמת בצומת נחשון וסיימנו בערבו של אותו יום בצומת אשתאול. איך הספקנו? הטרקטור שלנו גרר מחרשה ופתח תלם בשני צדי הכביש, כמה חברים ישבו על ארגז המשאית שנעה באיטיות והשליכו את השתילים לתלם. יתר החברים, למבצע הזה גויסו כל חברי הקיבוץ, נטעו בזריזות יתרה את השתילים ורצו הלאה. זכור לי שאחוז לא מבוטל מאותן נטיעות לא נקלטו. יהיו אולי כאלה שיחלקו עלי משום שלא נעים להם להודות שזה היה מבצע חפוז מאוד.

לאחר שברל'ה זילברברג יצא לקורס הטילו עלי את עול הגזברות. לו ידעתי לאיזה "בְּרוֹך" אני נכנס הייתי עושה הכל כדי שיטילו את התפקיד על מישהו אחר. הייתה זו התמודדות מתמדת מהיכן להשיג מזומנים לרכישת מזון וצרכים אלמנטריים אחרים. המדינה בקושי עמדה על רגליה והקופות, הן של הממשלה והן של תנועות ההתיישבות, היו ריקות. הסיוע שניתן הצטמצם לצרכים ולציוד אלמנטרי. משק חקלאי לא היה לנו ומקומות עבודה בחוץ גם לא היו רבים. חיינו למעשה על עבודות חוץ כמו: עבודה עם הבולדוזר שלנו ועבודה במחצבה ליד נוה אילן. קצת אחרי כן קצת הוקל לנו לאחר שהוקצו לנו שטחי פלחה בוואדי סראר ולאחר שהשתתפנו בקציר תבואות חורף בנגב ובחבל לכיש, שטחים שנזרעו על ידי פלאחים ערבים שנמלטו או גורשו במהלך המלחמה. רשמית הייתי גזבר אבל אחד ללא גרוש על הנשמה. ואז היה עלי ללמוד להסתדר, במילים אחרות ללמוד לשרוד.

איך מסדרים ניירות מתאימים לשתי המכוניות שקיבלנו מהפלמ"ח

עם השחרור ועלייה להתיישבות קיבלנו מתנת פרידה מהפלמ"ח שני כלי רכב, שכפי הנראה נלקחו שלל במלחמה: מכונית מדגם פורד בולדוג כנראה מעודפי הצבא הבריטי ומשאית מדגם דודג' שנלקחה מאחד הכפרים הערבים הכבושים. דני טוקאי, המכונאי שלנו בעל ידי הזהב, שיפץ אותן, וכמו שאומרים העמיד את שני כלי הרכב על הרגליים. מתנה יפה קיבלנו, אבל איך מנפיקים עבור המכוניות רשיונות כדת וכדין, כאשר אין שום רישום על מקורן. מישהו יעץ לי לגשת למגרש בשכונת מונטפיורי בתל אביב, שם ניתן לקנות כלי רכב, בעלי רשיונות מתאימים, מעודפי הצבא הבריטי במחירים מאוד זולים.
החלטתי לגשת לאותו מגרש ובאם אמצא שם שני כלי רכב התואמים לאלה שלנו ארכוש אותם, אקח את הניירות ואשאיר לאותו סוחר את כלי הרכב שקניתי. למזלי מצאתי שתי מכוניות "טראנטעס" תואמות למכוניות שברשותנו. שילמתי מאה לירות, והייתה זו עבורי מציאה כשרה. נטלתי את הניירות והשארתי לסוחר המופתע את שתי המכוניות שקניתי. מה חשב אודותיי אותו סוחר לא קשה לי לשער.
בשובי לקיבוץ מסרתי לדני שלנו את הניירת. דני בעבודה מאומצת ויסודית שייף וטשטש את המספרים המקוריים המוטבעים על גוף המנוע. לאחר מכן טבע על אותו מקום את מספרי כלי הרכב שרכשתי במגרש. עכשיו לא נותר לי אלא לגשת למשרד הרישוי להציג את מסמכי הקנייה ולקבל רשיונות.
תחילה נסעתי עם הפורד בולדוג למשרד הרישוי בתל אביב. הבוחן, לאחר שבדק בקפדנות את כשירות הרכב, נפנה לבדוק את המספר הטבוע על גוף המנוע, לוודא אם הוא זהה למספר הנקוב במסמך הקנייה. הבחנתי שהוא מתבונן וחוזר ומתבונן בספרות שדני בעמל רב הטביע על מקום הספרות המקוריות. הוא ביקש ממני להמתין ונכנס למשרדו. שיערתי שדני לא הצליח להסוות כראוי את מקום השיוף. בצאתו ממשרדו שאל אותי הבוחן לזהותי, השבתי לו שאני בא כוח של קיבוץ הראל, יישוב-משלט על הגבול, שזה עתה הוקם, ושחבריו הם פלמחניקים שלחמו במלחמת השחרור. הוא חזר לכמה דקות למשרדו, שב אלי ונתן לי את הרשיון והכל בלא לומר דבר. היה לי ברור שלא להעז לחזור אליו עם משאית הדודג'.

נסעתי למשרד הרישוי בירושלים ושם חזר אותו מחזה, אלא שהפעם הבוחן היה יקה קפדן. לאחר שגילה את הזיוף פנה אלי בפנים חמורות סבר ואמר: "בחור צעיר, ברור שנעשה כאן

זיוף, אבל אני אחליט איך לנהוג לאחר שאבדוק את הביצועים של הרכב". הוא התניע כשאני יושב לצדו וניכר עליו שהוא כועס מאוד. הדבר בא לביטוי בכל פעם שהוא בלם את הרכב. באחת הפעמים מצחה של יעל שישבה לצדי נחבט בשמשה. לאחר שהבדיקה הניחה את דעתו, גם הוא כקודמו ביקש לדעת מי אנחנו. חזרתי על אותו סיפור וגם הפעם יצאתי בשלום.

קציר תבואות החורף בחבל לכיש

בחבל לכיש, כמו בכל הדרום, נותרו שטחי מזרע גדולים, בעיקר תבואות חורף, אשר בעטיה של המלחמה לא זכו הפלאחים הערבים לקצור את יבולם. באותה עת היה מחסור גדול במדינה במזון ובמיוחד בגרעיני תבואה. צריך היה למהר ולקצור יבול זה.

משרד החקלאות מסר לחברות שונות את האחריות לביצוע הקציר. בחבל לכיש קיבלה את הביצוע חברה מסוימת שפנתה לקיבוצים והעמידה לרשותם קומביינים וטרקטורים. חברה זו פנתה גם אלינו ואנו נענינו ברצון. הייתה זו עבודה קשה. החברים שיצאו לקציר עבדו שעות ארוכות בתנאים קשים, בלי להגיע כמעט הביתה במשך כל התקופה. שמחנו ששיתפו אותנו במבצע משום שהתשלום שאמורים היינו לקבל היה מכובד.

מנהלי העבודה בשטח, אותם הציבה החברה, הם שחתמו לחברינו על כרטיסי העבודה בתום כל יום עבודה. כשהסתיים המבצע פניתי למשרדי אותה חברה עם כרטיסי העבודה על מנת לקבל את התשלום. מנהל החברה שנטל מידי את כרטיסי העבודה עיין בהם ארוכות ובפנותו אלי שאל: מי חתם לכם על הכרטיסים האלה? אני לא מכיר את החתימה הזאת. הייתי יותר ממופתע. מה זאת אומרת מי? השבתי לו ברוגזה. וכי היו אנשים אחרים בשטח? איני נמנה על אלה המרימים את קולם אבל בפעם זו יצאתי מגדרי. הייתי בטוח שהאיש הזה מחפש אמתלה כדי לא לשלם לנו. לא אפרט איך נמשכה אותה שיחה כאשר אני נחוש בדעתי לצאת מהמשרד הזה כשבידי כל התשלום בצ'ק לאותו יום. התעקשתי, קיבלתי את הצ'ק ויצאתי, שלא כמנהגי, את אותו משרד בטריקת דלת.

"גלגול צ'קים" ומכירות פיקטיביות.

באותן שנים, בעיצומה של העלייה ההמונית, מצוקת האשראי הכבידה מאוד על כל המגזרים במשק ובכלל זה עלינו גזברי הקיבוצים. המחסור במזומנים לרכישת מזון וציוד בסיסי היה כה קשה שצריך היה למצוא דרכים על מנת איכשהו להסתדר. בנק ישראל טרם הוקם וגם לא המסלקה הראשית לצ'קים. גם עידן המחשבים טרם בא לעולם. אשראי מהבנקים קיבלת לעתים רחוקות ובסכומים מזעריים. ממוסדות הקיבוץ הארצי קיבלנו מעת לעת גמ"חים (גמילות חסדים) גם הם בסכומים מועטים. מצבם היה כמצבה של המדינה כולה באותן שנים. במציאות כזו צריך היה ללמוד להסתדר ומכאן נולדה השיטה של "גלגול צ'קים" שנהוגה הייתה במשך תקופה ארוכה. וכך עבדה השיטה: הבנקים נאלצו אז להעביר ביניהם, בדואר או באמצעות שליחים, צ'קים שהופקדו בבנק מסוים או בסניף מסוים משוכים על סניפים ובנקים שונים. העברה זו של הצ'קים לפירעון ארכה כמה ימים ולעתים אפילו שבוע. את המרווח הזה, בין ההפקדה לפירעון הצ'ק, למדנו, אנחנו הגזברים, לנצל בדרך פשוטה למדי. לעתים היינו קונים מספק סחורה ומשלמים בצ'ק דחוי, כך שהיה לנו זמן מספיק לדאוג לכיסוי בבנק גם אחרי התאריך הנקוב, עד שהצ'ק הגיע ממש לפירעון בחשבון שלנו בבנק.

הייתה דרך נוספת להרוויח זמן: אנחנו, גזברי הקיבוצים, היינו מחליפים בינינו צ'קים. למשל, נתתי לגזבר של קיבוץ עמיעד שבגליל צ'ק לפקודתו בסכום של חמש מאות לירות מחשבוננו בבנק ברקליס בירושלים, עימו עבדנו (לבד מבנק הפועלים). כמובן שבחשבון שלנו בבנק לא היה אז כיסוי לסכום זה או אחר. והוא במקביל רשם לפקודתי צ'ק על אותו סכום מחשבון קיבוצו בסניף בנק הפועלים בצפת. שנינו הפקדנו את הצ'קים וכל אחד מאתנו יכול היה לקבל מסניף הבנק שלו את אותו הסכום במזומן. כדי לכסות את הצ'ק בבנק לאחר כמה ימים הייתי מחליף צ'קים עם גזבר אחר וחוזר חלילה. הבנקים למדו את השיטה הזו אולם עקב מצוקת האשראי ששררה אז בכל מגזרי המשק השלימו עם כך כל זמן שהשיטה עבדה והצ'קים כובדו והעמלות לבנק שולמו.

שיטה אחרת לקבלת מזומנים תמורת צ׳קים, לעתים גם דחויים, הייתה ״מכירה פיקטיבית״. אספר כאן על שני מקרים והמבין יבין. עלי לשוב ולהדגיש מראש, כי כל העסקאות הללו נעשו על ידי חבריי הגזברים ועל ידי בלית ברירה. המצוקה הכלכלית שלנו בקיבוץ והבעיה החמורה של חוסר באשראי, אילצו גם אותי ללכת לפעמים בדרכים עקלקלות.

״העסקה״ הראשונה:

בקציר תבואות החורף הראשון שלנו בוואדי סראר זכינו ליבול טוב למדי. לצערי כבר אינני זוכר כמה טונות של גרעיני תבואה הובלנו משדותינו. אמנם כמות צנועה אולם כיבול ראשון הייתה זו הצלחה. כזכור בארץ שרר אז משטר צנע שחייב להעביר את כל היבול למחסני משרד האספקה והקיצוב. את המחיר קבעה הממשלה ולמיטב זכרוני באורח די שרירותי. אבל בכך לא היה די. מועד התשלום אף פעם לא היה ידוע ואשראי ממשלתי למגדלים על חשבון היבול לא ניתן. לכן גם אני נאלצתי למכור חלק לא גדול מהיבול במה שאכנה ״השוק החופשי״. סוחרים ומתווכים לא חסרו.

מישהו מהגזברים מסר לי את שמו ומענו של סוחר תבואות בירושלים. איתו, אמר הוא לי, תוכל לסגור עניין. נסעתי ל״משרדו״ - כוך קטן בשכונת מאה שערים בירושלים. האיש נמנה כמובן על העדה החרדית. דלת הכניסה הייתה כה נמוכה שנאלצתי להתכופף. ישבתי איתו וסגרנו את עניין המכירה. ניכר היה בו שהוא להוט לקנות את הכמות של גרעיני החיטה שהצעתי לו. לאחר שסגרנו את נושא המחיר אמרתי לו שיש לי תנאי אחד לקבל את התשלום עכשיו ובמזומנים שהרי לשם כך עברתי ביודעין על החוק, שיהיו לי כמה גרושים בקופה.

בעוד אנו משוחחים נכנס בנו של הסוחר, בחור בשנות השלושים לחייו, וכששמע מאביו על העסקה ועל התנאי שלי לקבל את התשלום מראש ובמזומן, אמר לאביו ביידיש בהנחה שלא אבין: ״טאטע דער גאנצע עסק גיפעלט מיר נישט״ - אבא כל העסק הזה איננו מוצא חן בעיניי. אני הבנתי את דבריו, חששו היה בהחלט סביר, אולם אני לא הגבתי ולא אמרתי דבר. אביו השיב לו: ״הער קומט פון א - נאייר קיבוץ און הער זייט מיר אויס א - ווילער יאט״ - הוא בא מקיבוץ חדש ונראה לי בחור הגון.

כאשר קיבלתי את התשלום נשאלתי על ידו היכן הסחורה ומתי הוא יקבל אותה. הבטחתי לו שזה עניין של יומיים - שלושה. ואכן כעבור שלושה ימים שבתי אליו אך ללא הסחורה. אמרתי לו שהעניין לא הסתייע, שהסתבר שההערכה שלנו את כמות היבול הייתה מוגזמת ואנו נאלצים להעביר לשלטונות את כל הכמות. באתי אליו כדי לבקש את סליחתו ולהשיב לו את התשלום שקיבלתי ממנו. אלא מה, נותרתי ללא מזומנים באמתחתי ולכן אתן לו צ׳ק. האיש הסכים, וכי ברירה הייתה לו. כתבתי צ׳ק דחוי, שבתי והתנצלתי ועמדתי לצאת. ואז קיבלתי את עונשי. ביציאה שכחתי לכופף את ראשי וחטפתי חבטה הגונה במצח. הצלקת מאותה פציעה נותרה לי עד היום. באותה דרך ׳מכרתי׳ לסוחר בקר שתי פרות מהרפת הקטנה שלנו. גם במקרה זה קיבלתי את התשלום למפרע ובמזומן וכעבור יומיים שלושה התנצלתי בפני אותו סוחר, כי מסיבות שלא צפיתי אותן מראש נאלץ אני לבטל את העסקה. וכמובן נתתי לו צ׳ק דחוי. גם במקרה לא הייתה לסוחר ברירה, שהרי גם זו הייתה עסקה בלתי חוקית. בינתיים היו ברשותי מזומנים שהיו אז יקרים מפז.

מבצע רכש

״רכש״, כך נקרא אחד הענפים בסידור העבודה. לשון נקייה ל׳החרמות׳ של כמעט מכל הבא ליד בכפרים הערבים הנטושים וגם סמוך לתחנת הרכבת הנטושה בוואדי סראר. השלל החשוב ביותר היו הרלסים המפורסמים – אותם פסי מסילת הברזל - שנעזבו לאחר מלחמת השחרור כשהרכבת לירושלים פסקה מלפעול, שאף הם נקנו במשיכה, תחילה על ידי הפלאחים הערבים לבניית בתיהם. באותם ימים עטו על השלל חברי קיבוצים, חברי מושבים וגם סוחרים פרטיים שמכרו את השלל בשוק השחור.

ברלסים ש׳לקחנו׳ השתמשנו לבניית סככות בחצר המשק וגדרות לרפת ולדיר. למרות שאנו לא לקחנו את הרלסים למטרות רווח עברנו על החוק בעליל. ובאחד הפעמים אף נעצרו חברים

שלנו וישבו במשטרת הר-טוב. דוד נהיר, שהיה בחבורה, הצליח לחמוק ולאחר כמה שעות הליכה הגיע לקיבוץ ודיווח על מה שאירע. כשמעתי את מה שאירע מיהרתי מיד לצאת עם הטנדר למשטרה. בהגיעי הצגתי את עצמי כמזכיר הקיבוץ וביקשתי לשחרר את חברינו. "אם גם אתה מקיבוץ הראל", אמר לי הסמל, "אז קודם כל ניקח ממך טביעת אצבעות". מפקד התחנה גם הבהיר לי כי שחרורם של האנשים תלוי בערבות כספית, ומנין היה לי בכלל כסף. כמו כן הובהר לי שבעניין זה צריך לטפל עורך דין. בלית ברירה נסעתי לתל אביב וביקשתי בקיבוץ הארצי לסייע לנו. העניין אכן סודר רק לאחר שהחבר'ה הוסעו למשטרת אבו-גוש ושם נטלו מהם טביעות אצבעות ופתחו לכל אחד תיק פלילי, כמובן בנוכחותו של עורך דין. עד כמה שזכור לי החבר'ה שהו במעצר בין יומיים לשלושה.

סיוע במכירת התוצרת חקלאית שלנו

התחלנו לפתח משק חקלאי בלא שהכרנו כראוי את טיב האדמות שברשותנו, ובנוסף לחלק ניכר מהחברים שעבדו בענפים החקלאים היו חסרים גם השכלה וגם ניסיון בחקלאות. המחלקה להתיישבות שלחה לנו מדריכים חקלאיים שלא הייתה להם ידיעה מספקת בתחומים עליהם הופקדו. דרך משל: הם הורו לנו לטעת עצי פרי נשירים באדמה סידנית ואת התוצאות ראינו כעבור זמן די קצר. הם הורו לנוטעים שלנו לטעת זן של ענבי יין בחלקה לא גדולה, ובגלל הכמות הקטנה לא השתלם להעביר את היבול ליקב ונאלצנו למכור אותם כענבי מאכל. בגן-הירק שלנו זרע גדעון עין גדי חלקה גדולה של מלונים. את הזרעים קיבל בתיווכו של המדריך לגן ירק. הלה כלל לא אמר לו כי מדובר בזן של מלונים שיש לגדלו בתנאי בעל בלבד, שאם לא כן הפרי יהיה חסר טעם.

ואותם מלונים, אותם השקה גדעון, עלו יפה. הפרי היה גדול ומאוד ריחני, תאווה לעיניים אבל לא לחך. כאשר התגלה לנו ה'ברוך' הזה לא יכולנו להרשות לעצמנו להעביר את היבול לרפת. מה עושים? פיזרנו את המשלוחים בין שווקים שונים וסניפים שונים של "תנובה". אני כגזבר כשבאתי לסניפים לקבל תשלום עבור תוצרת חקלאית ששיווקנו להם, זכיתי בזכות אותם מלונים לקבלת פנים "נאה".

המחלקה להתיישבות בחנה ומצאה שראוי על האדמות הסידניות שלנו לגדל טבק. ולא חלילה טבק מזנים מקומיים, כפי שהפלאחים הערבים מגדלים ובהצלחה, אלא טבק וירג'יניה. קיבלנו תקציב בו בנינו בית ייבוש, הכינונו משתלה ובבוא היום שתלנו שטח לא מבוטל של זן טבק וירג'יניה. השקענו עבודה בבניית בית הייבוש, בהכנת המשתלה, בשתילה ובקטיף העלים, עבודה לא רק קשה אלא גם מאוד לא נעימה. ריח העלים גרם לכאבי ראש גם לקוטפים, אבל בעיקר לאלו שעבדו בבית הייבוש והשחילו את העלים. אבל בכך לא הסתיים העניין. הגיעו אלינו מומחים להדריך את העובדים כיצד לארוז את העלים שיובשו לחבילות גדולות לקראת המשלוח. ראוי לשאול את אליניו שהיה אחראי על הענף כמה עמל הוא השקיע בכל שלבי העבודה. אותם מדריכים שהתבוננו ביבול הנאה הבטיחו לנו הרים וגבעות, אבל את הסוף כולם ודאי זוכרים, העלים פשוט לא בערו כמו שצריך וכל עמלנו ירד לטמיון. אותם מדריכים לא טרחו לוודא באלו אדמות ובאלו תנאים ניתן אצלנו בארץ לגדל טבק מסוג זה. כאן כבר לא יכולנו להערים על בתי החרושת לסיגריות מה גם שלמיטב זכרוני היו אז בארץ שניים כאלה בלבד.

סביב לבית ג'יז היו כמה חלקות של עצי זית שהניבו יבול נאה גם בכמות וגם באיכות וכשהגיעה עונת המסיק התגייס לכך כל הקיבוץ. יוספיק חברנו נשלח אז לקבוצת חולדה ללמוד את מלאכת כבישת הזיתים. כידוע כדי להפיג מהזית חלק מהמרירות ישנן שתי דרכים: או לבקע אותם כפי שנוהגים הפלאחים הערבים, פעולה הדורשת ימי עבודה רבים, או להשרות אותם במים שלתוכם יוצקים סודה קאוסטית. כאן יש להקפיד הקפדה מרובה באשר למינון הנכון. סיפרו לי כי ההצלחה כאן נעוצה בראש ובראשונה בניסיון והמתחילים משלמים כמעט תמיד מחיר, מה שקוראים ביידיש רעבע געלט – בתרגום חופשי שכר לימוד. לא פחות מכך עניין התיבול, כאן לניסיון אין תחליף. עם סיום העבודה רכשתי לבקשת יוספיק פחים מתאימים. כאשר טעמתי את הזיתים לפני כבישתם הטעם לא ערב כל כך לחכי, אבל מי אני שאחרוץ דין. צריך היה לשווקם. ואז עלה במוחי רעיון להזמין בבית דפוס בתל אביב תוויות

שתמשוכנה את עינם של הקונים וכך אכן עשיתי. הבאתי ליוספיק תוויות נאות. על התווית הופיע שם הזן בתוספת המילים: "זיתים חריפים במיוחד". את המשלוח הובלתי ל"תנובה" בירושלים. התוויות עשו עליהם רושם טוב וגם המחיר שקיבלנו היה לגמרי לא רע. את פטנט התוויות יישמתי גם כאשר צריך היה לשווק את יבול ענבי היין מהזן "קריניין" כענבי מאכל. צבעם של ענבי היין הוא כידוע כהה ומכלל זני הענבים למאכל היה אותן שנים רק זן אחד שצבעו כהה והוא המוסקט ההמבורגי, אלא שהוא ניחן גם בריח ואילו ענבי הקריניין היו חסרי אותו נקטר. הזמנתי תוויות שהוצמדו לאריזה ועליהן המשפט: "מוסקט המבורגי לא ריחני". גם כאן לא היה לנו שום קושי לשווק את היבול כי באותן שנים המחסור בתוצרת חקלאית היה רב מאוד.
אפשר להמשיך ולספר על המצוקה שהייתה אמנם לא רק מנת חלקנו, אבל צרת רבים לא הייתה עבורנו בגדר של חצי נחמה. חיי כגזבר לא היו אז קלים, כמה לילות בשבוע היה עלי להישאר ללון בתל אביב. מכיוון שהפרוטה לא הייתה מצויה בכיסי וגם רציתי לחסוך חיפשתי מלון זול ללינת לילה. מישהו הפנה אותי ל"מלון" שהיה ממוקם בשכונת הרכבת בדרום העיר. בחצר אותו מלון היה צריף ובו אולם לא גדול ותמורת עשרים גרוש ללילה אפשר היה ללון כאן בחברתם של כעשרים איש. לכן שמחתי שמחה גדולה כאשר סיימתי את תפקידי כגזבר. שמחתי גם לעובדה כי עם סיום תפקידי חל שיפור במצבנו הכלכלי משום שהתחלנו לשווק תוצרת חקלאית.

טוב לא יצמח מזה

מכיוון שספר זה יראה אור בעטיו של הקיבוץ שלנו שהתפרק, מבקש אני להתייחס ולו בקצרה לפרשה עגומה זו. ראשית אין זה נכון לומר שנושאי גל השמאלנות בהראל היו רק חברים שלא הגיעו מחברות נוער. אני, דרך משל, שהגעתי מחברת נוער, הייתי בדעותיי הפוליטיות שמאלי מאוד, כי כך חונכתי בבית הורי. יחד עם זאת כאשר החלו אצלנו לעסוק בעניינים פוליטיים באופן אינטנסיבי, הייתה לי הרגשה כי מזה יצמח משהו לא טוב. לכן פניתי לחברים הפעילים וביקשתי מהם להנמיך את הלהבות במחלוקת עם הקיבוץ הארצי. אבל הם לא שמעו בקולי והסוף הרי ידוע.
אשר ליעל ולי, אנחנו עזבנו את הקיבוץ כשנה לפני הפירוק. היה זה לאחר שצבי דקל ואני נסענו למזכירות הקיבוץ הארצי במרחביה כדי לשוב ולבקש שישלחו לנו השלמה, שהיינו זקוקים לה כאוויר לנשימה. למרות שביקשנו והסברנו שאין אצלנו לא סנהיסטים ולא קומוניסטים, סירבו להיענות לנו. על כך השיב לנו חזן, ודבריו נחקקו בזיכרוני: "עד שלא תסלקו את יעקב אגמון, את דב בובר וביץ ואת דני קרוון לא ניתן לכם השלמה. אנחנו נשאיר אתכם כך, לא לחיות ולא למות". כאשר שבנו בערב וסיפרתי על כך ליעל, הגענו שנינו למסקנה שאין לנו מה לעשות כאן יותר. כעבור כמה ימים ארזנו את המיטלטלין המועטים שלנו ועזבנו.

פועה בר- ניר

בין הטרקטור בצומת הר-טוב – לדחפור שלרגלי הקיבוץ

בסתיו 1949, כשנה לאחר העלייה על הקרקע, סיימתי את ההדרכה בקן והצטרפתי להראל. לקיבוץ הגעתי עם מעט המיטלטלין שלי. עודני פורקת את חפציי הודיעו לי, ששובצתי לשמירת לילה בצומת הר-טוב. השכלתי הקרבית התחילה והסתיימה ב"קרב מגע" במקל קפא"פ ובפירוק אקדח במק"ל של ארגון ה"הגנה". ויעידו חבריי שגיבורה גדולה לא הייתי מעודי. ישבתי על המיטה ודמעות בעיניי. זוריק הרפתן, אגב בדיחה לא קטנה, שבילה לאחר כל חליבה במקלחת יותר מאשר ברפת, הבטיח לי, שעם סיום חליבת הלילה יבוא להחליפני.

לא זכור לי מי היה בן זוגי לשמירה באותו לילה. יצאנו לשמירה כשאני לבושה בשינל ארוך ובידינו "מנשקה", אותו סולם של סירים שבתוכם ארוחת הלילה.
שותפי לשמירה, שהיה לא פחות מפוחד ממני, הציע לי לשכב רחוק מפתח האוהל, משום שליד הפתח עוברים ה"פדאיונים". לאחר שעות אחדות של פחד הגיע זוריק וגאל אותי מסיוט ליל השמירה.

ב- 20 בפברואר 1950 זוריק ואני נישאנו. החתונה נערכה בתל אביב באולם שאלתיאל. זה היה ליל חורף קר סוער ומושלג. חברי הראל הגיעו רטובים ומזוהמים, כי המשאית בה נסעו התהפכה בדרך. למחרת חזרנו לקיבוץ וקיבלו אותנו בשמחה "יופי שהגעתם – חסרים שומרים על הדחפור שסולל את הכביש". כנראה שמשמים הועידו אותי לשומרת על ציוד הסלילה. הפעם לא היה אפילו אוהל ולכן בילינו את הלילה בתא הטרקטור. זוריק יושב על הכיסא ואני על הרצפה סמוך למושב. הלילה היה קר ומושלג וחזרנו עם בוקר לקיבוץ קפואים ורועדים. למחרת חליתי והרופא שביקר בקיבוץ לקח ממני משטח גרון והציע שאפנה לרופא בתל אביב. נסעתי כמצווה. וכשחזרתי - עודני מטפסת במעלה הגבעה רץ לקראתי יוסקה וביקש, שאפנה מיד אחורה ולא אכנס לקיבוץ. הבדיקה שנלקחה קבעה שיש לי דיפטרית שהיא מחלה מידבקת לבני אדם, אבל חשוב מכך היא עלולה להדביק את הפרות וזוריק הרפתן מסכן את הרפת ...

חזרתי לבית הורַי להחלמה ארוכה שהסתבכה. כעבור שבועות מספר, באוטו שהוביל את החלב, בשעת בוקר מוקדמת, עזבנו את הראל.

חדר האוכל בנקודה החדשה

מתוך עלוני "במשלט"
וארציות על הנושא מקלחת

15.3.51

"אם לא אצא מכאן שחפן, הרי שאני מחוסן נגד כל מחלה שהיא". כאלה הן השיחות, שתשמע יום יום במקלחת. ואין לדעת אם השאלה הבאה מכוונת לנגר, לוועדת התכנון, לוועדת הבריאות, או לשלושתם ביחד: האומנם יש לקוות, כי דלתות המקלחת ושאר פתחיה יסודרו, לפחות, לקראת רוחות החמסין העזות, העתידות לפקוד אותנו עם תחילת האביב?

25.5.51

שלוש הן האפשרויות להתקלח במקרה של הפסקת מים:
א. לשנורר ציבורית מים מהמטבח ולמרוח את הגוף במים ב. לטפס לבריכת מקורות, להוציא מים בדלי מן הבאר ולהתרחץ כמו בימי קדם ג. לרדת לשדה הטבק, לקפוץ במעגל עם הממטרה המסתובבת.

31.8.51

מזון

שיחה שהייתה לאחד החברים עם דג "משה רבנו" בעת ארוחת הצהרים התברר כי דגים אלה הועלו בחכה בזמן יציאת מצרים. ומאחר שבני ישראל בחלו בהם הם הועברו לקיבוץ הראל למען הרנין את קיבות החברים.

25.5.51

נוסדה אגודת השומר

יו"ר – איצ'ה, מזכירה - רות ק.
מתקבל לאגודה כל חבר או חברה השומרים 42 יום בחודש ולמעלה מזה. לאורחים ולמועמדים תערכנה קבלות פנים מיוחדות

רותי קיטאי – דגן
שביבים מימים רחוקים בהראל

שתי הלוחמות שיצאו לשמירת לילה בנקודה החדשה.

כשומרת ותיקה נשלחתי, בצוותא עם חנה זילברמן, לשמור בנקודה החדשה שהייתה אז בבנייה. עד היום אני זוכרת, איך בעשר בלילה יצאנו שתי הלוחמות המהוללות בדרך העפר מהנקודה הישנה כאשר אנו חמושות בסטן וברובה. אינני יודעת אם חנה עברה בעבר אימון בנשק, אני, מכל מקום, ירִיתי כמה כדורים במטווח של ה"הגנה". זו הייתה כל ההכשרה הצבאית שלי.
יצאנו, אנחנו לבדנו בדרך הארוכה והחשוכה, ללא מכשיר קשר, וללא אפשרות להודיע לחברים אם חלילה יקרה משהו. רק אנחנו והנשק שאנו נושאות. בדרך הרהרתי ביני לבין עצמי: מה נעשה אם ניתקל במארב? איך ננהג אם יתנכלו לנו ואיך נטפל במי שיבוא לגנוב? אין ספק כי סדרן העבודה לא חשב על כך, לא הוא ולא המא"ז. היה צריך לסדר שניים לשמירה והוא מילא את המשימה. במבט לאחור אין לי אלא לכנות זאת במילה אחת – הפקרות. אבל אז לא חשבנו כך.

מתוך עלוני "במשלט"
וארציות על הנושא מקלחת

15.3.51
"אם לא אצא מכאן שחפן, הרי שאני מחוסן נגד כל מחלה שהיא". כאלה הן השיחות, שתשמע יום יום במקלחת. ואין לדעת אם השאלה הבאה מכוונת לנגר, לוועדת התכנון, לוועדת הבריאות, או לשלושתם ביחד: האומנם יש לקוות, כי דלתות המקלחת ושאר פתחיה יסודרו, לפחות, לקראת רוחות החמסין העזות, העתידות לפקוד אותנו עם תחילת האביב?

25.5.51
שלוש הן האפשרויות להתקלח במקרה של הפסקת מים:
א. לשנורר ציבורית מים מהמטבח ולמרוח את הגוף במים ב. לטפס לבריכת מקורות, להוציא מים בדלי מן הבאר ולהתרחץ כמו בימי קדם ג. לרדת לשדה הטבק, לקפוץ במעגל עם הממטרה המסתובבת.

31.8.51
מזון
שיחה שהייתה לאחד החברים עם דג "משה רבנו" בעת ארוחת הצהרים התברר כי דגים אלה הועלו בחכה בזמן יציאת מצרים. ומאחר שבני ישראל בחלו בהם הם הועברו לקיבוץ הראל למען הרנין את קיבות החברים.

25.5.51
נוסדה אגודת השומר
יו"ר – איצ'ה, מזכירה - רות ק.
מתקבל לאגודה כל חבר או חברה השומרים 42 יום בחודש ולמעלה מזה. לאורחים ולמועמדים תערכנה קבלות פנים מיוחדות

רותי קיטאי – דגן
שביבים מימים רחוקים בהראל

שתי הלוחמות שיצאו לשמירת לילה בנקודה החדשה.
כשומרת ותיקה נשלחתי, בצוותא עם חנה זילברמן, לשמור בנקודה החדשה שהייתה אז בבנייה. עד היום אני זוכרת, איך בעשר בלילה יצאנו שתי הלוחמות המהוללות בדרך העפר מהנקודה הישנה כאשר אנו חמושות בסטן וברובה. אינני יודעת אם חנה עברה בעבר אימון בנשק, אני, מכל מקום, יריתי כמה כדורים במטווח של ה"הגנה". זו הייתה כל ההכשרה הצבאית שלי.
יצאנו, אנחנו לבדנו בדרך הארוכה והחשוכה, ללא מכשיר קשר, וללא אפשרות להודיע לחברים אם חלילה יקרה משהו. רק אנחנו והנשק שאנו נושאות. בדרך הרהרתי ביני לבין עצמי: מה נעשה אם ניתקל במארב? איך ננהג אם יתנכלו לנו ואיך נטפל במי שיבוא לגנוב?
אין ספק כי סדרן העבודה לא חשב על כך, לא הוא ולא המא"ז. היה צריך לסדר שניים לשמירה והוא מילא את המשימה. במבט לאחור אין לי אלא לכנות זאת במילה אחת – הפקרות. אבל אז לא חשבנו כך.

הלולנית ששכחה את אפרוחיה

למי שאינם זוכרים, הייתי לולנית בנקודה הישנה. סדר יומי היה כדלקמן: רבע יום לול, רבע יום סניטריות וחצי יום מטבח. כמעט שכחתי להזכיר, כי לעתים קרובות מאוד באותה תקופה סודרתי לשמירת לילה במיוחד בלילות החורף הקרים. הדבר בא אפילו לידי ביטוי ברשימה הומוריסטית בעלון "במשלט" על ייסודה של אגודת השומר בראשות איצ'ה, ורות ק. – שזו אני – המזכירה.

ומה עניין שמירה ללול? כשסיימתי שבוע שמירה ואמורה הייתי להתייצב עם שחר בלול כדי לתת לתרנגולות הרעבות את ארוחת הבוקר פספסתי. כי באותו לילה שבין לבין ישנתי שינה עמוקה ולא התעוררתי במועד. כנראה ששכחתי שגמרתי כבר את שבוע השמירה וצריך לקום בבוקר לעבודה. התרנגולות שלי, שהמתינו עד בוש לארוחת הבוקר שלהן, הקימו כל זעקה שנשמעה בכל הסביבה, וגם היה מי שסיפר שקול הקרקור של התרנגולות הרעבות הגיע עד מנזר השתקנים בלטרון והנזירים הפרו את נדרם והחלו לדבר.

החברים שהבחינו במצוקת התרנגולות החלו לברר מי אחראי, מי לא הגיע לתת לתרנגולות את מנת יומן, לבסוף והגיעו לחדרי ומצאו אותי, למרבה הבושה, ישנה שינה עמוקה. ואני אנא אשא את חרפתי?

הלול בנקודה הישנה

עם מכונית ה"ג'רוזלם פוסט" - לחיפה

יש לציין כי לשמירה בלילות היו, לפחות לגבי דידי, כמה יתרונות. בנוסף ליום שלם חופשי לשוטט בסביבה, או לחילופין להישאר ביום סגריר לבד בחדר ולקרוא להנאתי.

כאשר הגעתי לקיבוץ מחיפה, וכדי שהקליטה שלי תהיה מוצלחת, החליטה ועדת השיכון לשכן אותי בחדר ביחד עם ארבעה בחורים. לא פחות ולא יותר. וכמובן השקט היה מצרך נדיר בחדרנו, ולכן נהניתי הנאה מרובה מהאפשרות להישאר יחידה בחדר לאחר ליל השמירה. אחד היתרונות הנוספים היה רווח של יום שלם וטרמפ הישר לחיפה לבית הורי.

באשמורת שלישית, בתום השמירה, ירדתי בדרך העפר מהנקודה הישנה לכביש הראשי להמתין למכונית שהעבירה את גיליונות "הג'רוזלם פוסט" מירושלים לחיפה. כיום שאני חושבת על כך, אינני מבינה איך זה שכלל לא חששתי לעשות יחידה את כל הדרך הארוכה כארבעה ק"מ לכביש הראשי ולהמתין כאן לטרמפ. כיצד לא חששתי לעלות כטרמפיסטית לאותה מכונית.

מכיוון שהיה זה תמיד אותו נהג התנהלו בינינו שיחות בדרך כלל על ענייני דיומא. אבל אחת התהיות שלו שתמיד חזר ושאל אותי איך מתנהלים חיינו במסגרת הזו שנקראת קיבוץ. וכאשר שמע ממני על השיכון המעורב של בנות ובנים, התקשה להבין סידור מוזר מעין זה. הייתכן, שאל, שאין אצלכם פריצות לא עלינו? הרי כולכם חבר'ה צעירים ותוססים. קשה היה לו להבין שאין אצלנו אהבה חופשית. אם יש אצלכם שיתוף בכל, אמר הוא לי, אז מטבע הדברים שיהיה שיתוף גם בתחום זה.

השתדלתי כמיטב יכולתי להעמיד אותו על טעותו אבל אינני בטוחה שהצלחתי. מכל מקום עבורי זה היה טרמפ מוצלח מהקיבוץ הישר עד חיפה. כך שכבר בשבע בבוקר התייצבתי בבית הורי ואכלתי עימם בצוותא ארוחת בוקר. איך הגיבו ההורים על חוסר האחריות של בתם? זאת אתם יכולים לתאר לעצמכם.

לרחובות עם התרמוס המפורסם

אינני זוכרת כמה פעמים נסעתי לתחנת הניסיונות ברחובות להביא בתרמוס זירמת פר להרבעת הפרות ברפת. לכאורה מה רע בנסיעה – ביציאה קצרה מגבולות הקיבוץ, אולם אליה וקוץ בה. לרחובות נסעתי בדרך כלל בטרמפים אבל החזרה הייתה תמיד באוטובוס שנסע לירושלים ועצר בדרך בהראל. אני עליתי לאוטובוס כשהתרמוס המפורסם בידי כשאני שומרת אותו מכל משמר לבל ייפגע ולבל תתקלקל הסחורה "היקרה".

בדרך פגשתי נהגים שהכירו את מהות "הסחורה" שאני נושאת בתרמוס וקראו לעברי קריאות גנאי. גם באוטובוס הנהג והנוסעים לגלגו והתבדחו על חשבוני והתבטאו בגסות. וכידוע בדיחות של "שופרים" (נהגים) אינן כלל עדינות. הרגשתי מאוד לא נוח עם העקיצות והרמיזות שלהם ולכן לא ששתי לאותן נסיעות.

העקרב שביקש להתחמם במיטתי

העקרבים משתייכים כידוע לבעלי דם קר ומטבע הדברים שיתורו בחודשי החורף הקרים אחר פינה חמה. כך נהג אותו עקרב שבדרך לא דרך חדר בליל חורף גשום וקר אל מתחת לשמיכתי בעת שישנתי שנת ישרים, זה היה כבר בנקודה החדשה, וההמשך היה צפוי.

כאשר הסתובבתי מצד לצד התעוררתי בבהלה מכאבים חזקים. הרגשתי כאילו עשרות מחטים ננעצו בגופי. קפצתי מהמיטה, הדלקתי את האור ומה רואות עיניי. עקרב שחור נע לצדי וכנראה מבהלה עקץ אותי. איך נאמר במשל של הצפרדע והעקרב. טבע העקרב הוא לעקוץ ואפילו שבכך הוא מקרב את קצו. למזלי היו אלה ימים קרים והארס היה מועט, כך שמשך זמן הכאב התקצר. אבל לומר שהמקרה לא היה מפחיד, זה קצת מוגזם.

חד גדיא

מי אינו מכיר את "חד גדיא" בהגדה של פסח? וזה אשר קרה בחדרנו בנקודה החדשה. כידוע האדמה בהראל "עבדה" ולפיכך היה רווח בין הרצפה ליסודות ובעלי חיים שונים ומשונים טיילו בחופשיות בחדר. עכבר אחד חצוף, שכנראה כיסוי המיטה שלי ערב לחכו, סיגל לו מנהג יומי לאכול חלק מאותו כיסוי. החלטנו להיפטר מאותו עכבר עקשן. העמדנו מלכודת עם פיתיון והעכבר נלכד. עוד לפני שהספקנו לטפל בו הגיע לחדר נחש מטבעות רעב, נכנס למלכודת ובלע את העכבר על קרבו ועל כרעיו. בלע הנחש את העכבר ואז התנפח ולא יכול היה לצאת מהמלכודת. באו החבר'ה וראו את הנחש והחליטו להבהיל את יעל מ. שעבדה בהנהלת החשבונות במזכירות ושמו במגירת השולחן את הנחש. אבל למזלה של יעל אותו יום עבדה שם זיוה פרלהפטר וזיוה הכירה נחשים ולא נבהלה, כי ידעה שזה אינו צפע אלא נחש מטבעות. היא רוצצה את גולגולת הנחש ורמסה אותו ברגליה.

באשמורת שלישית, בתום השמירה, ירדתי בדרך העפר מהנקודה הישנה לכביש הראשי להמתין למכונית שהעבירה את גיליונות "הג'רוזלם פוסט" מירושלים לחיפה. כיום שאני חושבת על כך, אינני מבינה איך זה שכלל לא חששתי לעשות יחידה את כל הדרך הארוכה כארבעה ק"מ לכביש הראשי ולהמתין כאן לטרמפ. כיצד לא חששתי לעלות כטרמפיסטית לאותה מכונית.
מכיוון שהיה זה תמיד אותו נהג התנהלו בינינו שיחות בדרך כלל על ענייני דיומא. אבל אחת התהיות שלו שתמיד חזר ושאל אותי איך מתנהלים חיינו במסגרת הזו שנקראת קיבוץ. וכאשר שמע ממני על השיכון המעורב של בנות ובנים, התקשה להבין סידור מוזר מעין זה. הייתכן, שאל, שאין אצלכם פריצות לא עלינו? הרי כולכם חבר'ה צעירים ותוססים. קשה היה לו להבין שאין אצלנו אהבה חופשית. אם יש אצלכם שיתוף בכל, אמר הוא לי, אז מטבע הדברים שיהיה שיתוף גם בתחום זה.
השתדלתי כמיטב יכולתי להעמיד אותו על טעותו אבל אינני בטוחה שהצלחתי. מכל מקום עבורי זה היה טרמפ מוצלח מהקיבוץ הישר עד חיפה. כך שכבר בשבע בבוקר התייצבתי בבית הורי ואכלתי עימם בצוותא ארוחת בוקר. איך הגיבו ההורים על חוסר האחריות של בתם? זאת אתם יכולים לתאר לעצמכם.

לרחובות עם התרמוס המפורסם

אינני זוכרת כמה פעמים נסעתי לתחנת הניסיונות ברחובות להביא בתרמוס זירמת פר להרבעת הפרות ברפת. לכאורה מה רע בנסיעה – ביציאה קצרה מגבולות הקיבוץ, אולם אליה וקוץ בה. לרחובות נסעתי בדרך כלל בטרמפים אבל החזרה הייתה תמיד באוטובוס שנסע לירושלים ועצר בדרך בהראל. אני עליתי לאוטובוס כשהתרמוס המפורסם בידי כשאני שומרת אותו מכל משמר לבל ייפגע ולבל תתקלקל הסחורה "היקרה".
בדרך פגשתי נהגים שהכירו את מהות "הסחורה" שאני נושאת בתרמוס וקראו לעברי קריאות גנאי. גם באוטובוס הנהג והנוסעים לגלגו והתבדחו על חשבוני והתבטאו בגסות. וכידוע בדיחות של "שופרים" (נהגים) אינן כלל עדינות. הרגשתי מאוד לא נוח עם העקיצות והרמיזות שלהם ולכן לא ששתי לאותן נסיעות

העקרב שביקש להתחמם במיטתי

העקרבים משתייכים כידוע לבעלי דם קר ומטבע הדברים שיתורו בחודשי החורף הקרים אחר פינה חמה. כך נהג אותו עקרב שבדרך לא דרך חדר בליל חורף גשום וקר אל מתחת לשמיכתי בעת שישנתי שנת ישרים, זה היה כבר בנקודה החדשה, וההמשך היה צפוי.
כאשר הסתובבתי מצד לצד התעוררתי בבהלה מכאבים חזקים. הרגשתי כאילו עשרות מחטים ננעצו בגופי. קפצתי מהמיטה, הדלקתי את האור ומה רואות עיניי. עקרב שחור נע לצדי וכנראה מבהלה עקץ אותי. איך נאמר במשל של הצפרדע והעקרב. טבע העקרב הוא לעקוץ ואפילו שבכך הוא מקרב את קצו. למזלי היו אלה ימים קרים והארס היה מועט, כך שמשך זמן הכאב התקצר. אבל לומר שהמקרה לא היה מפחיד, זה קצת מוגזם.

חד גדיא

מי אינו מכיר את "חד גדיא" בהגדה של פסח? וזה אשר קרה בחדרנו בנקודה החדשה. כידוע האדמה בהראל "עבדה" ולפיכך היה רווח בין הרצפה ליסודות ובעלי חיים שונים ומשונים טיילו בחופשיות בחדר. עכבר אחד חצוף, שכנראה כיסוי המיטה שלי ערב לחכו, סיגל לו מנהג יומי לאכול חלק מאותו כיסוי. החלטנו להיפטר מאותו עכבר עקשן. העמדנו מלכודת עם פיתיון והעכבר נלכד. עוד לפני שהספקנו לטפל בו הגיע לחדר נחש מטבעות רעב, נכנס למלכודת ובלע את העכבר על קרבו ועל כרעיו. בלע הנחש את העכבר ואז התנפח ולא יכול היה לצאת מהמלכודת. באו החבר'ה וראו את הנחש והחליטו להבהיל את יעל מ. שעבדה בהנהלת החשבונות במזכירות ושמו במגירת השולחן את הנחש. אבל למזלה של יעל אותו יום עבדה שם זיוה פרלהפטר וזיוה הכירה נחשים ולא נבהלה, כי ידעה שזה אינו צפע אלא נחש מטבעות. היא רוצצה את גולגולת הנחש ורמסה אותו ברגליה.

במבט לאחור עוד סימפטום לחבורה צעירה שטרם בגרה ולא הבינה כי לתעלול יש לפעמים מחיר. במזל הכל נגמר בטוב

צנזורה נוסח ברית המועצות (ז'דאנוביזם)

אני משערת כי נבחרתי בשעתו לספרנית בזכות היותי קוראת מושבעת של ספרים, וגם כי העשרתי את הספרייה בקיבוץ בספרים ש'שאלתי' מהספרייה שבבית הורי. אפילו נשלחתי לקורס ספרנים בגבעת חביבה כדי שאלמד לסדר את הספרייה בשיטות מודרניות. אבל מה לעשות והתקציב לרכישת ספרים היה זעום ולא איפשר לי להעשיר את הספרייה כפי שרציתי. מה איפא עושים? את הספרים נהגנו לרכוש במחלקת האספקה של הקיבוץ הארצי. הגעתי איתם להסכמה שמדי פעם אקח לתקופה קצרה ספרים חדשים ואחליט אלו מהם ארכוש לספריית הקיבוץ. דילמה לגמרי לא פשוטה.

מכיוון שירשתי מאבי המנוח תכונה של קריאה מהירה מאוד, ניצלתי זאת היטב. קראתי את כל הספרים שלקחתי בהשאלה ואז החלטתי "פה אחד" אלו מהספרים ראויים לקריאה ואשאיר אותם בספרייה ואת האחרים שלדעתי לא היו ראויים אחזיר למחלקה.

החלטה זו, בלי להיוועץ עם חברים אחרים, כלל לא הטרידה אותי. הרי בקיבוץ הארצי שלטה אז הקולקטיביות הרעיונית וגם דובר על "ביקורת בונה" נוסח ברית המועצות: מה ראוי ומה לא ראוי, אז מי אני שאצא נגד מגמה זו שגדולים וחשובים סגדו לה. אז החלטתי ודאגתי שהחבר'ה יקראו ספרים לפי טעמי.

מתוך עלון "במשלט" 13.4.1951

הסרט " בעיה כאובה"

צבי

תהיה בזה אולי פשוט תשובה לכל המציקים בשאלה זו. מאחר שאין ביכולתה של ועדת תרבות להשתלט על הסרטים המיובאים, כי נמצאים הרבה עוזרים המתנדבים להביא לקיבוץ "תרבות" בכמויות בלתי מוגבלות ובעלי איכות ירודה, לא תוכל הוועדה להסכים להסרטתו של סרט קלוקל, ולדאבוננו מרבית הסרטים שהובאו אלינו בתקופה האחרונה עמדו על רמה נמוכה וחבל על הזמן והכסף שבוזבזו עליהם. ...

להבא נסריט רק אחת לחודש , היות ועברנו את התקציב על ידי תכיפות הסרטים בתחילת השנה.

עמיהדר

"כל חברי הקיבוץ הינם עיוורים כי לדעתם כל סרט וכל דבר אחר הבא מרוסיה זה מצוין, הכי טוב בעולם, זה פשוט טמטום המוח..."

שמואל גטר*

קיבוץ הראל – מחנה קטן על גבעה בצד דרך בורמה

ב- 28 באוקטובר 1948, בשלהי מלחמת העצמאות, התקיים הטקס החגיגי של העלייה על הקרקע. בהמולת הבנייה כמעט ונשכח זכרם של חמישה עשר מחברינו שנפלו בקרבות. רק כעבור זמן הוקמה אנדרטה לזכרם בלב יער אורנים שנטענו.
הטקס הסתיים וכעבור יום או יומיים התפזרו אחרוני האורחים, אלו שבאו לסייע, ואלו, כמוני, שהיה צריכים לחזור לצבא – איש איש לדרכו.
וכך על גבעה בצד דרך בורמה, במרחק של יותר מעשרה קילומטרים מקבוצת חולדה - היישוב היהודי הקרוב ביותר - צץ לו מחנה קטן. ניצבו כאן כמה צריפונים, כמה אוהלים וכשישים צעירות וצעירים שלבוגר שביניהם ספק אם מלאו אז יותר מעשרים שנה. לבד במרחב בו שכנו עד לפרוץ מלחמת העצמאות כפרים ערבים רבים שתושביהם נטשום או גורשו מהם במהלך המלחמה. זה היה קיבוץ הראל בתום יום העלייה על הקרקע.

שנה ראשונה

כל הבחורים במקום היו עדיין במעמד של חיילים המחזיקים למעשה את קו הגבול לאורך דרך בורמה. רק בחודש פברואר 1949 השתחררו אחרוני החברים משירות פעיל ובכללם חברים מהכשרת נגבה. בעיצומו של חורף קר וגשום נמצאנו על הגבעה כמאה חברים. במחנה הוקמו כבר רוב המיתקנים האלמנטריים הדרושים לקיום: צריף פח גדול ששימש חדר אוכל ומטבח, צריף פחים נקוב שהותקן כמקלחת, בה היה מתקן (ברנר) לחימום מים. וסמוך לה, בסככה נפרדת, הותקנה המכבסה ולידה צריף ה"קומונה", בו אוכסנו וטופלו כל בגדינו.
סביב אזור המגורים ניצבו כמה צריפוני פח זעירים המסתירים בורות חפורים ששימשו כשירותים, כמובן ללא מים זורמים. בסככת פח נפרדת הוצב גנרטור דיזל שאיפשר הפעלת תאורה בלילות.
בסככת פח נוספת שהותקנה כמסגרייה כיהנו אחר כבוד אלה שהאמינו, כי "האל שיצר את הברזל לא רצה בעבדים" - דהיינו בחקלאים. בסככה שממול שכנה הנגרייה, בה שייקה ועוזריו הכינו רהיטים לחדרי החברים: שולחן, שני שרפרפים וכוננית - ריהוט בסיסי לכל חדר. בבית חווה נטוש כקילומטר מהמחנה הותקנה מאפייה. בסככה נוספת עמדו שני טרקטורים ולידם מספר כלים חקלאים ופלטפורמה. בחצר ה"משק" חנו משאית וטנדר, ומה עוד? נדמה שזה הכל ...
חלק מהחברים התגוררו בצריפונים של שלושה על ארבעה מטרים – שמונה אנשים בצריפון. היתר התגוררו ארבעה באוהל. היה צפוף ולא הייתה שום פרטיות. יותר מכל היו קור ורטיבות, אבל הייתה תחושה ואווירה של חג מתמשך.

דרך עפר כארבעה ק"מ אורכה הובילה לקיבוץ. היו מגיעים לדרך זו מכביש הגבורה שנסלל והושלם זמן קצר לפני כן. כביש זה חיבר בין כביש מסמיה - לטרון לכביש שער הגיא – הר-טוב ועקף את מובלעת לטרון, בה החזיק הלגיון הירדני. בכביש זה התנהלה באותם ימים התחבורה בין תל אביב לירושלים, דרך ארוכה ומתפתלת, וכל זה כדי לעקוף את מובלעת לטרון - מצב שנמשך עד תום מלחמת ששת הימים בשנת 1967 .
דרך העפר לקיבוץ חצתה שני ואדיות, והייתה מכוסה במרבד אבק בקיץ ועיסת בוץ דביק וטובעני בחורף. משאית שהגיעה בחורף צריך היה לגרור אותה באמצעות טרקטור, תחילה בבוץ הטובעני ואחרי כן במעלה הגבעה לחצר המשק. מבצע כלל לא פשוט.

בתנאים אלה עברנו כאן שלושה חורפים שהקשה מכולם היה ב- 1950, כאשר שלג כיסה אזורים רבים בארץ במשך שבוע תמים, וכשנמס הותיר אחריו בוץ ושלוליות מים. במיוחד היה קשה בחצר המשק, מאחר שלא היו שבילים מרוצפים בין הצריפים ואנו בוססנו בבוץ. כל אותו חורף היו נעלי כולנו רטובות כל הזמן. קשה במיוחד הייתה השהייה במשלט שמעל המשק,

כאשר תעלות הקשר, העמדות והבונקרים היו מוצפים במים. שהינו בעמדות אלה כל אחד בתורו מרדת החשכה עד אור יום המחרת.

יחידים ובודדים באזור

הבדידות, הקור והרטיבות היו אז רק חלק מהקשיים של חיי היום יום בקיבוץ בשנתו הראשונה, שהייתה גם שנתה הראשונה של המדינה. על כל אלה העיב המחסור במזון. התזונה הייתה דלה ולא מספקת. אמנם כחיילים סיפק לנו הצבא מצרכי מזון, אך לא היה בהם כדי להזין את כל החברים. מכל מקום זה היה טוב מלא כלום.

ההתמודדות עם הקשיים הכלכליים

חלפו כמה שנים עד שראינו הכנסות של ממש מענפי המשק. בתחילה כלל לא היה משק ובלית ברירה יצאנו לעבודות חוץ. עבדנו בייעור אצל הקרן הקיימת, עבדנו במחצבת מ.ע.צ ליד קיבוץ נוה אילן וכשומרים על ציוד של מ.ע.צ בכל המרחב בין רמלה וירושלים, ועבדנו בסלילת המשך כביש הגבורה מצומת נחשון עד רמלה. חלק מהבנות עבדו כמורות וכגננות שכירות ביישובי הסביבה ובקיבוץ נגבה. אבל ההכנסה מכל הפרנסות הללו הייתה דלה מאוד. ככל שהתקדמנו בבניית ענפי המשק הפחתנו את מספר העובדים בחוץ. אולם מהענפים שהוקמו עדיין לא היו הכנסות, וכך פחתו בהדרגה מנות המזון, הלכו והידלדלו. את הלחם אספנו מההחזרות של קונים למאפיות ברמלה. היה זה לחם ישן בן ארבעה או חמישה ימים. לארוחת בוקר קיבל כל אחד חצי ביצה ולעתים רק רבע ביצה, מעט ריבה שדוללה במים, והוא הדין בלֶבֶנְיָה שדוללה גם היא במים. דייסת הבוקר הוכנה עם כמות הולכה ופוחתת של חלב, ולבסוף ללא חלב כלל. מצב זה הלך והחמיר ככל שצורכי המשק ההולך ונבנה חייבו החזרת חברים מעבודות חוץ לעבודה בבית.

1949 — עם העלייה ההמונית

בשנת 1949 החלה העלייה ההמונית לארץ - ממחנות המעפילים בקפריסין וממחנות העקורים באירופה וכן מתימן ועיראק. תוך שלוש שנים בלבד שולש מספר היהודים בארץ ועימה מצוקה כלכלית חמורה של המדינה אשר זה עתה סיימה מלחמה ארוכה ועקובה מדם – מלחמת העצמאות.

לכן מכאן ואילך נמנעו מאתנו עבודות במחלקת עבודות ציבוריות ועבודות ייעור אצל הקרן הקיימת. מקומות עבודה אלה נמסרו לעולים חדשים וכך הוחמר מצבנו הכלכלי עוד יותר.
המוסדות המיישבים אמנם סיפקו לנו מיכון חקלאי, מימנו הקמת מבני משק, רכישת בעלי חיים, זרעים ודשנים. עם זאת באותם ימים לא חשבו בדבר הצורך בהון חוזר על מנת לרכוש מזון וציוד בסיסי אחר עבור מי שעבדו בהקמת ענפים ומבני משק, אך טרם ייצרו דבר. מאליו מובן כי נבצר אז מאתנו לרכוש בגדים ונעליים. לכן לבשנו מה שנשאר לנו מהצבא ומה שהבאנו מבית ההורים.
במציאות לבשנו, לדעתי, בלויי סחבות. למרות כל זאת אינני זוכר שחברים התלוננו על כך. חיינו את החוויה של הקמת המדינה, חיינו אז באופוריה של מי ששרדו מהמלחמה וזכו להקים יישוב חדש. המחסור לא הציק לנו, מה גם שמצבם של העולים אשר זה מקרוב באו היה חמור משלנו.
אלו מחברינו ללימודים ולשירות הצבאי, שחזרו עם שחרורם העירה, החלו תופסים עמדות חשובות במוסדות השלטון ההולכים ומתארגנים. הם עשו לביתם אבל לא עוררו בנו קנאה. נהפוך הוא, לנו הייתה תחושה של עדיפות מוסרית על היותנו חלוצים לפני המחנה ועל היותנו טובים ומועילים יותר מכל בחינה.
בתוך קשיים אלה נרקמו חיי הקיבוץ והוקמו מוסדותיו: מזכירות, ועדת משק, ועדת חברים, ועדת תרבות ועוד ועדות. נבחרו ממלאי תפקידים כמו: מזכיר וגזבר, מרכז קניות ומא"ז (מפקד אזור), רכזי ענפים ומרכז משק. כך נכנסו החיים למסלולם, אמנם אט אט, אבל נכנסו לשגרה. עבודה ועבודה ושוב פעם עבודה. שמירה ופעילות בוועדות, אסיפות קיבוץ בכל ליל שבת ופעילות תרבותית מגוונת. מסיבות, חוגים, לימודים, כל אלה סחפו וליכדו את כל החברים.. מסגרת חיינו הלכה והתגבשה.
תוך זמן לא רב נחלצנו גם מבדידותנו. מעבר לרכס מדרום לנו הוקם קיבוץ צרעה על ידי משוחררי הגדוד השלישי בחטיבת יפתח. מזרחה על ההרים הוקם יישוב נוסף של פלמחניקים הוא קיבוץ צובא. ודרומה-מזרחה התנחלה הכשרת "תל כיף" - הלא היא ההכשרה של מירי - בכפר הערבי הנטוש בית נטיף שבעמק האלה, לימים קיבוץ נתיב הל"ה. על חורבות חולדה הערבית הוקם קיבוץ משמר דוד, ובהמשך בכביש מסמיה – לטרון, מערבה מאתנו, ליד חורבות מחנה המעצר לטרון, הוקם קיבוץ נחשון.
בכל המרחב יושבו עולים חדשים בכפרים הערבים הנטושים, חלקם במעברות ואחרים במחנות אוהלים אשר תוך שנים ספורות הפכו לעשרות מושבים. וכך מבלי משים חלפה לה שנת 1950 ונכנסנו לשנתנו השלישית במקום.

בסבך התמורות

כבר במהלך שנת 1950 החלה נשירה של חברים מהקיבוץ, תהליך שמכאן ואילך צבר תאוצה. ללא רעש קמו חברים ועזבו. מי לצורך עזרת הורים, מי אל בן או בת זוג שמחוץ לקיבוץ ומי סתם כך אפילו בלא לנמק או לתרץ.
המחסור בידיים עובדות העיק יותר ויותר, חברים עבדו תקופות ארוכות שבעה ימים בשבוע משעת בוקר מוקדמת עד רדת החשכה בלא לספור את השעות. כל חבר שעזב החמיר את המצב. בשנת 1951 קלטנו לשמחתנו את ההשלמה הראשונה - הכשרת גן שמואל. הייתה זו קבוצה של חברי תנועה מפולין ששרדו את השואה, התלכדו במחנות העקורים אחרי המלחמה ועלו ארצה. בגן שמואל הם למדו עברית והכשירו עצמם לחיי קיבוץ. הצטרפותם אלינו פתרה זמנית את המחסור בידיים עובדות שהעיקה עלינו מאוד. עם זאת התעוררה בעיה חברתית חדשה שהיה עלינו להתמודד עימה ללא הכנה מתאימה. כוונתי לאותה הבנה ורגישות שנדרשו מאתנו, הפלמחניקים המחוספסים, בהתנהגותנו עם ניצולי שואה פגיעים ורגישים, שההוויה והקודים שלנו לא היו מוכרים להם. הם כמעט לא דיברו על מה שאירע להם שם, ואנו לא רצינו כל כך לדעת, כך שנוצר חסם בתקשורת. לכן לפלא בעיניי כי ברבות הימים כמעט כל בנות ההכשרה נישאו ל"ותיקים" בקיבוץ.
שנת 1951 התקרבה לקיצה ואנו עמדנו בפני תמורה דרמטית בחיינו. התברר שזהבה, רעייתו של ברל"ה, עומדת ללדת את בכור ילדי הקיבוץ. כולם ידעו מה קורה בחיי משפחה אולם איש

לא לקח זאת בחשבון. המחנה מפוצל, חברים גרים עדיין באוהלים או שבעה-שמונה בצריפון. אין לנו הכנסות וכמעט אין לנו אוכל. לאן שלא פונים חסרים עובדים ועכשיו צריכים להקצות צריף לבית ילדים, להקצות עובדות לטיפול בילדים העומדים להיוולד, לרכוש ציוד ובגדים ומה לא. בדרך פלא הרו כל החברות שהתגוררו בחדרי משפחה. הם, הבנים והבנות, באו בזה אחר זה ביניהם גם נימי של מירי ושלי. כך שבקיץ 1952 הייתה לנו קבוצה ראשונה של ילדי קיבוץ – שישה במספר – וכבר נודע על אחרים שבדרך.

בין לבין, רוחות פרצים שהתחוללו אז בעולם חדרו גם לקהילה הקטנה שלנו שהייתה טרודה בבעיות של הקיום היום יומי. החל משנת 1950 התייצבה מדינת ישראל לימינו של הגוש המערבי בהנהגת ארצות הברית. המלחמה הקרה, שהתחממה בעטיה של המלחמה בקוריאה, הקצינה את היחסים בין שני הגושים. זה היה הרקע הכללי שהשפעתו על חיינו בקיבוץ הייתה מכרעת ובמבט לאחור עד לפירוקו. בקיבוץ הייתה קבוצה גדולה של חברים שראו את העיקר בעשייה ובבנייה. להם הציקה בראש ובראשונה המצוקה שלנו בבית פנימה שהייתה ללא ספק קשה וממושכת. לעומתם חלק לא קטן מקרב החברים לא ראו עצמם מנותקים מהמציאות שמעבר לגדר הקיבוץ. חברים אלה היו ערניים למה שהתרחש אז בארץ ומהדרך בה ניווטה הממשלה את המדינה, כמו גם לגבי מה שהתרחש אז בעולם הרחב. אני הייתי אחד מהם. חבריי לדעה ואני בכללם התייחסנו במלוא הרצינות לקביעה שהתנועה היא אוונגרד. ראינו בסיסמה זו הנחיה והוראה לדרכנו בעשייה היום יומית. הבנייה של הקיבוץ הייתה חשובה לחבריי לדעה ולי כאמצעי ודרך להגשמת החזון ולא מטרה בפני עצמה.
וכך בהשפעה של האירועים בעולם ובכללם אלה שהתרחשו סביבנו התגבשו גם אצלנו שני מחנות. אמנם כולנו היינו מאוחדים במאמץ לבנות את המשק והחברה חרף הקשיים והמכשולים שעמדו בדרכנו, אולם החבורה שאליה השתייכתי לא הסתפקה בכך. לדידנו הקיבוץ אז לא היה חזות הכל. שתי הגישות שציינתי היו אז שכיחות כמעט בכל קיבוצי השומר הצעיר. לדעתי מה שייחד אז את הראל בקיבוץ הארצי היה, שהמחנה הזה שראה עצמו מתקדם ופרוגרסיבי כלל את רוב חברי הקיבוץ. הניגודים בין שתי הקבוצות היו לעובדה. יחד עם זאת הניגודים בין שתי הקבוצות מעולם לא הגיעו לכדי סכסוך. חיינו בצוותא עמוסים במצוקת הקיום היום יומי, מסורים באותה מידה לקיבוץ ועושים ככל יכולתנו לקידומו ולפיתוחו. החיים בקיבוץ נעו סביב לשלושה צירים: הפעילות המשקית, הפעילות החברתית – תרבותית והפעילות הפוליטית. חברים שונים אצלנו הדגישו באופן שונה את תחומי פעילותם, מה שגרם לא פעם לאי הבנות אולם מעולם לא הגיעו הדברים לכדי התנגשות של ממש, כפי שאירע לא אחת בקיבוצים אחרים.

זווית אישית

שנת 1950 הייתה גם שנה בעלת משמעות רבה בחיי האישיים. בשליחותי החלקית בתנועה התחדש והתעצם הקשר בין מירי לביני. עברנו כבר את גיל העשרים, עזבנו את בית ההורים והרגשנו צורך למסד את הקשר בינינו.
בקיץ 1950 עמדה מירי לסיים את לימודיה בסמינר ואת שליחותה בנוער העובד. היינו צריכים להחליט לאן וכיצד יוביל אותנו הקשר בינינו. לפנינו עלתה הבעיה מי יוותר, מירי על הנוער העובד או אני על השומר הצעיר, והיו לנו בעניין זה שיחות נשמה ארוכות. בסופו של דבר החלטנו להיכנס בהראל לחדר משפחה. סוף טוב הכל טוב. ואכן עם סיום לימודיה הגיעה מירי להראל. ועדת חברים הקצתה לנו "אוהל משפחה". התמקמנו בו עם מעט החפצים שהיו לנו ועם הספרים הרבים שהבאנו מן הבית. מירי שובצה לעבודת חוץ כמורה בקיבוץ נגבה. בתחילת ספטמבר עברה היא לשם והביתה הגיעה רק לסופי שבוע. את יום הנישואין שלנו קבענו ביום הולדתי הקרוב – 25.10.1950.

לקראת הסתיו חזרתי לעבודה מלאה בקיבוץ כאשר מראש אושר לי לעבוד בפלחה. הקדשתי כל רגע פנוי ללימוד, קראתי כל ספר בנושא שהצלחתי לשים עליו יד וקראתי כרכים שלמים של חוברות "השדה". שיננתי את הרכב הדשנים השונים, סוגי הגידולים ותכונותיהם. תמצתי

את החומר והשתדלתי לסגור את פער הידע ביני לבין הפלאחים הוותיקים, אלו שעבדו בפלחה בהיותם בהכשרה בקיבוצים דליה, עין השופט ושער העמקים. ידעתי על פה את ההוראות של היצרן לכל הטרקטורים והכלים החקלאים שהיו לנו, אך מסתבר שכל זה לא עזר. התחלתי עבודתי בענף כטירון, כל שעשיתי נבחן בעין שופטת וחלף זמן רב והשקעה עצומה מצדי עד שזכיתי להכרת חבריי לענף וזכיתי להיחשב פלאח מן המניין.
ראיתי עצמי חלק ממשהו גדול ההולך ונוצר בארצנו. כל מה שאירע ונוצר בקיבוץ היה גם אירוע אישי שלי. הייתי מזוהה לחלוטין עם היותי חבר בקיבוץ הראל, הייתי חלק מהכלל אבל נותרתי גם פרט.

הפעילות הפוליטית בהראל.

אותה תקופה, השנים הראשונות של המדינה, מאופיינת בהפגנות ומחאות רבות כתגובה למה שהתרחש אז בארץ ובעולם. הפגנות נגד האבטלה, בעד עבודה לכל - "לחם ועבודה", בעד הטבות שכר וזכויות סוציאליות לעובדים, בעד שיכונים, פינוי המעברות, בעד שוויון זכויות למיעוט הערבי, נגד הממשל הצבאי ונגד הפקעת אדמות. גל שביתות שטף אז את הארץ, ובהן הגדולות, הממושכות והאלימות ביותר, זו של הימאים וזו של עובדי תשלובת הטקסטיל "אתא". חברי הראל נטלו חלק פעיל בכל המאבקים הללו. לא עבר שבוע שבו לא עלינו על אחת המשאיות והגענו אל הרחובות בתל אביב, בירושלים, בחיפה, בגליל - ואיפה לא ?!

באותה תקופה הולכת ומתחממת המלחמה הקרה בין המזרח למערב, והסוציאליזם באותה עת צובר הישגים בכל פינות העולם. בגאנה, באפריקה, בבורמה, באינדונזיה, בקובה בים הקאריבי. ובאירופה - באיטליה ובצרפת המפלגות הקומוניסטיות הן הגדולות והחזקות ביותר. ביוון לוחמת מחתרת קומוניסטית לכיבוש השלטון, וכך באיראן ובקפריסין ואף בתורכיה. נראה כאילו הסוציאליזם עומד לכבוש את העולם כולו. בקוריאה ובווייטנאם מנהלות מעצמות המערב מלחמת מאסף לעצירת התפשטות הסוציאליזם. במאבק זה נוקטת מדינת ישראל עמדה ברורה של תמיכה והזדהות עם המערב ונגד הסוציאליזם.

על רקע זה התנהל בארץ מאבק ציבורי מר ואלים בין תומכי הממשלה לשמאל. אנו בהראל ראינו עצמנו בחוד החלוץ של השמאל. באמונה מלאה ולוהטת בצדקת המחנה הסוציאליסטי המזוהה עם ברית המועצות, בהערצה עיוורת למשטר שם ולמנהיגו - סטאלין. השתתפנו בכל פעולת מחאה, בכל הפגנה, בכל פעולה שבאה להמחיש אמונתנו זו. היינו פעילים מאוד בתנועת השלום, והחתמנו ככל שיכולנו על עצומות שלה.
ראשית שנות החמישים היו השנים האחרונות של משטר סטאלין בברית המועצות. תקופה זו שם התייחדה באכזריות חסרת ההיגיון של העריצות הסטאליניסטית. הידע על כך היה קיים במערב מזמן, אולם אנו התייחסנו אליו כאל תעמולה אנטי סובייטית. מצאנו לעצמנו נחמה בטענה ש"כשחוטבים עצים נופלים שבבים", רוצה לומר, כי מה שקורה שם חיובי ביסודו, וגם אם נעשות שם שגיאות אל לנו לגנותן, אל לנו להצטרף למחנה המשמיצים. וכך בלענו את פרשת הרופאים, בה הואשמו ונשפטו רופאי הקרמלין היהודים בניסיון לרצוח את סטאלין.

כך קיבלנו והצדקנו את משפטי הראווה בצ'כיה, ברומניה, בפולין, בהם הואשמה, נשפטה וחוסלה המנהיגות ההיסטורית של המפלגות הקומוניסטיות באותן ארצות. בין המנהיגים הללו יהודים רבים. וכך כשסלנסקי, מנהיג המפלגה בצ'כיה, הודה שהיה סוכן בריטי, נשפט, וחוסל, האמנו כי נעשה משפט צדק. היה זה פחות או יותר הקו בו נקטה אז גם ההנהגה של הקיבוץ הארצי ושל מפ"ם. אך היו גם בקיבוץ הארצי ויותר מכך במפ"ם רבים שלא האמינו כמונו בצדק הסוציאליסטי. למען האמת, אני חייב להודות שגם בהראל היו חברים שלא סברו כמונו, ולא קיבלו את ההגמוניה הפוליטית שלנו - של "אנשי הקו הנכון" - כפי שנהגנו להגדיר את עצמנו. היה ויכוח במפלגה, בתנועה ובקיבוץ הראל. אני, מירי ורוב חברינו הקרובים הזדהינו ללא צל של ספק עם השמאל הקיצוני. לימים הדביק לנו חזן את כנוי הגנאי שמאלנים, לא שמאליים אמיתיים, כי אנשי שמאל אמיתיים הם אלו ורק אלו התומכים בקו אותו הוא מייצג.

ואז נפתחה פרשת מרדכי אורן, חבר קיבוץ מזרע, שהיה בשליחות התנועה בצ׳כיה. הוא נעצר יחד עם אורנשטיין, הואשם בריגול, ׳הודה׳ ונשפט למאסר ארוך. היה זה הקש ששבר את גב הגמל לגבי הרוב.
במפלגה ובתנועה יצאו בגלוי נגד משפט הראווה הזה ונגד הרשעתו של אורן. ואנו, "אנשי הקו הנכון", הצדקנו גם כאן את המשפט "הסוציאליסטי". נכנסנו למאבק. ׳לחמנו׳ נגד האימפריאליסטים ומשרתיהם, נגד הממשלה ומדיניותה, ועתה גם נגד הנהגת המפלגה והתנועה. כל הצדק היה אתנו ורק אנו ידענו מה טוב ונכון לעולם, לישראל, למפלגה, לתנועה ולקיבוץ . ובינתיים הלך המשק מדחי אל דחי, כמעט כל ענף שניסינו לפתח הכזיב. כששלחנו מלונים ל"תנובה" בירושלים שלחו לנו מברק ששכחנו לשלוח את הסוכר. כשגידלנו טבק לא רצו לקנות אותו מאתנו, למרות שהצטיין בכל התכונות למעט אחת, הוא לא בער כראוי. כשהכינו תערובת להזנת אפרוחים בלול שמו בה קמח במקום קמח חלב והתוצאה הייתה שכל האפרוחים מתו. ברפת המליטו הפרות כמעט רק עגלים. ...

כן. כמעט שכחתי לספר שהעברת הקיבוץ למקום הקבע הושלמה. הוקם צריף שוודי גדול ששימש חדר אוכל, נסלל כביש גישה מדרך הגבורה עד מרכז המחנה. היה לנו קו טלפון ולא היינו מנותקים יותר. הייתה לנו רפת ולול ומשתלה של עצי פרי ושטחי פלחה. גידלנו מספוא. נטענו מטעים על שטחים נרחבים. שיקמנו את מטעי הזיתים הנטושים של בית ג׳יז, גידלנו תפוחי אדמה וירקות. היה לנו עדר כבשים. בחצר הייתה נגרייה, מסגרייה ומוסך. התחילו לפתח נוי, לסלול שבילים בין צריפי המגורים. אמנם את צרכינו עשינו עדיין לבורות מצחינים בשולי המחנה, וכדי לצחצח שיניים, שלא לדבר על מקלחת, הלכנו עדיין למקלחת המרכזית שליד חדר האוכל. בקיצור בצד ה׳מלחמות׳ נמשכה הבנייה והעשייה, אבל מכל אלו לא הייתה פרנסה. ראויה לשמה.

קיבוץ הראל 1958 רישום מן הזיכרון - טמפרה

מגיעה שנת 1953. ובלי משים חלפו חמש שנים, והתחלנו בהכנות לחג החומש. תכננו אותו להיות משהו מיוחד וגדול. תערוכה שתשקף את דרכנו, את המיוחד שלנו ואת הישגינו. מופע גדול של מקהלה השרה שירי מהפכה, להקת ריקודי עם, ומסכת מרכזית משירתו של פאבלו נארודה, המשורר הצ׳יליאני המהפכן. וכל זה מתוקשר היטב בעיתונות ובשידורי קול ישראל. הכל היה פרובוקטיבי וקורא תגר על הממסד כולו, החל בתנועה ומנהיגיה, עבור במפלגה ובמוסדות המיישבים, וגמור בממשלה ובאימפריאליזם האמריקאי כמובן.
הקיבוץ כולו נרתם חודשים מראש להכנת חג החומש, וזה מבלי להרפות את המתח בעבודה ובפעילות הלוחמנית שלנו ברחבי הארץ .בשנה זו היינו עסוקים מסביב לשעון ... ושרדנו. החג

היה הצלחה לא רגילה, קהל עצום: מיישובי הסביבה, מהתנועה מהמפלגה, חברים מהפלמ"ח, חניכים, נציגי המוסדות, נציגי ההסתדרות והצבא ומי לא?!! כל אלו פרי יוזמתו ותכנונו של יענקל'ה אגמון. הייתה זו ההפקה הגדולה הראשונה שלו, מעין פרומו למה שיעשה בשנים הבאות לאחר שיפרוש מהקיבוץ.
איש לא שיער אז שהראל תתקיים רק עוד שנה וחצי...

משסיימתי את שליחותי לתנועה, תוך ויכוחים אין סופיים נגד כמעט הכול, כאיש "החושבים נכון", נבחרתי באסיפת הקיבוץ להיות הגזבר, גזבר שאין לו פרוטה בקופה ואין לו מה לגבות, אבל יש לו המון חובות לפרוע. ושוב כמעט לא הייתי בבית. הייתי יוצא בבוקר לתל אביב או לירושלים וחוזר עם חשכה. וגם אז הייתי עסוק עד מאוחר בישיבות עם רכז המשק, ועדת המשק, מרכז הקניות, מנהל החשבונות. נימי גדל, היה כבר בן שנה ועדיין לא יצא לי להיות ממש אבא. זה קרה רק אחרי שעזבנו את הקיבוץ.

נותר לי לספר את סוף הסיפור של הראל מחג החומש ועד לעזיבתנו את הקיבוץ כעבור שנה, ועד התפרקותו של הקיבוץ כולו כעבור שנה וחצי. פרק זמן קשה, קשה מבחינה חומרית, וקשה רגשית.
המהומה התחוללה על השאלה כיצד יש להתייחס למשפטי פראג? כיצד להתייחס להרשעתו של מרדכי אורן שם? נוצר קרע בין "החושבים נכון" - השמאל הקיצוני - בהנהגת יעקב ריפתין ומשה סנה, לבין ההנהגה ההיסטורית של התנועה - מאיר יערי ויעקב חזן. עד מהרה גלש הוויכוח ואיבד כל פרופורציה. היה ויכוח על קוצו של יוד. האם המפלגה היא סוציאליסטית-ציונית, או ציונית, סוציאליסטית (בלי מקף, עם פסיק באמצע ובסדר שונה). האם הסוציאליזם שלנו הוא לניניסטי-מרקסיסטי או מרקסיסטי, לניניסטי? לכאורה ויכוח דבילי, ובמבט לאחור מפרספקטיבה של כחמישים שנה קשה להאמין שאנשים מבוגרים עסקו בשאלות אלו בכל הרצינות.
קשה להאמין שזה הרקע עליו נקרעו קיבוצים, התפלגו משפחות ונהרסו חברויות, אבל כך זה קרה אז. האמת צריכה להיאמר, הוויכוח היה אז הרבה יותר עמוק ואמיתי. הוא התנהל אמנם סביב סיסמאות בשפת קודים, אבל השאלה האמיתית שעמדה על סדר היום הייתה: האם להזדהות ללא סייג עם הקומוניזם כפי שהותווה והונהג על ידי ברית המועצות, כלומר להסתייג מהציונות. מירי ואני יחד עם חברינו לדעה בקיבוץ חשבנו שיש להצטרף למחנה הקומוניסטי, שהפתרון האמיתי של הלאומיות היהודית ייתכן רק כחלק מפתרון הבעיות החברתיות בדרך הקומוניזם.
עמדתם של רוב חברי הראל הייתה עם השמאל, בניגוד לעמדה ההיסטורית של התנועה. מוסדות התנועה הגיבו בחומרה נגד המתנערים מעיקרון הקולקטיביות הרעיונית של התנועה. עיקרון זה היה מיסודותיה המקודשים של תנועת השומר הצעיר, והפרתו הייתה בלתי נסלחת. ככל שהפגנו יותר הזדהות עם ריפתין וסנה כך פחת שיתוף הפעולה אתנו, כך פחתה העזרה הכלכלית שקיבלנו מהתנועה, וזו הייתה חיונית עבורנו כקיבוץ צעיר ולא מצליח במיוחד בעשייתו המשקית.
בסופו של דבר החליטה הנהגת התנועה על "רֶפֶרֶנדום" - משאל עם בין כל חברי הקיבוץ הארצי. כל חבר יהיה חייב להצהיר בפני שיחת הקיבוץ ולחתום בכתב ידו על דבקותו בעקרונות התנועה, על אמונתו בחפותו של מרדכי אורן. הקיבוצים היו אמורים להרחיק מתוכם כל חבר שיסרב לענות על הרפרנדום, ולא כל שכן חבר שיענה בשלילה. ככל שקרב המועד גברה ההתלבטות בקיבוץ, גם של כל חבר בפני עצמו וגם של הקיבוץ ככלל. לא עלה אז על דעתי שאגיע למצב שאגורש מהקיבוץ. מאידך התנגדתי לעצם המשאל בגלל אופיו הלא דמוקרטי, ראיתי בו הפעלה של משטרת מחשבות. מה גם שלגופו של עניין חשבתי שמצפונית איני יכול לענות בחיוב. לאחר התלבטות רבה ובהתייעצות עם חברים בקיבוץ ועם חברים בקיבוצים אחרים, התגבשה גישה האומרת: "לדבר בשיחת הקיבוץ נגד הרפרנדום ובסיכום להודיע, כי מכיוון שאני רואה את מקומי בקיבוץ, אני חותם תוך מחאה". נדמה היה שבכך אפשר לצאת ידי חובה ולא להיות מוצאים מהקיבוץ. היו חברים בקיבוץ, ביניהם מירי, שלא

הסכימו לתרגיל זה. מירי, אלי ש. ודוד כרמלי היו הבולטים בקבוצה זו, הם הודיעו מראש שיסרבו להשיב על הרפרנדום וכך יעמידו את חברי הקיבוץ בפני הצורך להצביע על הרחקתם מהקיבוץ.
לא היו בינינו כל חילוקי דעות לגופו של עניין, המחלוקת הייתה טקטית, כיצד לנהוג במציאות הבלתי אפשרית מבחינתנו שהועמדנו בפניה. התחיל מסע של שכנוע ולחץ על קבוצת חברים זו כדי שיודיעו על פרישה מנומקת מהקיבוץ ויצילו אותנו, בני בריתם הרעיוניים וחבריהם האישיים, מהצורך להרים יד בעד סילוקם. הגיע יום הדין שבערבו התכנסו כל חברי הקיבוץ בחדר האוכל לשיחה הגורלית בהשתתפות נציגים של מזכירות הקיבוץ הארצי. כל החברים, כולל אלו שלא הזדהו עם הקבוצה השמאלית, דיברו נגד הרפרנדום שיביא להרס הקיבוץ. ובסופו של דיון ארוך התחיל המשאל. רוב חברי הקיבוץ השיבו בחיוב תוך הסתייגות, חלק ניכר, מהמיעוט, השיבו בחיוב. וקבוצה של חמישה חברים השיבו בשלילה בהם מירי ואלי ש.
בתום השיחה, קרוב לאור ראשון של יום חדש, חזרנו מירי ואני לחדרנו, כשתחושת משבר קשה בקשר בינינו מרחפת באוויר. מה שקרה בשיחה לא היה מפתיע. לילות רבים של נדודי שינה עברו עלינו בהם ניסינו להגיע להבנה ולמנוע את פירוק הקשר בינינו. הופעלו עלי לחצים רבים שלא לפרוש מהקיבוץ מצד חברים לדעה בקיבוץ, ומצד אנשים שמאוד הערכתי את דעתם. גם היום איני מפקפק בכוונותיהם. בסופו של דבר סיכמנו מירי ואני שאצטרף אליה מיד לאחר החפיפה עם גזבר חדש שייבחר להחליף אותי.

חדר האוכל החדש - פינה ירוקה

למחרת האסיפה ארזה מירי את מעט הבגדים שהיו לה, חלק מספרינו, את נימי עם מעט הבגדים שהיו לו, את מיטתו וצעצועיו, נפרדה מהחברים ויחד עם שאר העוזבים הוסעה בטנדר של הקיבוץ אל מחוץ לקיבוץ - להרצליה. היה זה יום קיץ לוהט, סוף יולי 1954, העולם לא חרב ! בי נשבר משהו ...
עדיין לא הודעתי לאיש שהחלטתי לעזוב את הקיבוץ, איש כנראה לא האמין שאשאר, אבל כל עוד לא הודעתי דבר, כאילו דבר לא השתנה. חתימתי בצרוף חותמת הקיבוץ עדיין חייבה את הקיבוץ
מוקדם בבוקר. אחרי שמירי עזבה, נסעתי העירה לשגרת יום של גזבר. למעשה ידעתי שאני עוזב, אבל לא חשתי כך. הרגשתי מועקה נוראה, הרגשתי בושה בפני חבריי ובעיקר בפני עצמי. הרגשתי בוגד במשהו שהאמנתי בו הרבה שנים, שכל תהליך צמיחתי מילד לנער ולבוגר דרך המלחמה היה ממוקד בו ורק בו. הרגשתי אי נחת, כאילו הכל מצביעים עלי באצבע מאשימה הנה הבוגד ! הדברים התגלגלו כך שנשארתי בקיבוץ עד סוף השנה. חמישה חודשים ארוכים ומייגעים. מעט הזמן הפנוי מעבודה התחלק בין שהות בקיבוץ לנסיעות להרצליה אל נימי ומירי.

היו אלו חודשים קשים במיוחד גם מבחינה אחרת. הצורך לייצג את הקיבוץ ולהיאבק עבורו, לטעון במוסדות, ב"תנובה", ב"משביר", בבנקים "אנחנו", כאשר בלבי אני יודע שאין זה אנחנו אלא הם, וזה העיק עלי בצורה נוראה. תמיד היה נדמה לי שבני שיחי מלכסנים אלי מבט "אנחנו" אה?! היו אלו גם חודשים קשים אובייקטיבית. צורכי הקיבוץ הלכו וגדלו ככל שפותחו ענפים חדשים, ככל שגדל מספר הילדים, ובד בבד קטנו ההכנסות והעזרה מבחוץ פחתה והלכה.
קיבוץ הראל היה לא אמין בעיני התנועה וזה הקרין על הסוכנות, על "תנובה", על "המשביר", על הבנקים ולמעשה בכל מקום בו יצא לי לייצג את הקיבוץ. גם ללא החטוטרת של היותו קיבוץ שמאלני, העובדה שהראל הוא קיבוץ של השומר הצעיר, כאשר כל המוסדות נשלטו אז על ידי נאמני מפא"י, הספיקה כדי שיהיה מקופח ומופלה לרעה. אבל הבעיה האמיתית והקשה מכל שהכבידה הייתה היעדר הכנסות. אם לדייק אומר, היעדר כל מתאם בין עיתוי ההכנסות הדלות והצורך במימון הוצאות שוטפות הדרושות לקיום המשק והחברים בו. בעיה זו העיקה במיוחד על ההתיישבות הצעירה, זו שנוסדה לאחר המלחמה. בהיעדר הכנסות היה גם האשראי שיכולנו לגייס מצומצם ביותר. כשביקשתי הלוואה לא יכולתי להסביר איך תיפרע ולרוב נעניתי בשלילה.

כורח המציאות יצר פתרונות. היה זה "גלגול הצ'קים" שבעזרתו יכולנו, אנחנו הגזברים, להמשיך ולתפקד. ישראל איטקין סיפר על כך. השיטה עבדה במשך זמן רב - כל זמן שהכל הלך למישרין ואף גזבר לא חלה, והצ'קים היו מכוסים במועד.
אבל אם מי מבין הגזברים חלה, או מכל סיבה אחרת לא דאג למנת ה"כיסוי" היומית, והצ'קים שמשך הוחזרו כלא נפרעים, התמוטט כל המבנה של ה"אשראי" הזה כבניין קלפים. צ'קים במיליוני לירות עפו בחזרה מבנק לבנק ותוך ימים מספר נחשף החוב האמיתי של הקיבוצים למערכת הבנקאית כולה ואז נעצר הכול. קראו לזה "פיצוץ".
וזה מה שקרה באותם חודשים בהם הכנסתי לעבודה גזבר מחליף. הגלגול גזל דרך קבע את מרבית זמני כגזבר. עד סגירת הבנקים בצהריים הייתי צריך לגייס כל יום גמ"חים בסכומים של אלפי לירות, כאשר סכום ממוצע של גמ"ח היה כמה מאות לירות, כלומר הייתי צריך להשיג מאות צ'קים כל יום.
כשאירע הפיצוץ היה לי פתאום זמן פנוי לטפל בעניינים האמיתיים. לנסות להשיג תקציבים מהסוכנות, להשיג אשראי לזמן ארוך להסדר החובות קצרי המועד. אלא שהכתובת לכל אלו הייתה דרך מחלקת המשק של הקיבוץ הארצי. ללא המלצתם וללא ערבותם אי אפשר היה לעשות דבר וזה היה פחות או יותר המצב. כדי להביא הביתה לחם, פשוטו כמשמעו, התחלתי לעבור בין הורי החברים ולקבץ הלוואות, מאה, מאתיים לירות, כל סכום התקבל בתודה. בנוסף ללחץ הנורא שהכביד עלי בהקשר למצבו הכלכלי של הקיבוץ, נלחצתי מהמחשבה על עתידי. ידעתי שתוך זמן קצר אגיע להרצליה חסר כל, ללא מקצוע, כשבעיר שוררת אבטלה עמוקה. כאשר אין לי אל מי לפנות לעזרה והכתם של היות שמאלן רודף אותי.

חלפו שבועות, נזקי הפיצוץ שוקמו בדרך כלשהי. באותה תקופה לא עלה על הדעת שקיבוץ יפשוט את הרגל, לא כל שכן עשרות קיבוצים בו זמנית. הכנסתי את מחליפי לתפקיד, עשיתי זאת כמיטב יכולתי, ובסוף דצמבר ארזתי את מעט בגדיי ואת יתרת הציוד שהיה לנו בחדר ועקרתי גם אני להרצליה.
כך הסתיימו שש שנות חיי בקיבוץ, מהמשמעותיות ביותר בחיי. לא בשמחה, לא מרצוני החופשי, לא משום שלא רציתי לחיות בקיבוץ וגם לא משום שהיה לי קשה לחיות שם. בתחושה קשה של כישלון אישי יצאתי לדרכי החדשה אל הלא נודע. עבורי הסתיים הפרק של הראל ב- 1.1.1955.

עם עזיבתי לא השתנה דבר בקיבוץ. הלחץ הכלכלי והחברתי על הקיבוץ לא נחלש אלא גבר. מוסדות התנועה לא האמינו לנשארים כי עשו זאת בתום לב. הם לא הסתפקו בעזיבה והוצאה של סרבני הרפרנדום. הם דרשו שגם יענקל'ה אגמון ודני קרוון יורחקו מהקיבוץ. הם לא קראו

את המפה, הם אף פעם לא הבינו לעומק את מה שקורה בהראל. הרי בדיעבד הגיעו מהראל למק"י רק שישה חברים, פחות משהגיעו מרוב קיבוצי השומר הצעיר. בסופו של דבר כשהקיבוץ חוסל נשארו רוב חבריו פעילים במפ"ם. ובינתיים, עם הגירוש של ה"שמאלנים" מהקיבוצים נפרדו ריפתין וסנה משותפותם הפוליטית. מאות המגורשים עם רבים מחברי המפלגה בעיר התלכדו סביב סנה והקימו את מפלגת השמאל גם מירי הצטרפה לשמאל, ואילו אני נשארתי בחוץ.

בקיץ 1955, כאשר קרה השבר הגדול ומרבית החברים עזבו בעקבות הדרישה של הקיבוץ הארצי לסלק את ראשי השמאלניים, חלק מהחברים עבר לקיבוצים אחרים: שובל, דליה ועין השופט, אך הרוב התפזר לכל חלקי הארץ.
בקיץ 1955 הסתיים סיפורה של הראל. היישוב קיים עד היום על חורבות מה שהיה הכפר בית ג'יז. מאז התחלפו תושבי המקום פעמים רבות והם קוראים למקום קיבוץ הראל. זו לא הראל שהקמנו כשמדורות מלחמת השחרור עדיין לא דעכו.

* קטעים מתוך זכרונות "סיפור חיים" שכתב שמואל גטר לבני משפחתו בשנת 1999

מתוך עלוני "במשלט"

לקראת האחד במאי 1.5.1951

הערב שוב מתנופפים ברמה המוני דגלים אדומים.
רבים הם, רבים מספור. על פני תבל כולה יאדימו.
ביטוי הינם לכמיהת השחרור של מיליוני הפועלים בעולם,
של עמים משועבדים ורמוסים, של המוני הנרדפים והמדוכאים
באשר הם.
אדומים הדגלים מדם לוחמי החופש, קרועים הם ונקובים מכדורים
אך נישאים תמיד קדימה, אל תוך חזיתות האימפריאליזם המתמוטט.

במסתרים יונפו הדגלים במקומות שם משתוללת הריאקציה השחורה,
הארורה, הפשיסטית. את אור היום לא יראו עדיין, מעטים הם,
אך יקרים פי כמה.
באור יקרות זוהרים הם בכיכר האדומה במוסקבה, בערי מזרח אירופה,
על חומות סין העתיקה המתחדשת. עדות היא זו לניצחון הסוציאליזם,
לתחילת התגשמותו של חלום דורות.

במדור הפוליטי
סיכום ההחתמה על עצומת השלום

התגייסות הקיבוץ ככלל הייתה למופת, וכמו כן אף היענותם של חברים בודדים שיצאו פעם, פעמיים ושלוש. באופן פעיל השתתפו בהחתמה למעלה מ- 60 חברים ויישר כוחם של בעלי תפקידים שעשו כל מה שביכולתם להצלחת הפעולה ...

פרטים מיוחדים על היישובים השונים:

הר-טוב: חתמו כתשעים אחוז מתושבי המעברה. יצאנו פעמיים בקבוצות גדולות ועברנו מפחון לפחון.

טל שחר: מושב מפא"י ובכל זאת חתמו רוב התושבים. חלק מהמושב הוחתם על ידי קיבוץ נחשון.

כפר-אוריה: ההחתמה נעשתה על ידי חברינו יחד עם חברים מהמושב שעברו מבית לבית

בית-סוסין לא חתמו. בלי רשות המדריך לא יחתמו.

בסיכום האחרון של ההחתמה על עצומת השלום (29.11.51) 1625 חותמים.

יחי האחד במאי – יחי השלום

יכולת ההסברה של החברים.

התברר שכל חבר יכול להיות מסביר. החברים הציגו את הדברים בפשטותם כך שכל אדם יכול להיות שותף לזאת. אין תורת ההסברה הפוליטית נחלת בודדים.

על הפעילות הפוליטית בהראל

7.12.51

הקיבוץ נותן ידו לפעולה: מזון לעם – "מאסר לספסר"

יעקב אגמון

בית חרושת "שמשון" בהר-טוב, העומד בבניינו כשבע שנים על חבר עובדיו ומנהלתו, הופתעו ודאי מהופעתם של חברינו לפעולת הסברה בין הפועלים. נוסף לכך הייתה זאת פעולה ראשונה, שמנהלת המפלגה בבית חרושת זה. הייתה זו גם אחת הפעמים הראשונות לארגון פעולת הסברה על ידי חברי הקיבוץ בין פועלים בכלל

לאחר שביום אחד מימי השבוע הופיעו שניים מחברינו לפעולת גישוש בבית החרושת, התברר שיש הד לפעולה ואוזן קשבת לדברינו. למחרת הופענו שלושה חברים במגמת ההסברה ... בשעת הפסקת הצהרים המשכנו בפעולת הסברה, תוך שאנו עוברים משולחן לשולחן. הסברנו תוכנה של הפעולה וקראנו לאסיפת פועלים למחרת היום בשעת הצהריים, בה יוחלט על הצטרפות פועלי שמשון לפעולה הנעשית בכל הארץ.
לפתע נראו מספר שוטרים בפתח. עוררנו שערורייה ויכוחים בין הפועלים. רבים מבין הפועלים הצטרפו בתובעם שיוצאו השוטרים משטח המפעל. התרענו על כך שהמשטרה הוזעקה נגד פועלים לא על ידי הנהלת המפעל אלא על ידי אנשי מפא"י במקום. מבחינה טקטית הייתה זאת נקודת מפנה לטובתנו. כך שהאהדה הייתה נתונה לנו מראש.
בסיום פעולת ההסברה בבית החרושת, החילונו לנהל הסברה בין השוטרים ושוב מצאנו אוזן קשבת: שוב אותו חיזיון של חרפת רעב וחוסר אפשרויות קיום. ושוב מופיעים אנו כפועלים המדברים אל פועלים. כאן התמונה לגמרי אחרת. בשער מקבלים את פנינו בחביבות וליד חדר האוכל עומדים הפועלים ומצפים להסברה.
כל הקהל התכנס בחדר האוכל והסב לשולחנות הצנע. כולם מקשיבים לדברינו. אחד החברים מסביר את פעולותינו בעבר ומה תוכניותינו להבא בעברית. חבר שני מתרגם ליידיש. אחריהם עולה אחד הפועלים המקומיים ומתרגם לערבית. לאחר שעברה הסברה זו את גלגולן של כל השפות, מסכם חבר ועד הפועלים ומעמיד את השאלה להצבעה והסיכום: פה אחד בשם מאה ושבעים פועלי בית חרושת "שמשון" הצטרף ועד הפועלים לוועדים היוזמים. פעולת "מזון לעם - מאסר לספסר" קיבלה כוח פועלי נוסף. וחברינו חוזרים הביתה לעבודתם.

2.2.1952

סיכום רבע שנתי (נובמבר, דצמבר, ינואר) לפעולת הוועדה הפוליטית במסגרת ההשכלה בקיבוץ:

בוצע:
חודש ברית המועצות

מסיבה משותפת עם קיבוץ נחשון.

הרצאתו של סנה על מהפכת אוקטובר והמסקנות לימינו (כינוס אזורי של קיבוצי מפ"ם באזור)
הרצאתו של נחומי על התכנון הכלכלי בברית המועצות

ערב הספרות הסובייטית

לא בוצע:
הרצאתו של ישראל בר על כוחה הצבאי של ברית המועצות. (לא התפנה להראל)

שיחות פוליטיות:

בוצע:
שלמותה של מפ"ם. שאלת גרמניה והשילומים, סמינריון חורף של הקיבוץ הארצי:

אמה לוין: הקולקטיבית הרעיונית. פייבל גבזה: מבנה ארגוני של מפלגה מהפכנית

הרצברג: יום עיון לשאלת הטיטואיזם ומדיניות החוץ של ברית המועצות

שייקה וינברג: הציונות ועולם המהפכה.

אינפורמציה מישיבות המרכז

נמסרו דינים וחשבונות מחמש ישיבות מרכז ומשתי פגישות אינפורמציה.

מדור פוליטי בעיתון

באופן קבוע נכתב מדור פוליטי בעיתון הקיבוץ אשר יש בו גם אינפורמציה וגם הארת נקודות שונות לפעולותינו הפוליטיות וכן להופעת מפלגתנו....
מגביות: נתרמו 80 לירות לקרן שביתת הימאים, 20 לירות לקרן שביתת פועלי המתכת

הפגנת האחד במאי בירושלים 1951

השתתפות בפעולות המפלגה בעיר

הפגנות: פלוגת אבטחה לאסיפה פומבית של הימאים הופעת הקיבוץ בעצרת הפגנה לשביתת הימאים בירושלים.

מזון לעם – מאסר לספסר

השתתפות באסיפה ברמלה. נסיעה עם משלחת פועלים לכנסת ואבטחת המשלחת לשילומים: פלוגת אבטחה לאסיפת רחוב בירושלים מטעם ועד השלום...

הפלוגה הפוליטית

הופעלה הפלוגה הפוליטית (בריגדה בלעז) המנהלת פעולותיה בהר-טוב בין המבוגרים והנוער כמו כן עוסקת בהעברת נוער ומבוגרים לקיבוצי הקיבוץ הארצי

1.5.1954

האחד במאי בהראל במשך 5 שנים

1950. עצרת משותפת עם קיבוץ צרעה. נאומו המפורסם של שמואל ז. על "הדלת והחלון" הקיבוץ משתתף בתהלוכת ההסתדרות בירושלים. אחה"צ – נוסעים לחזות בתהלוכה בת"א.

1951. עצרת משותפת עם נחשון ורבדים. משתתפים אנשי כפר-אוריה ותעוז. הופעה על ידי ילדי כפר-אוריה – "אמא, אנחנו רוצים לחיות".
הקיבוץ משתתף בתהלוכה בירושלים עם התנועה החינוכית. הופעה עם מקלות בתהלוכה (תרגילי קפא"פ). פלקטים וקריקטורות נגד כפייה דתית. אחר כך נסיעה לתהלוכה בתל אביב.

1952. עצרת משותפת עם נחשון ורבדים בחדר האוכל הבלתי גמור. משתתפים חברינו ממעברת הר-טוב.

1953. עצרת משותפת עם נחשון ורבדים . הקיבוץ משתתף בתהלוכת המפלגה בירושלים

1954. מחר: עצרת משותפת עם נחשון. הקיבוץ יצעד בתהלוכת המפלגה בירושלים

עודד ליבוביץ
הכושי עשה את שלו – הכושי יכול ללכת

בכנס הפלמ"ח הראשון, שהתקיים לאחר המלחמה ונערך בתל אביב, שמחתי מאוד להיפגש עם טובי חבריי שיחד עברנו את מלחמת העצמאות. תוך כדי חילופי דברים שהתנהלו בינינו נעניתי להצעתם, ובמקום לחזור מהכנס חזרה לביתי בחיפה המשכתי דרכי, יחד איתם, לקיבוץ הראל.
תהליך קליטתי עבר במהירות. בין המבחנים שעברתי זכורני, שיום אחד העמסתי על גבי שני שקים במשקל 100 ק"ג כל אחד. היות שלדעת הבוחנים זה לא הספיק, קפץ ועלה אחד מהם על גבי בנוסף לשקים. להפתעתם הגדולה הצלחתי להגיע בשלמות, עם כל הכבודה שעלי, ממחסן הזרעים עד לעגלה שעמדה בקרבת מקום. כך התקבלתי כחבר שווה זכויות בקיבוץ.

התעסוקה העיקרית הייתה בבניין המשק ובחיפוש אחר מקורות מחיה שונים. כבר אז השתמשנו בשיטה שהיום נקראת, שלא בצדק, על שם אהוד אולמרט. באותה תקופה הוקמו בסביבתנו מושבי העולים: תעוז וצלפון, וכן נבנתה תחנת השאיבה של "מקורות" ליד המצבה לחללי הראל. מהר מאוד ניצלנו את המצב. עבדתי אז בשמירה במשק. בבקרים הייתי יורד ברכיבה לכביש ומביא את העיתונים. בדרכי זאת התייצבתי עם תחילת העבודה, שהייתה שונה למזלי בכל אחת מהנקודות הללו, והחתמתי את כרטיס העבודה כשומר ששמר כל הלילה באותו אתר. יצא שהרווחנו תשלום משולש עבור שמירה של אחד, שלמעשה רוב הלילה שמר במשק. אז מה רוצים מאולמרט? הוא לפחות דיבר עבור כל גוף ששילם לו על כך.
בהמשך גם למדתי, שלא מקרה היה זה שעברתי מבחן קבלה גופני חמור כל כך. זה היה הנוהג בקיבוץ "עבוד עד מעל יכולתך וקבל בהתאם ליש". פעם, ריננו עלי שנסעתי להורי לאכול, כי לא יכולתי יותר. אני נשבע, ואני יודע שזה לא יעזור לי, סך הכל נסעתי כדי לסעוד את אבי ששכב על מיטת חוליו. את הסיפור אודות האוכל הוספתי כבדיחה תפלה ולא מוצלחת, דבר שקורה לי מדי פעם בפעם וזה ודאי שלא חדש לכם.

עם חלוף הזמן התקדמנו, בנינו ועברנו לנקודה החדשה. הקמנו וביססנו את הענפים השונים, הקמנו משפחות, הולדנו ילדים ולאט לאט החלה גם הפוליטיקה המחורבנת לשטות בנו. כבר מההתחלה התייחסה הנהגת הקיבוץ הארצי אלינו כאל בנים סוררים. עוד בתקופה הראשונה כאשר יעקב חזן ביקר אצלנו בנקודה הישנה, האשים הוא אותנו, בהופעתו בחדר האוכל, תוך הרמת קול ובכעס רב, על נאמנותנו להנהגת הקיבוץ המאוחד ולראשי הפלמ"ח ובהעדפתנו אותם על פני מנהיגות הקיבוץ הארצי. מאין בא לו הרעיון - השד יודע. היום, כסבא של רופאה בכירה ולאחר התייעצות ארוכה איתה בנידון, אני מרשה לעצמי לקבוע שאותו חזן היה חולה קשה במחלת הרדיפה.
המשק שהתפתח תבע מאתנו יותר עבודה ויותר התמסרות. עברנו בעבודה את גבול יכולתנו. לא אשכח לעולם איך ערב אחד אני, כמרכז הפלחה, התווכחתי ארוכות עם אליניו, שהיה סדרן עבודה, על ההכרח בקבלת עובדים נוספים ליום המחרת, והוא ניסה להסביר לי שאין מה לעשות, שאין באפשרותו למלא את בקשתי. תוך כדי חילופי דברים שהתלהטו בינינו תפסתי את עצמי ברגע האחרון כשאני מרים עליו כיסא. הורדתי בשקט את הכיסא, יצאתי בדממה מחדר סידור העבודה ולא יכולתי לסלוח לעצמי איך איבדתי שליטה והגעתי למצב כזה.
החברים היו מתלוצצים ומספרים שיש נוהג חדש בסידור עבודה: מי שמגיע לצבירה של חמישים שבתות מוחקים לו את כולן ומתחילים לספור מחדש. בעונות הבוערות הייתי מגיע מאוחר לחדר, נועה כבר הייתה פורסת איזה שטיח לרגלי המיטה, ואני הייתי נופל עליו בבגדי העבודה המזוהמים מבלי להתרחץ ומשכים קום ליום המחרת. כך זכיתי לעוד כחצי שעת שינה.

אך למרות כל זאת ועל אף כל הקשיים, קיבוץ הראל התפרסם בחיי חברה תוססים ועשירים. לדוגמה: ביום בו התקיים חג החומש שלנו התקיים בירושלים מופע ממלכתי גדול מאוד. למחרת התפרסמה בעיתון כתבה שדיברה בזכות שני האירועים כשווים. אפשר לציין בפה מלא שהמצב החברתי היווה פיצוי מכובד על המצב הכלכלי הקשה. הזכרתי קודם את הפוליטיקה המחורבנת שהחלה מחדירה את שורשיה בקיבוץ ובמשך הזמן התפשטה וחדרה כגידול סרטני ממאיר והגיעה לכל פינה. באותה תקופה החל הקרע בין מפ"ם לבין העולם הקומוניסטי. מרדכי אורן, חבר קיבוץ מזרע, שנסע לצ'כיה בשליחות מפ"ם, נעצר שם והושלך לכלא בעוון פעולות מחתרתיות שונות.
בנוסף לכך החבר יוסף סטאלין, שעד אז נקרא בפי מנהיגינו "שמש העמים", לא פחות ולא יותר, העמיד למשפט קבוצה של רופאים יהודים שהואשמו ברצח שיטתי של מנהיגי ברית המועצות על ידי טיפול ומתן תרופות לא מתאימות במכוון. דנו אותם למוות או למאסר ממושך בסיביר שלמעשה היה גרוע ממוות.
בזמנים אלה מצאה לנכון הנהגת הקיבוץ הארצי, כשאותו יעקב חזן כיהן בה ככינור שני (אחרי מאיר יערי שעסק בעיקר בדברים שברומו של עולם), לחזור ולהאשים אותנו בקיום תא מחתרתי, אך הפעם לצדו של משה סנה. תוך כשלוש שנים זכינו להישאר חתרנים, אבל הפעם העבירו אותנו מצד ימין של המפה הפוליטית לצד שמאל.
באותו זמן שרוב הנושאים, לפיהם חונכנו ובהם דגלנו, החלו מתמוטטים כאבני דומינו אחת על גבי השנייה, באותה תקופה, שכונתה בשם "רעידת אדמה", מצא 'ידידנו' חזן לא פחות ולא יותר להתנות את מתן תוספת כוח האדם לנו בסילוקם של חמישה מחברינו מהקיבוץ בטענה שהיוו תא מחתרתי שמאלני. איך, מה וממי קיבל הוא את שמותיהם אינני יודע ועוד יותר מזה אינני רוצה גם לדעת.

לאור כל זאת הגענו כמה חברים להחלטה שבמידה וכופים עלינו סילוקם של חברים, לדעתנו ללא כל ביסוס רציני, ועוד מוסיפים זאת כתנאי לתגבור בכוח אדם שלדעת כולם הסר, אין כל טעם והצדקה לישיבתנו במקום. ברצוני להסביר כי לא לחינם האשמתי את חזן בפירוק הראל. לראיה, בשנה הראשונה לאחר הפירוק ניהלנו כמה חברים משא ומתן עם הנהגת הקיבוץ הארצי על אפשרות שובנו לקיבוץ. המשא ומתן הסתיים בפגישה של רוב העוזבים עם ההנהגה בבית התנועה. לעולם (וזה כבר לא כל כך רחוק!) לא אשכח את התמונה מאותו ערב: מאיר יערי עמד למטה בקצה המדרגות לפני הכניסה לאולם ההרצאות, ולאט לאט התחלנו לרדת אל האולם. באותה שעה חשבתי לעצמי: למעשה יורד פה צוות מלא ומנוסה המהווה נכס יקר מציאות ונדיר לשם בנייה והחזקתו של משק, אשר בלי כל פראזות נראה לי, באותה תקופה, יקר מפז. התבוננתי במאיר והיה נראה לי כאילו הוא, מאיר יערי, שהיה נמוך קומה ממילא, מתכווץ בכמה סנטימטר לאחר כל חבר שעבר לידו.
לאחר שכולנו התיישבנו מאיר יערי פתח והתנצל על כך שהוא חייב להגיע לפגישה בלתי צפויה ולכן הוא מעביר את הדיון ליעקב חזן.
חזן פתח והודיע לנו, שיש נכונות מלאה שנחזור להראל, אך בתנאי שנמלא את דרישתם לסלק את אותה חמישייה. לא חיכינו, התנצלנו על בזבוז הזמן שנגרם לכל הבאים ויצאנו מהאולם.

עזבנו את הקיבוץ ופנינו כל אחד לדרכו, אך למרות הזמן הרב שחלף מאז נשאר עוד הרבה מן המשותף של פעם. הוכחה לכך: השמחה הרבה, הברק בעיניים והאור שקרן מפני החברים הרבים, אשר השתתפו במפגש האחרון (לציון 60 שנה להקמת קיבוץ הראל) שהתקיים בזכותו והודות למסירותו הבלתי פוסקת של חברנו אלי ש. למרבה הגיחוך שבדבר, בזמנו כיכב אותו אלי ש. ברשימת אותם החברים שנדרשנו לסלקם. אוסיף עוד, הפעם, מבלי לדעת, שיחק לנו המזל. חלקנו הגדול, שעזב את התנועה הקיבוצית, הצליח להקדים בחמישים שנה תרופה למכה. ראו, עד לאן רוב התנועה הקיבוצית של היום התדרדרה, וזאת, בלעדינו החתרנים מהם היא נזהרה.

חשוב לי מאוד להבהיר כאן, כי את דעתי על ה"פוליטיקה הכול כך מחורבנת" חייב אני בעיקר לפגישותיי עם אבי עליו השלום, אדם שאת כל חייו הקדיש לפוליטיקה.

הפגנת האחד במאי בירושלים 1951

בזמנו, הנאמנות לערכים ולעקרונות היו ערך עליון ועלו בחשיבותם לפני הבריאות והמשפחה. לדוגמה: על אף שהייתי בן יחיד נשלחתי למשך ארבע שנים לקיבוץ כילד חוץ, כדי להקל על הורַי בפעילותם במפלגה אליה התמסרו בכל מאודם. שיהיה ברור, לא היו לי ואין לי עד היום כל טענות על כך. גם אני העדפתי את זה מאשר את האפשרות להתגלגל ברחובות כל יום. בנוסף הערכתי את מאמציהם להחזיק אותי בקיבוץ, דבר שנחשב אז ליקר המציאות. אני זוכר שהשוו זאת להחזקת סטודנט באוקספורד.

אבי נמנה על מנהיגי פועלי ציון שמאל "שמאל". זאת לא טעות, הייתה גם תנועת פועלי ציון שמאל "ימין". לא סתם נאמר שהיכן שישנם שני יהודים ניתן למצוא שלוש דעות לפחות. כמקובל באותם זמנים, מיום עלייתם לארץ ועד לשנים הראשונות שלאחר קום המדינה, אבא הקפיד להיות קודם כל איש עבודה והתגאה בכך, ורק לאחר סיום יום עבודתו פנה למלא את פעילותו המפלגתית בהתלהבות מלאה.

בשנת 1927, בהיותו נואם בהפגנה שהוביל נגד השלטון הבריטי, נתפס אבי על ידי הבריטים והושלך למעצר וגם הוגשה תביעה לגרשו מהארץ, למזלו נדחתה תביעה זו מאוחר יותר. בתחום זה אבא לא היה יוצא דופן, זה היה הסטנדרט המקובל באותה תקופה על כל המנהיגים מכל צבעי הקשת הפוליטית. הנאמנות לערכים ולעקרונות והדוגמה האישית, אותה הקפידו לקיים, היו אבני היסוד של אותם מנהיגים ועל כך זכו בצדק בכינוי "מנהיגים".

מסיום תקופה זו ועד היום מתחוללת וגוברת מפולת בהתנהלותם של אלה המתיימרים לעמוד בראשנו. הם רואים בתפקידם קרדום לחפור בו לטובתם, ואף להעדיף למנות את האנשים המקורבים להם. המינויים לתפקידים השונים. יהיו חשובים ככל שיהיו, מתבצעים ראשית לכל לצורך תמרונים פוליטיים ולפי מידת קירבתם ולחצם של הממנים, ורק בסופו של דבר לפי כישוריהם.

לאחרונה נראה כי גם החוק לא קיים עבורם. התרגלנו מזמן לקום בבוקר ולמצוא "בכיר" (בחיר) של מפלגה אחת מכהן במפלגה אחרת וזה עבור מקום בממשלה או בכנסת, או

באיזשהו תפקיד אחר. בקיצור האנשים האלה ראויים לכל היותר לכינוי "עסקנים" וזאת בהסתמך על העסקות והעסקים שהם עורכים כל הזמן. אבא! אני מאוד מקווה שתקבל בהבנה את הכינוי "פוליטיקה מחורבנת".

הכושי עשה את שלו הכושי צריך ללכת !!!

מאז כתבתי את הכתבה על הראל נפתח אצלי הפצע מחדש. אולי לא תאמינו, אבל אני מתגלגל עם הפרשה הזו בכל רגע פנוי והגעתי למסקנה הבאה: שהפרק העיקרי והמכאיב אותו עלינו להדגיש הוא דרך העזיבה.
לא מזמן קראתי כתבה בעיתון על פיטורי סמנכ"ל מחברת "אמדוקס" שמלמדת עד לאן אפשר להגיע בעקבות הפיטורים הנ"ל. לצורך המחשת האירוע עלי להאריך במקצת.

שם הכתבה: "אנחנו מודים לך על עבודתך. זהו הביתה".
אותו אדם היה מנהל מערכות ראשי בחברה בת שמונה עשר אלף עובדים ושלט בתקציב שנתי מעל למאה מיליון דולר. לא מזמן נשלח להקים פרויקט חדש בסין. תוך שבועיים בגלל המשבר הכלכלי שפרץ הוקפא הפרויקט. הוא חזר. "אני מחכה בבית", הודיע לבוסים, "צלצלו אלי כשתמצאו תפקיד עבורי". אחרי זמן קצר הסמנכ"לית למשאבי אנוש הסבירה לו בטלפון ש"אין תפקיד ברמת הבכירות שמגיעה לו". לאחר קבלת כל התנאים: הסתגלות + משכורת + רכב צמוד לשנה וכו', עזב את החברה ונפרד מהמקום. כל השנים הוא חי בתודעה שאינו לא יותר: "מבורג קטן במכונה הקפיטליסטית רבת העוצמה, וברגע בו יגיע למיצוי יכולתו, המערכת תפלוט אותו".
הוא התיישב עם עצמו בבית והחליט, שהפעם הוא ייצא לעבוד בעבודה שתהיה לה תרומה חברתית והגיש את מועמדותו למכון מנדל היוקרתי וזכה להתקבל. אך מאז שחזר הביתה, החיכוך היומיומי חידד את המחלוקות עם בת זוגו והחליטו ביניהם על פרידה. שבוע לפני התחלת הלימודים במכון "מנדל" הבין, שאם הוא רוצה לתת לאשתו ושלושת בנותיו אותה רמת חיים אליה הן הורגלו, אין באפשרותו להתחיל בלימודים.
היום הוא הולך פעם בחודש, ללשכת התעסוקה, יש שם פטנט שלפיו אתה מניח את כף ידך על לוח ואז יוצא פתק עם ציור של בית שמשמעותו - אין עבודה, אתה יכול לחזור הביתה. וכך הבחור מתנהל. ...
כשגמרתי לקרוא ירד לי האסימון. אחרי כ- 54 שנים נכון? מה לעשות תמיד הייתי קשה הבנה, ואני שואל איך הנהגת הקיבוץ הארצי שהביאה אותנו לקיבוץ הראל כחיילים משוחררים, ולאחר שבנינו פעמיים את המשק, ביססנו את הענפים, הקמנו משפחות, הולדנו ילדים נטשה אותנו?
אני אפילו זוכר איך מאיר יערי באחד מביקוריו האחרונים הכריז על עצמו כסבא של כל הילדים...
איך ההנהגה הזו לא נרתעה ולא היססה לאלץ אותנו לנטוש את הקיבוץ ושלחה אותנו לפתוח במלחמת קיום בידיים ריקות? סליחה! אחרי דין ודברים ארוך הסכימו לתת לכל משפחה עם שני ילדים סכום כסף השווה לחצי משכורת חודשית של פועל פשוט ובנוסף מצאו לנכון להדביק על מצחנו תווית זיהוי של קומוניסטים! דבר שלגמרי לא עזר בקבלת עבודה באותם ימים. איך נאמר? "הכושי עשה את שלו הכושי יכול ללכת".

נוסיף רק שאנחנו כולנו, עולמנו לא חרב עלינו ולא הלכנו כלל לאיבוד. כל אחד מצא את מקומו, ולהפך אפילו. איך אומרים כפולנים טובים, אנו מתגאים בהישגינו, בילדינו, בנכדינו ועוד היד נטויה. ובקשר לחברה קפיטליסטית או סוציאליסטית מסתבר שההבדל זה מזמן הוא רק בדיבור: כשזקוקים לכם יישאו אתכם על כפיים, וכשאינכם נדרשים יותר יעזבו אתכם לאנחות.

צבי דקל:
זכרונות

זכרונות? חוויות? אפיזודות? זה לא אני. ראשית, אין לי זיכרון לפרטים, כי חוויתי את תקופת חיי בהראל כשלמות אחת הרמונית ומלאה. שנית, אני עדיין חי בהווה, פעיל ומרגיש וצופה יותר לעתיד, לדברים מסעירים נוספים. אין חלקי בהתרפקות נוסטלגית על העבר, מבלי חלילה, לזלזל ביופיו ובחשיבותו. להפך, הראל הייתה בשבילי חוויה מכוננת ונשארה כזאת עד היום. אני לא יכול לראות את עצמי כיום, כפי שאני, לרבות אדריכלות הנוף, ללא הראל. אבל איך אפשר לעמוד מול הכוונות הטובות שיש ליוזמי "ספר הראל"? אנסה להעלות כמה נקודות/חוויות שעולות לפניי כרגע, כשאני יושב על שפת הים בתל אביב, עם כוס בירה קרה, וצופה לעבר הגלים המתנפצים, האופק האינסופי וסירות המפרש הצבעוניות המרחפות, נוגעות ולא נוגעות במים וחותכות את קו האופק במקבצי משולשים. אכן, הראל, חוף תל אביב ונופי ברזיל, הם "נופי מולדתי". נסחפתי קצת, ונחזור להראל.

קיבוץ הראל - ברז מים על יד צריף. 1954 בקרוב - רישום

תמונה א':

כיון שהדרכתי בתנועה, הצטרפתי לקיבוץ באיחור של כמה חודשים. נסעתי באוטובוס בכביש העולה לירושלים, כשהנהג מוריד אותי באמצע שום מקום ומכריז: "קיבוץ הראל". אכן, שלט מרוט שעמד בצדי דרך עפר בוצני ומשאית גדולה שכמה בחורים עומדים סביבה אישרו לי כי הגעתי לקיבוץ. הצגתי את עצמי ולא ראיתי התפעלות מיוחדת. אני, בחור צנום, לבוש באפנת השומר הצעיר, ואילו הם בבגדי עבודה מבוצבצים, מוצקים ושריריים. אחד הבחורים (יותר

מאוחר התברר לי שזה היה יוסקה) האיר אלי פנים ואמר: טוב שבאת! צריך לרוקן את המשאית משקי הזבל הכימי, להעמיס על הפלטפורמה הרתומה לטרקטור מטרטר. כל שק שקל 80 ק"ג לפחות. לפני שהבנתי במה מדובר, הועמס עלי שק כזה. כמעט התמוטטתי... אבל, אני העירוני, שחוץ ממחנות העבודה של התנועה בחופשים בקיבוצים, לא ידעתי חקלאות מהי, ובטח לא מהו סבל סלוניקאי מיומן בהעמסת שקים. עמדתי בניסיון ומותש וכמעט מרוצץ, הגעתי לבסוף לקיבוץ הראל...

תמונה ב':
כזכור הייתי מזכיר הקיבוץ. בין שאר המשימות שהיו לי, נתבשרתי יום אחד, מפי זהבה, שהיא בהריון. האפשרויות היו: או שהזוג הצעיר יעבור לתקופה מסוימת לקיבוץ אחר, מבוסס, ויחזרו הביתה לאחר הלידה (מה שנראה לנו אז כלא נכון לעשות), או לפתור את הבעיה במסגרת הקיבוץ שלנו. קיימתי כמה שיחות עם הזוגות בקיבוץ והגענו לכלל החלטה שיש יסוד סביר, ואפילו רציני, ל"התגייס" ולהקים קבוצת ילדים ראשונה בהראל. ואכן, כך קמה קבוצת הילדים הראשונה שכללה את בועז, ניצן, יפתח, סמדר, חגית, נמרוד וכרמית. אכן היה כוח שכנוע למזכיר הקיבוץ.

תמונה ג':
גם אני מתעתד להיות אבא. סמדר נולדה בדיוק בט"ו בשבט. היות וטיפלתי בנוי של הקיבוץ, הצלחתי לגייס גדוד מתנועת הנוער לבוא בחג האילנות לנטיעות בחצר הקיבוץ. היה חורף גשום, שלגי ובוצי. חיהל'ה נסעה לירושלים ללדת בבית החולים "הדסה" ואני נשארתי, כמובן, לארגן ולבצע את הנטיעות כפי שתוכנן. עם גמר העבודה, עדיין במגפיים מבוצבצים, שינל צבאי (גדול פי שניים ממידתי) תפסתי טרמפ לירושלים והגעתי לבית החולים בשעות הערב המאוחרות. הלידה הסתבכה והרופאים יצאו אלי לשיחה, ואני זוכר שהאחות הצביעה עלי ואמרה לרופאים: That is the expected father. ואכן, קשה היה לראות בי את האב העתידי - בחור צנום, בן 21 במגפיים מלוכלכים בבוץ ובשינל רחב המידות. הוגש לי קפה להתאושש, ותוך כדי שיחה וכמה עוגות, הבנתי את פרטי הלידה והחלטתי, למרות דעת הרופאים, לא לקרוא ולא לזמן את הורי היולדת.

משתזפים בשמש - קבוצת הילדים הראשונה עם נירה וצבי

לקראת חצות נולדה סמדר בשעה טובה. חזרתי בטרמפ לקיבוץ והגעתי הביתה לפנות בוקר. בסביבות השעה ארבע. נכנסתי לחדר האוכל, בו ישבו השומרים עם תורני המטבח, ובישרתי להם על הולדת סמדר. מיד הוציאו בקבוק יין אדום (איום ונורא בטעמו), צלצלו בפעמון וחברים יצאו מהמיטות, בלילה חורפי שכזה, והתאספו בחדר האוכל, שתו יין, ברכו ושרו. ללא ספק, שמחה שכזו לא אשכח לעולם!

תמונה ד':

כחבר קיבוץ עם מודעות פוליטית-חברתית-סוציאליסטית, נתקלתי בפעילותי כמזכיר קיבוץ, בעובדה שהיישובים שקמו סביבנו, יוצאי תימן ובולגריה (תעוז, תרום, כפר-אוריה) לא קיבלו את הסיוע המינימאלי מהמועצה האזורית הרי יהודה, אליה השתייכנו. הבנתי שיש סדר עדיפויות וכרגיל 'הקרובים לצלחת' זוכים. יישובים אלה היו ללא כבישי גישה נוחים, ללא חשמל וחסרי אונים בכל הקשור לתנאים הפיזיים בהם נתקלו, וללא כל ידע סניטרי ובריאותי מינימאלי.

בשיחת קיבוץ העליתי את הנושא וחשבתי שצריך להקים מועצה אזורית, נפרדת מה"קולאקים", למען יישובים אלה. אני, בחור כבן 21, ללא כל ניסיון וידע בנושא, עניתי לשאלות שצצו: מה לעשות? ואמרתי שאני מוכן לנסות להקים מועצה כזאת. הוחלט לתת לי ימי עבודה כדי לבדוק את ההיתכנות ואולי להצליח להקים רשות כזאת. החלטת קיבוץ כזאת מעידה, ללא ספק, על השקפת עולם אידיאליסטית, עם מודעות פוליטית-חברתית עמוקה. משק צעיר, גם הוא בצעדיו הראשונים, מבין ומוכן להשקיע ימי עבודה במטרה שאין בה תועלת כלכלית, כשהוא עצמו נאבק יום יום על פיתוח וביסוס משקו.

חדור באמונתי זו וללא כלים וידע, יצאתי לגשש במה דברים אמורים. התהליך היה מסובך וכמעט בלתי אפשרי. אבל כעבור כחצי שנה, הצלחתי לארגן ולקבל את הסכמתם של היישובים בסביבה וזאת מעבר להתנגדויות פוליטיות (אני מהקיבוץ הארצי, בעוד המושבים שייכים לתנועת המושבים וקיבוץ נוסף שייך לקיבוץ המאוחד). הכנתי את כל המפות והאישורים הנדרשים להקמתה של המועצה האזורית "גיזו". אגב, אני רציתי לקרוא למועצה "מועצה אזורית הראל", אך בזה לא הצלחתי לשכנע את המתנגדים הפוליטיים.

"ברוב עם", בחדר האוכל של קיבוץ הראל, בנוכחות נציגו של משרד הפנים ונכבדים אחרים, הוכרז על הקמת המועצה. רכוב על אופנוע, טיפלתי ביישובים. נסללו דרכי גישה, הוגברו הגנרטורים, הועברו תקציבים - אמנם לא גדולים - לפעילות בתוך היישובים עצמם. חברי הקיבוצים בסביבה התנדבו להדריך את הנשים בבעיות היגיינה, טפול בילדים ובעוד נושאים שונים. לימים, העברתי את התפקיד לאיציק קול, שהיה חבר קיבוץ נחשון. הוא כבר נסע במכונית "פיז'ו".

כמו שאני יושב על שפת הים, עולות בעיניי רוחי תמונות ופעילויות רבות. אבל מספיק. אני בטוח שהחברים האחרים שנענו וכתבו, סיפרו שוב ושוב על הפעילות הפוליטית, על חגיגת החומש של הראל (שהפכה למאורע ארצי). על המאבק מול הנהגת הקיבוץ הארצי, על המאמץ לבנות משק חקלאי כמעט באפיסת כוחות, על "פצעי הבגרות" של חינוך הילדים, על המיזוג הכמעט אידיאלי של הקבוצות השונות שהצטרפו לגרעין המייסד של הקיבוץ, על עיתון הקיבוץ שיצא בסדירות קבועה כשהוא מלא עניין ותוכן ומאמרים שעד היום ראוי לעיין בהם. וכמובן, על ייסורי הפירוק של המשק,

והפלא הכמעט ייחודי של המשך הקשר החברי בין עוזבי מייסדי קיבוץ הראל, קשר שנמשך עד היום, תוך דאגה הדדית, אהבה והתעניינות זה בזה - בימי חג ובימים קשים, טיולים, מסיבות ומפגשים, והרבה אהבה של ביחד.

דני קרוון
הראל שבלב

הצריף הקיצוני במעלה הגבעה, מדרום מערב ליישוב, היה הצריף של מירי ושמוליק, יענקל'ה ומרים, צבי וחיהל'ה, מורה ויצחק שור, רותי ועמליה שכנותיי לחדר.
מאז חלפו ימים רבים שהלכו והתרחקו וככל שהתרחקו שקעו עמוק לתוכי. ואני כותב וכותב ומנסה לעסוק בהיסטוריה מזווית הראייה שלי, ומנסה לאחר מכן לשזור זכרונות ותחושות. מה לא נכתב ומה לא סופר? קשה לי להעלות על גבי הנייר את שהיה בלבי, להפוך את הזכרונות, את התחושות והרגשות – למילים. אבל אני מנסה ומשתדל ואיני מוצא את דרכי. אני חוזר ומנסה, ושוקע לתוך שכבות עבות של נוסטלגיה, שאיני יכול, ושאיני רוצה להיפטר ממנה.
אני מחפש את ההתחלה, ונראה לי שהיא נמצאת בקן צפון של השומר הצעיר, בגדוד "אילון" אליו השתייכתי. שם נזרעו הזרעים שהובילו עד אותו הלילה המרגש בקבוצת חולדה.
שם, לפני העלייה לקרקע, התרכזנו נערות ונערים מחטיבות הפלמ"ח וקבוצות נוער של השומר הצעיר, כאילו הכול וכל הזמן הובילו אותנו לכאן, למקום הזה – לקבוצת חולדה. היה זה בהפסקת האש השנייה במלחמת העצמאות, ואנחנו כבר איבדנו עד אז חברים יקרים, עוד לפני ובעצם ימי מלחמה.
כך, למחרת עם שחר עלינו על משאיות בדרכנו להקים את הקיבוץ. לא עוד בהסתר מהצבא הבריטי, שעזב את הארץ, הפעם בגלוי לאור השמש. כך הגענו לדרך בורמה, וממנה לדרך עפר

יום העלייה על הקרקע — פורקים את המשאיות

שפונה שמאלה אל תוך הגבעות – אל הגבול. הגענו עד לגבעה הקירחת והתחלנו להקים עליה את הצריפים ולגדר סביבם את המקום בגדר תיל. כך נולד קיבוץ-משלט.

אבי, אייבי, שהצטרף לעזור לנו בעלייה על הקרקע, כפי שנקרא המבצע, היה נרגש, כפי שהתרגש אז, כשהשתתף בעלייה על הקרקע של קיבוץ רבדים בגוש עציון - קיבוצה של אחותי נעמי. הוא עשה זאת מתוך תחושה של שותפות ושל צורך להיות חלק מהמעשה החלוצי.
בדרך למעלה, במעלה הגבעה, חלפנו על פני כמה בתי אבן וכמה עצי זית עזובים של הכפר הערבי הנטוש בית-סוסין, שלימים יישבו בו את עולי תימן, הקימו להם צריפים, חיברו אותם לרשת החשמל והמים, והפכו אותם מצורפים ורוקמים ובעלי מלאכה קטנים לעובדי "דחק" קשי יום.

אז עדיין לא ידעתי שכאן בתעוז, אתחתן עם חוה רעייתי, שהצטרפה להראל יחד עם קבוצה שחבריה עלו מפולין והגיעו לכאן, לאחר תקופה בגן שמואל, כדי להשלים את הקיבוץ. ביום החתונה צירפנו מניין של חברים, שחלקם יחפים ובבגדי עבודה, שירדו אתנו בשביל המאובק, כשאליק נושא את אפרת על כתפיו ובתיה אוחזת בידו. תמונות שלא תמושנה מזכרוני ואשא אותן עימי תמיד תמיד.
תמונה שיכולה הייתה להיהפך לפרסקו בסגנון ריאליסטי: על מרפסת צריפו השמיע בקול מסתלסל הרב התימני, בעל הפיאות, תפילה בנוסח תימן. הגפנים התלויות שהשתלשלו מהגגון שימשו לנו כחופה ירוקה, חתונה ענייה כלבבנו, שבסיומה החתים אותנו הרב על "כתובה" בכתב רש"י.
כל זה התקיים שנים אחרי שבנינו את הנקודה החדשה ואחרי שעברנו לגור ולחיות בה, ממש לפני שנאלצנו לעזוב את הראל. את המשלט, ביתנו הראשון, עזבנו, כאשר עברנו למקום הקבע שלנו, ואיתו את שטח ההפקר, שחצץ בינינו ובין הגבול הירדני ומנזר השתקנים.

עולה בי זכרון לילות השמירה, לילות שהביאו איתם חששות, שמא נשמש פורקן לנקמה של איכרים פלשתינאים, על מעשי הרצח בכפרים שמעבר לגבול, שם עברה יחידה בפיקודו של אריק שרון – כסכין עקובה מדם. שבילי הלילה שהשיקו עם גדרות המשק, איפשרו מעבר מסתננים דרך המובלעת המובילה לירושלים אל העבר השני של ממלכת ירדן.
למרות כל זאת לא חששנו חוה ואני להלך שלובי זרוע בליל ירח מלא ולטייל על כביש הגבורה שהוליך לירושלים, ומעלינו שמים כהים ועמוקים ומיליוני מיליונים של נקודות אור קטנות, מנצנצות, קורצות אלינו מלמעלה. לילה מלא כוכבים. לילות כאלה היו לנו רק בהראל.

המקום שנבחר להקמת הנקודה החדשה נגע בקצות אצבעות בגדרות הצבר ובמבני החימר והאבן של הכפר הערבי הנטוש בית ג'יז, שהוקם אולי במקום בו שכנה גיזו התנ"כית. כפר שהיה כפיסול סביבתי מדהים, שנראה לי היום שגם משם שאבתי אולי את הצורות מהן בניתי את אנדרטת חטיבת הנגב פלמ"ח על יד באר שבע. דווקא משם, מאותן חושות פעורות פה ופקוחות עיניים סומות, שמשם תושביו נאלצו לנטוש והשאירו מאחוריהם את הכל, את גדרות הצבר הקוצניים, המגינים על עצי התאנה והתות ועל הגפנים והזיתים, את כדי החרס ואת כל הכבודה שהייתה כבדה מלנוע איתה.
כשצמחיית הבר חוגגת את הנטישה וצומחת ומכסה כל חלקה עזובה. בקדמת הכפר ניצב עץ הדומים הענק, כעין אנדרטה לחיים שהיו כאן, כאשר זקני הכפר ישבו כנראה תחתיו ודוכני השוק המקומי הקטן סביבו.

אז כשהגענו לשם לא ראינו, ואולי לא רצינו לראות, את הנטישה ואולי הגירוש. ידענו כי מכאן ניסו לחסום את הדרך לירושלים, כשלוחמי חטיבת "הראל" ניסו לפרוץ אותה כדי להוביל מזון לעיר הנצורה. עדיין האדמה הצחיחה לא יבשה מדם חברינו שנפלו במלחמה האכזרית הזאת שקראנו לה מלחמת העצמאות, או הקוממיות או השחרור. אז עוד לא דיברו על הנכבה ולא על נטישה, או בריחה או גירוש.
גם לא ידענו להעריך את חשיבותה ואת יופייה של האדריכלות הזאת, אדריכלות ללא אדריכלים, מאדמה, תבן וגללים, ששרדה ללא כל ספק הרבה יותר מאלפיים שנות גלות. ואולי

היא השריד האחרון לתרבות בנייה שהייתה כאן בזמנם של אבות אבותינו, שאנחנו כאן אך ורק מתוך הקשר אליהם, ורק משום שהם היו כאן אז. ואולי בבקתות האלה יש בהן עדיין ממגע ידיהם, אבל בעינינו הן נראו פרימיטיביות – נציגות של תרבות נחותה.

היום אנחנו כאן, והאפשרות האחרת שלא נהיה כאן, לא כאן ולא בכלל, בהחלט לא הייתה קיימת. אלה הן תוצאות של מלחמה לחיים ולמוות שנכפתה עלינו, מלחמה אכזרית מגואלת בדם.

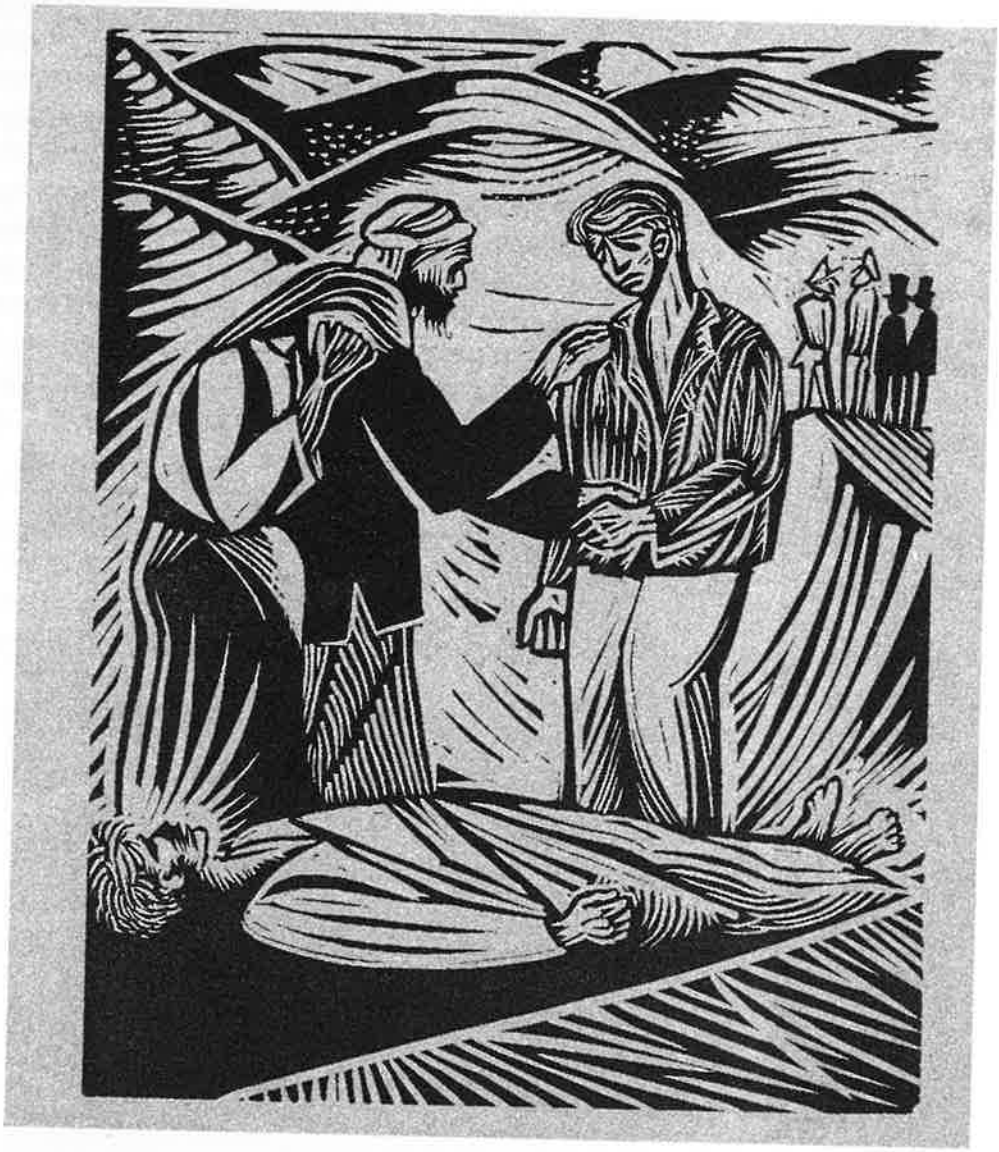

שער לאחד מעיתוני "במשלט" - לאחר תקרית ואדי ערה. חיתוך לינולאום

הפעמון, גלגל מתכת וצינור התלויים ליד הכניסה לחדר האוכל, חדר אוכל המשותף לנו ולחולדות שהתרוצצו בכל מקום, העיר אותנו עוד לפני עלות השחר. הלילה עדיין לא נסוג מפני האור, עדיין מטשטש את הגבול בין שמים לארץ, גבול שאט אט מופיע כשהשמים מאחורי ההרים מתבהרים ורושמים קו ברור המפריד בין יום ללילה, ושרשרת הרי יהודה נראים בכל הדרם. איזו חוויה מדהימה, אלו צבעים מופלאים מפלנטה נעלמת, נוף הנראה

באור השחר כתפאורה מדהימה על במה ענקית, שהולכת והופכת למציאות של יום יום קשה ומפרך.
כאשר כדור השמש מטפס מעלה מעלה, חוויה החוזרת על עצמה ולא חדלה לרגש מדי יום ביומו, שוב ושוב, הפעמון מצלצל והעיניים היו רוצות עדיין לדבוק ולנמנם. ונעלי העבודה הכבדות מתופפות על האדמה הקשה והיבשה בקיץ, ובחורף החימר הרטוב נדבק לסוליות והנעליים נעשות כבדות יותר ויותר, וההליכה קשה יותר ויותר כדי להגיע עד לבור הספיגה החפור בתוך מבנה העץ הרעוע שמזמין אליו להקות זבובים, שגם הם התעוררו עם שחר לעבודת הבורא.
אין לי ספק שהייתה זו אחת התקופות היפות בחיי, ואני חב לה את שיש לי ואת שאני, כפי שאני, לטוב ואולי גם קצת לרע. אני חייב לה את הפגישה עם חוה שזיכתה אותי בשלוש מתנות מופלאות: בנועה, תמר ויעל.
הייתה בה באותה תקופה, הרבה רֵעות, חברות, הרבה מאבקים פוליטיים והרבה עבודה קשה בחקלאות ובבנייה. הייתה בה גם עזרה לעולים חדשים במעברות, לעובדים בעבודות "דחק" ובניצול. היו בה ניסיונות להגן על המיעוט הערבי, על ידידינו מאבו-גוש. היו בה ניסיונות למנוע פרובוקציה של כוחות הביטחון שלנו בגבול לטרון. היו בה הרבה תמימות ואמונה עיוורת בקומוניזם וב"שמש העמים", היו בה הרבה תרבות וגם עוני.

הייתה באותה תקופה אמונה עמוקה בשלום ובאחוות עמים וגם מלחמה בפנאטיות הדתית, ומעל לכל, הרבה הרבה חוצפה. נשאלת השאלה היכן היינו היום אם לא היינו נאלצים ללכת משם, לעזוב. האם אפשר לפנטז סיטואציה כזאת, האם מותר?
מי היה בכל זאת עוזב ומי היו בכל זאת נשארים? ושלושת בנותינו, האם היו נולדות בקיבוץ? ומה הן היו עושות היום? האם היינו מפריטים את הקיבוץ שלנו כפי שזה קורה היום? לשאלות האלה אין תשובות ולא תהיינה. כי זה לא יכול היה לקרות. נאלצנו לעזוב, נקודה.

כך נשארה לי הראל, שהייתה לעיר משלט ולי בית, מגן לשלום, וכך היא נשארה בלבי, הראל שבלב.

אמא שלי, זהבה, חברת מפ"ם וחניכת השומר הצעיר, שלחה מכתב להנהגת התנועה. היא האמינה בתנועה ובמנהיגיה, פירוק הראל פגע בה עמוקות ובעיקר באמונתה בטוהר התנועה.

קשה להשתחרר מהרגשת החרפה לניסיונות לרדוף את יענקל'ה, דוביניו ואחרים במקומות עבודתם על ידי הנהגת התנועה. גם על כך לא סלחתי לחזן ולמרעיו. שנים לאחר מכן. כאשר התעקש חזן להבין מדוע לא הגבתי על ברכותיו לי, עניתי לו במכתב קשה, עליו השיב תשובה מתחמקת. עד היום אינני יכול לסלוח לו, למרות שהאש כבר כבתה והפחמים שעדיין לוחשות הולכות והופכות לאפר.

דני (האמן ממון פרנס)

תחנת רכבת עזובה ואדי סראר. קיבוץ הראל 1954 – טכניקה מעורבת

דברים לזכרה של שולה עין גדי

1973 – 1929

התגלמותו של "אידיאליזם טוטאלי"*

יעקב אגמון:

את חייה של שולה בנעוריה ואת אופייה שהתגבש, אי אפשר לנתק מהתקופה בה גדלנו ובגרנו. הייתה זו תקופה שהשפיעה עלינו רבות ועיצבה את חיינו גם בעתיד. הייתה זו תקופה שסימלה את ה"אנחנו". גדלנו באווירה של ה"ביחד" ובתחושה של שותפות גורל. ואכן אישיותה של שולה עוצבה לפי אותן נורמות וברוח אותם סטנדרטים. אולם שולה הפנימה אותם במידה מסוימת יותר מאחרים. יתר על כן, היא אף הקצינה אותם יותר מאחרים. מבחינתה אם האמנת במשהו לך עם זה עד הסוף ואל תתפשר. לך עם עצמך ולא עם הרבים. שולה הייתה היפוכו של איש פשרות, אצלה היה או שחור או לבן. אולם בראש ובראשונה היא החמירה עם עצמה כשתבעה מעצמה להיות תמיד "יותר מבסדר". כאשר היא דיברה בהראל – בשיחות קיבוץ עלתה לנגד עיניי דמותה של אותה שולה, בקן השומר הצעיר שלנו בתל אביב, שדיברה באותו להט ובאותה נחישות על הצורך לעמוד בסטנדרטים גבוהים בכל הקשור לתחום המוסרי. הווה אומר: שוויון, טוהר מידות וצדק סוציאלי. אלה, נהגה לומר, הם בגדר עניינים קיומיים שעליהם אסור להתפשר. ומשום שהייתה תמיד מקדימה נעשה לנשמע, אפשר להגדיר זאת בשתי מילים: 'אידיאליזם טוטאלי'.

שולה "הקטנה" שלנו

אליהו יקיר

שולה הייתה בין הראשונים מהקן שלנו שהתגייסו לפלמ"ח והיא נמנתה, כמוני, כמו אליק וכמו גדעון, על לוחמי הגדוד השביעי שלחמו לבלימת המצרים ששעטו לעבר תל אביב ולאחר מכן בנגב הנצור.

יולי 1948, הפוגה בקרבות. ערב ירד על המשלט שממול לכפר חוליקאת בו החזיקו המצרים. ואנו כמה נערים מ"גדוד הילדים" – משום גילנו הצעיר, רובצים באחד מימי שישי מיוזעים בשוחות הרדודות שחפרנו וחולמים על מקלחת מרעננת, על לבנים נקיים וחולצה לבנה ועל ארוחת ליל שבת במטבחה של אמא.

ואז מבחינים אנו באופק ועל רקע השמש השוקעת בענן אבק מיתמר וקרב אלינו, ולאחר כמה דקות שומעים רעש של מנוע מתנשף. והנה מתוך האבק מגיח משוריין שלנו ובהגיעו יורדת ממנו סיעה של נערות. הבנות הגיעו! ביניהן איך לא גם שולה "הקטנה" (להבדיל משולה "הגדולה" שהעדיפה להישאר בצפון הרחוק). שולה, מכנסיים קצרצרים לבנים, חולצה רוסית רקומה שעליה צמוד סמל הבוגרים של השומר הצעיר, צמה שחורה מתנפנפת וצחוק מתגלגל. לאחר אהלן ומה נשמע ואיך הולך, ממהרת שולה לחלק לנו את המכתבים מהבית ומתחילה לארגן "קבלת שבת" כדת וכדין כמובן עם כיבוד, אמנם צנוע – אבל בכל זאת כיבוד. ואחרי כן עוברים לתכנית התרבותית: קוראים קטעים משל אלתרמן ושלונסקי ולמיטב זיכרוני גם משל חיים גורי. לכל דאגה שולה. היא לא שכחה גם לבנים וגרביים נקיים. לשעה של כלום הביאו שולה ויתר הבנות לחזית את הבית הנכסף.

במשתלה

רותי קרוננבלום

אני יכולה לספר הרבה על שולה המסורה והנאמנה, הנאיבית והמאמינה. אני יכולה לספר רבות על העבודה במשתלה שהקמנו ועל דאגתנו לכל פרח ולכל צמח.

כשתלנית ותיקה מ"אולפנת" קיבוץ עין השופט, לימדתי את התל- אביביות שתלנות מה היא. ביניהן בלטה שולה בהתלהבותה וברצינותה. התחלנו כאן מבראשית. יוצאים לקטוף אצטרובלים, מה שמחייב לטפס על עצים ובזה הסתבר לי כי שולה הצטיינה. את האצטרובלים

הנחנו בחממות שבנינו בעצמנו. מתחת לזכוכית ובחום קרני השמש האצטרובלים נפתחו ובהקשה קלה התפזרו הזרעים על שקים שפרשנו. לא ארחיב על כך את הדיבור, אולם מי שעמד בהצלחה בעבודה מעין זו היה צריך להיות עיקש וקשוח.

שביב זיכרון:
יום קפוא, גשם מטפטף ורוח של פרוזדור ירושלים שורקת. שולה השתלנית ליד השולחן – כמובן בחוץ – ביד אחת אגד שתילים. מה קרים הם ומה זה רטובים. בידיים קפואות מפרידה שולה שתיל אחד קטנצ׳יק עם עתיד גדול ובאצבע קפואה מטמינה אותו באדמה הקפואה של חצי הפחית. אני מתבוננת בה. אפה מטפטף כמו זה שלי ואף לה זולגות דמעות קור מהעיניים, אבל היא יעני משחקת קשוחה. אגב, אתם יודעים מה היה משקלה של אלונקה אותה נשאנו בשתיים כשעליה שמונה חצאי פחיות המכילות אדמה רטובה? ואל יחשוב איש כי בקיץ בשמש הקופחת ליקקנו גלידה. וכיום כאשר אני עולה לירושלים עוטפים אותי עצי האורן שלנו משני צדי הכביש, בא לי לומר לה לשולה: ראי איזה עצים נפלאים גידלנו. לא לשווא קפאנו בחורף והזענו בקיץ. יש שכר לעמלנו.

אהרל׳ה שנורמן:
כאשר הגענו להראל דאגה שולה להצהיר כי כל מעייניה לעבוד בשדה בחקלאות. רק לא במכבסה, בקומונה או במטבח. היא לא חששה מהקור, מהגשם ומהבוץ בחורף כמו גם לא מפני החמסינים והברחש בקיץ. גם כאן לא היו אצלה פשרות. ואכן רותי ב. והיא הקימו בהראל את ענף המשתלה. כזכור לי הן גידלו שם צמחי נוי ופרחים, עצי יער ועצי פרי.

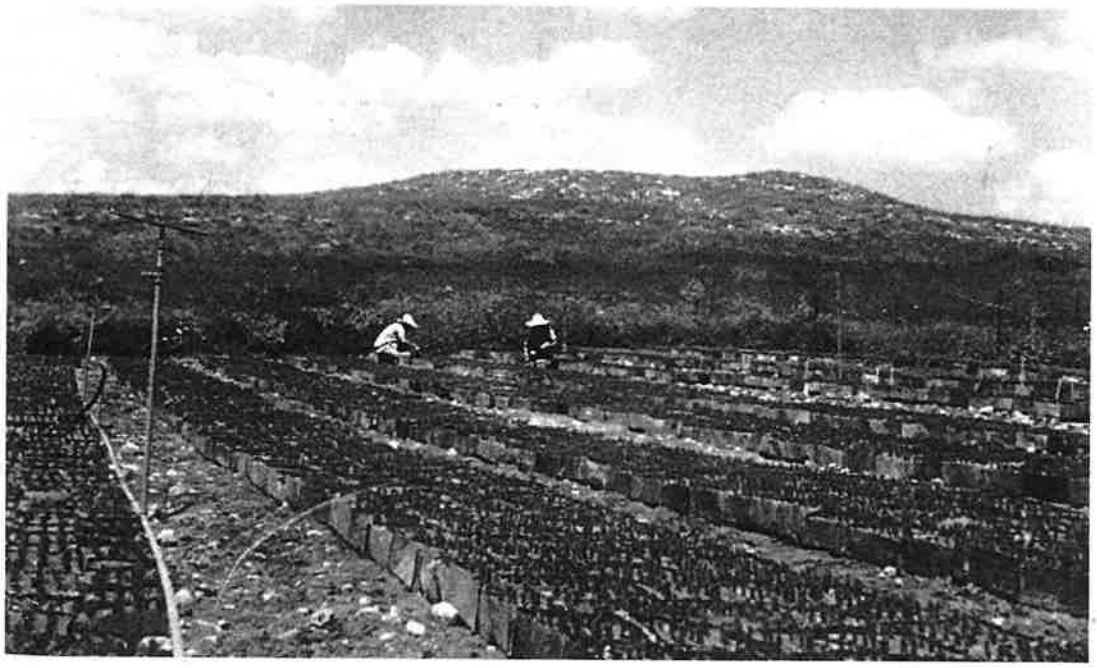

המשתלה – קיץ 1950

המשתלה הייתה הממלכה הקטנה של השתיים. ענף חדש במשק הצעיר שלנו, שתוך זמן לא רב היה ענף רנטבילי ועל כך הייתה ובצדק גאוותן. הן עבדו מאוד קשה לעתים עבודות שנדרשו להן מאמץ פיזי לא קל, אבל לא זכור לי שהן ביקשו את עזרתם של הבחורים. הן חרקו שיניים וביצעו הכל בשלמות ועל הצד הטוב ביותר. כאמור המשתלה הייתה ממלכת הבנות וכאשר נזקקו לעוד ידיים עובדות, היו אלה בנות בלבד. להראות לכולם שהבנות שוות

לבנים ומקומן לא רק בענפי שירות. רותי ושולה השלימו האחת את רעותה והיו חברות מאוד קרובות. שתיהן מסתבר היו פרפקציוניסטיות בכל דבר ועניין.

* קטעים מתוך חוברת שהוצאה לזכרה של שולה שנפטרה ב- 11.6.73

קטעי זכרונות
רותי קרוננבלום (בלוך)

לך ההלך בעלותך לירושלים – דע כי את חורש האורנים הירוק והנפלא הזה בין סיבוב נחשון לאשתאול, אנחנו הבנות של קיבוץ הראל הנבטנו ושתלנו ואף נטענו. הם פרי עמלנו ועבודתנו להתפאר.

ניפוי אדמה להכנת המשתלה - 1949

סיפור הזוי של יום חורפי אחד

טיפות גשם על פניי, אחת ועוד אחת. מתחת למיטתי שלולית מים ואני נחפזת ואוספת סביבי על המיטה את כל רכושי. בחוץ מבול והתקרה נוטפת מים וקרעי מחשבות צפות כמו עלים על פני המים. אך אין מה לעשות יום העבודה עומד להתחיל והמילה "צריך" מתגדלת במוחי. הכל מתערבל: המָה, המי והאיך. ועכשיו צריך להתלבש בתוך שלולית המים שנקוו על הרצפה. חבריי לחדר מציצים?

בניומין עם קולו הערב והנוגה ששר כרגיל הלילה, וגדי מהחדר השלישי מצטרף בקולו הגבוה והנפלא. הרי הקירות ממש דקים. שירתם מקסימה ונפלאה. ופרויקה חברי מימים ימימה עם ידי הזהב הגדולות והאנושיות שלו שאין ברזל העומד כנגדן, ואני כבר במגפיים הענקיות עם מיליון שכבות מדשדשת באדמת החימר הדביקה – לחדר האוכל.
קטעי זכרונות שהשכחה קורעת בהם חורי ענק, כרוח המטיילת דרך קורי עכביש ישנים ואפורים וכולי לאה וחבולה מהמלחמה. המלחמה והזכרונות פורצים בתוך שנתי בקריאות חובש! חובש! רותי תעזרי לי!
זהו, שוב שקעתי ואני עכשיו במגפיי הגדולים ובאלף קליפות שהרוח מנסה לקרוע ממני והאדמה הבוצית והדביקה מסמרת אותי. אני קשורה לאדמה.
היציאה לעבודה: קר, קר, רוח זלעפות וגשם והרבה עבודה. יודעות אנו איך ומה לעשות. אז את מי קיבלתי היום לעבודה? בנות שכל מה שיש להן זה רצון טוב. מה זה רצון טוב, אך ללא ידע. אני נותנת בידיהן אגודת נבטי אורנים קרים ונוטפים מים וצריך להקפיד שהן תשתולנה אותם כשהשורש ניצב וזאת באדמה הקפואה. ואגלה כאן סוד, הטיפה הראשונה הזולגת על הנבט זו הנוזלת מהאף ומהעיניים. לבכות אני כבר שכחתי.
למזלי עומדת לידי שולה. עומדת איתן וכל כך אנושית וחרוצה. באופטימיות הנפלאה שלה ידעה תמיד ובמקום המתאים להשחיל מילה טובה או פרח. ורותי קיטאי שמדי פעם באה מהמשתלה של שאול עם ידע ושקט. והבנות, שלמנותן מסובך קצת, שכל כך השתדלו ובזכותן ולמרות הקשיים הרבים הצלחנו ובגדול. הגאווה לראות את הנבטים הופכים תחילה לשתילים ואחרי כן לעצים המכסים מדרונות חשופים בירוק חדש. הלב גאה לראות את שורות הפחים בהם גדלות גלדיולות, ציפורנים, ורדים, נרקיסים ומינים שונים, ואת שתילי עצי הפרי שבמו ידינו הרכבנו, טיפחנו ומכרנו. החום האנושי, ההצלחה והרוח צבעו את לחיינו בצבע רענן.

לגדל ילד בחינוך המשותף

מתוך דפי הספר רב העמודים "מלחמה ושלום" נולד לנו תינוק מאוד קטן. אסביר: אני הרי פלמחניקית הייתי וכזו אשאר ולכן אינני יכולה לילל ולצרוח בחדר הלידה כשאר הנשים שלידי. אז עיינתי בספר זה – את ילדה תחכי, אל תפריעי לנו.
פתאום במהלך הכאבים הנוראים צץ לו לפתע ראש. אז צעקתי ועוד איך. כך נולד בננו בכורנו, אותו הבאתי לבית התינוקות החדש. והוא נח לו באומץ ללינה עצמאית. הנוהג היה, כידוע,

כאשר שומר הלילה שומע בכי רם או צרחות מבית הילדים, ממהר הוא לזהות מי הוא הצורח כדי להעיר את אם התינוק. במקרה זה היה זה בני והשומר מבוסס בבוץ לחדרנו ומזעיק אותי. אני נועלת במהירות את מגפיי, מתלבשת ואצה רצה לבית הילדים. מגיעה לבני כשהוא כבר כחול מרעב ומצרחות. מיהרתי להיניק אותו ועכשיו מה? להיפרד ממנו זו משימה בלתי אפשרית.

לזכרה של חברתי אהובה פארווי

אביב הגיע פסח בא, ואנו מוכרים פרחים לחג הממשמש ובא. רכזת הקניות שלנו היא אהובה. החג כבר ממש בפתח ואני נותרתי עם מלאי של פרחים. מה עושים? ניגשתי לאהובה לטכס עימה עצה. אהובה, שהייתה באופייה קשוחה, השיבה לי: מה הבעיה נעמיס את הפרחים על הטנדר, ניסע לתל אביב לשוק הכרמל ואולי עוד נספיק למכור אותם.
מגיעים לשוק ומה רואות עינינו: שורה ארוכה של מוכרי פרחים כאשר כל אחד מכריז על מרכולתו בקולי קולות. המוכרים כולם גברים, כל אחד גבוה וחסון יותר מחברו. ואנחנו קטנות כאלה, אבל אותנו לא ינצחו. התייצבנו בקצה השורה, התחקינו אחר המחירים והצטרפנו למקהלה, מכריזות על מרכולתנו. לאחר כמה רגעים ניגש אלינו אחד מהשורה והטיח לעברנו: ילדות, מה אתן עושות פה! כאן שוק הכרמל וזהו השטח שלנו! קחו את הפרחים שלכן ותסתלקו מכאן תכף ומיד! אבל אנחנו לא נבהלנו והשבנו לו כי זכותנו לעמוד כאן כמו שלו ושל חבריו. אנחנו אמנם קטנות קומה אבל בעברנו פלמחניקיות. הבלטנו את הכתפיים שלנו ונתנו לו להבין שאתנו לא כדאי להתחיל. הלה התבונן בנו והלך בלא לומר דבר. התמזל מזלנו מכרנו את כל המלאי ושבנו ששות ושמחות עם מזומנים באמתחתנו.

עדר הצאן מבית ג'ובּרין

זה לא כבר הסתיימה המלחמה וסדרים של ממש במדינה הצעירה טרם נתכוננו. באחד הימים הודיעה לנו יחידה צבאית שפעלה באזור בית ג'ובּרין, שאם רצוננו בעדר פרות, עזים וכבשים שנבוא לקחתו. הסתבר שהיה זה עדר ששוטט ללא רועה באזור שזה לא כבר נכבש על ידי כוחותינו. חברנו אילן רוזנברג ואנוכי נשלחנו לקחתו. את הדרך הארוכה למשק עשינו כמובן ברגל. לבד מהדרך הארוכה, מי שקצת בקיא בבקר ובצאן יודע שלהוביל עדר כזה בצוותא זה כמעט בלתי אפשרי. הכבשים מתנהלות להן באיטיות שעה שהעזים מקפצות ומרקדות וגם הפרות נעות להן בדרך שלהן. ניכר היה בבעלי החיים המסכנים הללו שימים לא מעטים נעדרה יד שטיפלה בהם. יממה שהינו בדרך וכשהגענו הכנסנו אותם לכמה חושות נטושות שהיו סמוכות למאפייה. לא אשכח מה המתין לעליזה ולי בבוקר שלמחרת כאשר ניגשנו לחלוב אותם. טינופת כזו שפשוט קשה לתאר. אבל אנו לא ויתרנו רצנו עם הדליים מאחת לשנייה וקצת חלב בכל זאת הבאנו למטבח.

חולדות בלילות

גרנו בבּבּה ואני סמוך לחדר האוכל ובחדר שלנו התרוצצו בעיקר בלילות חולדות ענקיות. כל עוד היה אור בחדר ואנחנו היינו ערות הן התרוצצו על התקרה, אולם כשכיבינו את המנורה הן החלו בחסות החשכה לשוטט להן בחדר בחופשיות רבה. ואנו מה שנותר לנו לעשות זה להסתתר מתחת לשמיכה בעוד אנו חשות שהן מטיילות להן מעלינו. כדי להיפטר מהן הוצבו בחדרים מלכודות והחלה המלחמה בהן. את אלו שנלכדו הטבענו בדלי מים אבל אחרות מילאו את מקומן. מלחמה ממושכת עם לא הרבה הצלחות.

ההכשרה שקיבלתי בקיבוץ עין השופט במקצוע השתלנות

שלוש שנים הייתי בחברת נוער ובהכשרה בקיבוץ עין השופט. את בית הורַי עזבתי לצמיתות בסיום שנת לימודי השביעית בבית הספר העממי בקריית חיים ואני אז כבת שלוש עשרה. בכך נסתיימו למעשה שנות ילדותי. בשנות עבודתי בקיבוץ עבדתי כמעט בכל ענפי המשק, אולם ההתמחות שלי, אם אפשר לכנותה כך, הייתה במשתלה, בה גידלו עצי סרק, בעיקר אורנים, ועצי פרי.

במהלך העבודה למדתי להנביט, להרכיב שתילי עצי פרי ויתר העבודות. מרכזת המשתלה הייתה החברה חנה כץ שנהגה אִתנו בקשיחות ובחוסר התחשבות, ולכן אני עדיין זוכרת אותה לרעה, אם כי את המקצוע למדתי. יחד אִיתי עבדה חברתי צביה, ונערה ענוגה ונאה רוזט שמה. היא הגיעה לעין השופט עם כמה מבני גילה מביירות. משיחות עימה ומהתנהגותה למדנו שגדלה בבית עירוני ובורגני ולכן תנאי החיים אצלנו היקשו עליה מאוד. היא הרבתה לבכות וללוות את עבודתה בשירים ידועים ונוגעים ללב, כמובן בשפה הערבית - מה גם שהיה לה קול נעים. לצערי אינני יודעת מה עלה בגורלה.
עם צביה חברתי הקמנו לימים את המשתלה בקיבוץ הראל. לאחר שהחליטה לעזוב את הקיבוץ נותרתי פרק זמן לבדי. היה לי קשה למדי אולם לא ויתרתי, נלחמתי והמשכתי. למרבה המזל הגיעו אלי למשתלה גם שולה וגם בבה ואני נשמתי לרווחה. כן, היו ימים ונותרו רק הזכרונות.

המשתלה – ממלכת הבחורות

קטעים מתוך "במשלט"
רות ב. (קרוננבלום)

27.10.53
בממלכת הבחורות.
המשתלה הינה פינת חמד חבויה בין גבעות סלעיות אשר מועטים מאוד המבקרים בה, ומועטים עוד יותר אלה היודעים כי ענף זה מתפתח ומשתלם.
גידולי המשתלה מגוונים ביותר: עצי יער, עצי פרי, ציפורן, גלדיולות, וצמחי נוי שונים. כל גידול כזה מהווה בעיה מיוחדת, דורש טיפול שונה, לימוד והשתלמות בלתי פוסקים. מטרתנו

לעתיד לצמצם את מספר הגידולים על מנת לייעל את העבודה מבחינת ארגונית ומקצועית, ולהפריד בין משתלה של עצי יער ומשתלת פרחים.

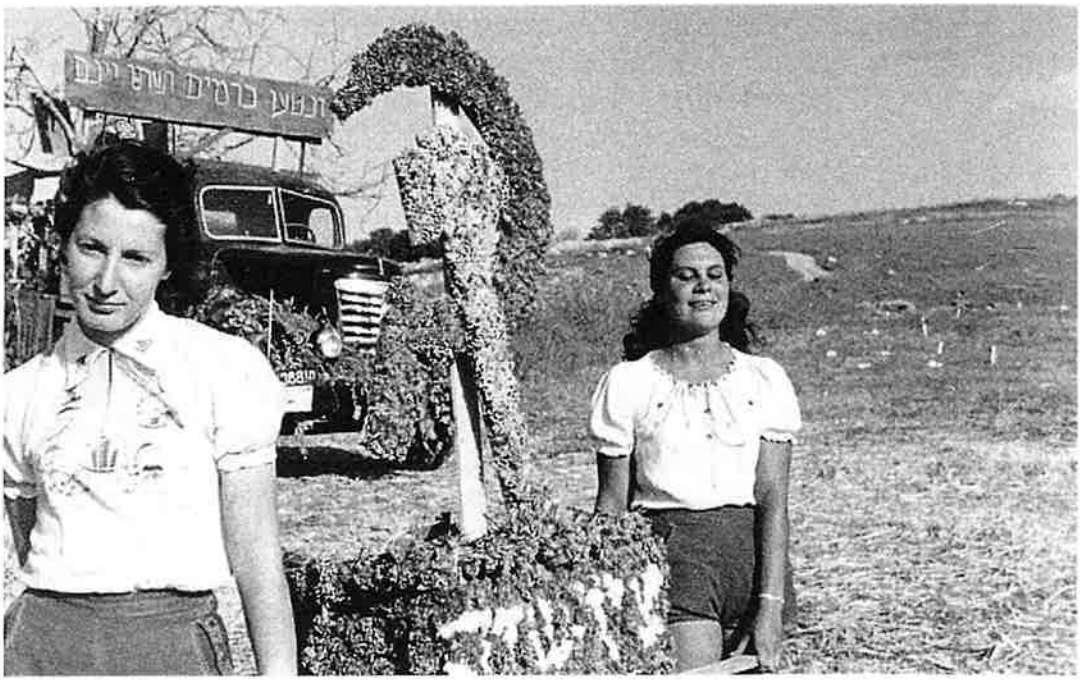

הבאנו ביכורים

אם כי הענף גדל באיטיות בארבע שנות קיומו (דונם לשנה), גדול מאוד ביחס הוא הניסיון שנרכש. התחלנו עם אורנים אשר שווקו ברובם ל"תנובה" ומיעוטם נשתלו ביער התנועה, ובו בזמן התחלנו מגששים צעדים ראשונים בגידול פרחים ועצי פרי, אשר הראשונים שבהם נשתלו במטע שלנו.

3.1.1952

קצת על הרגשת בית

לעתים קרובות עומדים אנו בפני הבעיה הנקראת "הרגשת בית". חברים שעזבו טענו: "לא הרגשתי כאן בית". מהו למעשה מושג זה שכה מרבים להתלבט בו? הרי זה נראה כדבר שאין למששו בידיים. לדעתי הסיבות להרגשת בית טובה או רעה הינן מאוד מוחשיות. הן מותנות בעיקר בהרגשתו של החבר אם דואגים לו, אם לא.

חלק הארי להרגשת בית טובה נתון בידי השירותים ובראש וראשונה המטבח והקומונה. הקומונה לדעתי היא בדרך כלל בסדר, אולם נקודת התורפה הוא המטבח, ועל כך בדעתי להתעכב. צאו וראו לאיזה יחס זוכים החברים האוכלים חלק מארוחותיהם בשדה. איזו יד דואגת, ממש אימהית, מכינה להם את האוכל. האם חסרים ימי עבודה לרחיצת הצנון והגזר? הרי המטבח הוא השירות שלא קיצצו ממנו ימי עבודה, כי כולנו מבינים את חשיבותו.
מדברים אצלנו על יציאה בזמן לעבודה, אך כיצד אפשר לצאת בזמן אם צריכים לחפש בבוקר, למשל, כלי לְבֶנְיָה? האם האקונומית אינה מקבלת ימי עבודה מהסידור כדי להכין זאת בערב? האם זה לא תפקידה לדאוג להזמנת כלים חסרים? כנראה שהאקונומית ושאר עובדות המטבח לא חשבו מעולם שהאנשים האלה, הצריכים עוד לעבוד שנים רבות, כבר נושאים מאחוריהם עבר של תנאים לא אנושיים? כעבור זמן כבר יהיה מאוחר לשמור על בריאותם גם אם ניעזר אז בדיאטות ובהוצאתם להבראה.

אינני רוצה כאן להרחיב את הדיבור על צנוניות וגזר "מבוצבצים" המושלכים אל תוך צלחת כשביניהם מחייכות חתיכות מרגרינה וגבינה. ארוחות שהלב מתכווץ כשרואים את הזלזול בהכנתן. האם זה פלא שדברים כאלה גורמים לרוגז ולעצבנות? איש מאתנו איננו מבקש חסדים מן האקונומית, מבקשים רק את המגיע לנו. מבקשים יחס הוגן, ואין כאן קטנוניות. דווקא הדברים הפעוטים הללו הם ערובה להרגשתו הטובה של החבר ואף ערובה לפריון בעבודתו.

5.1.52

הצבע בעד גבעת – חביבה

משהוחלט בשיחה האחרונה לא לשלוח איש לסמינריון, הרגשתי שאחד מחברינו הפסיד דבר המגיע לו ודרוש לו מאוד. החלטתי על כן לעסוק קצת בתעמולה ליציאה לסמינר ולשם כך אמסור קצת מרשמיי.

ראשית, הפקפוק בגלל השם: סמינר לחברות. שנית, שמא לא אצליח לשבת ולקלוט. עתה אוכל לסכם בבטחה כי פחדיי היו חסרי שחר.

סמינר לחברות זה לא כל כך נורא. הצלחתי לקלוט ואף לשבת עשר שעות ביום וללמוד. ואשר לתוכן הלימודים: הם מוגשים יפה, בצורה מעניינת וברורה. קיבלנו הרבה וכדברי המרצה על קצה המזלג על עולם ומלואו. נתקיימו שלושה חוגי יסוד: מרקסיזם, משק הארץ ותנועת הפועלים בישראל. היום היה מורכב מהרצאה אחת הקשורה לחוג, הרצאה או שתיים נוספות ועבודה עצמית. קיבלנו כשלושים ושתיים הרצאות מלבד ההרצאות שבמסגרת החוגים. הבולטות שבהן היו: יסודות הכלכלה המדינית. על ברית המועצות, סין העממית, המזרח התיכון, הציונות ועולם המהפכה ועוד. כמו כן שמענו מפי שלמה רוזן דין וחשבון על הוועידה הכלכלית במוסקבה ועל ישיבת הוועד הפועל הציוני. לא אוסיף לספר על כל מה שלמדנו, כי הדבר יצריך מקום רב, אולם אגלה לכם סוד, עתה התחלתי להבין מה שכתוב בעיתונים. לראות את הדברים בהתפתחותם ולא כל חדשה יומיומית לעצמה. ואל יעורר הדבר צחוק בעיניכם, גם אני חשבתי בכנות שאני יודעת לקרוא עיתון.

להשלמת התמונה אתאר את התנאים הנוחים בגבעת חביבה: תזונה מעולה בהרבה על זו שבקיבוצים. הגשה נהדרת, תנאי דיור שאיננו רגילים להם, מים חמים ליד החדר, דשאים וחדר קריאה נוח. בקיצור, סעו לשם ותטעמו.

לכן דווקא לך החבר העובד קשה מאוד ובכלל זה גם החברה זכות וגם חובה לצאת לסמינריון בגבעת חביבה. שם ההזדמנות ללמוד כי כל הדברים שאנו מכנים "ציונות" במירכאות ייראו לנו ברורים יותר ויאפשרו לנו להתגבר על מצב עבודה קשה ועל המאמצים שנדרשים מאתנו בחיי היום יום. הרי ציונות זו אנו מגשימים יום יום ושעה שעה. לכן חברים הצביעו בעד גבעת חביבה.

אינני רוצה כאן להרחיב את הדיבור על צנוניות וגזר "מבוצבצים" המושלכים אל תוך צלחת כשביניהם מחייכות חתיכות מרגרינה וגבינה. ארוחות שהלב מתכווץ כשרואים את הזלזול בהכנתן. האם זה פלא שדברים כאלה גורמים לרוגז ולעצבנות? איש מאתנו איננו מבקש חסדים מן האקונומית, מבקשים רק את המגיע לנו. מבקשים יחס הוגן, ואין כאן קטנוניות. דווקא הדברים הפעוטים הללו הם ערובה להרגשתו הטובה של החבר ואף ערובה לפריון בעבודתו.

5.1.52

הצבע בעד גבעת – חביבה

משהוחלט בשיחה האחרונה לא לשלוח איש לסמינריון, הרגשתי שאחד מחברינו הפסיד דבר המגיע לו ודרוש לו מאוד. החלטתי על כן לעסוק קצת בתעמולה ליציאה לסמינר ולשם כך אמסור קצת מרשמיי.

ראשית, הפקפוק בגלל השם: סמינר לחברות. שנית, שמא לא אצליח לשבת ולקלוט. עתה אוכל לסכם בבטחה כי פחדיי היו חסרי שחר.

סמינר לחברות זה לא כל כך נורא. הצלחתי לקלוט ואף לשבת עשר שעות ביום וללמוד. ואשר לתוכן הלימודים: הם מוגשים יפה, בצורה מעניינת וברורה. קיבלנו הרבה וכדברי המרצה על קצה המזלג על עולם ומלואו. נתקיימו שלושה חוגי יסוד: מרקסיזם, משק הארץ ותנועת הפועלים בישראל. היום היה מורכב מהרצאה אחת הקשורה לחוג, הרצאה או שתיים נוספות ועבודה עצמית. קיבלנו כשלושים ושתיים הרצאות מלבד ההרצאות שבמסגרת החוגים. הבולטות שבהן היו: יסודות הכלכלה המדינית. על ברית המועצות, סין העממית, המזרח התיכון, הציונות ועולם המהפכה ועוד. כמו כן שמענו מפי שלמה רוזן דין וחשבון על הוועידה הכלכלית במוסקבה ועל ישיבת הוועד הפועל הציוני. לא אוסיף לספר על כל מה שלמדנו, כי הדבר יצריך מקום רב, אולם אגלה לכם סוד, עתה התחלתי להבין מה שכתוב בעיתונים. לראות את הדברים בהתפתחותם ולא כל חדשה יומיומית לעצמה. ואל יעורר הדבר צחוק בעיניכם, גם אני חשבתי בכנות שאני יודעת לקרוא עיתון.

להשלמת התמונה אתאר את התנאים הנוחים בגבעת חביבה: תזונה מעולה בהרבה על זו שבקיבוצים. הגשה נהדרת, תנאי דיור שאיננו רגילים להם, מים חמים ליד החדר, דשאים וחדר קריאה נוח. בקיצור, סעו לשם ותטעמו.

לכן דווקא לך החבר העובד קשה מאוד ובכלל זה גם החברה זכות וגם חובה לצאת לסמינריון בגבעת חביבה. שם ההזדמנות ללמוד כי כל הדברים שאנו מכנים "ציונות" במירכאות ייראו לנו ברורים יותר ויאפשרו לנו להתגבר על מצב עבודה קשה ועל המאמצים שנדרשים מאתנו בחיי היום יום. הרי ציונות זו אנו מגשימים יום יום ושעה שעה. לכן חברים הצביעו בעד גבעת חביבה.

יוסקה הולצמן*
הנקודה הזמנית ליד משלט 314

עלינו על הקרקע ב- 28.10.1948. חודש לפני כן הודיעו לנו – גרעין "עקבה", כי מזכירות הקיבוץ הארצי החליטה לצרף אותנו לעוד שני גרעינים של התנועה: הכשרת דליה והכשרת עין השופט, כדי שנקים ביחד יישוב-משלט בדרך לירושלים. עם חלק מהחברים באותן הכשרות נפגשנו כבר בעבר בפעילות בתנועה, בטיולים ארציים וב"שומריה", אבל זו הייתה היכרות שטחית בלבד.

ערב לפני יום העלייה ריכזו את כולנו בקבוצת חולדה ולפנות בוקר, לפני עלות השחר, יצאנו לדרך בשתי שיירות למקום שאיש מאתנו לא הכיר. לשיירה שלנו הצטרפו כמה אנשים מחברת "סולל בונה", שהדריכו אותנו בהקמת הצריפים למגורים ולחדר האוכל. עם רדת החשכה, לאחר שמתחנו גדר תיל מסביב, סיימנו להקים את היישוב

סודרנו למגורים זמניים לפי רשימות שהוכנו מראש. היה זה שיכון מעורב של בחורים ובחורות משלושת הגרעינים, על מנת שנכיר איש את רעהו.

בלילה הראשון במקום החדש – בקיבוץ אותו הקימונו – לא הלכנו לישון. ישבנו בצוותא סביב למדורה ושרנו משירי הפלמ"ח. ניסינו להתקרב אחד לשני ולמרבה המזל תוך שבוע ימים נוצר המיזוג, לפחות הראשוני.

בחרנו במזכירות שחבריה היו משלושת הגרעינים ולאחר זמן לא רב בחרנו גם ועדות, במתכונת הוועדות שהכרנו בקיבוצי האם שלנו. מכאן ואילך החל החיפוש אחר מקורות מחיה. קיבלנו אז תמיכה כספית מהסוכנות היהודית ומהקיבוץ הארצי. אולם היו אלה סכומים לא גדולים לשבועות הראשונים בלבד.

ועדת העבודה הייתה הוועדה הפעילה ביותר בגלל הצורך למצוא במהירות מקורות פרנסה. מהסוכנות היהודית קיבלנו כלי עבודה, טרקטור, טנדר ועגלות. היא גם שילמה לנו שכר עבור עבודות שונות. התחלנו גם לשוטט בכפרים הערבים הנטושים ובבית ג'יז – הכפר הנטוש הסמוך לנו – כדי למצוא מציאות. מצאנו כמה עגלות ופרדה אחת שנתנו לה את השם "אפורקה" – בהמה מאוד ידידותית שכאילו המתינה לנו.

כעבור מספר חודשים התבססנו יותר והתחלנו להקים שירותים שונים. היות וסבלנו מאוד מאספקה לא סדירה של לחם הקמנו מאפייה. עליזה לינדנר 'השתלטה' על הטנדר והובילה בו מצרכים מתל אביב, רחובות וירושלים, שהייתה באותה תקופה 'עיר האם' שלנו, והנסיעה אליה נמשכה אז שעה תמימה.

יחד עם יוספיק, שהגיע לקיבוץ מאוחר יותר, התחלנו לשקם את המטעים בבית ג'יז. את שכר יום העבודה שילמה לנו המחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית ובנוסף היא גם מימנה רכישת דשנים, אביזרי השקיה וכלי עבודה, בכלל זה גם רכישת טרקטור "פרגוסון" קטן שהיה אז כל יכול. אהרל'ה ודוד נחום החלו להקים את ענף הפלחה על כארבעת אלפים דונם שקיבלנו בוואדי סראר בקרבת מושב טל-שחר. עד כמה שזכור לי הייתה זו אדמה משובחת. את השטחים הקרובים לנקודה התחלנו לסקל, כשאת המימון לכך קיבלנו מהקרן הקיימת. כל מוסד ממשלתי או ציבורי שיכול היה סייע לנו. כגזבר בחרנו את ברל'ה מהכשרת דליה ואני נבחרתי למזכירות הקיבוץ.

יום אחד הודיעה לנו מזכירות הקיבוץ הארצי שאנו אמורים לקבל גרעין תנועתי נוסף, חברים מקן השומר הצעיר בתל אביב – מגדוד "אילון צפון". נפגשנו איתם לראשונה בקומונה שלהם בתל אביב. לדעתי היה זה הגרעין האיכותי ביותר שקלט קיבוץ הראל. הם השתלבו די מהר

בכל הבלגן של קיבוצנו ותוך שנה אחת הם היוו – מכל מקום לדעתי - את השלד האיתן והחזק ביותר של הקיבוץ.
כעבור שנה בלבד הכול היה הומוגני וללא כל הבדלים. עובדה שאת ההיכרות ביני לבין זיוה, שהייתה שייכת לגרעין זה אבל הגיעה מאוחר יותר, עשו שולה עין גדי ובבה.
אליק, גדעון ועוד כמה חברים מחדרה, שלא היו בתנועה, הצטרפו יחד עם חבריהם מהפלמ"ח, שאיתם לחמו בקרבות הנגב. על זיוה אמרו לי שולה ובבה שאין כמוה חרוצה וחכמה. אני קיבלתי את ה'המלצה', התחלתי לחזר אחריה, והקמנו ביחד משפחה.
בימים הראשונים עבדה זיוה בשירותים ובגן הירק עם גדעון עין גדי. באותו זמן הקמתי את המטע וכבר בשנה הראשונה לקיום הקיבוץ נטעתי את הנטיעות הראשונות: שזיפים, אפרסקים וענבי יין. התנאים הסביבתיים התאימו מאוד לעצי פרי נשירים וכבר בשנה השלישית קטפנו פרי ובצרנו ענבים. בד בבד שיקמנו את מטע הזיתים בבית ג'יז. מסקנו זיתים ועיבדנו אותם לשימורים. גן הירק של גדעון סיפק ירקות לא רק למשק שלנו, אלא גם לירושלים.

במרוצת השנה הראשונה קיבלנו עבור הפלחה טרקטורים, מחרשות, קומביין וכלים נוספים, הכול מהמחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית. הם גם היו אלה שפנו אלינו בבקשה שנצא לקצור תבואות חורף שנזרעו על ידי הערבים בנגב ונכבשו על ידינו (היה זה בשטח בין עומר לכרמים – להב כיום). אהרל'ה היה בין אלה שירדו לנגב ואני זוכר עדיין את הביקורים שלי בשטח עם המשאית, שעליה העמסנו שקים מלאים בחיטה ובשעורה. אהרל'ה ניצח אז על המאהל שהוקם שם על אחת הגבעות. במהלך הקציר הגיעו למקום קומביינים אחרים והחלה תחרות של "תפוס כפי יכולתך".
אני זוכר שהייתה לנו יחידת "פירוק" שפירקה חומרי בניין מהכפרים הערבים הנטושים במיוחד פסי רכבת לבניית הנקודה החדשה שלנו. כל המוסכים והמתבנים בהראל בנקודה החדשה נבנו מאותם פסי רכבת שפירקנו בכפרים הנטושים וגם מאלה ש'נטלנו' מתחנת הרכבת בהר-טוב.

בנקודה הישנה חלקתי עם זיוה אוהל שהיה סמוך לגדר. באחד הלילות 'ביקרו' אותנו מסתננים שהגיעו מעבר לגבול. הם פתחו את האוהל שלנו, הציצו פנימה והסתלקו. אנו חשבנו לתומנו שאלה היו השומרים שלנו ורק בבוקר התברר מי היו ה'אורחים'. הם לקחו איתם את נעלי העבודה שהיו על המרפסות והשאירו אותם על אחת הגבעות מחוץ לקיבוץ, לאות ולסימן מי הם הגברים האמיתיים באזור. היות והיה לנו שֵם של לוחמים עזי נפש מהפלמ"ח, המפילים חתיתם על התושבים הערבים מעבר לגבול בשטח ירדן של אז, לכן הם כנראה החליטו

להראות לנו כי גם הם יודעים להיות גיבורים. בהזדמנות אחרת הם גנבו מאתנו גם נשק מהנשקייה. מספר מסוים מחברינו עבדו אז כשכירים בצבא ותפקידם היה גם להחזיק במשלט הקרוב לקיבוץ, שאותו למעשה 'כבשנו' כל לילה מחדש.
כל עוד ישבנו בנקודה הישנה חיינו בצורה מאוד ארעית, כי ידענו שיום יבוא ויישוב הקבע שלנו ייבנה במקום אחר. לכן חיינו אז חיי מחנה ללא מסגרת קבועה ובעיקר לא מחייבת. אנשים באו והלכו בלא שידענו בוודאות מי מהם הגיע על מנת להתיישב במקום באופן קבוע. היו כאלה שבאו, שהו במקום כמה שבועות או כמה חודשים ונעלמו כלעומת שבאו. ביניהם היו לא מעט דמויות ציוריות ותמוהות, שכיום אינני יודע לאן הם נעלמו.

עד לסלילת כביש הגבורה כל התחבורה לירושלים עברה בדרך בורמה למרגלות הקיבוץ, סמוך למשאבות המים שהוצבו על קו המים ירקון – ירושלים. המשאבות הקימו רעש רב אולם ברבות הימים התרגלנו לרעש עד כדי כך שכאשר בלילה כשהמשאבות משום מה פסקו לפעול, היינו מתעוררים משנתנו. המשאבות היו לנו למקור פרנסה טוב והעיקר קבוע, כי השמירה עליהן נמסרה לנו. העובדים במשאבות, אנשי חברת "מקורות", אכלו בחדר האוכל שלנו, כמובן בתשלום. גם ביניהם היו דמויות שונות ומשונות.

נוסף על כך, דרך בורמה סיפקה לנו הרבה מזון. היה לנו מנהג לקחת "מעשר" מהמכוניות שטיפסו בקושי במעלה הדרך. כך שהייתה לנו אספקה מסודרת של שימורים, גבינות וחמאה והרבה דג פילה שהגיע אז ארצה מסקנדינביה. אספקה נוספת קיבלנו, בעצם נטלנו, מעבר לגבול. הבאנו משם פרות ועזים ומדי פעם היינו שוחטים בהמה, בדרך כלל לקראת ימי שישי ושבת, שאז הצטרפו אלינו חברים מהעיר שבאו לבלות אתנו סופי שבוע. היו אלה חברי גרעינים שהרכיבו את הקיבוץ, אך עזבו ועברו העירה.

בתקופה שעוד היינו בנקודה הישנה החלטנו זיוה ואני להתחתן. את החתונה ערכו לנו יהודית ואברהם בירושלים וללא שידעו על כך בקיבוץ. רק בלילה, בשובנו, צלצלו בפעמון האזעקה וכל החברים הגיעו אחר חצות לחדר האוכל. פרסנו על השולחנות את כל הממתקים והעוגות שהבאנו מירושלים

רק בנקודת הקבע שלנו זיוה ואני קיבלנו סוף סוף חדר בצריף שבקצה המחנה בקרבת בית ג'יז. רק אז החלו חיינו המשותפים. חיינו באופוריה ועם תקוות רבות, במיוחד לאחר שזיוה הודיעה לי שהיא בהריון. ואני? - אני הייתי בשמים.
בתום המעבר לנקודה החדשה ובניית חדר האוכל הזמני, החליט הקיבוץ לערוך את החתונה שלנו. בחדר האוכל טרם היה חשמל משום שהגנרטור סיפק חשמל לחדרי החברים, למוסך ולמסגרייה בלבד. אני זוכר שעל מנת להאיר כראוי את חדר האוכל בליל המסיבה, נסעתי ליישובי הסביבה ושאלתי מהם כמה לוקסים כדי להבטיח תאורה מספקת. במסיבת החתונה שלנו השתתף כל הקיבוץ בנוסף לבני משפחה ואורחים רבים שהגיעו בערב זה. כמובן שנהנינו הנאה מרובה כי השמחה הייתה שלמה. אציין כי משפחת הולצמן המורחבת הייתה אז גדולה והם הגיעו באוטובוס מיוחד. השמחה כאמור הייתה רבה וזיוה ואני הרגשנו שהקיבוץ אוהב אותנו וגמל לנו בערב זה על האיחור בעריכת מסיבת החתונה.

* הרשימה היא לקט מזכרונות שכתב יוסקה בשנת 2008 עבור בני משפחתו.

זיוה הולצמן – ציון לזכרה

2008 – 1930

יוסקה הולצמן*

זיוה לחמה בשורות הפלמ"ח במלחמת השחרור. לקיבוץ הראל לא הגיעה זיוה עם חבריה מ"אילון צפון" היות וצה"ל עיכב את שחרורה משום שנשאה בתפקיד מיוחד הקשור בעבודת המודיעין.
כאשר שוחררה מהצבא ב- 1950 התייצבה' זיוה כעבור זמן קצר מאוד בהראל. תחילה עבדה בגן-הירק, אותו ריכז גדעון עין גדי, באסיף מלפפונים ועגבניות, לאחר מכן עבדה בכל מקום בו היו זקוקים לה..
כבר בימים הראשונים של זיוה בהראל ניגשו אלי בבה שחם ושולה עין גדי וסיפרו לי כי זיוה היא "בחורה משהו", חרוצה, שקטה, חכמה ופנויה. כך התחלתי לחזר אחריה. תחילה היא כלל לא נתנה דעתה על כך ורק לאחר זמן נתרצתה, ובשעה טובה ומוצלחת נישאנו והקמנו את ביתנו בהראל. נולדו לנו שלושה ילדים חמודים: אמיר, דרור ואיילת.

לימים כאשר שני הבנים גדלו סיפרה להם זיוה בגאווה על שירותה הצבאי, בין היתר כקשרית וכמפענחת צפנים של מורס במודיעין של פיקוד צפון. זכור לי כי לא פעם היא "תרגלה" עם שני הבנים שדרים מדומים והם היו מאוד גאים באמא המיוחדת שלהם.
זיוה באה מבית של משכילים וקיבלה חינוך מושלם, בין היתר באמנות ובספרות. היה זה בית תרבותי, שקט וצנוע שהטביע את חותמו על אישיותה: שקולה, אחראית, עניינית ויסודית שמילאה כל תפקיד שהוטל עליה ברצון ועל הצד הטוב ביותר. ככזו למדנו להכירה בהראל וככזו למדו מהר מאוד להכירה בשובל.
לזיוה הייתה אהבה מיוחדת לעדר הצאן. לכן כאשר רכשנו בהראל עדר צאן נמנתה זיוה על הרועים וחברה לאילן ולאהרל'ה. לימים כאשר עברנו לשובל, לאחר פירוק הראל, ביקשה זיוה לעבוד בצאן ומבוקשה ניתן לה. היא עבדה בצאן עד שהוחלט בקיבוץ לחסל את הענף משום שחדל להיות רנטבילי.

היא הייתה מעורבת בכל הנעשה במפלגה, בקיבוץ הארצי ובארץ, אבל הייתה לה דרך מיוחדת להתבטא. היא ניתחה את האירועים בדרך שלה והיו לה דעות עצמאיות. היא האמינה בסוציאליזם, באחוות עמים ובעיקר בשיתוף ובעזרה הדדית. בהראל היא נטלה חלק בפעילות פוליטית ולא 'הפסידה' אף יציאה להפגנות האחד במאי. יחד עם זאת רחקה מקיצוניות ועל אחת כמה וכמה מגישה מתלהמת. כידוע הייתה בהראל ערות פוליטית חזקה וזיוה הייתה שותפה שקטה, עם פינה של סימן שאלה בהרבה נושאים.

אישיותה השקטה והנחבאת אל הכלים לא מנעה ממנה מליצור קשרי רעות הדוקים עם חברות וחברים, כי הנתינה שלה הייתה מעל ומעבר.

המשבר בהראל פגע בה (כפי שפגע בכולנו) קשות. חיינו אז בין תקווה לאכזבה תוך כדי משא ומתן עם התנועה כדי לקבל השלמה ולהמשיך לחיות כקיבוץ. זיוה הייתה מטבעה אופטימיסטית. היא לא האמינה שיש אנשים רעים שיעזו לחסל קיבוץ שנראה בעיניה כפאר היצירה. וכשהדבר אירע כעסה מאוד "שלקחו לה את הקיבוץ", כפי שהתבטאה לא פעם. בשיחות בינינו היינו חלוקים בשאלה לאן ללכת. זיוה העדיפה לעבור העירה על מנת ללמוד ולהשלים את השכלתה. אני לעומת זאת רציתי להמשיך במסגרת הקיבוצית. כידוע, בסופו של

דבר עברנו לשובל. אבל כאשר החליטה זיוה להצטרף לשובל עשתה זאת בלב שלם והקיבוץ היה לביתה החדש מיומנו הראשון במקום.
כאמור, גם כאן למדו מהר מאוד להכירה ולהוקירה "כבחורה רצינית" שאפשר להטיל עליה כל תפקיד וכל משימה. לשלושת ילדינו היה בית חם וברבות השנים גם לנכדינו.

זיוה נפרדה ממני, מהמשפחה ומכולם, ב- 8.3.2008. ועכשיו עצוב, עצוב לי ואני מתגעגע

*הרשימה נלקחה מהחוברת שהוציא יוסקה לזכרה של זיוה.

עליזה פלח
צרור סיפורים מהעבר

פצצה שהטיל מטוס מצרי:

הקיבוץ עלה על הקרקע עוד בטרם נסתיימה מלחמת העצמאות. חג החנוכה הראשון היה סמוך לעלייה ותעלות המגן היו עדיין בשטח. לפתע חג מעלינו מטוס קטן ובעודנו תוהים על פשר הדבר ראינו הבזק אור. לא הספקנו להדליק נר של חנוכה ונשמע פיצוץ. כמובן כולם קפצו לתעלות. המזל היה שהפצצה נפלה בשטח פתוח. היה זה מטוס מצרי.

שובו של עדר העזים:

הגיעו אלינו מעבר לגבול כמה פרות ועדר עזים קטן. תפקידי היה להוציא למרעה את שני העדרים ביחד. הכול התנהל כשורה עד שיום אחד החליטו הפרות ללכת לכיוון הכפר הערבי הנטוש בית-סוסין (כיום מושב תעוז), למעיין לשתות שם מים. מה לעשות, כאשר העזים סרבו ללכת אחריהן? – לא נותר לי אלא לומר לעזים: "חכו לי כאן" ורצתי להחזיר את הפרות. אבל כשחזרתי עם הפרות, העזים כמובן שלא המתינו לי. יצאנו לחפש אחריהן עליתי על הגבעות מסביב והגעתי עד הגבול, אבל לעזים לא היה זכר. חשבתי בלבי כי מה שבא בקלות הלך בקלות.
לי היה עצוב מאוד כי נקשרתי אליהן. מכול עדר העזים נשאר לי גדי קטן. החלטתי לגדל אותו. לעת ערב כאשר החשיך יצאתי עם הגדי לכיוון המכלאה של הפרות על מנת להאכילו ומה ראו עיניי? - כתם שחור ליד הגדר. הסתבר שהעזים חזרו והן מחפשות פִּרצה להיכנס. שמחתי כמובן לעזור להן. מאותו יום הייתה הפרדת כוחות בין הפרות לבין העזים.

פרשת המלונים:

הייתי הנהגת של אהובה, שהייתה אז מרכזת קניות, ובנוסף הובלתי את התוצרת שלנו ל"תנובה". הייתה אז עונת המלונים ובגן הירק של גדעון עין גדי הייתה חלקת מלונים שגדלו לתפארת מכיוון שהושקו בשפע. ריחם היה נפלא וכך גם צבעם. אלא מה? - טעמם, לא עלינו, היה תפל במלוא מובן המילה. מה לעשות, הרי בכול זאת צריך לשווק אותם. משלוח ראשון הובלתי לירושלים, כשריחם נפוץ לכל עבר. במחסני "תנובה" פרקתי במהירות את התוצרת ונמלטתי מהמקום לפני שיגלו כי לא ניתן לאכול אותם. המשלוח השני היה כבר ל"תנובה" רחובות וגם שם פרקתי את התוצרת בלא לומר דבר. למותר לספר כי בכל מקום סירבו לקבל משלוח נוסף.

"במשלט" 8.6.51

הטנדר נוסע

הטנדר לא נחשב אצלנו לענף בפני עצמו. אין זה מראה על חוסר חשיבתו, חס וחלילה, שכן כל הענפים והשירותים בלא יוצא מן הכלל חיים על פיו ממש. אלמלא הוא, או היא ליתר דיוק, היה המטבח שובת מחוסר פרודוקטים, ההעברה הייתה נפסקת וכו' וכו', ואפילו האריסטוקרטים מהפלחה היו יורדים מגדולתם...

על כן, הבו כבוד לפורד הירוק, פנו דרך אתם העגלונים הזחלנים-בטלנים, וגם אתה הטרקטוריסט, אבי כל צרה, ואף אתם בעלי ה"מקים" וה"סופרים" המגושמים – סורו מן הדרך כי הטנדר נוסע !

ובשפת המספרים היבשה:
יום עבודה ממוצע של עליזה - 14 שעות
מספר קילומטרים ממוצע ליום - 180 – 200
מספר השבתות לזכותה של עליזה – 25 (זהו השיא).

החבר'ה בהפסקת עבודה

שמואל זלטקיס
לקיבוץ הראל דרך - מארסיי

אני יליד שנת 1929, וברחובות, המושבה בה 'כמעט' נולדתי, בה גדלתי ובה אני מתגורר כיום, כמעט שלא נותרו חברים וידידים בני גילי. ציינתי, כי כמעט נולדתי ברחובות ולא בכדי. כאשר אמי הרתה, התגוררו הורַי בחדרה שמחלות קדחת למיניהן השתוללו בה. אבי עבד כאן כפועל בייבוש ביצות ובבניין ואמי חלתה, לא עלינו, בקדחת שלא הרפתה ממנה. אבי סיפר לי כי מרוב בליעת כינין עורה השחיר. כאשר יצאתי לאוויר העולם הזהיר הרופא את אבי, שאם הוא רוצה שרעייתו והבן הנולד יישארו בחיים שלא יעז להחזירם לחדרה. המליצו לאבי לעבור דרומה. עברנו למושבה רחובות שנודעה אז כיישוב שאין בו קדחת.

ולאן ברחובות? - לשכונת התימנים "שעריים". הורַי סיפרו לי כי דיירי השכונה קיבלו אותם במאור פנים ובידידות רבה. לכן כאשר אני נשאל היכן נולדתי אני משיב: ברחובות בשכונת שעריים. ואני אומר זאת בגאווה. כי בשש שנותיי הראשונות התגוררנו בשכונה ואני האשכנזי הייתי כאחד מהם. הם, כמו שאומרים, הכניסו אותי לעדתם, למדתי לאכול חלבה ופלפלים חריפים. כאן גדלתי כילד חסון ומאושר. בשעריים התגוררנו בחדר שהורַי שכרו עד שאבי קנה מגרש בפאתי המושבה, היכן שהיה נטוע לפני כן כרם של גפנים ושקדים. כאן קמה שכונה חדשה של "הפרולטריון המתקדם" ברחובות. על המגרש היה מחסן גדול מעץ בתוכו התגוררנו, ולאט לאט בנה אבי את ביתנו במו ידיו. כבר אז היה הוא בנאי מיומן.

אנו הילדים היינו כמובן חברים בתנועות נוער חלוציות ואני הצטרפתי לקן השומר הצעיר. בשתי שנות לימודיי הראשונות למדתי בבית הספר העממי במושבה. אהבתי את הלימודים והייתי תלמיד טוב ושקדן. אמא החזיקה את ענייני הבית והסתדרה עם "התקציב" שקיבלה מאבי, כי אבי עבד אין ספור שעות ובזמנו הפנוי עסק בענייני המפלגה. הוא היה חבר פעיל ב"אחדות העבודה".

כאשר סיימתי כיתה ב', הודיע אבי בצורה נחרצת שעלי, כבנם של פועלים בעלי הכרה, ללמוד בבית החינוך לילדי עובדים. בדיעבד עבורי החלטתו הייתה גורלית. סירבתי לעזוב את בית הספר העממי שהיה כה אהוב עלי. ביקשתי ובכיתי שיבטל את רוע הגזירה הזו, אבל אבי היה איתן בדעתו: כל בני הפועלים לומדים בבית החינוך ומקומי לא ייפקד שם. קרעו אותי ממש מבית הספר, מהמורה ומהילדים שכה אהבתי. וכך מהיום בו התחלתי ללמוד בבית החינוך חל אצלי מהפך. חדלתי ללמוד והפרעתי בשיעורים והייתי לפרחח בלתי נסבל. וכך התגלגלו העניינים לרעה עד שסיימתי את כיתה ח' וכצפוי בציונים שהיו רחוקים מלהשביע רצון. מלאו לי אז ארבע עשרה שנים ועמדה השאלה ומה הלאה? אמי ניסתה להשפיע עלי ללמוד מקצוע, אבל ברחובות לא היה אז בית ספר מקצועי ולנסוע יום יום לבית הספר המקצועי "מקס פיין" בתל אביב, באותם ימים זה היה לקצה העולם.

כפעיל בקן התנועה במושבה נודע לי על אפשרות להצטרף לחברת נוער, בני גילי, שאורגנה אז בקיבוץ עין השופט. הורַי נתנו לי את ברכת הדרך ומרגע זה ואילך החלה תקופה חדשה ושונה בחיי. תמו הנעורים, כי מכאן ואילך הוטלו עלינו משימות שלא הוטלו על בני גילנו שהמשיכו להתגורר בבתי הוריהם. חלה בי תמורה והפעם לטובה. חזרתי לשקוד על הלימודים והרביתי בקריאת ספרים, בכלל זה גם ספרי הגות. עבדתי בחריצות ונהניתי כאן מכל דבר ועניין. על כך עלי, ולדעתי לא רק עלי, להודות לציפקה אפרת, חברת עין השופט, המדריכה המסורה שלנו שהפכה אותנו "לבני אדם". לחבר'ה רציניים ובוגרים. היינו חברה מגובשת ובזכות זאת החליטו להשאיר אותנו במשק שנה שלישית.

לפלמ"ח ולמלחמה

כאשר עמדנו לסיים את השנה השלישית כחברת נוער נודע לנו, כי הנהגת הקיבוץ הארצי הועידה אותנו להשלים את קיבוץ רבדים בגוש עציון. באותם ימים סיפרו אצלנו מאוזן לאוזן על היחידה ששמה פלמ"ח ורצינו גם אנחנו להצטרף לאותה יחידה. אבל מי שנתן לנו את הדחיפה לסרב להשלים קיבוץ ולהתגייס לפלמ"ח היה חבר הקיבוץ שמעון קוך – לימים אבידן. לבד מציפקה היינו קשורים מאוד לשמעון, שהרבה לבקר אצלנו בכל פעם שהגיע לקיבוץ. ידענו ששמעון עוסק בעניינים שהשתיקה יפה להם וחשנו כלפיו מידה של הערצה. אני זוכר היטב כי בביקוריו אצלנו היה בודק את צמיחת השפמים אצל אלה ביניינו שהתחילו לגדלם, שגם אני הייתי אחד מהם. אני זוכר איך אחז בשערות השפם שלי באומרו: "שמואל, גדל את שפמך בדומה לשלי". והנה כיום, אחרי למעלה מיובל שנים מאז, שפמי זהה לשפמו. כאשר סיפרנו לו שמועידים אותנו להשלים את קיבוץ רבדים שבגוש עציון, הוא נעץ בנו את מבטו הנוקב והשיב: "אתם לא הולכים להשלים שום קיבוץ! אתם הולכים לפלמ"ח! שם מקומכם ושם צריכים אתכם!" דבריו נאמרו בצורה החלטית כמי שידע אז מה חשוב יותר ומה חשוב פחות. ואכן, בשיחות שקיימנו ביניינו החלטנו שהולכים לפלמ"ח. ואז הסתבר שההחלטה על הליכה לפלמ"ח לא הייתה אז לפי המדיניות של הנהגת הקיבוץ הארצי וזאת מטעמים השמורים עימם. עובדה, כי כמה מראשי הקיבוץ הארצי ובכללם יעקב חזן ביקרו אצלנו ושוחחו עימנו ארוכות כדי להניא אותנו מלהתגייס לפלמ"ח. אולם משעמדנו על דעתנו הם השלימו עם כך.

וכשהגיע היום נפרדנו מקיבוץ האם שלנו ועברנו לקיבוץ עין שמר. כאן הפכנו ל"הכשרה מגויסת" בפלוגה ז' של הפלמ"ח. למרות שחלפו מאז שנים רבות אינני יכול לפסוח על קבלת הפנים שערכו לנו חברי הקיבוץ. משנודע להם שהגיעו פלמחניקים שודדים, מאלו שסופר עליהם כי היו סוחבים תרנגולות מהלולים בין יתר הסחיבות שלהם, החליטו לשכן אותנו מחוץ למחנה במתחם מגודר, בו הקמנו את האוהלים שלנו. לפי מיטב זכרוני היינו אז המחלקה היחידה בפלמ"ח שמְפַקֶדֶת פיקדה עליה.

מיום בואנו עברנו כאן סדרות אימונים אינטנסיביות וכעבור זמן לא רב החלו להוציא אנשים, ביניהם אותי, לקורסים ולתפקידים שונים כי כבר 'הריחו' שמלחמה בפתח. עזבתי את ההכשרה בעין שמר וירדתי לנגב. לאחר זמן מה הגיעו אלינו אנשים ממטה הפלמ"ח, אספו אותנו והודיעו לנו שהמצב בנגב הולך ונעשה קשה, ויש צורך ללוות שיירות ולפטרל על קו צינור המים. הם העמידו אותנו בשורה חזיתית והודיעו שהם זקוקים בדחיפות לחמישה מתנדבים מאתנו. עוד לפני שקלטנו את הבקשה הצביע האיש שעמד מולנו על חמישה אנשים ואני הייתי אחד מהם.

היה זה באמצע שנת 1947 והבריטים עדיין שולטים בארץ, ולמשמר הנע שהקימו צריך היה נשק לגאלי. לכן שלחו אותנו לכפר ילדים ליד עפולה – שם היה הבסיס של "משטרת היישובים העבריים" - הנוטרים בשירות משטרת המנדט. כאן חיילו אותנו, עברנו אימון קצר, קיבלנו מדי נוטרים, רובים אנגלים ומקלע לואיס.

ירדנו לנגב, קיבלנו טנדר והפכנו למשמר הנע. עסקנו בליווי שיירות ובפעילות ביטחונית שוטפת. לא פעם עבדנו מסביב לשעון ונפלנו מהרגליים. ליווינו שיירות המובילות אספקה וחומרים לביצורים של היישובים. ידענו שצריך למגן את היישובים מהר ככל האפשר. הבסיס שלנו היה בתחילה בקיבוץ גבולות ואחרי כן בקיבוץ ניר עם. אני זוכר שבליל הכ"ט בנובמבר כששמענו על ההחלטה באו"ם יצאנו החוצה עם מקלע ה"שוורצלוזה" וחיסלנו כמה סרטים. בימים ההם מעשה כלל לא אחראי. לא שיערנו לעצמנו כי בבוקר המחרת תחוסל באכזריות הכיתה שפטרלה על קו המים.

המצב הלך והחמיר. באחד הימים ליווינו כמה משאיות שהעבירו ציוד לכפר דרום בלב רצועת עזה. בדרך התנפלו עלינו המוני ערבים מהעיירה דיר-אל-בלאח. הם ירו עלינו מכל עבר, ואנחנו בטנדר הפתוח עם תריסר רובים ומקלע לואיס. כאשר קיבלתי לידי את המקלע יריתי

כמו מטורף, ואני זוכר כשהחלפתי צלחת בגלל מעצור (הכדורים במקלע זה היו סדורים במעין צלחת) חטפתי כוויה בכף היד. כשגברו היריות ירדנו מהטנדר, תפסנו עמדות והשבנו אש. במהלך ההיתקלות היו לנו הרוגים ופצועים. בשלב מסוים חטפתי כדור בגב, שנכנס בצדו האחד ויצא מצדו השני. איבדתי דם רב והרגשתי חולשה חזקה. אותה שעה חשבתי: אז זהו זה, האם כך מתים? הביאו אותנו הפצועים לקיבוץ בארי כשהכרתי הייתה די מטושטשת, אולם שמעתי את החובש הפלוגתי אומר: "אותו תעזבו, כבר אין טעם לטפל בו, טפלו בפצועים האחרים". כמובן שלא יכולתי להגיב.

מבארי העבירו אותנו לניר עם, שם הקימו אז בית חולים שדה ושם הצילו את חיי. היה זה בזכותם של הד"ר שיבא והצוות שלו שהורדו לניר עם. אני זוכר שקיבלתי עירויי דם ובכל זאת איבדתי את ההכרה. בבית החולים בילינסון שכבתי כחודש וחצי, ולאחר מכן נשלחתי להחלמה לתל אביב במבנה של הפלמ"ח. לאחר שהתאוששתי קצת רציתי לחזור לשירות פעיל, אבל לא נעניתי. בינתיים המלחמה נמשכה ואני עמדתי מהצד. למען האמת כשיר לשירות בקווים לא הייתי. לבסוף נשלחתי לחיפה ושם סיפחו אותי יחד עם עוד אנשים שהחלימו מפציעות לפלי"ם – לסייע בהעברת עולים ארצה. עלינו על הספינה "ז'ורדנה" שהפליגה למארסיי, וכאן נודע לי, כי שני קיבוצי פלמ"ח עלו להתיישבות: פלמ"ח צובא והראל.

כשנודע לי שהחבר'ה שלי נמנו על המתיישבים שעלו להראל, רציתי מאוד להצטרף אליהם. מרגע זה ואילך עשיתי הכל על מנת לשוב ארצה מהר ככל האפשר. הגעתי ארצה בלא שום תעודות: המדינה כבר קמה ויש כבר סדר, איך יוצאים מהנמל? בסופו של דבר העניין סודר. וכך לאחר שהות של כמה ימים בבית הורַי נסעתי להראל. כאן החלה פרשה נוספת בחיי שהסתיימה עם הפירוק. אני נמניתי על האחרונים שעזבו את המקום.

בהראל – שנים קשות אך יפות

קבלת הפנים שערכו לי כאן לא הייתה מעודדת. למען האמת בתקופה הראשונה היו לי לא מעט אי נעימויות. אני, שלא החלמתי כליל מהפציעה, לא הייתי כשיר לכל עבודה וכוונתי לעבודות הדורשות מאמץ פיזי. הכאבים לא הרפו ממני וכמה מהחבר'ה לא האמינו לי, מה שהיה מאוד לא נעים. אבל אני באתי לכאן לא רק משום שחברתי לחבריי מההכשרה אלא משום שרציתי לחיות בקיבוץ. בעבר נשאלתי היכן עבדתי במשך כל השנים. למען האמת בגלל המגבלה שלי לא שובצתי בענף קבוע. בבואי שובצתי לשמירה. שמרתי בכביש הגבורה בתקופה שעבדו בסלילתו. שמרתי בשבתות ובתורנויות שמירה במשק. לבד מזאת הייתי מעין "פקק", אולם הדבר לא הפריע לי. מה שכן הפריע לי הייתה האווירה במקום. החבר'ה שהגיעו הישר מהמלחמה התקשו מאוד להתרגל לסדר היום האפור. מה גם שהיינו תקועים כאן, יישוב ספר קטן כמעט ללא אמצעי מחיה. החבר'ה אהבו מאוד לצאת למבצעי רכש בסביבה ו'ללקט' כבשים ועזים בשטח ההפקר. אגב הם היוו מרכיב חשוב בסל המזון שלנו.

אני יודע כי במדינות רבות בעולם יש מדיניות מיוחדת באשר לשיקומם של חיילים משוחררים. אצלנו אז זה כלל לא היה קיים. לא במוסדות הממשלתיים והציבוריים ואפילו לא בתנועה המיישבת שלנו. תקעו אותנו לאיזה חור ושנשבור את הראש. לכן לא היה פלא שהקיבוץ בתקופה מסוימת היה כמו מחנה מעבר. אנשים באו, שהו במקום זמן מה ונעלמו כלעומת שבאו. המצב החברתי הזה השתנה באורח משמעותי כאשר הגיעו החבר'ה מ"אילון צפון". הם העלו את הרמה האינטלקטואלית ועל אחת כמה וכמה את הרמה התרבותית. לדעתי עם בואם הם חוללו במקום מהפכה של ממש. יישוב המשלט החל מקבל גוון של קיבוץ לכל דבר.

עם זאת, במבט לאחור, לדעתי איחוד של ממש ביניהם לבינינו בוגרי חברות הנוער ובוגרי המלחמה לא היה. לדעתי הדבר בא לידי ביטוי רק בשנתיים האחרונות לקיום הקיבוץ, כאשר הנושאים הפוליטיים החלו לתפוס מקום בחיי היום יום שלנו. אין לי ספק שהם הובילו את הקיבוץ למגמות של השמאלה וכתוצאה מכך לחיכוכים הולכים וגוברים עם התנועה המיישבת – הקיבוץ הארצי ועם אלה שעמדו אז בראשו. אני פטור מלהרחיב את הדיבור על כך, ביודעי שחברים שתרמו מפרי עטם לספר זה התייחסו לכך.

אסיים באנקדוטה קטנה. למרות שהצטרפתי להראל בהכרה ברורה בדבר רצוני לחיות בקיבוץ, בסיטואציה מסוימת, איך אומרים, נשבר לי לחיות בנקודה הקטנה הזו ורציתי לצאת מגבולות הארץ ולראות קצת את העולם הגדול, שאם לא עכשיו אימתי? אינני זוכר אם ביקשתי חופשה מסידור העבודה כי היו לי אז גם בדיקות רפואיות, מכל מקום נסעתי לחיפה וכאן יצרתי קשר עם כמה פלמחניקים לשעבר ששירתו בזמנו בפלי"ם ועתה הם השתבצו בחברות ספנות. הם נענו לבקשתי לסדר לי עבודה על אחת האוניות בהתחשב עם מגבלותיי הפיזיות ואמרו לי לשוב אליהם כעבור כמה ימים. מה אעשה בינתיים? החלטתי להגיע לעין השופט – קיבוץ האם שלי. בחדר האוכל פגשה בי ציפקה אפרת המדריכה המסורה שלנו. היא אמנם שמחה לראותי אולם שאלה מיד ובתמיהה: "שמואל, אפשר לדעת מה הביא אותך אלינו?" – כאשר סיפרתי לה היא הגיבה בטון שהכרנו משנים עברו: אתה בא עכשיו אִיתי לחדרנו ונדבר על כך. שיחת המוטיבציה שציפקה ערכה לי עד לשעות הקטנות של אותו לילה, שינתה את תכניותיי ושבתי להראל. בדיעבד האם להצטער על כך? גם כיום אינני יודע.

כאמור נמניתי על האחרונים ש'הועזבו' מהראל על ידי הקיבוץ הארצי. עזבתי כמו רבים מחבריי בכאב. חייתי כאן כמה שנים טובות. כאן גם הכרתי את ענת ואנו נישאנו כאן ויחד יצאנו לדרך חדשה.

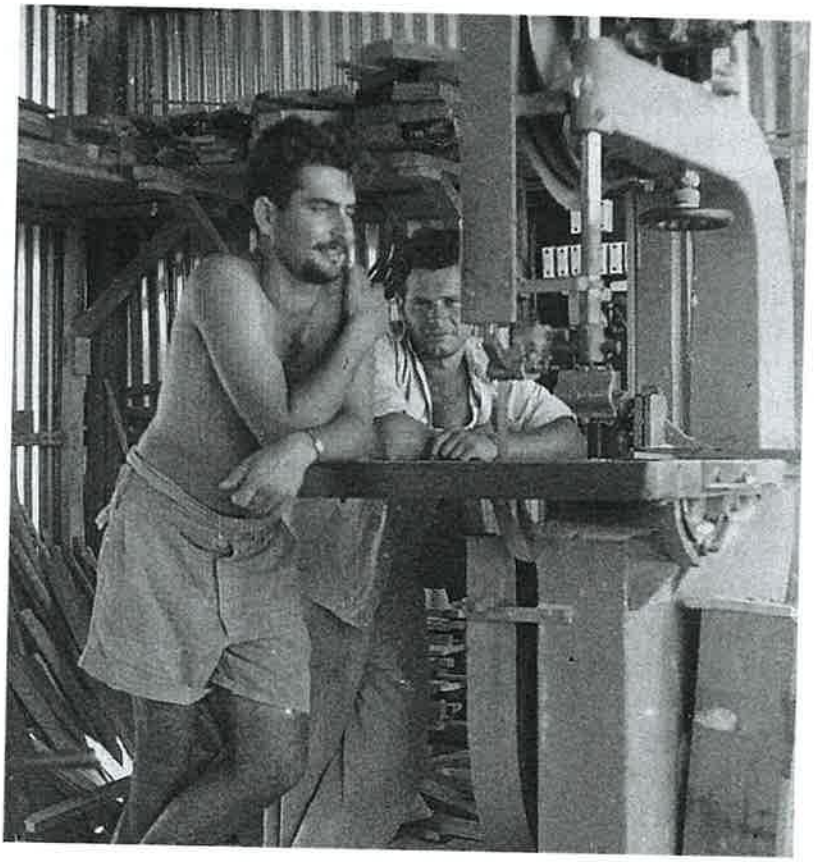

בנגרייה - שמואל ושי

קווים לדמותו של עמיהדר זיו
1994 – 1929

הדריק, הדר, עמי, זסלוי – אלה הם רק חלק מהשמות הרבים בהם כונה.
שמות שנבעו מהקושי לבטא את שמו הארוך והמסובך.
בהראל היה – עמי,
בבית – הדריק.
עמי הוא אולי אב טיפוס של התקופה של ילידי הארץ אשר נולדו בסוף שנות העשרים ותחילת שנות השלושים של המאה ה- 20.
עמי היה בוגר "רב מוסדי".
בוגר השומר הצעיר.
בוגר הכשרת דליה.
בוגר הפלמ"ח.
בוגר מלחמת השחרור
ובוגר קיבוץ הראל.

אב טיפוס עם המיוחדות שלו. אולי דוגמה אישית בתחומים שונים: פלמחניק, לוחם כחובש ללא חת, איש עבודה, מקצועי, חרוץ, פרפקציוניסט, דייקן ויצירתי. ידיד ורע מעולה, בעל, אבא וסבא למופת. בעל נועם הליכות, אוהב אדם. ומעל הכל אכפתניק, ישר ונוהג בישירות, מאמין ונאחז בדעותיו ובהשקפותיו בכל תחום, אך בעיקר בפוליטיקה. עמי "שחה" נגד הזרם הכללי והמקובל, נאבק על אמיתותיו, לא ויתר, פעמים רבות כ"מוקיע בשער" היה פורש את משנתו בכל תחום ולרוב נשאר במיעוט מוחלט.
היה מעין "משוגע" החצר ויחד עם זה אהוד ומקובל. לעתים היה מזעיף פנים אך נרגע מיד.
עמי היה מקורי, מיוחד, ייחודי, צנוע ופשוט, לרוב שופע הומור ושעשוע.
ידע לשמוח וליהנות מכל דבר טוב ויפה , היה גלוי לב עם חוש ביקורת "מפליג". אוהב אנשים ומארח למופת.

עמי נחשב פסימי, "פסי" קראו לו, אך בימים קשים של מלחמה או מתח היה החזק, האופטימי והמרגיע, השפוי והבלתי מתלהם עם הרבה אמונה ותקווה. בתקופת חייו לאחר "תום" הקיבוץ הצטיין בעבודתו, העמיק השכלתו בתחומי החשמל האלקטרוניקה והמחשבים וזכה במספר פרסי עבודה. עמי היה "נביא שלא בעירו".
בחג החומש "הגרנדיוזי" המפורסם והמושקע של קיבוץ הראל טען הוא ב"ריש גלי" שאת חג העשור לא נזכה לחגוג, כי הקיבוץ כבר לא יתקיים.

מדברי נכדיו לאחר מותו:
"אנו מרגישים שאתה צופה בנו ומבקש לרדת למטה כדי לתת חיבוק עם חיוך של סבא אליו אנו מתגעגעים. אהבתנו אליך איננה משתנה, היה ער להצלחותינו, אשר חלקן הרב בזכותך ועבורך".

היית דמות של ארץ ישראל היפה זכרך לא ימוש לעד.

יעל זיו

פרויקה (אפרים) זיגר

דבר יו"ר אגודת בעלי המלאכה בקיבוץ הראל:
"האל שיצר את הברזל לא רצה בעבדים".

אנו אנו הפלמ"ח

את "חטאי" אני מזכיר, לא הייתי בפלמ"ח, ועוד גרוע מכך, הייתי בחי"ש. אני גם לא נמניתי על אלה שבמלחמה הסתלקו מהחי"ש והצטרפו לפלמ"ח. לא חשבתי שבאמצע המלחמה עושים מעשה כה לא אחראי. אני נמניתי על הלוחמים בחטיבת חי"ש "אלכסנדרוני" בגדוד 33 בגדוד הייתי אחראי על מערכת הקשר ואנחנו נטלנו חלק בקרבות קשים עם נפגעים רבים.
הקרב הקשה ביותר היה בעיראק-אל-מנשיה סמוך לעיירה פלוג'ה. אנחנו ישבנו בתפר בין הכוחות המצריים שהגיעו כבר לחברון לבין הכוח המצרי בכיס פלוג'ה. בקרב איבדנו כשמונים לוחמים, כמעט את כל הפלוגה הדתית. המ"פ, בן ציון הלמן, וסגנו אף הם נפלו בקרב זה. בשלב מסוים של הקרב דילגנו חברי ואני מעל משוכה די גבוהה של סברס. עד היום אינני מבין איך הצלחתי לבצע זאת. לימים כשסיפרתי על כך לאלי ש. שיחד למדנו בבית הספר העממי, הסתכל אלי עלי ואמר, פרויקה איך הצלחת לבצע תרגיל כזה? הרי בשיעורי ההתעמלות בבית הספר היית רחוק מלהיות מתעמל גדול. אלי ש. צדק ואני באמת לא מבין איך עשיתי זאת. אבל מי שהשתתף בקרב יודע, שיש מצבים שאתה מסוגל לבצע דברים שלא היית מעלה על דעתך.
לקיבוץ הראל הגעתי במקרה בזכותו של חברי מילדות אלי ש. וזה אשר אירע: באחד הימים, כשהייתי עם הגדוד שלנו בבית ג'ובארין, הגיע לשם ישראל איטקין. המלחמה טרם הסתיימה אבל זה היה לאחר מרבית הקרבות. ישראל הופיע כבא כוח של קיבוץ הראל, שהוקם אז סמוך לשטח ההפקר בגזרת לטרון. הוא הגיע כשבידו רשימת אנשים אותם ביקש מהצבא לשחרר, כדי שיוכלו להצטרף להראל שהוקם כיישוב-משלט. בהתאם למדיניות שהייתה נהוגה אז שחרר הצבא שחרור מוקדם את אלו שהתכוונו להצטרף ליישוב-משלט שהיה מוקם בסמוך לאחד הגבולות.

אני באותו מעמד כלל לא הכרתי את ישראל ותהיתי איך הוא בכלל הגיע אלי. התברר שאת שמי מסר לו אלי ש. שכבר בירר בחטיבה באיזה גדוד אני משרת והיכן הייתי מוצב באותו זמן. אלי, שמואל גטר ואני גדלנו בשכונת בורוכוב. יחד למדנו בבית הספר העממי ויחד ביקרנו בקן השומר הצעיר. לימים התפרק הקן ורבים מחבריי הלכו להכשרה לעין השופט, ומשם התגייסו לפלמ"ח ולמלחמה ולאחר מכן הקימו את קיבוץ הראל. במשך כל השנים שמרתי איתם על קשרים הדוקים. פרק זמן מסוים אף הייתי איתם בעין השופט. אולם אני בחרתי, בעצת אבי, להמשיך את לימודיי בבית הספר המקצועי "מקס פיין" כדי לרכוש מקצוע בו השתלמתי בענף המסגרות. את בית הספר סיימתי זמן קצר לפני פרוץ המלחמה.
כששמעתי מאיטקין כי כמה מחבריי הוותיקים נמצאים בהראל נתתי לו את הסכמתי. איטקין כמו אלי ש. יודע לגלגל עניינים, כך שכעבור שבועיים לערך נקראתי למטה הגדוד ושם נאמר לי לארוז את חפציי ולנסוע למחנה בתל ליטווינסקי (כיום תל השומר) שם ישחררו אותי מהצבא. כאשר שוחררתי שחרור מוקדם נאמר לי, כי בהגיעי להראל מזכירות הקיבוץ צריכה לאשר את הגעתי למקום, כדי שלא אנצל את השחרור המוקדם ואחזור לי הביתה.

בתקופה הראשונה בהראל החבר'ה הפלמחניקים הסתכלו עלי מלמעלה למטה כי אני הגעתי מהחי"ש, כאילו רק הם לחמו ורק הם הריחו אש. לי זה לבסוף נמאס והטחתי בפניהם של השוויצרים האלה, שאני כלל לא בטוח אם הם, הפלמחניקים הדגולים, בכלל הריחו אש. כפי

הנראה שקלעתי למטרה משום שהם חדלו להציק לי. החבר׳ה הרציניים כמו אליק ואליניו מעולם לא נופפו בדגל של הפלמ״ח.

נקלטתי במסגרייה

כאשר שאלו אותי איך נקלטתי בקיבוץ השבתי, כי להיקלט נקלטתי במסגרייה. כאן התחלתי לעבוד מיומי הראשון במשק ובמשך כל השנים עבדתי יחד עם אליק. שנינו היינו בוגרי בתי ספר מקצועיים ובעבודה השלמנו האחד את השני. הוא היה בוגר בסמ״ת ואני בוגר מקס פיין. לו היה ידע רב ממני בתיאוריה ואילו לי היה ניסיון רב ממנו בעבודה מעשית. הוא תכנן ואני הלמתי בפטישים. הידידות בינינו נרקמה מהיום הראשון והיא הלכה ונתחזקה במשך השנים. סמכנו מאוד איש על רעהו ואינני זוכר שאי פעם הייתה בינינו מחלוקת.

אליק מטבעו היה שתקן ועוד איזה שתקן. אליק היה יותר ישר מסרגל, אחראי, הגון, אכפתי וצנוע, ובתחום שלנו בעל מקצוע מעולה. לקיבוץ שלנו היה מזל גדול שהיו לו בעלי מלאכה מעולים, כך שהחברים בעבודה שלא כל כך ידעו לטפל ולהפעיל את הכלים ואת המכונות ידעו, כי בכל תקלה שתקרה להם אנחנו והמכונאים נתקן כל מה שצריך וגם נגיע אליהם, במידת הצורך, לשדה.

ותיקים בינינו יסכימו איתי, שבעלי המלאכה היוו את מרכז הכובד של הקיבוץ. אנחנו היינו מעורבים לא רק בהתקנה ובבנייה אלא גם בעבודה היומיומית. אין יום שלא הזעיקו מישהו מאתנו לתקן תקלה בשדה או במשק. לצערי הרב חלק מהחברים לא היו מודעים לזה והתייחסו לבעלי המלאכה כמי שעשו להם חיים קלים, בעיקר בחורף שעבדו מתחת לגג. כבר הזכרתי את העובדה שאין ספור פעמים הוזעקנו לשדה בין בקיץ ובין בחורף לתקן תקלות, אם זה בכלי מסוים, בטרקטור, בקומביין או במכבש. לצערי היו תקלות שאפשר היה למנוע אותן אילו העובדים היו מקפידים יותר. גם חוסר הניסיון תרם את חלקו. במרוצת הזמן צברנו ניסיון וידע שהקלו עלינו בעבודה השוטפת. כמו כן נעזרנו רבות באנשי המחלקה הטכנית בקיבוץ הארצי. שמרנו איתם על קשר הדוק והם נחלצו תמיד לעזרתנו במהירות וביעילות.

המסגרים בשדה

גניבת הרלסים והישיבה במעצר

גם כאן ותיקים יודעים, כי את מרבית הסככות והמכלאות לבקר ולצאן במשקים החקלאים באזור שלנו, הקימו באמצעות רלסים ולוחות פח ש׳נלקחו׳ מהכפרים הערבים בסביבה, שניטשו על ידי יושביהם במלחמת השחרור. היה ברור לנו ולחקלאים אחרים באזור כי זו

עבירה על החוק, אולם נהגנו כך משום שהמדינה הייתה מצויה אז במצוקה תקציבית נוראה וגם אנו הרגשנו בזה על כל צעד ושעל. כך שבירה אחרת לא הייתה. אם רצית לבנות סככה או גדר לרפת ולדיר נאלצת לקחת בעיקר רלסים מהכפרים הנטושים. ועוד, כשנוכחנו כי יש לנו שותפים בדמותם של 'סוחרים' – ספסרים בעיקר מרמלה, שפשטו על הכפרים הנטושים ועשו כאן כמו שאומרים כסף טוב, העדיפו כל החקלאים באזור ליטול מאותם כפרים ציוד לבניית משקיהם. כמו שציינתי, ידענו שבמבצעי ה"רכש" האלה אנו עוברים על החוק וכשלבסוף נתפסנו ונעצרנו, חדל ענף ה"רכש" בקיבוץ להתקיים.

במבצע ה"רכש" בו נטלתי במקרה חלק נתפסנו על חם. היה זה עבורי המבצע האחרון. וזה אשר אירע: הגיעה אלינו ידיעה על מצבור גדול של רלסים סמוך למושב מחסיה לא רחוק ממשטרת הר-טוב. כל הסימנים הצביעו שאת המצבור הזה ריכזו סוחרים – ספסרים שעמדו לקחתו. חשוב לציין שהיה אז מחסור חמור בארץ בברזל על כל סוגיו. החלטנו להקדים אותם ולקחת את שללם. יצאנו כמה חבר'ה למקום עם המשאית שלנו על מנת להעמיס במהירות את הרלסים ולהסתלק. הכל התנהל כמתוכנן וכשסיימנו יצאנו לדרך. והנה בקרבת המשטרה הבחנו בשוטר רוכב כשלידו כמה אזרחים עם פנסי רוח עומדים באמצע הכביש. החבר'ה שישבו בקבינה ניהלו עם השוטר שיחה קצרה כשלפתע הנהג שלנו הסתובב במהירות וחזרנו על עקבותינו. מאחר שהתברר כי עלו עלינו וכי את הרלסים ריכזו במקום חברי המושב כדי לבנות באמצעותם בית כנסת במושב, מיהרנו לפרוק את המשאית ולשוב למשק. אולם בהגיענו לקרבת המשטרה כבר המתינו לנו כחמישה שוטרים רכובים על סוסים שהורו לנו לעצור. לידם עמדה כבר חבורה של תימנים מהמושב נסערים מאוד ובסמוך להם המא"ז שהיה חבר צרעה.
השוטרים הורו לנו לרדת מהרכב והודיעו לנו שאנו עצורים באשמה של ניסיון לגנוב רלסים, רכושם של אנשי המושב. אנחנו טענו בתמימות שלדבר אין שחר, עובדה שהמשאית שלנו ריקה. לשאלתם מאין באים אנו באישון לילה הסברנו, שהעברנו מיכלית עם מי שתייה לפועלים שעבדו בסלילת הכביש. לשאלה אם לשם כך נזקקנו לחבורה כה גדולה גמגמנו משהו.

התברר כי שומרי הלילה במחסיה חשו שמשהו מתרחש היכן שרוכזו הרלסים והם מיהרו להזעיק הן את המשטרה והן את המא"ז. השוטר הראשון וכמה מהמתיישבים סיפרו מה שאירע בפגישה הראשונה ואיך סבנו על עקבותינו ונמלטנו עם הרלסים הגנובים כדי למהר ולהיפטר מהם. מי שהיה המום מכל העניין היה המא"ז חבר צרעה, הקיבוץ עימו היו לנו קשרים מצוינים. אולם בשיחה שקיים עם סמל המשטרה הוא לא הצליח לשכנע אותו לעבור לסדר היום ולשחרר אותנו, שהרי הרלסים, אם אכן נלקחו על ידינו, כבר הוחזרו למקומם. כפי הנראה שאת אותם רלסים נטלו אנשי המושב מהיכן שנטלו – ברשות. התימנים ששמו לב כי המא"ז שלהם בידידות אִתנו, תבעו מהשוטרים בתוקף לאסור אותנו.
וכך הובלנו אחר כבוד לחדרי המעצר במשטרת הר-טוב. אני ישבתי בתא עם תושב בית-שמש שנאשם כי הכה את אשתו. מפקד משטרת הר-טוב היה אז הקצין תבורי לימים מפכ"ל המשטרה. הסמל שעצר אותנו התנהג בקשיחות מפני שלדבריו היו לו כבר חיכוכים עם חברי קיבוצים בסביבה. בבוקר שלמחרת לאחר שעשינו מהומה בתביעה שיוציאו אותנו מתאי המעצר, איפשרו לנו להסתובב בקומתו השנייה של הבניין.

למרבה המזל במהומה בלילה הצליח דוד נהיר להסתלק, להגיע לקיבוץ ולספר על מה שקרה. ישראל איטקין הכל יכול, מיהר למשטרת הר-טוב כדי לנסות ולשחרר אותנו לפחות בערבות, אבל כמובן שלא היה לו כסף להפקיד עבורנו כערבות ואנו נשארנו במעצר. בינתיים הועברנו למשטרת אבו-גוש וכאן נפתח לכל אחד מאִתנו תיק ונלקחו ממנו טביעת אצבעות. פושעים לכל דבר. לא זכור לי אם היינו עצורים יומיים או שלושה. מכל מקום איטקין שב אלינו עם עורך דין מטעם הקיבוץ הארצי ששחרר אותנו בערבות עד למשפט. מאז אנו ממתינים שנוזמן

למשפט. בינתיים חל כאן חוק ההתיישנות. התייחסנו למקרה הזה כאל הרפתקה משעשעת אולם ענף ה"רכש" נמחק מאז מסידור העבודה ולתמיד.

"במשלט" 4.10.51

לפרויקה !
בהשתתפות כנה בצערך אנו מלווים אותך בהיקרעך מתוך חמימות ביתך הנוח (בהראל העתיקה) ובצאתך על כורחך לקראת חיי חלוציות מחודשים – מקלחות קרות, מרחקי הליכה בלתי רגילים, ועוד.

איתך במכאוביך – ידידיך ומוקיריך

התקנת הגנרטור

תקופה חדשה – בנקודה החדשה.
המעבר לנקודה החדשה נמשך זמן רב והיה קשה לכולם, אולם מטבע הדברים לנו בעלי המלאכה היה קשה פי כמה. היינו טרודים בבניית הסככות בחצר המשק, בבניית המקלחת וחדר האוכל ומה לא. אינני יודע איך היינו מסתדרים ללא הרלסים ולוחות הפח שריכזנו. אולם כשאמורים היינו לבנות את המתבן שגובהו היה כשישה מטרים, קיבלנו מהמחלקה להתיישבות צינורות לבניית השלד. לאחר שריתכנו והכנו הכל להקמה, צריך היה לצקת משולשים מבטון אליהם היינו אמורים לחבר את הצינורות.
שמעון למסקי, שהגיע אלינו מקיבוץ סער ועבד שם ובחיפה בבניין, לקח על עצמו את המשימה. בבוא היום כאשר הרמנו את השלד בחלקים וחיברנו אותם למשולשי הבטון גילינו הפרשי גבהים. שמעון מסתבר לא הקפיד לצקת את משולשי הבטון בגבהים מתאימים לשטח. לכן נאלצנו לפרק את מה שכבר התקנו ולקצר את הצינורות כך, שהשלד לא יהיה עקום. עבדנו

כל כך קשה ורק הצרה הזו הייתה חסרה לנו. לבסוף זה התקבל פחות או יותר בסדר. את ציפוי השלד כבר ביצע קבלן שנשלח אלינו על ידי המחלקה להתיישבות.
זה היה בתחילת הסתיו וצריך היה למהר ולאחסן את חבילות החציר והקש שהובלנו משטחי הפלחה שלנו לפני רדת הגשמים. אני זוכר שישראל איטקין האיץ בנו לסיים את העבודה מהר ככל האפשר. אנחנו והוא היינו מאושרים כאשר עם רדת הגשם הראשון חבילות החציר והקש היו תחת גג. לא אגזים אם אומר, שהיו לא מעט מקרים ומצבים שאילצו אותנו, המסגרים והמכונאים, לעבוד מסביב לשעון. לא כל החברים שמו לב לזה וידעו להעריך זאת.

ייסוד אגודת בעלי המלאכה בקיבוץ הראל.

ואלה היו חבריה:
מסגרים: אליק צביאלי, פרויקה זיגר וינקי, הלא הוא יעקב קופרווסר.
מכונאים: דוד נהיר וחיים זילברמן.
נגרים: שי גפן ומיכאל לוי.
חשמלאי: עמיהדר זסלבסקי.
נהג: צ'יטה – הלא הוא שלמה גמליאל.
חצרן: חיים פארווי.
אני נתמניתי יו"ר האגודה בתמיכת כל החברים. התאגדנו משום שהיו לנו בעיות משותפות שמוסדות הקיבוץ, כמו סידור העבודה, העדיפו להתעלם מהן. למשל, סירבו לספק למסגרים ולמכונאים מגפיים לחורף בטענה, שאנו עובדים במקום יבש ותחת גג. זה שאנו נקראנו לעתים קרובות לשדה לתקן כלי או טרקטור שאירעה בהם תקלה, גם אם זה היה בעיצומו של חורף, כאשר נאלצנו לעבוד בבוץ עמוק, בכך ועדת משק לא התחשבה. והיו תקלות רבות חלק באשמתם וחלק שלא באשמתם.

אליק בעבודה במסגרייה

זכור לי שהתלוננו על שי גפן שאיננו עומד במשימה של בניית ריהוט לחדרי החברים. אבל לא לקחו בחשבון ששי ומיכאל היו טרודים בתיקונים בצריפי המגורים במיוחד בחורף, או עבודות נגרות בחדר האוכל. ידיו של עמיהדר החשמלאי שלנו היו תמיד מלאות בעבודות תיקונים ברשת החשמל ולכן הוא לא הספיק למלא אחר בקשות רבות של חברים, ואלה רטנו בלא שבירו את הסיבה. בקיצור, אנחנו בעלי המלאכה, שעבדנו האחד בקרבת רעהו ונקשרו ביניינו קשרי ידידות, חשנו עצמנו כקבוצה מלוכדת שצריכה לא פעם להילחם על זכויותיה. כך קמה האגודה שלנו, ממש באורח ספונטני. התחלנו אפילו להוציא לאור עלון משלנו אבל לא עמדנו בזה, כי כתבנים כמו דובינו ויצחקל'ה שור לא היינו. גם היינו טרודים מאוד בעבודה לפעמים סביב השעון. כאשר הקמנו את האגודה היה ביניינו מעין הסכם לא כתוב, שאצלנו, בחצר שלנו: פוליטיקה אאוט !

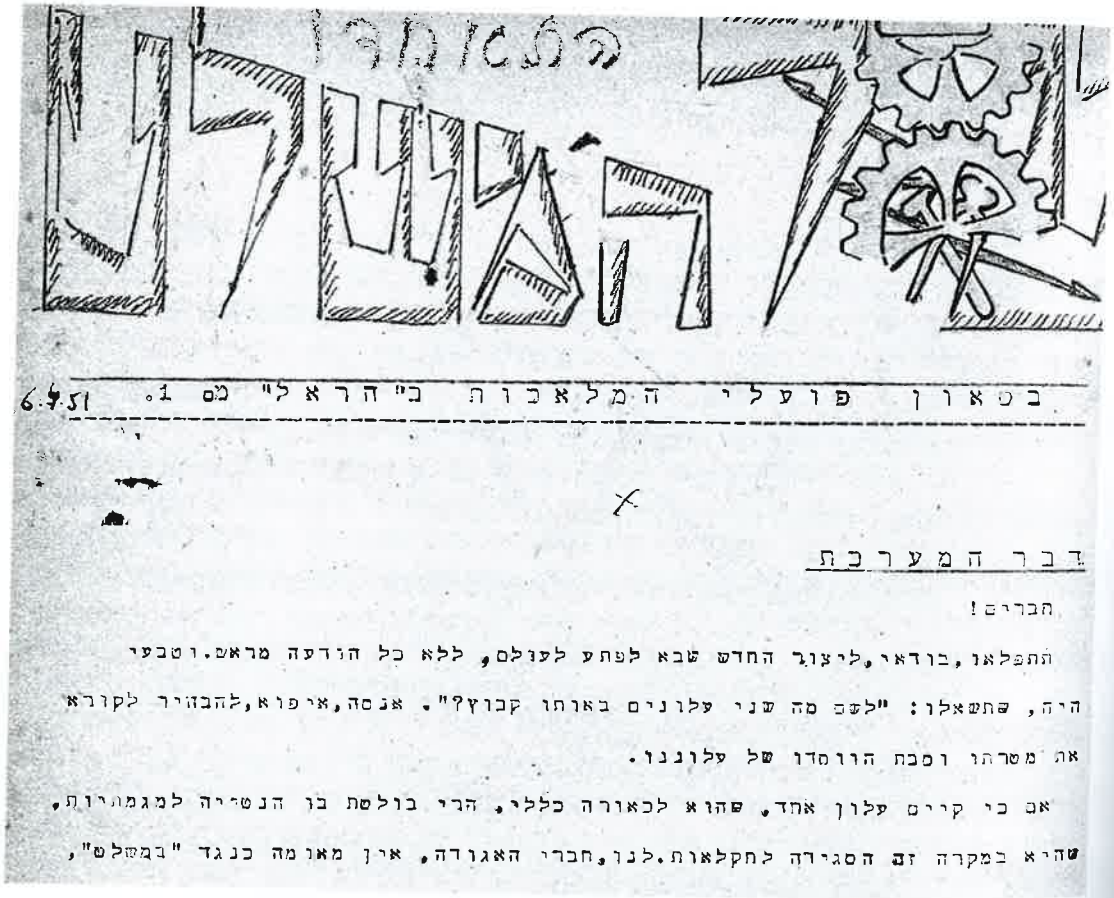

ביטאון פועלי המלאכות בקיבוץ

אנחנו לא עסקנו, כמו קבוצת חברים מסוימת, בעניינים פוליטיים. ידענו שהדבר החשוב ביותר עבורנו כאן הוא בניין המשק, מה גם שהיינו בתחילת הדרך. היו אצלנו לא מעט חברים שעבדו מאוד קשה, שנפלו מהרגליים. הם צברו בנק שבתות עצום אך מעולם לא פדו אותם, ולעומתם היו חברים שהיו חייבים ימי עבודה לסידור.
במסגרייה פתחנו קופה קטנה ולמה כוונתי. בסביבה שלנו היו רק שלוש מסגריות: בנחשון, בצרעה ואצלנו והן היו מרוחקות זו מזו. מה יעשה למשל חקלאי מכפר-אוריה או מצלפון שנזקק בדחיפות לתקן למשל חלק ממחרשה? לאן יפנה? אז הם פנו אלינו. להשיב פניהם ריקם לא יכולנו. כמובן שעשינו הכל למלא את מבוקשם. אך הם לא רצו מתנת חינם ובצדק.

ואנו לא יכולנו לגבות מהם מחירים ריאליים עבור התיקונים, כאשר ידענו שמצבם הכלכלי לא טוב משלנו ולעתים אפילו יותר גרוע. לכן גבינו מהם סכומים מאוד צנועים. ואז התלבטנו, אם להעביר את הכספים האלה לגזברות. ידענו ששם זה בור ללא תחתית. לכן החלטנו לקיים קופה קטנה ובסכומים הצנועים שהצטברו במשך הזמן רכשנו למסגרייה פריטי ציוד נחוצים כמו: מסורי פלדה קטנים או מברגים מיוחדים, שרכז הקניות לא הזדרז לקנות עבורנו. נכון, ידענו שאנו עוברים במעשה זה על תקנות הקיבוץ אבל לא חשבנו שאנו עושים כאן מעשה רע.

אני מודה שאני לא הייתי מעורב די הצורך בחיי החברה והתרבות במשק ולכן אינני יכול להתייחס לעניין המיזוג החברתי בקיבוץ שלנו. אני, מכל מקום, לא השתייכתי לקליקה של הפלמחניקים ולא לזו של התרבותניקים. חבריי הקרובים היו אלה שעבדתי במחיצתם וכוונתי לבעלי המלאכה. אנחנו גם נהגנו בארוחות או בשיחות קיבוץ ובמסיבות לשבת ליד שולחן אחד. החבילה התפרדה כשהחברה התחתנו, אבל שמרנו בינינו על קשר הדוק במשך כל השנים. אנחנו לא היינו מעורבים במהומות הפוליטיות בקיבוץ, אבל עמדנו מהצד וראינו איך הקיבוץ שלנו מאבד את עצמו לדעת. ראינו, אבל להשפיע על אנשים שעמדו במרכז פעילות זו לא יכולנו, הרי היינו בסך הכל בעלי המלאכה בקיבוץ ובעניינים כגון אלה מי בכלל היה מקשיב לנו. אני כמו חברים רבים מצטער, מצטער מאוד שכך הכל נגמר.

"במשלט" 1954

איחוד המוסך והמסגרייה – צעד קדימה בארגון "העורף היצרני"

התפקידים בענף

אחראי לענף – פרויקה. סידור עבודה יומי עריכת תכנית שבועית בהשתתפות העובדים. אינפורמציה. נציג בועדת תכנון וקשר עם הנהלת המשק, רישום עבודה.

אחראי לטרקטורים – חיים ז. רישום עבודת המכונות, אחריות לביצוע הטיפולים במכונות ושמירת הציוד.

מחסנאי – ינקי בעתיד כמובן. ריכוז הזמנות ובעתיד היותר רחוק אולי גם קניות.

פוליטרוק" - דוד נהיר. חוג טרקטוריסטים, חינוך רעיוני

שי גפן

קיבוץ הראל? איפה זה?

לפלמ"ח התגייסתי לאחר שהסתלקתי מיחידת חי"ש באזור חיפה. ירדתי לנגב יחד עם כמה חבר'ה מגדוד "אילון חיפה" והצטרפנו שם לגדוד השביעי. צורפתי יחד עם אליק צביאלי ואליהו יקיר למחלקת הסיירים של הגדוד לחוליה 14. שלושתנו עברנו ביחד את מסלול הקרבות שבמהלכם התהדקו מאוד היחסים האישיים בינינו.

לקראת סוף המלחמה התחילו לדבר אצלנו על עלייה להתיישבות במסגרת של קיבוץ והדבר מצא חן בעיניי. את הקשרים עם החברים מ"אילון חיפה" איבדתי לחלוטין ולא ידעתי לאן הועידו אותם. כאשר שמעתי כי חברים מגדוד "אילון צפון" מתל אביב אמורים להקים יישוב-משלט ואליניו ואליק החדרתי יהיו ביניהם החלטתי להצטרף אליהם. אולם את הדחיפה העיקרית נתנה לי שולה בידרמן, לימים עין גדי. היה לי קשר מיוחד עם שולה שנוצר בתקופת המלחמה. לא אשכח איך שולה וחברתה (לצערי שכחתי את שמה) היו מגיעות אלינו

למשלטים באופן קבוע ומביאות לנו לבנים נקיים, גרביים, דברי דואר ודברי מתיקה, אבל בעיקר הרעיפו עלינו חמימות כמו שתי אמהות מסורות. וכשהתברר לי כי גם שולה אמורה להיות ביניהם החלטתי סופית להצטרף.

חלק מהחברים, שאמורים היו לעלות להתיישבות, שוחררו מהגדוד. הם הועברו למעין חופשת שחרור על מנת שיקימו יישוב-משלט על הגבול. כשהובהר לי שאינני ברשימה פניתי לדוד רוטנר, מ"פ המסייעת שהייתי שייך אליה, וביקשתיו להכניס גם אותי לרשימה, אך נעניתי בשלילה. לדבריו אני נכללתי בין אלה שיישארו בגדוד עד למועד השחרור הרשמי כדי לעזור לקלוט חיילים חדשים לגדוד. לא ויתרתי ושבתי ופניתי אליו אבל נעניתי בשלילה. כיוון שכך החלטתי ל'ערוק' שוב, שהרי ניסיון בעריקה כבר היה לי. מאחר שהקרבות כבר שככו החלטתי לחמוק לכמה ימים על מנת לנסוע ולראות היכן עלו החברה. כל מה שידעתי כי שמו של הקיבוץ הוא "הראל" והוא הוקם בדרך לירושלים – סמוך לשטח ההפקר בגזרת לטרון ובסמוך לדרך בורמה.

נסעתי, כמובן בטרמפים, והגעתי ליציאה הדרומית מרמלה. כאן המתנתי לטרמפ לכיוון ירושלים. עצר לי משה דיין, שהיה אז מפקד מחוז ירושלים. ביקשתי שיוריד אותי בכניסה לקיבוץ הראל. "היכן זה. קיבוץ הראל"? שאל דיין, "אתה בטוח שהוא הוקם בסביבה?" הופתעתי מאוד, שמפקד המחוז לא ידע על יישוב חדש שהוקם באזור. לבסוף הוא הוריד אותי די רחוק ליד המשאבות. מכיוון שהייתי סייר עליתי על אחת הגבעות וצפיתי ממנה למרחוק, לבדי בשטח שכף רגלי מעולם לא דרכה שם.

הייתי מודע לכך שהנקודה הוקמה על גבול שטח ההפקר ושעלי להיזהר שלא לעבור אותו. עליתי גבעה וירדתי גבעה עד שלבסוף במדרון של גבעה ראיתי חצר קטנה, כמה צריפים וצריפונים, ועוד שני צריפים גדולים, שהתברר לי מאוחר יותר שהאחד שימש לחדר האוכל והשני לקומונת הבגדים. ואכן זו הייתה הנקודה הישנה, כך קראו לה כשהתחילו בהקמת הנקודה החדשה.

כאשר הגעתי למקום, ראיתי את החצר הקטנה הממוקמת בשטח גבעי הסוגר עליך מכל עבר. עבורי, שהגעתי מהמרחבים הגדולים והפתוחים של הנגב, המיקום מאוד העיק עלי. חשבתי לעצמי האם כאן, בתחום המסוגר הזה, אצטרך לבלות את כל חיי? מה יש לי לעשות בחור הנידח הזה שאפילו מפקד המחוז לא ידע על קיומו. הרגשה זו לא הרפתה ממני בכל הדרך חזרה ליחידה. קיבוץ, קיבוץ, רעיון מאוד יפה, אבל יש גם דרכים אחרות. בסופו של דבר בזכות חבריי החלטתי להצטרף.

שוב ניסיתי לשכנע את המ"פ לשחרר אותי אבל שוב נעניתי בשלילה ובתוספת הערה, שאפסיק לנדנד לו. ואז החלטתי להסתלק. לקחתי את חפציי המעטים והגעתי להראל. עכשיו מה עושים, המ"פ הרי ידע לאן ברצוני לעבור ואם לא אשוב ליחידה תוך יום או יומיים, הוא יגיע לכאן ואז אהיה בצרות ואחטוף עונש חמור כשיעמידו אותי לדין על עריקה. בעצה אחת עם אליק ואליניו הוחלט, שבעשרת הימים הבאים אסתתר במשך כל שעות היום בחדר הנשק, שהיה מעין בונקר, ואצא לשאוף אוויר רק בשעות הלילה. אם במהלך עשרת הימים הקרובים איש מהיחידה לא יגיע לחפש אחריי, סימן שהמ"פ שלנו החליט לעבור לסדר היום ואכן כך היה. את ההסתלקות שלי מהיחידה הסדיר מאוחר יותר חברנו אלי ש. שכמו ישראל איטקין ידע ויודע לפרום כל פלונטר.

החיים בריבוע הקטן והרצון לשוט בעולם.

לאחר שיצאתי מהמעצר שכפיתי על עצמי התקשיתי להתרגל לחיי היום יום בריבוע הקטן והמסוגר. אבל הזמן עשה את שלו. בתחילה יצאתי לעבודה במע"צ לשמור על הכלים שעבדו בסלילת הכבישים. היינו ישנים במין צריפים על גלגלים.

עבדתי גם במחצבה בקילומטר ה – 17 והיינו צריכים למלא קרוניות עם אבנים כדי שיגרסו אותם לחצץ במגרסה. לנו נשבר לעבוד קשה והיינו מכניסים לקרוניות סלעים גדולים כך שנשאר ביניהם חלל ריק. מנהל העבודה סלומון היה בתחילה מאוד מרוצה מהכמות הגדולה של הקרונות שמילאנו, אך כשגילה שהכמות של החצץ קטנה זרק אותנו מהעבודה.

בסופו של דבר עברתי לעבוד בנגרות, מקצוע אותו רכשתי לפני המלחמה. מכאן ואילך המסלול היומי שלי נע מהמגורים לשירותים, לחדר האוכל, לנגרייה ולמקלחת וחוזר חלילה. בתחילה לא מצאתי מנוח לנפשי והשאיפה לנדודים החלה מקננת בתוכי.
כבר מגיל צעיר חלמתי על מסעות רחוקים בעולם בעקבות מגלי הארצות. חלמתי על טיולים למקומות רחוקים והכרת תרבויות שונות. יום אחד כאשר הגעגועים למרחב תקפוני וקצת נשבר לי בקיבוץ, החלטתי לקחת חופש ולנסוע לחיפה בלי להודיע שאני עוזב. בחיפה פניתי לאברשה, פעיל באיגוד הימאים, שיסדר לי עבודה על אנייה והוא אכן סידר לי על אחת האוניות הראשונות של צים. הייתי צריך להמתין זמן מה עד שהאנייה תגיע לנמל.
באחד הימים קראתי במדור "דחוף מאוד" בעיתון "על המשמר", שהורי היו חתומים עליו, הודעה בזו הלשון: "שי, מחכים לך, בוא מיד! המזכירות". האנייה עדיין לא הגיעה ואני קמתי ונסעתי להראל. הסתבר שהגיעו שני צריפים והיה צורך להקימם. שכחתי מהאנייה ונשארתי בנגרייה.
הקמתי את הנגרייה שהייתה במבנה אחד עם הסנדלרייה, עליה ניצח חברנו איצ'ה – הלא הוא יצחק נחמו. סמוך אלינו הייתה סככה בה עבד עמיהדר החשמלאי, כמה צעדים הלאה הייתה המסגרייה של אליק ופרויקה וסמוך אליהם היה המוסך שם עבדו דוד נהיר, דני טוקאי ומוסא אודיז. אחרי ששניים אלה עזבו נשא בנטל דוד נהיר לבדו עד שקיבל כתגבורת את חיים זילברמן מההשלמה הפולנית.

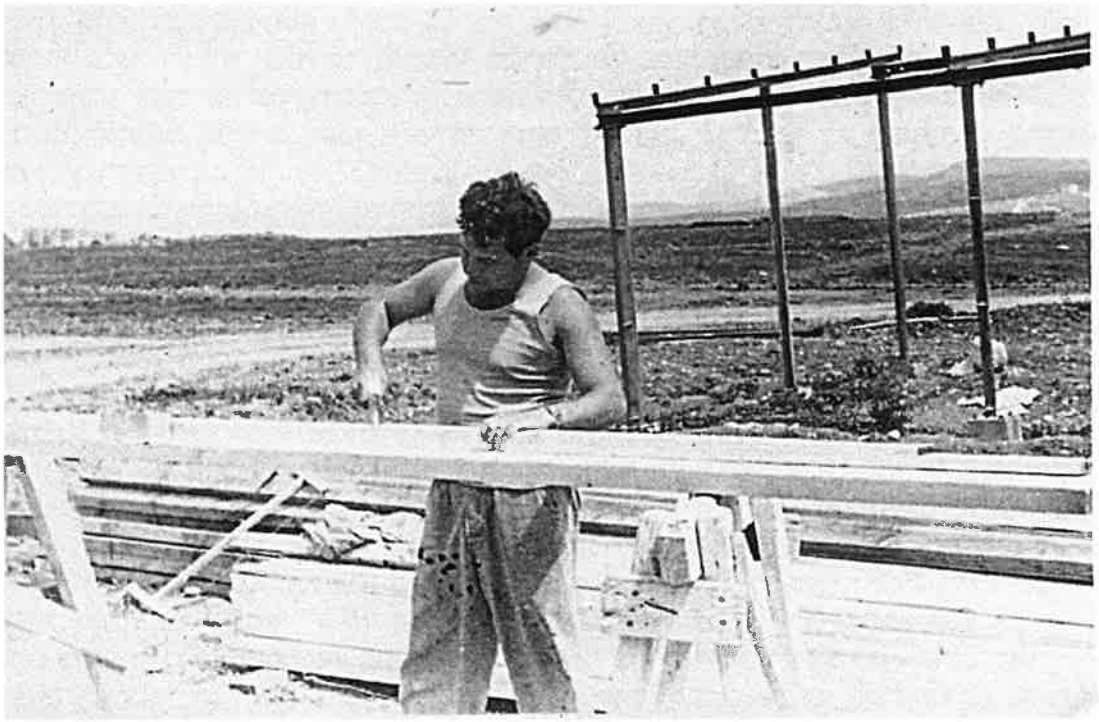

אני כמעט לא השתתפתי בגיוסים הרבים כמו מסיק הזיתים, הוצאת תפוחי אדמה ועוד כל מיני גיוסים. לא חלילה שהתחמקתי, פשוט סידור העבודה פטר אותי מכיוון שהייתי תמיד עמוס עבודה. זכור לי כי כשביקשתי יום חופשה או יותר נעניתי בשלילה מפאת עומס העבודה בנגרייה. אבל לא התלוננתי. וכאשר פרויקה יזם את הקמתה של אגודת בעלי המלאכה בהראל נמניתי על חבריה. האגודה הוקמה כדי להגן על האינטרסים המיוחדים שלנו, של מי שהעניקו בקיבוץ את מרבית השירותים, הן למשק והן לחברים, שלא תמיד ידעו להעריך זאת. במשך הזמן קיבלתי עזר כנגדי את מיכאל לוי, שהוא כיום רופא בכיר בתחום האורתופדיה.

גם לאחר שעזב מיכאל את הקיבוץ המשכנו לשמור על קשר בינינו במשך שנים רבות. זכור לי, כי כאשר בננו עמית עבד על יאכטה שעגנה בנמל אילת נהגנו, תמר ואני, לבקרו. מיכאל עבד אז בבית החולים יוספטל באילת ונפגשנו איתו. באחת הפגישות, כאשר הזכרנו את עבודתנו המשותפת בנגרייה בהראל, אמר לי מיכאל בחיוך: "שי, אספר לך סוד, את עבודתי כמנתח בתחום האורתופדיה התחלתי ללמוד אתה יודע איפה? - בנגרייה בהראל. שם ניסרנו ותקענו מסמרים, וגם כאן אני מנסר ותוקע מסמרים, ההבדל הוא לא גדול".
למיכאל היה כישרון לצייר ולכן רתמו אותו לצייר פלקטים לקראת החגים ובעיקר לקראת חג הביכורים. הוא סיפר לי כי את הכישרון לצייר ירש מאמו. פעם כאשר נתבקש לצייר על בד הבאת ביכורים, בחר הוא משום מה לצייר בחורה עירומה בגודל טבעי. והנה במקרה הגיעה אמו לבקרו בדיוק באותו יום כאשר הוא סיים את העבודה. מיכאל ניסה להסתיר את הציור, אמו שהבחינה בכך ביקשה להתבונן בתמונה, ותגובתה הייתה. "הציור לגמרי לא רע אבל רואים שאין לך ניסיון מספיק".

כאשר הוחלט להכין ריהוט בסיסי לחדרי המגורים הוטל עלינו בנגרייה נטל נוסף, כי תמיד היו דברים דחופים יותר. אני מטבעי מבצע עבודה בשלמות ולכן אף פעם לא יכולנו בנגרייה לעמוד בנטל. כאשר ישראל ויעל התגוררו כבר בחדר משפחה ביקשו ממני השניים שאבנה להם ארון בגדים. כדי לזרז את הביצוע הציע לי ישראל להחליף אותי בשמירה ואני באותו שבוע אבנה להם את הארון. וכך היה. ישראל עבד ביום ושמר בלילה במקומי, ואני הכנתי להם את הארון. כשנפגשנו לאחרונה בכנס בהראל, ישראל ויעל הזכירו לי את אותה 'עסקה'. יעל סיפרה לי שהארון, שאותו בניתי, משמש אותם עד היום. שמחתי לשמוע, כי כל מה שבניתי עד היום היה תמיד מושלם ומאסיבי. גם הארון שהבאנו עימנו מהראל קיים ועומד והוא מצוי בביתה של אחותי.
לפי חשבוני השארתי בהראל כ – 67 שבתות. כפי שהזכרתי כאשר ביקשתי מסידור העבודה חופשה של יום או יומיים התשובה הייתה: "שי, קודם גמור את העבודות הדחופות ואחרי כן נראה". אבל לעבודות הדחופות אף פעם לא היה סוף.
לנו, בעלי המלאכה במשק, כנותני שירות, היו קשרים עם כל החברים במיוחד לי כנגר, לכן התאקלמתי בקיבוץ מהר למדי, מה גם שאני טיפוס חברתי, נוח לבריות ואינני שומר טינה. מאידך ברצוני לומר שהמיזוג בקיבוץ בין החברים שהגיעו מחברות הנוער לבין אלה שהגיעו לכאן מתל אביב מגדוד "אילון צפון", שהייתה להם השכלה תיכונית, לא היה מושלם. היו חבר'ה שכינו אותם, אמנם בינם לבין עצמם, האינטליגנטים. עם זאת חברויות נקשרו ללא הבדלי 'מוצא', בעיקר בזכות המגורים המשותפים.

הייתי חבר נאמן באגודת בעלי המלאכה בקיבוץ.

למרות שידעתי כי קיבוץ מושתת על ענפי חקלאות (כך היה באותן השנים) הצטרפתי להראל, אפילו שלא הייתה לי שום נטייה לעבודה חקלאית, אבל ידעתי כי גם בקיבוץ זקוקים לבעלי מלאכה ואני הרי למדתי נגרות. כך שזמן קצר לאחר בואי נכנסתי לנגרייה שממנה יצאתי רק ביום עזיבתנו. ברבות הימים היינו - הנגרים, המסגרים, המכונאים, איצ'ה הסנדלר ועמיהדר החשמלאי - לחבורה מלוכדת. אלינו נספחו חיים פארווי החצרן וצ'יטה הנהג. יו"ר האגודה היה פרויקה. למרות שלא נערכו בחירות. פרויקה היה המייסד והסמכות.
הייתה לנו "הכרה מעמדית" ולכן אף הוצאנו עלון משלנו. משום מה הוא הופיע פעמים ספורות בלבד. בעצם זה לא פלא, אנחנו היינו אנשי עבודה ואצלנו לא היו כתבנים. אנחנו לא זלזלנו חלילה בחקלאים, אבל למסגרים ולמכונאים היו כלפיהם טענות קשות. למרבית החברים שלנו לא היה ניסיון בעבודה עם כלים חקלאיים כמו: מחרשות, דיסקים וכמובן טרקטורים. בחברת הנוער מי נתן אז לצוציקים לעלות על טרקטור. אז מה שקרה שכלים נשברו או נפגמו בשטח ולא פעם גם הטרקטורים. נכון שהיו שטחים זרועים באבנים ובסלעים אבל עם קצת ראש וזהירות, כפי שאמרו המסגרים והמכונאים, אפשר היה להימנע מתקלות רבות ובעיקר משבירת כלים אילו נהגו אותם חברים ביתר זהירות וביתר תשומת לב. לא פעם זה הוציא את המכונאים והמסגרים מכליהם. הם הוזעקו לשטח לעתים קרובות למדי כדי לתקן

תקלות בתנאי שדה שהיו קשים למדי. כאמור מי שעמד בראש האגודה שלנו היה פרויקה. סיפרו כי באחת ההזדמנויות הוא אמר, כי כאשר ילדינו יגדלו רצוי למהר ולקשור אותם בחבלים לרגלי המיטות כדי שלא יצמחו חקלאים. פרויקה לא הודה אך גם לא הכחיש שאכן אמר זאת.

אנו, בעלי המלאכה, השתדלנו ל'התבצר' בבתי המלאכה שלנו. אבל יצאנו גם להובלת חבילות חציר וקש מוואדי סראר למתבן. אותי גם הצליחו לגייס פעם או פעמיים להוצאת תפוחי אדמה. וכאשר שבו וגייסו אותי לקטיף עגבניות החלטתי לעשות לזה סוף. ניצלתי את העובדה שאני לוקה במקצת בעיוורון צבעים וקטפתי פרי ירוק. כשגדעון הבחין בזה הוא שילח אותי מגן-הירק בבושת פנים. אולם למעשה פטרו אותי מהגיוסים כמעט לחלוטין בגלל עומס העבודה התמידי בנגרייה.

החובשת מ – עַבְדָּה

כאמור היה לי קשה להסתגר בריבוע הקטן ובנגרייה, התגעגעתי מאוד למרחבים שבנגב, געגועים שאליק היה שותף להם. השהות בנגב במהלך המלחמה, בה תפקדנו אליק ואנוכי כסיירים, קשרה אותנו בקשר רגשי עמוק לחבל ארץ זה. באחד הימים החלטנו לרדת דרומה. החלטנו להגיע לחורבות העיר הנבטית עבדה שבהר הנגב ולבקר במקום אותו לא הכרנו. עבדה צוינה אז על המפות המנדטוריות של אחד למאה אלף.

קראנו על הנבטים שהתגוררו כאן, שהשכילו לפתח חקלאות פורחת בחבל מדברי זה. ולכן רצינו לבקר בחורבות עבדה. ארזנו בשני תרמילי גב, מזון, שישה רימוני יד, כמה מחסניות עם כדורים לסטנים שלקחנו אִתנו, ארבע מימיות, ויצאנו לדרך דרומה – כמובן בטרמפים.

ירדנו בביר רחמה, כיום תל ירוחם, והתחלנו ללכת דרומה לכיוון עבדה. לאחר כמה שעות הליכה טובות הגענו עוד באותו יום לנקודה קרובה מאוד לחורבות העיר. סיירנו בחורבות העיר ומאוד התרשמנו מכל מה שראינו. לאחר הסיור התכוונו לרדת לשני מעיינות שהיו מסומנים במפה: עין מוריבק ועין מרה, לבקר בהם ולהצטייד בעין מוריבק במים.

כיוון שהיינו סיירים החלטנו שכל אחד יחפש דרך נוחה, כי הירידה לוואדי לעין מוריבק הייתה די תלולה וזרועה באבנים ובסלעים. במהלך הירידה איבדנו קשר עין והתחלנו לקרוא אחד לשני. הקריאות כצפוי הדהדו ונשמעו לכל מי ששהה בתחתית הוואדי. עדרי הצאן ששהו במקום נבהלו מהצעקות והחלו להתפזר בבהלה לכל עבר. ירדנו למעיין, מילאנו את המימיות והתחלנו לטפס במעלה הוואדי בינתיים החל כבר להחשיך.

לפתע הבחנו בשני בדווים שהתקרבו מולנו. נפגשנו, החלפנו ברכות בערבית המעטה שבפינו והמשכנו בדרכנו. לפתע שמענו יריה ואליק אמר לי שהוא נפגע. כששאלתי אותו היכן השיב: "שי, אני סבור שהפציעה הזו תוציא אותי מועד ההורים". לא יכולתי להבחין אם הוא חטף את הכדור בירך או בישבן. גם לא יכולתי להבחין אם הפציעה שטחית או עמוקה, אבל למרבה המזל הדימום ממקום חדירת הכדור היה מועט. מה שהיה חשוב הוא לנתק מגע ולהתרחק מהמקום מהר ככל האפשר. ירדנו מהשביל, תפסנו מחסה וניסינו להשיב אש מהסטנים שברשותנו, אבל לשניהם היו מעצורים. זה היה טיבם של הסטנים. אז שלפתי רימון והטלתי אותו לכיוון ממנו נשמעה היריה. למזלנו הרימון התפוצץ. הבדווים כפי הנראה נבהלו ומכל מקום לא המשיכו לירות.

ירדנו לשביל והמשכנו ללכת צפונה אך די באיטיות. לאליק היה קשה ללכת ואני תמכתי בו. התרמילים החלו להכביד והייתי צריך גם לתמוך באליק ולכן החלטנו להיפטר מהם. נטלנו עימנו רק את הנשק, התחמושת, רימוני היד והמימיות והמשכנו ללכת.

לפתע נזכרתי במנת הברזל שלי – בחלבה האהובה עלי – רצתי והוצאתי אותה מהתרמיל. עכשיו הייתי יותר שקט. היה עלינו להגיע תחילה עד לאותו מקום בו ירדנו מהמשאית ואכן הצלחנו. הגענו לביר רחמה מבסוטים שלא תעינו בדרך. זה היה בערך באשמורת שלישית של הלילה. לפתע נשמעה צעקה אדירה: עצרו מיד! מי שם! שמחנו שהצעקות היו בעברית.

לא היה חסר הרבה שדווקא עכשיו נחטוף כדור. צעקנו בחזרה בכל כוחנו שאנחנו משלנו ושלא יפתחו לעברנו באש. הם השיבו בשאלה מי אנחנו ואיך הגענו לחור הנידח הזה באמצע הלילה. בקיצור, לאחר שהכל עבר בשלום התברר שחנתה שם יחידה מגדוד מילואים של מרגמות כבדות. נזכרתי ששותפו של גיסי, פיינגולד, הינו רס"ר בגדוד הזה. אכן הוא היה במקום ומישהו מיהר להעיר אותו משנתו. אבל הרבה הוא לא יכול היה לעזור, חובש לא היה להם במקום וגם נאסר עליו להוציא מהמקום את כלי הרכב היחיד שעמד לרשותם. הצטיידנו במים ותפסנו טרמפ לבאר שבע, שממנה המשכנו בטרמפים לקיבוץ.
בהגיענו ניגשנו בראש ובראשונה למרפאה. כחובשת עבדה אז זהבה חשמונאי – לימים זילברברג – סיפרנו לה שהיינו בעבדה ושם אליק חטף את הכדור. היא בחנה את מקום הפציעה, התבוננה בנו ושאלה ברוגזה: "אני לא מבינה אתכם. תגידו, לא יכולתם לגשת מיד לחובשת בעבדה?" - השבנו לה כמתנצלים: "ניגשנו, אבל היא לא רצתה לקבל אותנו, כי לא היו לנו פנקסי חבר של קופת חולים". למרבה המזל הפציעה הייתה שטחית ואליק לא הוצא מוועד ההורים.

הפוליטיקה, שלדעתי גמרה את הקיבוץ.

אינני יכול לסיים שיחה זו של העלאת זכרונות בלא להתייחס לנקודה הכאובה – לפירוק. למרות שאנחנו עזבנו כמה חודשים ומסיבות אחרות, אני מעיד על עצמי כי מעולם לא עסקתי בפוליטיקה. הייתה לי השקפת עולם שמאלית, כי כך חונכתי בבית הורַי ובקן התנועה. הורַי היו מנויים על "על המשמר" מגיליונו הראשון. אני סברתי אז, כפי שאני סבור גם כיום, שלהיות במחנה השמאל, זה לפעול בתחומים הסוציאליים של שוויון וצדק חברתי. להיאבק על שכרו, תנאי עבודתו והפנסיה של העובד השכיר. כך נהגתי לאחר שעזבתי את הקיבוץ ועבדתי בקואופרטיב "אגד" תחילה כעובד שכיר. כחבר בוועד העובדים הקדשתי לכך זמן ומרץ רב. מה קרה בהראל. קבוצת חברים הקדישו את כל האנרגיות שלהם בפוליטיקה "הגבוהה", במאבק שניטש אז בין ברית המועצות וגרורותיה לבין העולם המערבי החופשי, כאשר אנו כמדינה קטנה שעדיין ליקקה את הפצעים ממלחמת השחרור ועל אחת כמה וכמה מהשואה הנוראה שפקדה את עמנו, לא הייתה צריכה כלל להיות מעורבת בזה.
שמאל התבטא אז בסגידה לברית המועצות וחברים רבים בקיבוץ ואני בכללם לא היינו בדעה זו ולא רצינו להכניס את ראשנו במאבק לא לנו. מאבק שיזיק לנו כמדינה ולנו כקיבוץ. הצרה הייתה שאנחנו היינו רוב דומם ואילו הקבוצה השמאלנית נתנה את הטון. ובמה הסתיים המאבק הזה כולנו יודעים, הקיבוץ הוא שנגמר.

מתוך עלוני "במשלט"

15.3.51

על הנגרייה כותב שייקה

העבודה מעל הראש. כרגע עוסקים בציפוי הצריפים וגמר המקלחת. כן עומדים לגשת לביצוע החלטת ועדת חברים בעניין הריהוט. וכאן מוסיף שייקה: פתי מאמין לכל דבר. המערכת מוסיפה: מתקבלות כל מיני הזמנות. התשלום בחלבה וטופי פירות.

23.5.52

מבנה נע

להבנה נאה בתורת הבנייה זכו נגרינו להגיע בהקמת הצריף השבדי וכך לגרום לחיסכון רב בימי עבודה. הצריף שהסופה החמסינית הטתה אותו מערבה, מוחזר למקומו על ידי הרוח המערבית העזה וחוזר חלילה.
יש להניח שזרם תיירים יבוא לחזות בחידוש מקורי זה.

בשמו הפרטי על ההוראות והפקודות, אך בדפי הפקודות שחתמו בשמו מצאתי: מן 84873 סגן צביאלי אליהו. 'הלוחמים' שלנו התייחסו ברצינות להוראות והנחיות.

ואמנם הדפנו אנחנו ה'כחולים' את ה'ירוקים' של צה"ל. סיכום התמרון נערך סביב למדורה כשאורח הכבוד היה משה דיין שהיה אז רמטכ"ל

אלי שמעוני
קיבוץ הראל נגד צה"ל - 0 : 4 לפחות

אחרי מלחמת העצמאות החל צה"ל לערוך תמרונים בקנה מידה גדול. מטרת התמרון הייתה, לברר האם ההגנה המרחבית המבוססת על המתיישבים יכולה לעמוד במשימה של בלימת התקפה. בעוד שעד אז מסגרת התרגיל הייתה ברמה של פלוגה או גדוד, הפעם הוא תוכנן ברמה של כמה גדודים. אחד מאלה נערך באזור שבו עברה הדרך לירושלים. שטח התמרון נע בין מנזר בית ג'מאל בדרום עד לקבוצת חולדה במערב וקיבוץ נחשון במזרח. קיבוץ הראל נכלל בשטח התמרון והוטל עלינו להיערך בהתאם.
שעת האפס של התמרון נקבעה לחצות הלילה בדיוק. עליכם להבין, נאמר לנו, שחלפה תקופת הפלמ"ח, סדר צריך להיות וצבא זה צבא אמיתי, וחצות זה חצות. בשעות הצהריים, שלפני תחילת התמרון, הבחינו כמה מחברינו בחיילים שהסתובבו סביב הקיבוץ כשבידיהם דפי נייר. משהתקרבו אליהם מיהרו החיילים להתרחק. הדבר עורר סקרנות. המא"ז, אליהו צביאלי, מיהר לשגר רכב ועליו כמה חברים למרחק של שני ק"מ ולארוב לחיילים. המשימה הצליחה והשלושה הובאו לקיבוץ. הוברר שהם משתתפים בתמרון והופעלו לפני שעת התחלתו. זה מה שאומרים משחק לא הוגן. אבל ידועה המימרה בצרפתית: "באהבה ובמלחמה אין חוקים".
שלושת ה'שבויים' היו סיירי הגדוד שאמור היה לכבוש את הראל, והם יצאו לסיור לפני שעת ה"שין". התלונה שלנו הועברה לשופטים ואלה רשמו אותה.
השלושה הוכנסו לשלושה חדרים נפרדים באותו צריף. לפתע נשמעה בחלל הצריף זעקה נוראה. השבויים נחרדו וכל אחד מהם שאל את החבר ששמר עליו לפשר הזעקה. נאמר להם שחוקרים אחד מהם עד שיגלה היכן ממוקם מטה הגדוד, האוהלים, אך בעיקר את מקומו של אוהל מפקד הגדוד - ישכה שדמי.
"עכשיו עוקרים לו את הציפורניים, אחרי כן יעקרו לו את השיניים, ואם הוא ימשיך לשתוק יחתכו לו את הביצים ואתם תאכלו חביתות". ה'מידע' שנמסר עשה את שלו ותוך זמן קצר קיבלנו את שביקשנו: המיקום ורישום של מבנה המאהל. השווינו בין העדויות והן אכן היו חופפות.
עם רדת הלילה יצאנו כעשרים חברים, חמושים בנשק ובכדורים ללא קליעי מתכת, במסע מזורז למנזר בית ג'מאל שם מוקם מטה הגדוד. התקדמנו בהיחבא למתחם של המטה. בדיוק בשעה 00.01 פרצנו למאהל בשאגות קרב ובירי. החיילים התעוררו והחלו נסים על נפשם. אותה שעה נכנסו כמה מאתנו לאוהל המפקד כדי לקחתו בשבי. כדי להראות לו מה פירוש: "הבה נתחכמה".
אבל ה"ממזר" הזה, שהיה איש פלמ"ח ותיק - מלוחמי הגדוד הרביעי - למד במרוצת השנים לא מעט טריקים. בעוד שחייליו נסו לכל עבר, הוא טיפס במהירות על עץ סמוך ונעלם מאתנו, את תחתוניו נטל ואילו מדיו נותרו באוהל. היות וכך החליטו שופטי התרגיל שאמנם ידינו הייתה על העליונה, מה שאומר 1:0 לטובתנו. אבל, פסקו שהתמרון צריך להימשך.

למחרת ביצע הגדוד המשוקם כמה כיבושים והגיע לפאתי הקיבוץ. כל החברים תפסו עמדות, פרט לכיתה בפיקודו של יענקל'ה ששהתה מחוץ לקיבוץ. הבחנו שההתקפה באה מדרום. אנשיו של יענקל'ה המתינו עד שחיילי הפלוגה התוקפת יתרוממו ואז פתחו לעברם באש משני

מקלעים, בכדורים עם קליעי עץ כמובן. שוב קבעו השופטים: ניצחון לכוח הראל: 2:0 לטובתנו

למרות התוצאה הוחלט להמשיך בתמרון. הרי הרבה כסף הושקע והגדוד חייב לעבור את האימון. אי לכך החליטה מפקדת הגדוד לתקוף את המשק מצד מערב. בינתיים התחיל להחשיך אבל הבחנו בחיילי הפלוגה נעים בשרשרת לעבר הקיבוץ ושמענו את קריאות המפקדים. כאשר המרחק בינינו הצטמצם לכמה עשרות מטרים פתחתי בצעקות: "נחש ארסי! נחש ארסי! לברוח!" וראה זה פלא, כל הכוח פנה לאחור והחיילים רצו אחוזי בעתה לעבר החורשה הסמוכה. דרשנו וקיבלנו מהשופטים נקודה נוספת. 3:0 לטובתנו.

לאחר התייעצות ממושכת הוחלט לתת לגדוד ובעיקר למפקדו הזדמנות נוספת. פלוגה שלישית נעה לעבר גדר הקיבוץ. שמעון למסקי, איש הפלי"ם בעבר וגנן הקיבוץ בהווה, פתח את הברזים והחל להשקות את החיילים כשהוא קורא: "יהיה לכם חלודה ברובים". לא להאמין, עד כמה פחדו החיילים מלהיות בעליו של רובה מלוכלך, ובעיקר חלוד. לעזאזל הניצחון – העיקר הניקיון. התוצאה 4:0 הושגה בקלות.

בשלב זה הושג סיכום עם שופטי התמרון. הגדוד לא ימשיך בניסיונות ההתקפה על הקיבוץ וימשיך בתוכנית כאילו כבש את המקום. כאן עמד אליק שלנו – המא"ז, על רגליו האחוריות והודיע לשופטים: "עשו מה שאתם רוצים, הקיבוץ לא נכבש ואת הסיכום שלכם לא נקבל!" ואכן כך היה.

בשעת ערב מאוחרת הגיע צוות של גלי צה"ל בעקבות הישגי התמרון הגדול. גם אני רואיינתי ושאלו אותי מה הרגשתי בסיום התמרון.

"אני מאוכזב"

"למה?"

"היינו יכולים לתפוס את ישכה, המג"ד, בתחתוניו ולקחת אותו בשבי – לא בדקנו את העצים". דבריי שודרו וחברים רבים שהאזינו לשידור ומהם שהכירו את ישכה, יעצו לי לתפוס ממנו מרחק, הרי גם הוא האזין לשידור.

כעבור יומיים הזמינו עצמם מפקדי התמרון ובכללם הרמטכ"ל דאז משה דיין, לשיחת סיכום ולקומזיץ. צה"ל קיבל אחריות לאוכל ואנחנו לקפה, למדורה ולאוכלים.

עוד אנו יושבים סביב למדורה יחד עם צמרת צה"ל ושומעים דברי ההערכה ממשה דיין התרומם לפתע יעקב אגמון והכריז: "נעמוד דקת דומייה לזכרו של יצחק שדה". ניכר היה בהבעת פניהם של האורחים שלנו כי התוצאה של 4:0 לטובתנו הכאיבה להם פחות מעמידת הדום לזכרו של יצחק שדה מייסד הפלמ"ח.

יוסף שוב
זה יכול היה להיות אחרת

אתחיל בהיסטוריה קצרה שלי. נולדתי וגדלתי כבן לחקלאים במושב גני עם בשרון. בנעוריי הייתי חבר בקן השומר הצעיר וספגתי את ערכי התנועה. בתום לימודיי בבית הספר העממי במקום עברתי לבית הספר החקלאי מקוה ישראל. כאן למדתי שלוש שנים פחות כמה חודשים, כי במאי או ביוני 1948 כבר גייסו אותנו, ילידי 1931, לצבא. לאחר גלגולים הגעתי לנח"ל שהוקם אז. לאחר המלחמה הועברה הקבוצה שלנו לעמק בית שאן לשקם את קבוצת אבוקה שמייסדיה עזבוה.

בשהותנו כאן התברר לי כי בקבוצה שלנו היו בעיקר בני מושבים מהשרון או ממושבות באזור. הם היו רחוקים מאוד מהרעיונות של שיתוף בכלל וחברה קיבוצית בפרט, ולא היה להם כל רצון וכל עניין להקים או לשקם קיבוצים בארץ. הם המתינו לסיום השירות על מנת לשוב לבתיהם. החלטתי לעזוב כאן ומהר ככל האפשר. באחד הלילות רוקנתי את הקש מהמזרון שלי, צררתי בתוכו את חפציי המעטים ובהיחבא, באישון לילה, יצאתי לכביש

הראשי. הלכתי ברגל לתחנת האוטובוס בכניסה לקיבוץ נוה איתן ובשעת בוקר מוקדמת עליתי לאוטובוס הראשון בקו לתל אביב. לבית הורַי בגני עם הגעתי במפתיע בלא שהודעתי להם מראש. לאחר שהות קצרה בבית נסעתי לקיבוץ הראל אשר בין מייסדיו היו בנות דודתי: נועה ויעל. כאן נתקבלתי בזרועות פתוחות.

בהראל הרגשתי כי כאן יהיה ביתי

כבר מיומי הראשון כאן הרגשתי מצוין. הרגשתי שזה המקום האמיתי עבורי וכאן אני יכול לממש את כל מה שעליו התחנכתי. הייתי הצעיר בחבורה. רוב החברים עברו את כור ההיתוך של חברת הנוער, הכשרה מגויסת, פלמ"ח ומלחמת השחרור. רק למעטים היה ניסיון רציני בעבודה חקלאית, ואני הייתי היחיד כאן שהייתה לי השכלה תיאורטית בחקלאות מהיותי בוגר בית ספר חקלאי.

האווירה בקיבוץ הייתה יוצאת מהכלל. היה זה קיבוץ חדש וכל מה שנעשה ונבנה כאן היה ראשוני, ואני תמיד שאפתי לעשות וליצור דברים חדשים. זמן קצר לאחר בואי השתלבתי בעבודת הבניין ואחרי כן יחד עם יוסקה במטעים – הענף הקבוע שלי. הייתי מרוצה מאוד מחיי היומיום, למרות שהחיים כאן לא היו קלים. מחסור ומצוקה היו לחם חוקנו. זכור לי שבמשך תקופה מאוד ארוכה התהלכתי רעב כמו רוב החברים. זכור לי שלא הייתי היחיד שהלך לרפת ללקט מתוך המזון המרוכז של הפרות בוטנים וחרובים.

אהבתי את תורניות השמירה ובמיוחד אהבתי לשמור עם יצחק שור, שהיה מומחה להכין חביתה עם נקניק, מאכל שלא הכרתי בבית. אבל יותר מכל הייתי מכור לְבֶּנְיָה, אותה קנו מ"תנובה" בכדים וכדי לחסוך ערבבו אותה במים. כך שכל אחד מזג לעצמו כמה שרצה. כשיוסקה ואני עבדנו בשיקום חלקת הזיתים בבית ג'יז, נהגנו לקחת אִתנו כחמישה ליטרים לְבֶּנְיָה. למיטב זיכרוני אני שתיתי במהלך יום העבודה כמעט את כל הכמות.

קדימה אוכל !

האוכל אצלנו היה במשורה והבישול היה ככה ככה, שהרי הבחורות שלנו לא הספיקו או לא רצו ללמוד לבשל במטבחה של אמא. לכל הצרה הזו נוסף הריחוק מהקיבוץ של מרבית האדמות. סבלו מכך בעיקר הפלאחים שלנו משום ששטחי הפלחה היו בוואדי סראר רחוק למדי מהמשק, על אחת כמה וכמה כל עוד היינו בנקודה הישנה. בעונת הקיץ הייתי מופקד על הובלת ארוחת הצהריים לפלאחים בוואדי סראר. את כלי האוכל הכניסו לכדי חלב, אותם העמסתי על העגלה רתומה לפרדה "אפורקה", שנותרה לנו כמזכרת מהכפר הערבי בית ג'יז. לכן היא התעקשה ככל יכולתה שלא לצאת את חצר המשק. אפורקה לא רק ניחנה בעקשנות של פרד אלא גם בחכמה. רק לאחר תרגילים מחוכמים הצלחתי לרדת איתה לכביש הראשי ולעשות את הדרך הארוכה לשטחי הפלחה שלנו. הדרך מהמשק לכביש ומהכביש לשטחים שלנו הייתה משובשת ומלאת במהמורות, ולכן כשהגעתי סוף סוף והורדתי את הכדים, התברר שמרבית התכולה נשפכה.

כצפוי עורר הדבר את זעמם של החבר'ה בשטח והם שפכו אותו עלי: "תגיד זה אוכל? מה כלל הבאת לנו כאן! שלחו אותך עם אוכל עבורנו וזה מה שהבאת". הם סירבו לשמוע על הצרות שהיו לי בדרך עם אפורקה, כמו גם על הבורות והסלעים בדרך. "אף אחד לא אשם שאתה לא עגלון!", הטיחו לעברי. בהוסיפם: "אם רוצים שהאוכל יגיע אלינו כמו שצריך שישלחו אותו עם עגלון שיֵדַע כבר איך להכניס את אפורקה הזו לתלם"! ביקשתי מסדרן העבודה לשחרר אותי מהמשימה הזו. התחננתי לפניו באומרי, שאין לי כוח לשאת שוב ושוב את העלבונות שאני חוטף מהפלאחים, אבל זה אטם את אוזניו. כבר אינני זוכר איך בכל זאת עלה בידי להשתחרר כעבור פרק זמן מהצרה הזו.

החברים הרעבים בשטח לא בחלו בכלום. בקיץ בעונת התירס הם נעצו קלחים לתוך האגוזסט של הטרקטורים וכך קלו אותם. לא אכפת היה להם שהקלחים ספגו את אדי הדלק. "למלא את הבטן", אמרו לי, "יותר חשוב". למרבה המזל בריאותם לא ניזוקה. אבל היו אז מקרים יותר גרועים. סיפרו במשק, כי כאשר מתה, לא עלינו, פרה ברפת מיהרו לקבור אותה במקום מוצנע

הרחק מהקיבוץ, אבל היו חבר׳ה שגילו את המקום, מיהרו, פתחו את הבור והוציאו מבטנה של הפרה את הכבד ואת הטחול וערכו קומזיץ. גם להם לא קרה דבר.
אנשים, כמו שסיפרתי, הלכו אז רעבים, אבל עד כמה שזכור לי הם לא עשו מזה עניין. אלה שלא היה להם כוח עמידה אכן עזבו. כיום זוכרים את אותם ימים בנוסטלגיה כי זו דרכו של עולם.

שנת 1951. בקיבוץ החלו לחשוב ברצינות על חקלאות

יוסקה ואני רצינו למהר להקים את ענף המטעים. עבורי היה זה הגשמת חלום ילדות – לגדל עצי פרי וליצור זנים חדשים. התחלנו בעבודה במטע הזיתים בבית ג׳יז שיוסקה תכנן לשקמו. למזלנו היה זה מטע צעיר ומניב. ואכן לאחר ששיקמנו אותו והנחנו רשת צינורות להשקיה הוא גמל לנו ביבול מבורך.
כשהגיע המועד למסיק הזיתים התגייסו למשימה כל החברים. על מנת ללמוד את מלאכת כבישת הזיתים נסעתי לקבוצת חולדה שהיה להם ניסיון רב בענף. את הזיתים בצירוף התבלינים מילאנו בפחים שעליהם הדבקנו תוויות מאירות עיניים: ״זית מזרחי משובח״. למיטב ידיעתי הם נתקבלו יפה ב״תנובה״ ירושלים.

אבל המבצע הגדול היה הכנתו והכשרתו של שטח גדול לנטיעת עצי פרי נשירים. איני מהסס לציין בגאווה כי את כל העבודה הזו ביצענו יוסקה ואני. זה כלל את סימון השורות וציון המקומות לחפירת הבורות. ושוב הקיבוץ התגייס לחפירת הבורות – כמובן הבחורים בלבד. לא בכל מקום בשטח היה קל לפתוח בורות והיו חבר׳ה שהתחרו ביניהם מי יחפור מספר גדול יותר של בורות ביום עבודה. אני מהר מאוד למדתי להתארגן כך שבמהירות דילגתי מסימון לסימון והשארתי מאחורי את כל אלה שלא היו רגילים לעבודה גופנית. למיטב זיכרוני אני החזקתי בשיא. כשהחילונו לטעת גייסנו חברים רבים/ הייתי מאוד נרגש וכדי ליצור אווירה שרתי משירי ט״ו בשבט. הקפדנו מאוד בנטיעה, לכסות את הבורות כמו שצריך ואכן השתילים נקלטו.

נטענו בעיקר שזיפים ואפרסקים. השתילים נקלטו יפה והצמיחו עלווה ירוקה משמחת לב.
מול לטרון באדמה חרסיתית קשה נטענו כרם שמעולם לא הניב. בשטח אחר סמוך לקיבוץ נחשון נטענו חלקת חבושים, אבל גם כאן נחלנו כישלון חרוץ. בין היתר מחוסר מים להשקיה. השתילים יבשו ואנחנו חטפנו על כך על הראש בוועדת משק.
השתילים התפתחו יפה אבל לאחר זמן לקו חלק מהעצים הצעירים בכלורוזה בעטיה של האדמה הסידנית. כאן הכשילו אותנו המדריכים המקצועיים שחסרו כנראה ידע והשכלה מתאימים ולנו הנוטעים גרמו נזק רב ועגמת נפש רבה.

כתבה שהתפרסמה בעלון ״השבוע בקיבוץ הארצי״ בתאריך 21.2.52

בעלון הראל ״במשלט״ אנו מוצאים קטע מאלף זה, המראה לא רק על מאמצים והישגים, אלא גם על הרוח של פעילות ויוזמה וקידום, המפעם קיבוץ צעיר ורב פעלים זה.
לדברי העלון:
״השיטה התמציתית ביותר להבעת ההישגים היא שפת המספרים״.
״בחפירת בורות לעצי פרי נשירים (שזיפים ואפרסקים) עברנו את הנורמה המקובלת בארץ ב– 145 אחוז. בנטיעתם עברנו ב- 95 אחוז.
בחפירת גומות לנטיעת גפנים עברנו את המקובל ב- 145 אחוז (היתה זו התחלה בלבד ועוד היד נטויה)
בנטיעת גפנים ותילולם עברנו את הנורמה ב- 160 אחוז.

בכל יום הלכו המתגייסים כעשרים וחמישה ק"מ ובמשך כל ה"עונה" - שש מאות ועשרים וחמישה ק"מ - מרחק השווה לקו ישר מדן ועד אילת.

תערוכת פרחי העונה

יוסף שוב
קשר נפשי עמוק

לבד מהתחושה שאני שותף לבנייתו של יישוב עברי של חקלאים בארץ ישראל, חשתי גם קשר נפשי לסביבה, לגבעות שמסביבנו ולצומח. אט אט למדתי להכיר ולהגדיר את הצמחייה שהייתה עשירה ומגוונת ואופיינית מאוד לנוף הארץ ישראלי. גיליתי גם קשר נוסף, היסטורי, לאדמה עליה התיישבנו, וכוונתי למטבעות הרבות שמצאתי בסביבה וגם בחצר המשק, מטבעות מהתקופה הביזנטית - מהמאה הרביעית לספירה.
אחד המקומות בו נחשפו מטבעות מדי פעם הייתה הכניסה למקלחת. כל פעם ששטפו את המקלחת וגרפו את המים החוצה נחשפו מטבעות נוספות. המטבעות הללו חיזקו בקרבי את הקשר ההיסטורי שלנו לאדמת האבות. מה פלא שהתחלתי לחוש קשר נפשי עמוק לסביבה - לנוף ולצומח. מכאן ואילך התחלתי לעסוק בהגדרה שיטתית של הצמחים בסביבתנו, לשם כך נעזרתי כמובן במגדיר צמחים אבל גם כאן נתקלתי בקשיים. נתקלתי אבל לא ויתרתי. בד בבד למדתי להבחין בסוגים השונים של האדמות והסלעים בסביבתנו וכן בצמחייה מסביב.
כאשר התקדמתי במלאכת ההגדרה פתחתי פינה שבועית בקיבוץ בימי שישי שקראתי לה: "פרח השבוע". את הכיתוב הנאה הכין לבקשתי ברל"ה זילברברג, שניחן בכתב קליגרפי יפה.

האורים והתומים בעבודתי זו היה ספרו של זוהרי על בוטניקה "גיאו בוטניקה, וספרים נוספים. עד אז ידיעותיי בתחום זה שאפו לאפס.
כשחברות מהקיבוץ ילדו והביאו חיים חדשים לביתנו הקיבוצי, הייתי נוהג לבקר אותן בבית החולים ולהביא להן צרור מפרחי העונה.
כשנה לאחר הצגת התערוכה השבועית מצמחי הסביבה החלטתי להכין תערוכת צמחים שאותם איתרתי בתחום הקיבוץ עצמו. למרבה הפלא מספרם הגיע למאה וחמישים מינים – גיוון מפתיע, מרגש ומרשים. ברצוני להדגיש כי אותם ליקטתי רק באזור המשק ובאזור המגורים ובעונה מסוימת בלבד. למדתי לזהות משפחות של צמחים שהיה קל להגדירן.

כך רבתה אהבתי למקום, אהבה וקשר בלתי אמצעיים. בתי האבן המונומנטליים של בית ג'יז ובוסתני הפרי, עץ השיזף העתיק והענף שניצב במרכז הכפר כל אלה הציתו את דמיוני. כאן בוודאי התאספו זקני הכפר לחסות בצלו ולשוחח ביניהם על דא ועל הא כפי שנהגו אבותינו בשבתם על אדמתם. חשתי בקרבי שמחה רבה על שזכינו, חבריי כאן ואני, להיות חוליה מקשרת בשלשלת הדורות של עמנו. כל אימת שהזדמנתי לעמוד בצלו של עץ השיזף הענף שבמרכז בית ג'יז, כפר של פלאחים עובדי אדמה, עלו בעיני רוחי תמונות של הזקנים השופטים שישבו כאן לחרוץ דין, והנה אנחנו הממשיכים. לכן זמן רב מאוד לאחר שעזבנו את הראל הגעגועים למקום לא הרפו ממני, אני פשוט לא ידעתי מה אעשה עם עצמי, לאן אלך ואיך אבנה את חיי מחדש.

החלום ושברו

אחד החלומות שנחרת בזיכרוני כאילו אירע בלילה שחלף הוא זה שאספר כאן. אני זוכר שבסידור העבודה סידרו אותי לעבודה מסוימת ואני סירבתי, וזה בניגוד גמור להשקפת עולמי. במציאות מעולם לא העזתי לסרב לסדרן העבודה משום שלא בחלתי בשום עבודה. פעם זו סירבתי ולא יצאתי אותו יום לעבודה. לדידי מעשה שלא ייעשה. העניין הועלה בשיחת קיבוץ ולאחר דיון הציע אחד החברים לדון אותי למוות. בהצבעה שנערכה הצעתו התקבלה. ומה שיותר מוזר, שאני קיבלתי את גזר הדין כדבר המובן מאליו.

מרבית המשתתפים בדיון אמרו, כי מי שמפר את מרות הקיבוץ עליו לשלם את המחיר. כך לא פחות ולא יותר. המעניין היה שאיש לא ערער על החלטה זו שהייתה חמורה ויוצאת דופן. הלכתי לישון וישנתי אותו לילה שנת ישרים. נותר עכשיו רק עניין הביצוע ומי יהיה זה שיבצע את גזר הדין. הפור נפל על חבר מההשלמה הפולנית שעליו היה לבצע את המשימה.
בבוקר שלמחרת בשעה תשע, במועד שנקבע, נטל אותו חבר רובה ויחד עלינו לבית ג'יז וניצבנו ליד הבית שבחזיתו הוצא להורג, לאחר משפט צבאי קצר, מאיר טוביאנסקי שנאשם במסירת ידיעות לאויב. בהגיענו שאל אותי אותו חבר אם מקום זה מתאים לי וכשהשבתי בחיוב החל הוא לסדר לעצמו עמדה נוחה לירי. הצעתי לו שאקפוץ לחדרי ואביא לו כר עליו יישען בנוחות.
מאוחר יותר הודעתי לו כי חזרתי בי מהסכמתי לקבל את גזר הדין והחלטתי לבקש בירור העניין, לכן יכול הוא לשוב בינתיים לעבודתו במסגרייה. וכך חזרנו שנינו למשק. בהגיענו ניגשתי לחדרו של יעקב אגמון על מנת לשוחח עימו. למרות שזה היה באמצע יום עבודה שיערתי משום מה שאמצא אותו בחדרו. כשעמדתי בפתח חדרו על מנת לדרוש ממנו לערוך בירור נוסף של העניין בוועדת חברים או בשיחת קיבוץ, חשבתי לפתע מדוע צריך אני את יענקל'ה? הרי בשיחה החליטו להרחיקני מחברתם. אם כן מדוע שלא אעשה זאת בעצמי? צא לכביש, אמרתי לעצמי, תפוס טרמפ ותסתלק מכאן. ואכן כך עשיתי. התחלתי צועד לעבר הכביש ו--- התעוררתי. מה היה שברו של חלום זה, אינני יודע.

הסערה הפוליטית – על מה ולמה?

אהבתי למקום הייתה כה עזה כך שלא הבנתי ולא תפסתי על מה התחוללה אצלנו כל המהומה הזו, וכוונתי לעניין הפוליטי. גם כיום אינני מבין מדוע עניינים פוליטיים, שכלל לא נגעו לנו אז, לא כחברה, לא כמדינה ועל אחת כמה וכמה לא כקיבוץ, הסעירו אצל חלק מאתנו את הרוחות. אני מדגיש שמדובר היה על חלק מאתנו. למיטב זיכרוני חלק ניכר מהחברים ואני בכללם כלל לא עסקנו בזה ולדעתי בצדק. אני הייתי סבור לתומי שאם נאחזנו במקום, המטרה העיקרית והחשובה ביותר שלנו היא לבנות את ביתנו הקיבוצי שיהווה נדבך למדינה שזה עתה קמה. יתר על כן, האמנתי גם כי אנו משחזרים את עברו המפואר של עמנו ועושים זאת בשיטות מודרניות.
בילדותי ובנעוריי התחנכתי אמנם בתנועה אבל זכור לי שהנושאים בהם עסקנו, היו צדק חברתי ובניין הארץ. המהפכה העולמית שחברים כאן כה הרבו לעסוק בה בהתלהבות רבה, לא רק שלא אמרה לי דבר אני אף ראיתי בזה עיסוק מיותר. אצלי המהפכה היא השיבה למקורות ושחזור עברנו, בראש ובראשונה בשיבה אל העבודה החקלאית. כך חונכתי בבית הורַי שעלו ארצה ובנו בזיעת אפם משק חקלאי. הייתי סבור אז ואני סבור גם כיום, שאותם חברים שחוללו בקיבוץ את הסערה הפוליטית, שבעטיה עזבנו את הקיבוץ ואת כל מה שבנינו כאן, שגו שגיאה חמורה. בפרשה העגומה הזו אינני מנקה את מי שעמדו בראש הקיבוץ הארצי, שלדעתי לא פעלו בשיקול דעת הנדרש מאנשים מבוגרים ובעלי ניסיון, אולם בסבך הטראגי שנוצר איני מהסס להפנות אצבע מאשימה אלינו חברי הראל באותם ימים. אולם את שנעשה אז אין להשיב. עבורי התנפץ חלום.

יוסף שוב
שי לדוביניו ליום הולדתו

אגדה ים תיכונית – בה יסופר
כיצד כבש הדוב את זחל הברזל אך נכבש על ידי הגולם.

לפני הרבה הרבה שנים, בבוקר אביבי הראלי אחד, התעורר לו הדוב הבוברובי מתרדמתו הלבלרית הממושכת. מתח הדוב את שרירי גוו הדקים, הארכניים והרפויים קמעה, התבונן באצבעות ידיו הלבנות והארוכות, הרהר הרהור מעמיק, קצר ומהיר תגובה והחליט: לא עוד

דפים ומגרות לחטט בהן. לא עוד קולמוס וסרגל! לא לכך נוצרו ידיו. לא עוד אותיות וספרות ירצדו לנגד עיניו. לא לקלידי מכונת הכתיבה ולא למכונת הגסטטנר. הקץ לכל אלה! נקעה נפשו מהם!

מהפכה של ממש נדרשת בחייו! לא עוד לומפפרולטריון! דימוי זה יימחק ויישחק בגלגלי זחל הברזל אותו יכבוש וינהיג בשדות נחל שורק. תלמים יפתח בין צרעה לאשתאול, בעמקים החבויים בין צלפון לנחשון. על זאת תהא גאוותו!

בעוד הוא מתלהב מהרעיונות האידיאיים הכבירים החולפים בנפשו ומרטיטים את גופו, מזרימים דם לשיפולי פניו המאדימים, החל הוא ללכת לעבר סככת הטרקטורים של הקיבוץ.

נסער מהחלטתו ומצעדיו בכיוון הנכון, הוא נראה ממש מרחף. אינו הולך אלא כמו בריקוד סוחף בקצב מזמור השיר: "המתבן של מזרע עולה באש!" אבל איך זה שהמתבן עולה באש אם טרם חרשתי וטרם זרעתי ועוד לא קצרתי? עוד לא עשיתי שום דבר? כנראה שאין זה המתבן, זה הראש שלי הבוער. הדוב מרגיע את עצמו וחזר להילוכו האופייני תוך שהוא מגיע לסככת הטרקטורים.

בסככה עומדים סמוכים זה לזה החבר'ה, ותיקי הפלאחים והטרקטוראים. סרבליהם מוכתמים בגריז, פניהם מושחרים בפיח, בפיהם נעוצה סיגריה 'סילון' ועל פניהם מבט חשדני בדוב המתקרב.

והוא הדוב כדי לא לאבד את תנופת שיגיון המהפכה האמיתית של חייו, מתקרב ללא היסוס אל הזחל הראשון שהוא פוגש כשהוא סוקר את חלקיו המוזרים: זחלילים כבדים, גלגלי שיניים גדולים ומחוררים, ידיות ארוכות ושעונים דהויים. על כל אלה יצטרך להשתלט אם רק יתנו לו.

וכי תלוי הוא באותם זלזלנים מתייהרים! מי הם בכלל שימנעו ממנו לשנות את סדר חייו, מי הם שיקבעו את גורלו? מי הם בכלל שמותר להם לקרוץ מאחורי גבו כאומרים: נראה אותו, שינסה!

ואמנם ברוח נחושה מסתער הוא על הזחל. פה ושם נתקל בבעיות של הנעה, העברת מהלכים וכדומה, אבל הוא כבר רואה את עצמו נוהג ברכב הברזל במורד הקיבוץ לעבר השדות

הרחוקים, אל המהפך. ולא רק הוא ראה, כולנו ראינו, החלום הפך למציאות. המגרות ננטשו ועימן הקולמוס, הסרגל והקלידים. מסתבר שהדוב הפך לפלאח גזעי וזה יכול היה להיות הסוף לאגדה. אבל לאגדה הים תיכונית שלנו יש המשך.

באחד הלילות שהיה ארוך וסוער התעורר הפלאח שלנו לשמע נהיות וקינות מכל פינות הקיבוץ. כשהתעורר נוכח לתדהמתו שהקרקע נשמטה מתחת לרגליו. בעודו מתבונן כה וכה כדי לאתר את מקור הכישוף, הבחין בציידת מכשפות זקנה כשלידה שומר ראשה הצעיר. השניים נעצו בו מבטים מזרי אימה בהטיחם לעברו: "דוב אתה הוא שפתחת את מכתב הפנדורה! אתה הוא שהפצת את תוכנו ברבים"!
והדיבורים עוברים מיד למעשים. המכשפה הזקנה ושומר ראשה נוגעים בפלאח במטה אימים. ואז בין רגע נעלם הזחל, נעלמו התלמים בעמקים החבויים, ולפניו ניצבו המגרות, הקולמוסים והקלידים. בעל כורחו הוא שוב רואה את האותיות והספרות.
שלוחי הרעה מושיבים את הפלאח לשעבר מול גולם בדמות מחשב וכובלים אותו בשרשראות ברזל לתוכנות שונות ומשונות ומכריזים: מכאן ועד עולם עבד תהיה לגולם הזה!
זהו סופה הסוריאליסטי של אגדת עם ים תיכונית עתיקה, בה סופר כיצד בתחילה ניצח הדוב את זחל הברזל, אך בסופו של דבר נכנע לגולם.

תמר גפן
"הייתי מאוד גאה כשנבחרתי להיות מטפלת התינוקות הראשונה בקיבוץ"

לדעתי, המיזוג בין אלו שהגיעו מחברות הנוער לבין החברים הגיעו מגדוד "אילון צפון" עלה יפה. אני, מכל מקום, לא חשתי בשום הבדל. עובדה היא, שאני, שחונכתי בחברת נוער ולא סיימתי לימודי תיכון, נבחרתי לצאת לקורס למטפלות שנמשך כמה חודשים. וכשחזרתי הייתי המטפלת של ארבעת הילדים הראשונים שנולדו אצלנו.
התחום הזה היה קרוב מאוד ללבי עוד בטרם הייתי לאם. אני זוכרת, כי בהיותי נערה בת שש עשרה הייתי מתבוננת שעות רבות בילדים שבמעון ויצ"ו ליד הקן שלנו בתל אביב. לכן חלומי היה ללמוד בבוא היום טיפול בתינוקות ובילדים רכים בשנים. בהראל, במצוקה הכלכלית שהיינו נתונים בה כמעט תמיד, לא היה קל לגדל ילדים. אני עדיין זוכרת שמתי ויסברג, הפלאח המושבע, אמר פעם ברוגזה בערך כך: אני מתנגד שיעשו עכשיו ילדים בקיבוץ. עכשיו שיש לנו מחסור הילדים אוכלים לנו את המעט שיש לנו.

אני רוצה כאן להתייחס למה שאני מכנה: "החינוך המשותף" המקודש. בקורס למטפלות, שהתקיים בבית זרע, עסקו הרבה בעקרונות החינוך המשותף. נתנו לנו להבין שכך צריך לנהוג ואסור לוותר בכלום. לא לאפשר להורים לבקר את ילדם באמצע יום עבודה. עליהם לבוא לקחתם ולהחזירם לבית הילדים בערב בשעות קבועות, ולאחר מכן להשכיב אותם לישון. לא לקבל מאם זו או אחרת שום תירוצים שהילד שלה חולה או סתם לא מרגיש טוב ולהתיר לה לבקר אותו באמצע היום. אם הוא חלילה חולה כבר יטפלו בו וידאגו לו. כמובן שהקפדתי על אותן הוראות. אני רוצה להדגיש את המילה הוראות, כי אלו לא היו הנחיות ולא השאירו למטפלת שום שיקול דעת.
רק לאחר שהייתי לאם, עם לידת בננו עמית, נוכחתי עד כמה הדרך הזו פסולה וגם לא אנושית. למען האמת, אני שהתחנכתי בקיבוץ שער העמקים, וכפי שכבר אמרתי הייתה לי גישה מיוחדת לתינוקות, לא ראיתי שהמטפלות שם הקפידו על אותן הוראות.

אותנו, חברות צעירות ממשקים צעירים, ניסו ללמד כי החינוך המשותף הוא דבר מקודש. כך, לא פחות ולא יותר. כשנהייתי לאם תפסתי עד כמה זה לא אנושי שמשאירים בלילות את ההשגחה על הילדים ובכללם תינוקות על שומר הלילה. אני נזכרת שכאשר עמית היה חולה, ואז לא עבדתי בבית הילדים, הייתי מוצאת דרכים לחמוק פנימה באמצע יום עבודה. באחת ההתגנבויות שלי לבית הילדים תפסה אותי המטפלת ועשתה לי במקום סקנדל שלם, וגם העלתה את העניין בשיחת קיבוץ בדרישה לנקוט נגדי באמצעים. איזה אמצעים? היא לא פירטה. במבט לאחור נראה לי שילדינו הראשונים בהראל היו מעין שפני ניסיון.

לדקדק בקיום מצוות החינוך המשותף כן, אבל שהילדים יישנו על מיטות ברזל בחדר בו חדרו מי גשמים, שיצרו שלוליות על הרצפה ולהציב עליה תנור חימום חשמלי, על זה ועדת החינוך אצלנו, שחבריה עמדו על משמר החינוך המשותף, עברה לסדר היום. אני כבר לא רוצה להתייחס לאותה הזנחה כאשר לא עשו כלום על מנת למנוע חדירת עכברושים בלילות. רק כאשר עכברוש נגס חלק מאצבעו של עידן בנם של יענקל'ה ומרים אז החלו לנקוט באמצעים.
היו אצלנו מטפלות קבועות והיו אחרות שסודרו לעבודה באופן זמני על ידי סידור העבודה. בעניין כה חשוב הוועדה כלל לא עסקה.
ההקמות בשעות אחר הצהריים היו לעתים חוויות בפני עצמן. להקמות שובצו חברות רבות גם כאלה שלא הייתה להן שום גישה לילדים. פשוט לא טרחו בסידור העבודה לחשוב על כך. עם עמית שלנו היו שני קוריוזים:
פעם אחת כשבאנו לקחת את עמית מצאנו אותו עומד במיטה בצורה משונה. הוא נראה צמוד לסורג המיטה, מה שלא התאים לו כילד שובב ואנרגטי. וכאשר ניגשנו למיטתו גילינו כי הוא כבול למיטה. מי שהלבישה אותו, כפתרה את הכתפיות של מכנסיו מעבר לסורגי המיטה וכך כבלה אותו אליהם. פעם אחרת כשיצאנו איתו מבית הילדים, הוא לא פתח כמנהגו בריצה אלא צלע בהליכה, מטבע הדברים שנבהלנו מאוד מה קרה לילד? מהר מאוד נפתרה החידה. נעלו לו את נעל ימין על רגל שמאל ונעל שמאל על רגל ימין.
באותה תקופה התחלתי לנדנד לשי לעזוב את הקיבוץ. זה היה זמן רב יחסית לפני הפירוק. למרות כל זאת המשכנו להיות חברים נאמנים בקיבוץ, כי שי היה קשור מאוד למקום ולחברים וסירב לשמוע על עזיבה. בסופו של דבר עזבנו, אולם זה היה כארבעה חודשים לפני הפירוק.

ולבסוף אספר על הרומן שנרקם ביני לבין שי. חברים שידכו בינינו לפני שהיינו חברים. הסתבר ששי אהב מאוד לצפות בהצגות וזה היה כרוך בנסיעה לתל אביב ולשי שם לא היה מקום ללון. גרנו אז בקיבוץ בחדרים סמוכים, וכאשר שי סיפר לי על רצונו זה. הצעתי לו שניסע יחד להצגות, נלון בבית הורַי, ונחזור למחרת באוטובוס הראשון לעבודה. וכך עשינו. פעם או פעמיים הבחינו בנו חברים שאנו שבים לקיבוץ יחד בשעה מוקדמת, עשו אחד ועוד אחד ופרסמו שתמר ושי חברים. אז לך תכחיש, בין כה וכה זה לא יעזור. אז בסופו של דבר התחתנו. ושי כנגר מומחה הכין לחדרנו ריהוט מושלם ומאסיבי. גם הצעצועים שהוא בנה לעמית עברו אצלנו בירושה לנכדים והם עדיין במיטבם. מדובר על קוביות, משאיות ומכוניות. סביר שישחקו בהם גם הנינים כשאלה ייוולדו.

מירי גטר*
הקמת משפחה וחיים בקיבוץ הראל .

את שמואליק פגשתי שוב בכנס מחזורים של תיכון חדש בתום המלחמה, בחורף 1949. היה זה כנס של 'בדיקת המלאי', לוודא מי שרד ומי נפל, מי יצא בריא ומי נפגע. הכנס היה מרגש מאוד. תלמיד בית הספר, דניאל ברנבוים, ניגן לנו, הבוגרים שחזרו מהמלחמה, והוא הפליא לנגן כבר אז. משתם הכנס וכולם התפזרו, טיילנו שמואליק ואני בשדרות רוטשילד, שוחחנו ארוכות וחזרנו להיות זוג, אך לא לפני שהסכמתי להצטרף אליו לקיבוץ הראל.
ההחלטה לעזוב את ההכשרה שלי, שהקימה אז את קיבוץ נתיב הל"ה, ולהצטרף לקיבוץ הראל גמלה בלבי גם בעקבות הריחוק שצמח ביני להכשרה. עד כמה שזה יישמע מוזר, הקושי בקבלת החלטה זו היה בעיקרו בצורך לפרוש מהקיבוץ המאוחד ולהצטרף לקיבוץ הארצי. התחנכתי בנוער העובד והייתה חשובה לי הפתיחות היחסית ששררה בו. הקיבוץ הארצי נתפס בעיניי כמשהו סגור מאוד, אליטיסטי, עם כללים נוקשים. ה"קולקטיביות הרעיונית" שלהם נגדה את האופי האנרכיסטי שלי. הייתי זקוקה למרחבים. למרות כל אלה החלטתי להצטרף להראל.
הגעתי להראל באוגוסט שנת 1950, ונשלחתי ל"עבודת חוץ" – להוראה בקיבוץ נגבה. בספטמבר עם תחילת שנת הלימודים כבר הייתי בנגבה.

המפגש שלי עם הקיבוץ לא היה קל. בהראל היו מספר חבורות, לכולן היסטוריה ורקע משותפים. אלו שבאו מחברות הנוער ואלו שבאו מהעיר וכולם הכירו אחד את השני מאז היותם ילדים. נוצרו ביניהם ידידויות וחברויות שמקורן מלפני היות הקיבוץ ורובן נמשכות עד היום. אני הייתי שם לבד בלי עוגן. יחד איתי הגיעה לקיבוץ בתיה, שלמדה איתי בסמינר הקיבוצים, אך היא השתלבה מיד כי היו שם חבריה מקן חדרה - כולם חניכי השומר הצעיר. לי זו פעם ראשונה עד אז שלא מצאתי חברה קרובה. גרתי ב"אוהל משפחה" עם שמואליק וזהו.
היו מפגשים, שיחות, בעיקר על נושאים שברומו של עולם, אינטלקטואליות –או נכון יותר פסידו-אינטלקטואליות, עם יענקל'ה אגמון שהערכתי מאוד, עם דני קרוון, הצייר שאת עבודותיו אהבתי, ועם חברים שלאחר מכן, כעבור שנתיים, כשנעבור ל"נקודה החדשה", יהיו שכניי בצריף –חיהל'ה וצבי, יצחק שור ואחרים. אולם קרבה של ממש לא הייתה. היה הווה משותף ללא עבר משותף וכפי שיצא בסוף גם בלי עתיד משותף.

לצערי נתפסתי על ידי חלק מהחברים כמתנשאת, מה שהיה כנראה נכון, אולם כמו בכל מקרה של 'התנשאות' היה בזה פיצוי על תחושת נחיתות שלא התגברתי עליה כל זמן היותי בקיבוץ. היו חברים כמו אליק צביאלי, שבעתיד יהיה חבר אהוב עלי במיוחד, או עודד ליבוביץ, שפחדתי מהציניות שלהם שהכתה בי גלי קור. הרבה שנים לאחר שהקיבוץ התפרק סיפרתי להם על תחושותיי אז. הם מעולם לא התכוונו להציק,
זו הייתה צורת התבטאות של פלמחניקים שעברו דרך קשה במלחמה, והגנו על עצמם דרך הדחקה רגשית ושיח ציני המעורר צחוק במקום דמעות. כמי שמצאה עניין בקריאת ספרי שירה ופילוסופיה הייתי מטרה נוחה. מעולם לא ידעתי להשיב להם בזמן, היו לי תמיד תשובות לעניין ב"הצתה מאוחרת".
כשהגעתי לקיבוץ נשלחתי כאמור לעבוד כמורה בקיבוץ נגבה. יצאו 'לעבודת חוץ' שם גם חיהל'ה ומרים זידוורץ. חיהל'ה בתור גננת, ומרים ואני מורות. אחת לשבוע ובסופי שבוע נסעתי להראל. העבודה בנגבה הייתה ניסיון ההוראה הראשון שלי. ניסיון חשוב וזיכרון נפלא של שיתוף פעולה עם הילדים ועם הצוות.

בינתיים הפכנו שמואליק ואני למשפחה ממוסדת. ב- 25.10.50, ביום הולדתו העשרים ואחד של שמואליק, נישאנו. פעמיים נישאנו ! – פעם עם הרב פישמן בהרצליה בחוג המשפחה וידידים קרובים של הורַי, ופעם שנייה בקיבוץ, בטכס חגיגי וחילוני, בהשתתפות המוני

אורחים: תלמידיי מנגבה, חניכיי מחולון ומשכונת בורוכוב וחניכיו של שמואליק מרמת גן, עם רב מאוד ועצום, איש לא נעדר. והם מילאו את מבנה הפחים ששימש אז חדר האוכל של הקיבוץ. כולם היו שם למעט חברי הקיבוץ שנשארו בחוץ. לא שכחו לנו זאת בקיבוץ ותמיד עקצו אותנו על מסיבת החתונה המפוארת של הקיבוץ ללא השתתפות חברי הקיבוץ .

לאחר שנתיים של עבודת חוץ, כשהמשק נזקק לידים עובדות, נקראנו לחזור הביתה - לעבוד את האדמה. ומאחר שלא הוכשרתי לשום עבודה חקלאית ובמיוחד לא לעבודה פיזית הייתי 'פקק'. כל יום סידרו אותי לעבודה במקום אחר: במשתלה, בחדר האוכל, בניקוי השירותים ועוד. בדרך כלל זה היה לי קשה ולא מספק במיוחד...

ובינתיים נכנסה זהבה להריון. בקיבוץ היה ברור לכולם שאי אפשר לגדל ילד בודד ב"חינוך משותף" – לכך דרושה קבוצה. .המסר היה ברור. ציפו שכל החברים החיים בזוגיות יירתמו למשימה. זהבה ילדה את בועז, ומיד אחריה: אביבה את ניצן, יעל את חגית, חיהל'ה את סמדר ונימי שלנו נולד בהמשך. רעיה, שהצטרפה אותו זמן לקיבוץ, הגיעה עם בן מוכן – יפתח. השלים את השביעייה הראשונה אמיר שנולד לזיוה. כל זה קרה ב'מקרה' ובתזמון מושלם. תוך פחות משנה הייתה בהראל קבוצת ילדים ראשונה, שבעה במספר, גודל אופטימלי של קבוצה ככתוב בתורת החינוך המשותף.
כשתקפו אותי צירים הסיעה אותי עליזה, נהגת הטנדר של הקיבוץ, לבית החולים הדסה בירושלים. היה זה ביום חמישי ונשארתי שם לבד, איש לא היה לידי. שמואליק היה כאמור בתנועה בתל אביב ואיש לא טרח ליידע אותו שאני בבית החולים. הצירים נמשכו ללא סוף במשך יותר מיממה. נימי נולד בשבת ה- 5.7.52. רק במוצאי שבת בסוף הפעילות בקן הגיע מישהו מחברי הקיבוץ לבשר לשמואליק שנימי נולד. הוא עלה על אופניו והגיע עם בוקר אלי לבית החולים בירושלים.

היינו למשפחה: בן. אבא ואמא. הבן שוכן בצריף קטן עם יתר ילדי הקבוצה – אז לא ידעו בקיבוצים מה היא לינה משפחתית. האבא המשיך להדריך בתנועה וברוב ימי השבוע לא היה בבית. והאמא לרוב לבדה בחדר קטן בצריף ארוך. בחדר מימינה חיהל'ה וצבי ובחדר משמאלה יענקל'ה ומרים.
המטפלת של הילדים הייתה נירה, שמילאה את תפקידה במסירות ובאהבה, אבל בנוקשות כלפי ההורים. לעתים דברים נראו לי לא נכונים, אולם לא היה מקום ואפשרות לערעור כלשהו. הילדים היו בלילה לבדם בצריף. שומר הלילה היה מציץ מדי פעם לחדרם. באחד הלילות לפני לכתי לישון הצצתי לחדר הילדים ומצאתי עקרב במיטתו של נימי ...

אחת לשבוע הייתה אמא – סבתא מגיעה לביקור. בדרך כלל הביאה עוגיות שאפתה בשבילנו, חיכינו לה ולעוגיותיה, שהיו מצרך נדיר ביותר. אמא הייתה די מזועזעת מהדוחק והדחקות בם חיינו אותם ימים, אפילו שגם לה לא היו מותרות ושפע.

כששמואליק סיים את שליחותו וחזר לקיבוץ נעשה קל יותר. אף שנבחר להיות גזבר הקיבוץ והמשיך לנסוע מדי יום לתל אביב או לירושלים, אבל בערבים היה בבית. ובינתיים התעריתי בחיי הקיבוץ, אם גם לא יצרתי חברות אינטימית עם אף אחד, חברות שהייתה דרושה לי מאוד.

במהלך 1953 התפתח פילוג במפ"ם. משה סנה ויעקב ריפתין ותומכיהם התנגדו לעמדת הנהגת המפלגה ל"משפטי פראג" – משפטם של מזכיר המפלגה הקומוניסטית בצ'כוסלובקיה וקבוצה גדולה מצמרת המפלגה שהואשמו בבגידה. כולם הורשעו על פי 'הודאתם', חלקם הוצאו להורג ויתרם נדונו לשנות מאסר רבות.
בין הנאשמים במשפט זה היה גם מרדכי אורן חבר קיבוץ מזרע, איש שמאל ממנהיגי הקיבוץ הארצי, שליח התנועה הציונית לפראג. הוא הואשם על פי 'הודאתו' והורשע בריגול בשליחות הג'וינט האמריקאי ונידון למאסר ממושך .
היה די ברור שמרדכי חף מפשע ו'הודאתו' הוצאה ממנו בלחץ ועינויים. הנהגת מפ"ם האמינה בחפותו והתייצבה בזכות מרדכי ובגנות המשפט המבוים. לעומתה עמדת סנה ותומכיו הייתה, שאסור להצטרף לעמדה אנטי-סוציאליסטית ובדיעבד פרו-אמריקאית. הייתי בצדו של סנה בוויכוח זה.
אמרנו: גם אם במשפט זה היו דברים לא צודקים, אבל מה שמכריע בנקיטת עמדה, הוא הצורך לתמוך בברית המועצות ובבנות בריתה. ברית המועצות הייתה זו שגברה על גרמניה הנאצית. היא זו שהצילה יהודים בשואה, היא זו שתמכה בהקמת מדינת ישראל ועזרה לה במלחמת השחרור, והיא זו שמוליכה את העולם לסוציאליזם. להוקיע את המשפט הסוציאליסטי זו הצטרפות לאויבי הסוציאליזם. כל זה היה כמובן לפני הגילויים של הוועידה העשרים.

בקיבוץ התנהלו חיים פוליטיים ערים מאוד והתנהלו ויכוחים אינסופיים. נראה שהפוליטיקה הייתה מרכז חיי הקיבוץ, כמו התסיסה סביב משפטי פראג והפילוג במפ"ם. הייתי שמאלית מאוד. וכשהתארגנה מפלגת השמאל בהנהגת משה סנה הצטרפתי אליה. בבסיס דרכה של המפלגה עמדה האמונה המוחלטת בצדקת ובנכונות דרכה של ברית המועצות. כל ביקורת על הנעשה שם לא הייתה בעיניי אלא השמצה חסרת שחר. בברית המועצות שהדבירה את הנאציזם –נוצר האדם החדש. זה שאינו אלים, שחי בצדק ויושר, נותן כפי יכולתו ומקבל לפי צרכיו. שום דבר לא יכול היה להעיב על האמונה, גם לא העובדות. כאשר הקיבוץ הארצי דרש

לסלק מקיבוציו את ה'לא נאמנים' לדרך התנועה, הזדהיתי עם המגורשים. ברור היה לי שאלך יחד עימם. בהראל לא גירשו את ה'סוטים'.

הייתה קבוצה גדולה מאנשי השמאל שרצתה להמשיך לחיות בקיבוץ ולהיאבק בתוכו על דעותיהם. חברים אלו ובראשם יענקל'ה אגמון ניהלו קמפיין לשכנע את ה'סוטים' שיעזבו את הקיבוץ מרצונם החופשי ולא יעמידו את חבריהם לדעה בפני המצב הבלתי אפשרי שייאלצו להרים את ידם בעד הגירוש. השתכנענו, ואלי שמעוני, דוד כרמלי ואנוכי, ומספר חברי ההשלמה הודענו על עזיבת הקיבוץ. שמואליק התלבט, הוא לא רצה לעזוב את הקיבוץ אם גם היה שותף מלא להשקפתי הפוליטית. בסופו של דבר הוא הצטרף אלי ואל נימי כעבור חודשים מספר.

זה קרה כשנימי היה כבן שלש. עד אז התנהלו החיים בשגרה, תוססים, מלאים ועמוסים עד קצה גבול היממה. עבודה, ואחרי שעות העבודה הרגילות היו "גיוסים" – שעות עבודה מעבר ליום העבודה הרגיל – בדרך כלל לביצוע עבודות עונתיות בוערות כגון: מסיק זיתים, איסוף תפוחי-אדמה מחלקה שהוצפה וכדומה. ואחרי הגיוסים – פעילות תרבותית כמו השתתפות בחוגי לימוד, במקהלה וכיוצא באלו. ובתוך כל אלו שעות המוקדשות להורות. בשעה 16.00 לוקחים את הילד מבית הילדים ומחזירים אותו ב- 19.00. שעות אלו היו 'משוריינות', חסינות מגיוסים ומכל עיסוק אחר, זמן נטו להורות! הטיפול בנימי היה תכליתי ומתוכנן לפרטיו: טיול, הכרת בעלי חיים, הכרת צמחים ומשחקים דידקטיים. אף רגע לא מבוזבז, שום דבר לא סתם כך כי זה כיף.

האירוע הזכור לי במיוחד מאותה תקופה היה חג החומש של הקיבוץ. את החג תכנן וארגן יענקל'ה אגמון. כאן התגלה כשרונו לארגן דברים שעתיד להוליכו הרחק לגדולות. מלא כלום וללא תקציב מינימלי הצליח יענקל'ה לארגן מופע אדיר לציבור של אלפי אורחים. חברי הקיבוץ הכינו מיצג מולטי-מדיה הכולל: קריינות, שירה, נגינה וריקוד לפי טקסט של פאבלו נארודה. יענקל'ה גייס במאים, מחזאים ומוזיקאים שיעזרו בהכנת המופע. המופע כולו היה פוליטי מאוד, שמאלי, כלל ביקורת נוקבת על הקורה בארץ באותו זמן, וגם לא חסך בחצי בקורת על הנהגת התנועה והמפלגה.

ביום החג הגיעו המונים, מיישובי הסביבה, מקיבוצי השומר הצעיר, מהמפלגה ומהנהגתה, וממוסדות רבים. האורחים צפו בתערוכה, שעוצבה על ידי דני קרוון, שהציגה את המקורות מהם שאב הקיבוץ השראה ואת הישגיו בכל התחומים. הם צפו באצטדיון מאולתר על במה מאולתרת במופע המרכזי. הכל היה ברמה גבוהה וחריגה מכל מה שהיה מוכר עד אז באירועים דומים, הראל הפכה לשם דבר.
המסירות, ההתגייסות וההקרבה של החברים שהשקיעו בהכנת החג מבלי להזניח את העשייה השגרתית ויכולת הארגון יוצאת הדופן של יענקל'ה איפשרו את ההצלחה הזאת. הייתי גאה באותו זמן להיות חלק מזה ונטלתי חלק בביצוע המופע .

לאחר מכן החלה הנפילה ....

* מירי מספרת": קטעים מתוך זכרונות שכתבה מירי לבני משפחתה בשנת 2004.
מירי נפטרה ממחלת הסרטן בשנת 2005. דברים לזכרה כתב אליהו יקיר

לזכרה של מירי
2005 – 1929

אליהו יקיר

בשיחתי האחרונה עם מירי, סיפרה היא לי על ילדותה. סיפרה, כי בעצם מאז ומתמיד הייתה אדם מאמין, כמעט דתי. ואכן, עם מה שהאמינה הלכה כהרגלה עד הסוף, בהתמסרות מלאה של גוף ונפש. תהא זו אמונה בהגשמה חלוצית שיתופית בקיבוץ, אמונה באחוות עמים, בקומוניזם סובייטי, או בגאולת הנפש ברוח הבודהיזם – תמיד תמיד כל-כולה, בהחלטה גורפת ובביצוע חד-משמעי. מירי ידעה להעריך דברים לא לפי שוויים אלא לפי ערכם, היא ידעה להלך במקומות שאחרים עצרו.
היינו עדים לראשית דרכה כמחנכת בימי קיבוץ הראל העליזים, כאשר כראש ועדת חינוך אסרה לתת שוקולד לפעוטים וזאת כדי שיגדלו חסונים ובעלי הכרה מעמדית, ולא איזה זעיר בורגנים מפונקים. היא גם לא דאגה שיהיו משחקים לילדים באומרה, כי מוטב שיסתובבו בחצר המשק וכך ילמדו את אורחות החיים.
יוצאת דופן הייתה מירי: דעתנית, מפתיעה תמיד במקוריותה ובמשוגותיה וככזאת אהבנו אותה. גם מי שחשש להתקרב אליה בשל ריחוקה האינטלקטואלי, גם מי שחלק על השקפותיה הקיצוניות וזכה לתגובותיה הלעגניות, ידע להעריכה. מה עוד שבשנותיה האחרונות התגלה פן חדש, מפתיע לפחות לגבי חבריה, באשר לאישיותה המורכבת: רגישות לתחושות הזולת, פתיחות לחברותיה וחמלה רבה.
לא עוד רציונאליות בלבד. יתרה מזו, עם חלוף הזמנים גם נמצאנו קרובים בהתייחסותנו למתרחש בחברה השסועה בה אנו חיים. כל מפגש איתה היה מלא עניין.
מה חבל שלא הרבינו לשוחח. נותרה רק תחושה של החמצה גדולה.

מירי היטיבה לנצל כל שעה משעותיה ולעשות בדיוק מה שאהבה. למדה מקצוע ועוד מקצוע, כתבה עבודות סמינריוניות ודוקטורט. היא לא נמשכה לאקדמיה ולמחקר, אלא העדיפה להיות בקשר עם ילדים, נוער וסטודנטים. ללמד להדריך ולחנך, ולימים גם לסייע לאנשים כפסיכולוגית.
מירי נמשכה להכיר תרבויות זרות ולכן טיילה בכל קצווי תבל עשתה טֶרֶקים בטיבט הרחוקה - וחזרה שוב ושוב להודו, למקום האחד שברווזניותו נשבתה. גם בשבילי ארצנו כיתתה רגליה,

ההורות. המידור המוחלט של ההורים מכל אחריות ודאגה לילד והלינה המשותפת בגיל הרך היו עקב אכילס לדעתי של כל המפעל החינוכי, כשביסודו היה רעיון גאוני כמו הקיבוץ עצמו – ניסיון חדשני ונועז שאין לו אח ודוגמה בעולם, וכמו בכל מעשה האדם יש בו חסרונות ומעלות וגם הרבה שגיאות.

בהראל עוד לא היו נהלים מקובלים. כל השיטה הייתה בראשית דרכה. אני הייתי רק מטפלת, לא הוגת הרעיון. מפליא בעיניי שכולם קיבלו את הנהלים בצייתנות מעוררת השתאות. היום, כשחברים מעלים זכרונות נמנעים מלגעת בנושאי הילדים. חבל שכך. אני מאמינה שנתתי טיפול אופטימלי לכל אחד מהילדים. השקעתי מאמץ, מסירות ואהבה ככל יכולתי. לשמחתי כולם גדלו וצמחו בריאים בגוף ונפש, בני אדם אוהבי חיים.

מתוך עלוני "במשלט"

6.3.54

שלום למטפלות!

4 בבוקר – זה כ– 40 דקות מנדנד עמית לעצמו, משוחח ומקרקר. מתפלא אני עד למאוד שעדיין לא נמאס על עצמו.

4.15 – לנודניק הראשון הצטרף פטפטן שני. מקריא ברגש, עולה ויורד. עתים בקול שקט ועתים ברגשנות. קריאתה של אורנה פורת הייתה כאין וכאפס לעומת יצירותיו של אמן זה.

אלי ש.

30.6.53

האדם החי על הירח

באחד מלילות שמירתו המרובים של יצחק'לה געו רוב התינוקות בבכי ממושך.

כשנשאל בבוקר על שום מה לא העיר את האמהות, השיב: "וכיצד יכולתי לזהות את הילדים?"

"הן שמות הילדים כתובים על מיטותיהם", העירו לו, ועל כך הוא ענה:

"מה יועילו לי שמות הילדים, אם איני יודע מי הן האמהות?"

חיהל'ה דקל

פרות תרנגולות ו"חיות" אחרות

בקיבוץ חקלאי כמו הראל היה כמובן משק חי: פרות, כבשים, תרנגולות, סוסים ופרדות. בעלי חיים אהובים הפועלים בתאום עם החברים ואפילו הילדים יודעים איזו תועלת הם מביאים לנו בני האדם. עם זאת בלא שהתבקשו או הוזמנו, התאכלסו אצלנו גם אחרים, ולא כל כך נחמדים. ביניהם: עקרבים ונחשים, עכברי שדה קופצניים וזריזים ולהבדיל חולדות ענקיות מאוד מאוד מפחידות, ואפילו נמלים גדולות ושחורות שכמותן לא הכרנו. כל אלו הפגינו מדי פעם נוכחות והיה זה מאוד לא נעים וזאת בלשון המעטה.

העכברים העליזים זללו בחדרים שלנו כל מה שניתן ללעיסה, גם העט הנובע שלי כורסם ללא הכר. היינו מתעוררים בלילות למגע "הריקוד" שלהם על השמיכות שלנו בהרגשה קשה. אבל אותם איכשהו שרדנו. אשר לחולדות זו כבר היה סיפור אחר וקשה יותר. החבר'ה ערכו מדי פעם בחדר האוכל מטווח בסטנים על מנת לחסל את החולדות החצופות שאיוו להן משכן על הקרוקוות – לוחות העץ שתמכו קירות ותקרה.

וקרה המקרה המצער שאחת כזאת התגנבה לה בשקט לחדר הילדים ובחרה לפגוע בילד הבולט ביותר שישן בנחת במיטתו – בעידן אגמון הג׳ינג׳י, כנראה שזה היה הצבע המועדף על החולדה המגעילה הזאת. היא נשכה לו את אצבעו (והיו שאמרו שמזל שהיא פגעה רק באצבע). הטראומה של כולנו הייתה גדולה, במיוחד של הורי התינוקות החרדים לצאצאיהם. אני משערת שעידן סבל מהמפגש הנורא הזה עוד שנים רבות.
ואשר לנמלים? אלו אפילו לא התגנבו למיטות של התינוקות, הן פשוט טיפסו על רגלי הברזל של המיטות ופשטו להן בנחת ובאין מפריע על הסדינים ועל הילדים. הזעזוע לראות את המחזה הזה היה קשה. אבל כאן ניתן היה לפתור בצורה יצירתית את הבעיה. רגלי המיטה הושמו בקופסאות שימורים ריקות שמולאו בנפט. הלאה הנמלים, סידרו אתכן. תענוג גדול זה לא היה ובין היתר הריח המלווה של הנפט, אבל לפחות הנמלים נחלו מפלה.

בשנים האחרונות החלו לצוץ מחאות וסיפורי אימים של בני קיבוצים ותיקים, שהוציאו לאור טראומות מהחינוך המשותף, ששמרו כסודות במשך שנים רבות, בכתבות עיתונאיות, בסרטים ובתערוכות. ועולה המחשבה: האם גם ילדינו שלנו, למרות שעזבו את הראל בגיל צעיר מאוד עם הפירוק, סבלו והפנימו טראומות שביום מן הימים יחשפו אותן? ימים יגידו.

ארוחת ערב לזאטוטים בני 7 - 9 חודשים

איזה כיף שיש כבר ילדים בקיבוץ! כולם מכרכרים סביבם, עוברים לידם ומשמיעים קולות שלא הכירו קודם .. עושים פרצופים ומחייכים לעברם, הכל כדי לזכות בתשומת לבם.
אבל ילדים קטנים צריכים לאכול כדי לגדול. אוכל רב לא היה לנו אז ומזכיר הקיבוץ צבי דקל נסע לתל אביב, נתן לאמו כסף וביקש ממנה למצוא ולקנות קורנפלור, שיהיה במה להכין דייסה לתינוקות שלנו. להזכיר, היה זה בתקופת הצנע בארץ והיו מצרכים שקשה להשיגם ללא נקודות.
ואני זוכרת את הקבוצה הראשונה, עם הפרצופים המתוקים, יושבים ליד שולחנות קטנים ובוהים במזון שבצלחות. ניצן לא השתגעה אחרי דייסת קורנפלור, אפילו שהוא הושג בקשיים רבים. אליניו ניחם אותה ואמר: "אין דבר ניצילי׳ה, אבא יאכל הוא אוהב דייסה".
באותה תקופה חזרה נירה המטפלת המסורה מקורס עם תובנות חדשות: הילדים יאכלו בעצמם כמה שירצו ומה שיאהבו. יפה מאוד!
ערב אחד ישבו הפעוטות ליד השולחן כאשר לפני כל אחד צלחת ועליה: בננה קלופה, חתיכת חלבה וכמה זיתים עם חרצנים, זכורני שאביבה ואני, אמהות חרדות, עמדנו מאחורי חלון

מוסתר וצפינו בבנותינו הקטנות האמורות להשביע את רעבונן. סמדר בתי נטלה את הבננה ובנונשלטיות העבירה אותה לצלחת של בועז, את החלבה לצלחת של חגית, ואילו את הזיתים עם החרצנים דחפה לפיה, אחד אחר השני מבלי להוציא את הראשון מהפה. בערך אותו מחזה נראה אצל ניצן. אביבה ואני כמעט התעלפנו.

אכל כשאנחנו ראות היום את בנותינו, שגדלו בלי עין הרע, גם עם הרגלי האוכל בקיבוץ הראל. את ילדיהן הן כבר גידלו אחרת. אין ספק – אופנות משתנות וכולם יוצאים בני אדם, בין עם חינוך קיבוצי ובין עם חינוך עירוני.

אביבה יקיר
יין ישמח לבב אנוש – האמנם?

כל אירוע שהתרחש בראשית ימינו בהראל השאיר עקבות בהמשך חיינו. הימים – שלהי הקיץ בשנת 1952. בתי הילדים הומים מתינוקות. האמהות הצעירות מתמודדות עם העובדה שהן חייבות להיפרד מילדיהן לשנת הלילה, וזה לא קל. בשעות אלה לבי יוצא אל ניצן. הייתי נוהגת 'לקפוץ' לבית התינוקות כדי להציץ בפעם האחרונה לפני השינה על ילדתי, אולי יתוש מטריד את שנתה, אולי השמיכה זזה ממקומה.

בעוד אני צועדת יחפה על הדשא בדרכי לחדר, כאב חזק וחד הכה בבוהן כף רגלי השמאלית. כל מי שהיה בסביבה הזדעק לעזרתי. הכאב הלך ופשט בכל כף הרגל, וכולנו היינו חדלי אונים. מביני דבר סברו שהיה זה עקרב צהוב שעקץ אותי, והיה מי שרץ למרפאה למצוא חומר כלשהו המפיג את הכאב, אך לא נמצא חומר כזה. רופא לא היה במקומותינו, ויעל החובשת האולטימטיבית לא הייתה בסביבה. ה'מומחים' חיפשו עצה מה לעשות, והמלצתו של ישראל איטקין נראתה הכי מעשית - להשקותני כוסית קוניאק שישכך את הכאב. רצים יצאו לחפש בחדרים בקבוק קוניאק מדיצינאלי לרפואה, אך בקבוק כזה לא נמצא.

עוד אני נאנחת מגודל הכאב הגיע מן דהוא בשמחה ובקבוק יין-קידוש, יין 'חלש', בידו. החברים התחילו להשקותני כוסית, ועוד כוסית ... הבקבוק הולך ומתרוקן, והחברים מאיצים בי להמשיך – "רק עוד כוסית אחת, תראי שזה יעזור". הבקבוק הראשון נגמר – לשווא. בעוד כולם מטכסים עצה, הגיע בקבוק נוסף, ותחת הלחץ ה'חברתי' המשכתי לשתות. ראשי היה כבר כבד ודעתי החלה להשתבש, הרגשתי בחילה, התחלתי להקיא, והגרוע מכל - התחלתי לדבר שטויות, לפטפט כמעט ללא ביקורת. במצב זה של שיכרות הובלתי לאחר כבוד לחדרי בצריף המגורים.

בצריף היו חמישה חדרים, ללא תקרה המפרידה ביניהם, כך שכל מילה הנאמרת באחד החדרים נשמעה בכל האחרים, וגם החברים שהתגודדו בחוץ נהנו לשמוע את הזיותיי וסודותיי הכמוסים. אחרי אותו לילה, שנים על שנים, לא יכולתי אפילו להריח ריחו של משקה אלכוהולי 'מדיצינאלי' ויין-קידוש כלשהו. רק כעבור כעשרים שנה הצליח אליניו לשכנע אותי שאכן "יין ישמח לבב אנוש".

עמי ביברמן*
חשבון נפש שלא נעשה

נולדתי וגדלתי ברחובות עד שהתגייסתי לצבא במלחמת השחרור. במשך כל אותן שנים הייתי חבר בקן השומר הצעיר במקום. אליניו ואני לחמנו בגדוד השביעי של הפלמ"ח, כך שמאז הביוגרפיה שלנו כמעט זהה. כשהחלטתי להצטרף לפלמ"ח הסתלקתי מיחידת חי"ש, אליה גויסתי, והתקשרתי למטה הפלמ"ח בתל אביב בבקשה להתגייס לשורותיו. תשובתם הייתה קצרה בתכלית: צורפת לגדוד השביעי - להכשרת נגבה ולשם כך עליך להגיע לקיבוץ דורות. אמרו לי לאן בדיוק להגיע ומתי. באחד הלילות קרוב לחצות הגענו קבוצה של חברים לשביל סמוך לכביש, לא רחוק ממשטרת עיראק סואידן, ומכאן התחלנו להסתנן לכיוון קיבוץ דורות. לשם כך היה עלינו לחצות את הכביש, עליו נעו כלי רכב של הצבא המצרי. מדי פעם צפה אחד מאִתנו על הכביש וכל אימת שלא נעו עליו משוריינים מצרים, סימן לשלושה מאִתנו לחצות אותו בריצה. לאחר מכן המשכנו בדרכנו לדורות. למיטב זיכרוני מנתה הקבוצה שלנו כחמישים איש.

הגדוד היה ממוקם אז בוואדי מג'נון מתחת לקיבוץ, כאן פגשתי את החברים מהכשרת נגבה וכחמישה ימים אחרי כן צורפתי לקורס חבלה. הקורס אמור היה להימשך שבועיים וחצי אולם לאחר עשרה ימים כשהוחלט לתקוף ולכבוש את המשטרה צורפנו לכוח.

ליעד יצאנו מאוחר מאוד מהמתוכנן והדבר היה בעוכרינו. מה גם שתעינו בדרך. התקרבנו לגדרות מבלי שהמצרים הרגישו בנו. אבל לאחר שאנו החבלנים הפעלנו את צינורות הבונגלור מתחת לגדרות כדי לפרוץ דרך לכניסת הכוח פתחו עלינו באש תופת. הכוח ניסה בכל זאת להתקדם אבל נכשל והיו לנו נפגעים. בלית ברירה החלה נסיגה לא מסודרת ומדוע. כי אצלנו לא לקחו אז בחשבון אפשרויות של נסיגה. הפלמ"ח, כך אמרו, לא נסוג.

במהלך הנסיגה, כשהאיר כבר היום ואנחנו בשטח פתוח, זיהה אותנו מטוס מצרי, ירד עלינו ופתח באש ונהרגו לנו ארבעה בחורים. בן דודי מוטל'ה נסוג כשהוא נושא על גבו פצוע. היה זה זאב רנטוביץ. אולם כשנוכח שלא יוכל להמשיך ולשאת אותו על גבו הניח אותו על הקרקע. למזלנו היינו אמנם בשטח פתוח אבל זרוע בצמחי דורה שהיו די גבוהים כדי להסתיר אדם שרוע. מוטל'ה הבטיח לזאב שהוא עם עוד חבר ישובו עם אלונקה לחלצו וכך אכן היה.

לי הייתה זו טבילת אש ראשונה וטראומטית. לאחר מכן נטלנו חלק בסדרת קרבות שאני מבין כי לא כאן המקום להרחיב עליהם את הדיבור.

כאשר שלושת ההכשרות עלו על הקרקע כיישוב-משלט, החבר'ה משתי ההכשרות טרם שוחררו מהצבא באורח פורמלי כי המלחמה טרם הסתיימה ואילו חברי גרעין "עקבה" לא היו

מגויסים. אבל לנו, ששירתנו בגדוד השביעי: אליק צביאלי, אליניו, גדעון עין גדי ואנוכי ועוד כמה חברים, איפשר הצבא להצטרף להראל רק באפריל 1949.

התקופה הראשונה שלי במקום לא זכורה לי לטובה. משק כמעט לא היה ומרבית החברים עבדו בעבודות חוץ, כמה מהם ככיתה של חיילים שעסקו בביטחון שוטף ושכרם שולם לקיבוץ על ידי הצבא. גם המסגרת החברתית הייתה מאוד רעועה. היו חברים מההכשרות המגויסות שחזרו מהמלחמה והתקשו מאוד להשתלב ביום העבודה האפור. העלייה ליישוב-משלט הייתה עבור חלק מהם מעין מעבר ממסגרת צבאית למסגרת חצי צבאית. לכן לא מעטים מהם עזבו את הקיבוץ לאחר שהייה לא ארוכה בו. עובדה זו לא תרמה 'בריאות' לנשארים. גם העובדה שאחד ה'ענפים' העיקריים במשק היה ענף ה"רכש" – מונח שהיה כיסוי נאות לפשיטות על הכפרים הערבים הנטושים. השלל העיקרי היו הרלסים מהם בנינו את השלד למבני המשק וגדרות לרפת ולדיר. אני סירבתי להשתבץ בעבודה בענף הזה. מכל מקום התנגדתי בתוקף ל'רכישות' הללו, הן משום שהיה זה עניין פלילי והן משום שעיסוק מעין זה מטשטש את ההבדלים בין המותר לאסור. אני גם התנגדתי בתוקף לשוד של בקר וצאן של רועים ערבים שרעו את עדריהם בשטח ההפקר או שפה ושם חצו את הגבול. למרבה הצער שוד בקר וצאן סייע לכלכלת החברים בקיבוץ בתקופה שהייתה קשה לא רק לנו אלא גם לכלל אזרחי המדינה, השנים בהן נאלצה הממשלה להכריז על משטר צנע.

נתמזל מזלי שנמניתי על החברים הראשונים ששובצו בענף חקלאי. הייתי לרפתן, עבודה בה התמדתי כל שנותיי במשק. את הרפת התחלנו עם שמונה פרות חולבות. איני זוכר מאיזה גזע הן היו ומנין קיבלנו אותן. גם תנובת החלב הייתה מאוד צנועה, אולם בכל זאת התחלנו לשווק חלב ל"תנובה". המהפכה ברפת התחוללה בנקודה החדשה כאשר קיבלנו עשרים חולבות ממשלוח גדול שהגיע מארצות הברית ובכך הגדיל באורח משמעותי את משק החלב שלנו. אותן פרות הניבו, כל אחת בממוצע, כשלושים ליטר ליום, אולם זה היה תלוי בהספקה סדירה של מספוא בכל ימות השנה. וכאן עלי להזכיר לטובה ולשבח את חברנו מורה, המספואיניק המיומן שלנו, שסיפק לנו באופן סדיר, קיץ וחורף, מספוא רענן, ירוק ומזין ובכמויות הדרושות, מה שגרם לעלייה מתמדת בכמות החלב וגם באחוזי השומן. אבל לא רק מורה, שותפים לו היו הפלאחים שלנו שמילאו את המתבן ובמועד בחבילות חציר משובח גם לרפת וגם לדיר. הרפת והענפים הנלווים לה סימלו לדעתי את ראשיתו של משק חקלאי מתפתח בקיבוץ הראל.

התחלה חדשה בנקודה החדשה.

ההעברה לנקודה החדשה הייתה ממושכת ורצופת קשיים. זמן מה אחרי כן קיבלנו מהמחלקה להתיישבות את הפרות מארצות הברית. את הרפת ניהל במסירות רבה וביומנות חברנו אבי שביט. המסגרים שלנו סיימו במועד את הקמת המתבן הגדול שחנכנו אותו בחבילות חציר וקש לפני רדת הגשמים. שנינו, אבי ואני, התמדנו לעבוד ברפת במשך כל השנים. מלבדנו עבדו פרקי זמן שונים נועה ועמליה.

באחד הימים עשיתי מעשה שאסור היה לעשותו. הייתה לנו פרדה אשר גם אותה קיבלנו מהמחלקה להתיישבות. התברר שהיא הייתה פרדה 'אמיתית', עיקשת אך גם פראית. מיום שהובאה אלינו איש לא הצליח לרתום אותה והיא הסתובבה לה בחצר המשק בצורה חופשית. פרדה זו עשתה לה מנהג של קבע לפרק במתבן חבילות חציר וקש ולגרום לנו נזקים רבים. כל כמה שפניתי ובקשתי ממרכז המשק וממשקיסטים נוספים ללכוד אותה דבר לא נעשה. וכך באחד הבקרים כאשר ניגשתי למתבן ליטול כמה חבילות חציר שוב נוכחתי בחורבן, שאותה פרדה חוללה כאן בשעות הלילה. נתקפתי חמת זעם, ניגשתי לחדרי, נטלתי את הסטן שהיה ברשותי והרגתי אותה. המעשה עורר את זעמם של חברים רבים ואני נקראתי לבירור במזכירות. זכור לי שהיו מי שתבעו להרחיק אותי מהקיבוץ, אולם העניין הסתיים בנזיפה חמורה שספגתי. לאחר מעשה, ללא קשר עם הכעס הרב שהמעשה עורר במשק, הייתה לי תחושה של חרטה עמוקה על המעשה הנמהר שעשיתי.

העבודה באותן שנים ברפת הייתה קשה ואפילו מפרכת. חלבנו שלוש פעמים ביום כאשר לחליבת בוקר היינו קמים בטרם עלה השחר, ואת חליבת הערב סיימנו בשעת ערב. יום עבודה של 12 – 14 שעות, שלא לדבר על ימי שבת וחג. מעולם לא יכולנו לנצל את ה'בנק' הגדול של שבתות שצברנו. בין לבין חטפנו שינה טרופה וככל הרפתנים הסתובבנו תמיד בעיניים אדומות.

חיי התרבות במשק.

למרות העבודה ברפת הייתי מעורב במידה רבה בחיי התרבות במשק. אולי הדבר נבע מכך שהיו לי נטיות ספרותיות ויד קלה בכתיבה.

כישרון זה היה לי לעתים לרועץ משום שנתבקשתי לכתוב פיליטונים לאירועים חגיגיים כמו למסיבות חתונה. במקרים רבים נסחפתי בכתיבה ועברתי את גבולות הטעם הטוב. ולכן אלה שנפגעו מכתיבתי זו לא סלחו לי על כך גם כעבור זמן רב.

הייתי פעיל מאוד בוועדת תרבות בעיקר לקראת חגים. בין היתר נהגנו לארגן מקהלה, עליה ניצח חברנו בניומין אמדורסקי בשנות שהותו בקיבוץ. נהגנו בדרך כלל לערוך מסכת ולעתים אף להזמין אמנים אורחים. במיוחד זכורה לי הופעתו של הפסנתרן יהלי וגמן. הלה בנגינתו הלם בעצמה כה רבה בקלידים עד שציפוי הפלסטיק נפרד מהם ועף לכל עבר. הדבר חרה לנו מאוד כי הפסנתר היה מתנתם של הורי החברים, כאשר לחלק מהם הייתה זו הוצאה כספית לא קלה. הופעותיהם של כמה אמנים לוו בלא מעט קוריוזים.

אני נזכר בהופעתו אצלנו של שחקן "הבימה" שלמה רודנסקי שנהג לקרוא בהופעותיו את הפיליטון "אני עצבני". בהופעתו אצלנו משום מה פסח עליו ואז קרא גדעון ע. לעברו: "אני עצבני". רודנסקי מיהר להשיב לו "אני עצבני? אולי אתה עצבני". היו אורחים שהתקשו להתרכז בהופעתם משום שהתלוננו על חוסר שקט בחדר האוכל, מה שלא היה נכון. ואז הציעו להם להרים את ראשם ולהיווכח מהיכן מקור הרעש. היו אלו חולדות ענקיות שקיפצו להן על האריחים של התקרה. לחלק מהם נעשה אז לא טוב.

למרות תנאי החיים הקשים חיי התרבות היו תוססים. חברים הגיעו לחדר האוכל גם אחרי יום עבודה של שתים עשרה שעות. נכון שאין לעשות הכללות, אבל היה בקיבוץ גרעין שאכנה אותו "שוחרי תרבות". חברים, אם כי לא רבים, נטלו חלק בחוגים שקיימנו. זכור לי שרות קיטאי העבירה חוג לכימיה ומאיר סובה לימד רוסית. כאן מספר המשתתפים היה גדול יחסית, מאחר שרבים אצלנו המתינו שגם מדינת ישראל תצטרף או תצורף ל"עולם המחר".

הבאנו ביכורים

הפעילות התרבותית בקיבוץ הגיעה לשיאה כאשר כל הקיבוץ שלנו נרתם לעריכת חג החמש. כידוע התכנית הייתה מרשימה וכל מי שצפו בה, וכוונתי לאורחים הרבים, העטירו עלינו הלל ושבח. לימים שמעתי כי ציניקנים שבינינו אמרו: יש לנו הרגשה שחג החמש יהיה החג האחרון לקיבוץ הראל. ניבאו ואולי ידעו מה שניבאו.

שתי ה"סיעות" בהראל.

עד כמה שזיכרוני אינו מטעני התגבשו אצלנו במרוצת השנים מעין שתי סיעות :ה"משקיסטים" מזה ו"האידיאולוגים" מזה. אין זה אומר שהראשונים היו מנותקים לחלוטין מהפעילות התרבותית ומהעניינים הפוליטיים, אולם אצלם הפעילות המשקית הייתה בראש מעייניהם. יכולת להצביע עליהם לפי 'בנק' השבתות שצברו. אולם משגברה אצלנו הפעילות הפוליטית, לדעתי המאוד מוגזמת, אפשר היה גם להבחין בכך היטב.

היו חברים כמו אליניו ומורה, אליק ופרויקה, גדעון ע. ודוד נהיר. אבי שביט, אילן ואהרל'ה, רותי בלוך ושולה עין גדי, ויסלחו לי אלו שלא נקבתי בשמם, שנשאו על גבם אחריות כבדה לפעילות המשקית וישראל איטקין שעשה נפלאות כגזבר באחת התקופות, אולי הקשות ביותר למשק. לעומתם, ואני במצבי הקשה כיום אומר זאת גלויות, היו חברים שהפעילות המשקית לא הייתה בראש מעייניהם ואת האנרגיות שלהם בחרו להשקיע בין היתר בפעילות פוליטית.
אני נמניתי על אלה שלא ראו במאבק הפוליטי החריף שהתחולל אז בארץ תהליך חיובי האמור לבנות חברת עובדים בעלת הכרה סוציאליסטית אלא ההפך הגמור ממנו. ההיגררות אצלנו לאותן עמדות שמאלניות, שאגב לא היו נחלת הרוב הדומם בקיבוץ, הם שגרמו לסבך היחסים הטראגי בינינו לבין מוסדות הקיבוץ הארצי שבסופו של דבר הביאו כליה על מה שבנינו כאן בעמל כה רב. זה היה כדור שלג שראוהו מתגלגל וצובר תאוצה ואיש לא יכול או לא העז לעוצרו. אני מסכים עם אלה ששלחו אצבע מאשימה כלפי מוסדות הקיבוץ הארצי אולם לנו היה בזה חלק לא פחות מאשר להם.

השבר

השבר בינינו לבין מוסדות הקיבוץ הארצי העמיק בשתי השנים האחרונות לקיומו של הקיבוץ, כאשר נראה היה שמבחינה כלכלית ומשקית אנו עולים כבר על דרך המלך. בשנים אלה גבר אצלנו המחסור בידיים עובדות והוא הגיע לנקודה קריטית. היו חברים שנפלו מהרגליים מעומס יתר של העבודה. שיוענו אז להשלמה כמו אוויר לנשימה, אבל מוסדות הקיבוץ הארצי עמדו מנגד. לדעתי זה לא היה מצדם צעד של ענישה. אולם בעטיים של החיכוכים על רקע פוליטי שאירעו לאו דווקא בתקופה האחרונה, חשדו מנהיגי הקיבוץ הארצי, יעקב חזן ומאיר יערי, האבות הרוחניים של "הקולקטיביות הרעיונית", לשלוח אלינו השלמה של חניכי התנועה מחשש "שנעביר אותם לשמד". ואז החל הייאוש לכרסם בלב רבים וטובים אצלנו, והחלו העזיבות והסוף הרי ידוע. לדעתי זה לא היה קורה אילו ידענו לערוך חשבון נפש במועד.

* הראיון עם עמי נערך זמן קצר לפני מותו. עמי נפטר ביום 1.12.2008

מתוך עלוני "במשלט"

15.10.1951

עמי ביברמן

בוועדת תרבות

מאז כניסתנו לתפקיד לפני כחודש ניסינו לשנות את הקיפאון המוחלט שהשתרר בקיבוץ בתחומים הבאים: א) ארגון חוגים להשכלה כללית ובכלל זה גם ימי עיון. ב) הכנת ערבי שבת ומסיבות. ג) הכנות לקראת חג השלוש.

אשר לחוגים: לאחרונה החלו פועלים שני חוגים חדשים: חוג למתמטיקה שמספר המשתתפים בו מועט ומצפים למצטרפים נוספים, וחוג ללימוד השפה הרוסית. כאן מספר המשתתפים רב עד שנאלצנו לפצל אותו לשניים. בשבוע הבא יפתח גם חוג ללימוד השפה האנגלית למתחילים ובשבועות הקרובים אנו מקווים לפתוח חוג רציני ללימודי חקלאות שיחייב את כל החברים העובדים בענפים החקלאיים. החוג לכלכלה מדינית בהדרכתו של אורי רפ ממשיך להתקיים. אנו מצפים שכל חבר בקיבוץ יצטרף לפחות לאחד החוגים שמניתי. חברים המעונינים בפתיחת חוגים נוספים מתבקשים לפנות אלינו.

בשבוע שעבר קיימנו יום עיון ראשון בכלכלה מדינית אולם בגלל גיוס שנערך באותו יום לקטיף עלי הטבק, נאלצנו לקיימו עם מספר מועט של משתתפים, כאלה שהיה להם כוח להקשיב לאחר יום העבודה והגיוס לטבק.

אשר למסיבות וערבי שבת: החלטנו שאין להמשיך במסורת המקובלת בקן התנועה המבוססת בעיקר על קריאה ונגינה בחליל. לבקשת חברים נשתדל לשלב בערבים אלו נושאים תנכיים וספרותיים. לבד מכך לערוך מסיבות לציון פעילויות מסוימות בענפי המשק השונים. כמובן שכאן עלינו להיעזר ובאופן פעיל על ידי מרכזי הענפים והחברים העובדים שם. כל זה בתאריך המתאים לכל ענף.

כן הוחלט להקרין סרט אחת לחודש. כאן מבקשים אנו מהחברים להתחשב במגבלה התקציבית. במצבנו הכלכלי כיום נבצר מאתנו להביא סרטי איכות ממדרגה ראשונה. אולם בתקציבנו הצנוע נעשה הכל בתחום זה.

10.52

עמי ביברמן
לקראת חג הארבע

הרהורים בשעת בין ערביים

... בימים ההם לא הסיבונו לוויכוח: אם אמנם הורדת הזיתים על ידי שכירים ניצול הוא ואם לאו. מתדיינים היינו על אמיתות הרבה יותר פשוטות: מה, למשל, דינו של רכש, והאם נטילת רכוש לא לך תיקרא סחיבה, או דרך דיוק – גניבה.

כדי להסכים כי השימוש בכוח עבודה זול לאיסוף יבול, פירושו ניצול, צריכים היינו לעשות קפיצת דרך. ורשאי פלוני לומר, כי ארבע השנים על תמורותיהן החברתיות אולי אינן קפיצת דרך, אך בוודאי שהן מסמנות התפתחות, וללא ספק טובה, התפתחות עקבית מדילוגי דרך ... עברו ימים ופקדתנו תקופת ה"פרלמנט". באויר הרחנו אז את ריחות הדיונים והוויכוחים שהתנהלו במוסדות המיישבים על אפשרות ההעברה. נתכנס "הפרלמנט" להסב על המדוכה ודן בכובד ראש על ההצעות השונות. ספסלים שניים ומניין ארגזים אכלסו כל חורץ לשון לחברותא זו. תחילת הדברים כמובן בענייני משק וסיומם בענייני כלבים, סוסים, נשים וגנבים. מה רב השוני מאז ועד עתה. לא הייתה שיחה אשר לא הדיפה ריחות צ'יזבאט מימי הקרבות והמלחמה. נו, ומאז הכתפנו על עצמנו ריחיים, משק, בית ילדים ועוד.

את זה לא מחוללים ביום אחד. מסתבר, כי על אף הכל היו נחוצות אותן שנים, וספק אם כשרוניים מאתנו היו עושים זאת בפחות זמן... .

ובאים אנו אל תחילת ההעברה. כשמזכירים את ההעברה תמיד צפוי לך שמישהו מבין היושבים בקהל מאזינך יפלוט לפתע אנחה כבדה, וכולם יסבו ראשיהם לעברו ויחייכו חיוך של הזדהות ושותפות להרגשה. אין בני אדם אוהבים לחשוף את נגעיהם כפושט יד ברחוב. טבעי אפוא, שאנו תוקעים ראשינו בחול כאותה בת יענה ובלבד שלא להעלות פרשה עגומה וממושכת זו.

הסחבת בענייני ההעברה כבר הספיקה לפרוט על כל נימי הנפש, ודומה כי אין שטח בחיינו שלא קצר את ספיחיה: ימי רעב של הנידונים לגלות בנקודה החדשה וחיי קיבוץ מפוצלים. ערבים ללא מאור, ימים ללא מים ומקלחת, חלוקות בלתי מסודרות וצמצום השירותים עד למינימום. כל אלה ועל הכל – עבודה מאומצת ולעתים חסרת תכלית.

פרקי קיבוץ המוקדשים לחג הארבע (קטעים)

כמה עמל השקענו לריק ומה רב מחיר הניסיון שקנינו. אם יש ביטוי טוב שימצה בקצרה את מאמצינו באותה תקופה, הריהו כפשוטו – "הזענו דם".

היום אפשר כבר לבחון את הדברים מנקודת ראות היסטורית, לחייך ולומר באירוניה ובמנוד כתף חכמני: "אֵילֵי פאת – מת".

גם פינה אחרת בחיינו פיתחנו לתפארת: בית ילדים הקימונו. הללו פעוטים נחמדים, נושאי אהבה עמוקה ומקרינים אושר וביטחון. אלה ששלשום עברו במשעולים העקובים מדם, ואתמול פתחו את נירם הראשון בקרקע, היום הם כבר הורים שופעי חמלה ורוך. אתה רואה אותם עדויי נקיים מטיילים בשעת בין ערביים, ואלה הקטנים מתחייכים בזרועותיהם. כבר אינך מרגיש איך היית קיבוץ לכל דבר, לעמל ובניין, לגידול וצמיחה, לחברה ותרבות. עברו ארבע שנים, נוצר יש גדול.

הנה הולכת שעת ערבית ואתה רואה את הטנדר עומס את חברי הבריגדה הפוליטית היוצאים לעבודה בהר-טוב. נפשוט לרגע את ההתמסרות וההקרבה מכל הפראזות והמליצות שבשם, מהבריגדה והאוונגרד ומהסוציאליזם המהפכני, וראית חברי קיבוץ העושים להחדרת רעיונות גם במקומות נחשלים, וזאת שלא על מנת לקבל פרס, או להתהדר נוסח טולסטוי בהליכה אל העם.

אז יתגלה לך הקיבוץ באורו הנכון, והוא נושא למאבק וליצירת אדם חדש, לא רק בקרבו, אלא גם במעברה ובמחנה העולים, בין פועלי העיר ובכל מקום ומקום ...
תם החורף והחלה תנופתנו הגדולה. פתע ראית את הרפת והיא הולכת ומתמלאת דור שני כערובה לשמירת רציפות הגילים. והנה סמוך לה מגדל התחמיץ פורץ לשחקים, והוא עטוי כיפה אדומה, מצהיר שלמות וידידות לכל המהלך בכביש בואך לקיבוץ. קצת הלאה מתמשך לו הלול שוקק חיים ומגלגל את מאות הביצים הראשונות לשווקי הבירה. ממנו מזרחה חלקת הטבק בגווניה הירקרקים והשחמחמים.
כי תעבור בחצר ונסחפת לתוך פעלתנות המולכת ברמה בכל מקום ומקום. יבבת המשור מהנגרייה מצטרפת לטרטור טרקטור ויחד בוקעות בתרועת עמל גדולה. במוסך עומדים הדרילים והם מוכנים לקלוט בקרבם את משא הזרעים ואצלנו סמוך מבהיק טרקטור גמלוני שזה עתה הושבו קרביו לתוכו אחרי תיקון כללי. הלאה תראה מתנצנץ אורו הכחול והמסנוור של הריתוך החשמלי, שם המסגרים חופרים בברזל אגב פיתוח חלומות על קיבוץ מתקדם המרשה לחבריו החזקת אופנועים או נותן להם "מקים" אדומים ורובי טוטו למצוא בהם פורקן לסערות הנפש ...

השעה כבר קרבה לחצות. יצאתי החוצה. הלילה התנשם ברבות כוכביו, צונן ומבשר ראשית חורף. צריך להביא ברכה לחג הארבע – אמרתי לעצמי. בלא משים צפו פתע שורות שורות והיו לשיר. זו ברכה לחג הארבע, שפתי מוללו את בתיו:

הנה קיץ רפוי כבר רטט אל קצו,
וחולל שלכתו, סתיו עגום בכרמים,
שוב עינינו קרועות אל יורה בעתו,
אל ריחות אדמה משדות חרושים,
עדויי חג וגיל עוד אל ברך נכרע
ושפתנו רוחשות בתפילה:.

לו תהא הברכה במעוננו שורה,
ואסמנו הבר שבשל אל העת,
לו הייתה בהמתנו שופעת, פורה,
וזיתינו יצהר וכרמנו מלאת,.
לו יצקנו יסוד והגבהנו טפחות,
לו הרבינו לצור ולבנות.

ישלח מעוננו אורות למרחב,
ואותת ידידות רֵע אור אלֵי אור
ומכונית עמוסה בשפעת חלב
בפרות מגדים אל העיר עוד תצפור
ישבעו נעורנו תירוש ודגן
את מיטב הפירות שבגן

דור בנים ימלא החצר במשובה,
ויפזר מחרוזת של "למה" ו"מדוע"
על גבה של סוסה עוד ירכב לאורווה
שובבון שבגדו מלוכלך ופרוע.
עוד אפשר ונראה את ניצן וסמדר
מתכתשות על בועז המבוגר.

אברהם רוכלי
דברים לכבוד חג הארבע

ארבע שנים חלפו מאז הוחל בכיבושן וייישובן של הגבעות המשתרעות מדרום ללטרון ועמק איילון, והגבעות חשופות, אפורות וחסרות תוחלת. לפני ארבע שנים יצאנו לדרך, בשלהי מלחמת העצמאות, ומאז לא נדמו אף ליום אחד פטיש הבניין, טרטור המכונות, הצמיחה, הגידול והמולת היצירה.
בראשית היו שלוש הכשרות – דליה, עין השופט, שער העמקים – וכעבור מחצית השנה הצטרפו חברים מגדוד "אילון צפון" בתל אביב ואליהם הצטרפה קבוצת חיפאים. הגוף החברתי הזה, שדרך על אדמות בית ג'יז ב- 28 באוקטובר 1948, היה הרכוש המשקי היקר ביותר והנכס היסודי ביותר.

זה מוזר, לפעמים, שהננו נוהגים בסיכומים המשקיים למנות אחד לאחד את הישגינו בענפי המשק והמלאכה, בבניין ובנטיעות, בדונמים וביחידות משקיות. אך מקור הכוח הוא הגורם האנושי, הנושא החברתי של המפעל כולו. קולקטיב היודע את סוד העמל היוצר ואת מקומו של הליכוד החברתי, כערובה הממשית ביותר למפעל המשקי.
וביום חגנו נשאל: הקיימנו את השליחות אשר נטלנו על עצמנו? אני שואל את השאלה הזאת דווקא ביום זה, כי חגם של אנשים הרוצים לחיות כשליחי תקופה כזאת וכמעצבי דמותה, חגם הוא ראשית לכל יום של חשבון נפש, ושמחתם היא שמחת השליחות שהצליחה, המשימה שקוימה, החיים שלא בוזבזו לריק.
ורשאים אנו לומר כי לא בזבזנו את חיינו לריק והוטל עלינו לבנות את חיינו תוך שחייה עקשנית כנגד הזרם. אין אנו קופאים על השמרים. לאחר שעברנו מהנקודה הישנה לכאן פרץ המשק והתרחב ואף בתחום החברתי רבה התמורה: משמונים ואחד חברים בממוצע בתשי"א הגענו לתשעים בתשי"ב וכיום מונים אנו כמאה חברים ובתוכנו שתי השלמות של נוער עולה, מפולין והונגריה.

ואת אשר בנינו ראיתם היום. הכל נבנה בפרק זמן קצר, אשר חלקו בתקופת חלוקתו של הקיבוץ לשניים: האחד כאן והשני בנקודה הישנה. אולם עיקר הבנייה נעשה בשנה החולפת, עם העברת הקיבוץ כולו לכאן ועודנו בונים. בצדם של הרפת והלול, מגדל הסילו והמתבן, בית הביטחון ומכון החשמל, סככת המכונות, הנגרייה והמסגרייה, בתי ייבוש לטבק, צריפי המגורים וחדר האוכל הנאה הזה, בצדם של כל אלה, הולכים ומוקמים ראשוני בתי המגורים אשר בראשון שבהם ישוכנו ילדינו החמודים, כרגע שמונה במספר, אך עוד ידנו נטויה.
השליחות שנטלנו על עצמנו הולכת ומתקיימת לעינינו ובידינו, תוך שמירה קנאית על ערכינו – ערכי הקיבוץ. ונשאלת לעתים השאלה: בכוח מה אנו מקיימים חיי שיתוף? בכוח מה גובר אדם על חולשותיו המציקות לו יום יום? בכוח מה נאבק אדם עם עצמו ועם זולתו על דמות חיים קיבוציים ועל סגנון חיים שומרי? והתשובה היא: לא היינו יכולים למשימה, ללא מצפן אידיאי וללא החזון. בלעדיהם אין אדם יכול לחולשות. בלעדיהם אין לחברה קנה-מידה. בלעדיהם – נידונים חיי הקומונה לכליה.
...
מחר נשוב אל עבודת היום יום אל המשך המפעל, כי אך בראשית הדרך אנו ניצבים. לא הגענו לסוף המסע. ואם כי צברנו הרבה נכסים וערכים, דרך היצירה וההיאבקות על דמות חיי החברה – עדיין נמשכת. שום מאמץ אינו עומד לנו כזכות להרפות את המתח וליהנות מפרי היגיעה. תמיד רועמת מעלינו המציאות: להתקדם. המבחנים אשר לפנינו הם אולי כבדים מאלה אשר עברנו. אך לאחר שעמדנו במבחני העבר, אנו בטוחים שבעתיים בעתיד.
יכול נוכל לו!

בתיה צביאלי
חג הארבע

לקראת חג הארבע הכנו תכנית אמנותית מגוונת. המקהלה בניצוחו של בניומין אמדורסקי פתחה בשיר "מלאו אסמינו בר". המילים בשיר ביטאו את תחושותינו בנקודה החדשה. לא רק 'פשלות' משקיות באמתחתנו. המשק שלנו כלל: רפת, לול, דיר צאן, שטחי פלחה, מטעים, גן ירק, מספוא ומשתלת עצי פרי ונוי. כמו כן היו לנו ענפי שירותים לתחזוקת המשק ולרווחת החברים.
קבוצת הילדים הראשונה חיממה את לבנו והקבוצה השנייה של התינוקות – בדרך. היינו גאים בהישגינו.

המקהלה שרה בהתלהבות את השיר המפעים "עורי ציון הוי עורי לבשי עוזך... ". לעיר ירושלים היה מעמד רם בשיר הזה ואנו הרי חיינו בפרוזדור ירושלים והיינו נקודת הגנה "בדרך אל העיר".
זכינו גם להמנון משלנו, שמילותיו נכתבו על ידי יוסף נצר וחיים ברקני. ההמנון זכה למנגינה משובחת , שהולחנה על ידי דובי זלצר. להלן הפזמון החוזר של המנון הראל

"יזהיב הדגן את שדותיך
וייער עליך יָצֵל.
לעיר את משלט
אך לנו את בית -
מגֵן לשלום – הראל".

כשוחרי שלום מובהקים בחרנו להציג את המחזה היוני "אנשי אחרנה" בבימויו של גיורא מנור, חבר קיבוץ משמר העמק. יוספיק גילם בכישרון רב את דמותו של הגיבור הראשי במחזה. אני זוכרת שמות כמו: דיוניסוס, הרמס ופשוטי עם. רפול ביטא את המשפט שאפיין את חיי היום יום: "... האוכלים את השפן בריבה (ועוד משהו מתוק) עם זנב דג מלוח". השחקנים והבמאי זכו לתשואות רמות.
הערב הסתיים בהופעת מחול צנועה. הלב שלנו רחב...
הצלחנו ! חג הארבע היווה אות לבאות.

חג החמש
מתוך עלוני "במשלט" שיצאו יום יום ומסרו אינפורמציה על ההתקדמות בהכנות לחג החמש (החומש)

17.9.53
ההכנות:
לקראת החג נכנסנו לשלב מכריע: בשלושת השבועות אשר נותרו חייב כל אחד ואחד לתת יותר מכפי יכולתו. ייפסקו האיחורים לחזרות ואיש בל ייעדר... עלינו להבין - שמו הטוב של הקיבוץ כולו, לא של מארגני המסיבה, מונח בכף. הגענו לנקודה אשר ממנה אי אפשר עוד לסגת. לנו אסור להיכשל. דיוק ! משמעת ! יוזמה – כל אלה הינם ערובה להצלחה.

בתערוכה:
מתנהלת העבודה לפי התכנית. דני עושה ימים כלילות ולילות כימים. אילן, זיוה נ, טובה וברל'ה אף הם עוזרים ויש לקוות כי נתברך בקבוצת ציירים רצינית.
אנשי אבו-גוש יתחילו בקרוב בבניית אבן בשטח התערוכה (בקטע החקלאי), וכן הובא קש לאותו מקום. הקטע החקלאי של התערוכה יוכיח את עדיפותו של המשק המעורב על המשק המונוקולטורי בשמרו על פוריות הקרקע, בספקו פרנסה לעובד ברציפות בכל השנה, באפשרו ניצול יעיל יותר של המיכון ומקורות המים ובשמרו על החקלאי מפגעי הטבע והשוק. כן תוכיח התערוכה כי רק הקיבוץ מאפשר את ניצול כל היתרונות של המשק המעורב בהיותו משק גדול.
תכנית החשמל מוכנה והוחל בביצועה. נחפרו עמודים ראשונים והושגו מרבית החומרים בהשאלה. מהנדס חברת חשמל הביע נכונות לפקח על הביצוע וחשמלאי של הנ"ל יעזור בהתקנת תאורת הבמה.

הצבא אינו מכזיב מרבית בקשותיו של יענקל'ה נתמלאו, ולמרבה ההפתעה יעמיד צה"ל לרשותנו מכונית לשלושה ימים להובלה.
יענקל'ה – "העיקר חוצפה וניצול גורם ההפתעה, איש לא ביקש דברים כאלה ומכאן ההצלחה". מכונית הרמקולים הובטחה אף היא.
בירוקרטיה: בפקודת "מסירת ציוד" נכתב בטווח 2 ק"ג חוט (כלום) במקום 2 ק"מ חוט.
יענקל'ה נאלץ להגיע כמעט עד הרמטכ"ל כדי להשיג את הדבר.

20.9.53

ועדת החומש הכריזה על מצב חירום עד אחרי החג.
איש אינו עוזב את המשק לצרכים פרטיים ללא אישורו של רוכלי – האחראי לכוח אדם.
נסיעות לבריכה וכו' בטלות.
החזרות למערכון הפזמונים (מילים חיים חפר מנגינות מההצגה "נסאר-א-דין") תתחלנה במרוכז ... עדיין יש ויכוח על סיומה של הופעה זו. כנראה שיהיה מעבר מחמורו של נסאר אל חמורו של מגד (חמור הפלמ"ח). אכן יהיה זה מערכון על חמורים.

מערכון הפזמונים - חיים חפר

23.9.53

כאשר ג. קראוס הייתה צריכה להגיע אלינו נוכחה כי שכחה את שמנו. לאחר מאמץ מחשבתי רב נזכרה: קיבוץ עגלון. מי יודע לאן הייתה מגיעה לולא העמיד אותה אחד מתלמידיה על טעותה.
אכן אמנית גדולה ...

27.9.53

בתל אביב אומרים: כי שלושה מפעלים גדולים נערכו במדינה – חג הראל, כיבוש השממה והמכבייה ... וגבעת ברנר הקדימה חגה כדי לא להתנגש אתנו.

1.10.53

שישה ימים נותרו עד גמר המבצע

הראשון באוקטובר, ראש השנה החקלאי שלנו, מצא הפעם את הקיבוץ במבצע אשר לא ידענו כמותו. חג זה ומאמץ זה אין לראותם כפעולה תרבותית בעבר: מבצע "חג החומש" משמש אות להסתערות כללית לאורך כל חזיתות הפעילות הקיבוצית, והצלחתו של מפעל זה יפתח פתח להסתערות גם בשטח המשקי והפוליטי. לא בכדי יש זהות ותיאום מלא בין המוסדות המשקיים, המזכירות וועדת החג. כל אלה, יחד עם ההשתתפות ההמונית בהכנות, מבטיחים כי אמנם נשיג את מטרתנו.

ההיענות ורוח ההתנדבות עברו את כל המשוער והם המאפשרים לחברים להתגבר על העייפות הפיסית, לרוץ מגיוס לחזרה ומשם לעזרה למקום תורפה איזה שהוא. חיזיון רגיל הוא לפגוש באלה הימים חברים חיוורים, קורי שינה אחוזים בעיניהם, משרכים רגליהם לאחר הגיוסים. ברוח זו טמונה הצלחתנו!

4.10.53

ארבעה ימים נותרו

חג החמש – מאורע תנועתי ומפגן לאחוות עמים

לחגנו הפעם מגמה נוספת – הידוק קשרינו עם התנועה, מתן ביטוי למטרות מאבקנו הפוליטי והכלכלי והפגנת יחסי הידידות והאחווה עם שכנינו הערבים דווקא בימים אלה.

ואמנם ההד העצום אשר עוררו ההכנות לחג ברחבי התנועה, הפיכת העצרת למפגש בין-קיבוצי וההתעוררות סביב ההזמנה (בערבית) לאבו-גוש אשר אחזה גם את באי בית-הדין העליון לצדק, ולבסוף תגובת ההשמצה של עיתונות מפא"י, כל אלה מוכיחים את החשיבות והכיוון הנכון של "מבצע חג החמש".

מי מצא?

אבד הפנקס בו אלי ש. כותב כל מה שעליו לעשות במשך היום. אלי אינו זוכר בעל-פה מתי עליו ללכת לאכול ...

... שוב עלינו לציין ולשבח את עבודתם המסורה ללא גבול של דני קרוון, אלי ש. וכל שאר החברים אשר עמלו עד חשכה להצלחת המשימה.

נפתלי בזם גמר את עבודתו לאחר שהכין עם דני ציור ענק המבטא את אחוות העמים ואשר בלי ספק יעורר ויכוח אמנותי: מוצג מיוחד במינו יהיה כדור הארץ העטור יוני שלום אשר יסתובב ממש בכוח מנוע חשמלי. עבודה ומחשבה רבה הושקעו ביצירה זו.

6.10.53

עוד יממה אחת – עד לשעת האפס

הכל מסתדר למועד שנקבע, הכל "דופק". אין כל פנצ'ר. הפסימסטים סתמו פיותיהם למראה ה"עיר" עטורת הדגלים, אשר צמחה על הקרחת שבין הקוצים.

עם אפיסת הכוחות הולך המוראל ועולה. כל המחלות נדחו עד ל – 8 באוקטובר. אנשים שחומם עולה על 38 מסתובבים בשטח, עובדים ומשתתפים בכל החזרות. ישמש הדבר כדוגמה. רק כך אפשר להצליח, רק כך אי אפשר להיכשל!

סכנת הגשם מעוררת חרדה עמוקה, אך אינה מרתיעה איש. המאמץ יימשך עד לרגע האחרון.

ים הדגלים - דגלי המעמד והלאום - שעוד לא ראתה הדרך לבירה כמותו, וה"פרסומת" בעיתון "הדור" עשו את שלהם.

חג החמש של הראל ויונת השלום הפכו לשיחה ולנושא ויכוח בפי כל.

היום עבר יוסקה ב שלושים חנויות נעליים, וכששמעו כי הוא מהראל הציעו לו נעליים חינם.

ברגע האחרון:

מכונית הרמקולים הגיעה והופעלה בכל קולה. תושבי לטרון מאזינים לפאבלו נארודה.

אחת לחמש שנים

חמש מאות עוגות הוזמנו למחר. כמו כן יוכנו במטבח אלפיים ומש מאות סנדוויצ׳ים מלחמניות.

המקהלה

10.10.53

ההצלחה אף היא הייתה בתכנית, אך בכל זאת הופתענו, ויותר מאתנו הופתעו האלפים שנוכחו כאן. היה זה מבצע תרבותי-פוליטי-משקי—חברתי מפואר, אשר הקיבוץ ככלל עמד בו בכבוד. כוחו של הקולקטיב, של העבודה הקולקטיבית, הוכח שוב – בחשיפת הכוחות הגלויים ואף הסמויים ביותר, במיצוי כל קורטוב של יכולת ויוזמה ...

המוסדות שהשתתפו בעזרה לחג

סולל בונה – עצים ודיקטים
ע.ת.א. – ציוד לתערוכה ושתילים
יכין – ארגזים וברזנטים
חב׳ חשמל – צורכי חשמל
הוועד הפועל – המרכז לתרבות – תרומה כספית וסיוע טכני
צ.ה.ל - מטכ״ל – רמקולים, תחבורה, תאורה.
צ.ה.ל. – פיקוד המרכז – אבטחה
צ.ה.ל - גוש רמלה – קשר
פיקוד הנח״ל – ציוד במה

כמו כן קיבלנו עזרה רבה ביותר מן ההנהגה הראשית (גרעין פלד) ומהמחלקה לתרבות של הקיבוץ הארצי.

התערוכה

המטרה

התערוכה מתכוונת להציג את קיבוץ הראל כהמשך להתפתחותו של היישוב היהודי בפרוזדור, הראל כמשק המבוסס על שיטת חקלאות יותר גבוהה בהתפתחותו של האזור ויתרונו של המשק המעורב הקיבוצי על כל צורה חקלאית-משקית אחרת. וכך הראל כקטע בתוך המאבק הפוליטי לשלום ולקידמה.

מה מכילה התערוכה

בבואך מקבל את פניך סמל החג – גדול ומואר.

בכיכר הראשונה: "מדרך בורמה לכביש הגבורה", מוצגים מפת היישוב העתיק בסביבה שעליה צומחים בתי היישוב החדש.
לפני המפה – חוברת הסברה בדבר התערוכה - בעברית ובערבית. אחר כך – ציור מלחמת החשמונאים, תאריכי חורבן, מרד ושחרור שפקדו את האזור (בצורת חצים על רקע שחור). מפה בולטת של דרך בורמה, ועל ידה הכלי שפרץ את המצור – הג'יפ. לאחר זאת מופיע מודל קטן של הנקודה הישנה, ועל ידה שורת צילומי ענק של הראל הישנה. חלק זה מסתיים בציור הראל החדשה עם כתובת: "לעיר את משלט אך לנו את בית. מגן לשלום הראל".

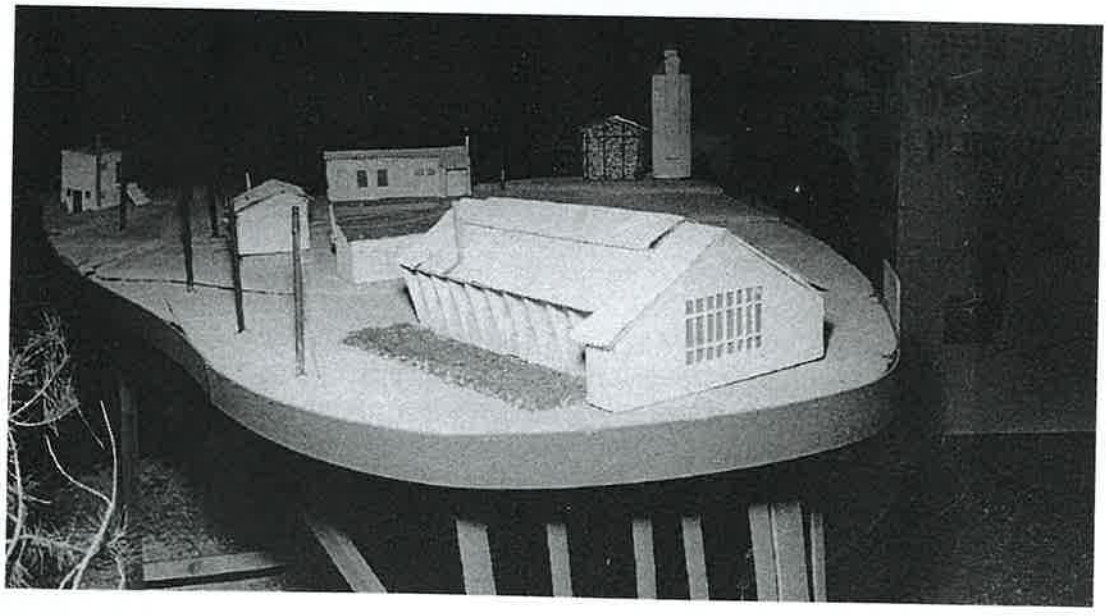

מודל של הנקודה החדשה

הכיכר השנייה: "מחקלאות פרימיטיבית לחקלאות ממוכנת". המוצגים: מפת העיבודים החקלאיים באזור בתקופות קודמות. מחרשה ערבית גדולה, חצר פלאחים טיפוסית בהרי יהודה (מבנה בגודל טבעי), שמונה דיאגרמות המתארות את יעילותו של המשק הקיבוצי המעורב לגבי כל צורה אחרת. מוצג: בולדוזר, פלקט גדול המתאר את הישגי החקלאות בהראל. את החלק החקלאי מסיימות שתי פרות (חיות) עם כדי חלב – ציר המשק הקיבוצי.

הכיכר השלישית: "אורחות חברה". מוצגים יחד עם פלקט: בניין מוקם, מכונת בטון עובדת, הפיגומים – ומתוך כל אלה צומחת דמות אדם הנושא רובה, מכוש ושיבולים. שורת תמונות המתארות את הראל החדשה. פלקט המסביר מי הם חברי הראל. מחנה צופי עם פטנטים (ממחנות שומריים), ועל ידו מחנה אוהלים עם מדורה ופינג'אן (מאוהלי פלמ"ח), מפה

המתארת את המקומות בהם עברו ההכשרות עד שהגיעו להראל. מודל של קטע מהנקודה החדשה ואחריה – פינת החינוך המשותף.
כתובת של לנין - "ללמוד, ללמוד, ללמוד. אין מפלגה מהפכנית בלי תיאוריה מהפכנית".
שורת ספרים, שהם מעיקרי הספרות המעצבת את השקפת עולמנו. ציור גדול המתאר את הידידות בין יהודים וערבים. התערוכה מסתיימת במודל הסובב של כדור הארץ, ועליו יונת השלום.

תגובות מן החוץ - על התערוכה

נפתלי בזם: "בשבילי זה שיעור רציני שלמדתי ממנו רבות ... כזאת עדיין לא ראיתי ...
אפשרויות חדשות מרובות לעבודה נפתחו בפני עתה ..."
"ניסיון נועז, שנלמד ממנו הרבה". "זה משהו עצום ויש להסריטו"
גיורא מנור (הבמאי של חג הארבע):
"הברקה, עדינות של פעם, ללא כל רבב".
פיינמסר (מהנדס, מרכז המחלקה הטכנית של הקיבוץ הארצי) תוך לחיצת יד לדני: "עבודה גדולה מאוד ..."

נתן שחם (שהגיע ישר מן התערוכה "לכיבוש השממה"): "באתי מן השממה כדי לראות את התערוכה ..."
היו גם כאלה שאמרו, כי את תערוכתנו צריך לראות שלושים פעם: עשר פעמים לראות, עשר כדי ללמוד ו – עשר על מנת ליהנות

בתל אביב נערך כינוס גדול של ... מאוכזבים מן ההצלחה ...

תמונות מהתערוכה - מכונת הבטון העובדת

בתיה צביאלי
חג החומש

חודשים אחדים, לפני שמלאו חמש שנים לעלייתנו על הקרקע – באוקטובר 1948 - תוכנן האירוע שכונה "חג החומש". יענקל'ה ניצח ביד רמה ובשום שכל על התכנון והביצוע של החג. הערבים והלילות היו מוקדשים לחזרות והקיבוץ כולו גויס למשימה השאפתנית שלנו.

גולת הכותרת של הערב החגיגי הייתה מקהלה מדברת: "עורה נא חוטב עצים" מאת פאבלו נארודה – המשורר הצ'יליאני – בתרגומו של נתן אגמון– ביסטריצקי ובבימויה ובניצוחה של תמר סמסונוב. מביני דבר בספרות ובבימוי בחרו בקטעים מן הפואמה, שביטאו את התכנים הגלויים והמטרות המוצהרות שחבקו עולם ומלואו. כמיהה לשלום ולאחוות עמים, על רקע תיאור ההתרחשויות במלחמת העולם השנייה ברחבי העולם, היוו את המסר העיקרי של הפואמה.
היינו בטוחים, בימים ההם, שהמסכת שלנו היא יצירה שלמה ומושלמת, הודות לשזירת קטעים למארג אמין ומשכנע. מילת המפתח של תמר סמסונוב הייתה "בִּטנה", והכוונה הייתה לדברים היוצאים מפינו שצריכים להיאמר תוך כדי הבנה, הזדהות והבעת רגש. וזאת בניגוד לאמירה שטחית שאין עימה "בטנה" כלל. אבל מי שנפל בחלקו משפט כמו: "והם הללו שחזרו נתלעלעו כמו כותרות עלעלים אין ספור למען התחיות ושכוח", לא חשב על "בטנה", אלא היה דרוך כולו לצלוח בשלום את המשפט.
דווקא הקטע של מירי, שהסתיים במילים "בתי הבושת והבנקים", נאמר בכל הלב כש"בטנה" מרופדת בתשתית הדברים.

קטעי מוזיקה מ"הקונצ'רטו לתזמורת" מאת המלחין ההונגרי בלה ברטוק שולבו במסכת שלנו. המוזיקה העניקה למילים מימד עמוק ומרתק. לחזרות האחרונות הצטרפה הרקדנית והכוריאוגרפית המהוללת גרטרוד קראוז. עד מהרה התפתחו חילוקי דעות אמנותיים בין

השתיים, שהתבטאו בצעקות רמות ואפילו בשליפת סנדלה של תמר, וכל זה לעינינו, ממש לא חינוכי. עמדנו גם בזה.

המקהלה המדברת - בעיצומה של חזרה

לפני הערב הגדול טפטף גשם קל שבישר את היורה. למרבה המזל פרי עמלנו לא ניזוק. האוויר והאווירה נעשו צלולים יותר. החזרה הכללית שהוקלטה על ידי רשות השידור בהנחייתו של יצחק שמעוני בישרה טובות. לאחר החזרה פנה יצחק שמעוני לאליניו והציע לצרף אותי ל"קול ישראל". כמובן שאני קיבלתי מחווה זו כבדיחה. מי יודע לאן היו מתגלגלים פני הדברים לו נעתרתי להצעה מפתה זו.

בהגיע הערב המיוחל היינו כולנו דרוכים. דגלים אדומים וכחולים-לבנים נפרשו סביב, סביב. זרקורים של צה"ל האירו את שמי הלילה וחיילים אבטחו את החוגגים. המונים התחילו לזרום לכיוון המדרון שרגבי אדמתו נערמו לשורות, שורות אשר שימשו מושבים לקהל הרב. המשפחה שלי הגיעה בהרכב מלא – מקרה נדיר בקורותינו. הם שילבו ביקור בתערוכה "אדם ואדמתו", שהתקיימה בבנייני האומה בירושלים.

האורחים הרבים צעדו לאורך מסלול שהתפתל בין מוצגי התערוכה – פרי תכנון וביצוע של דני קרוון. התערוכה ביטאה את התפתחות הקיבוץ והישגיו "מדרך בורמה – לכביש הגבורה". דני עיצב את הסמל של חג החומש בהשראת סמל הפלמ"ח – שתי שיבולים ברקע הסמל ובמקום חרב פילחה אותם יונת השלום. המילים "הראל" ו"חומש" השלימו את הסמל הנאה. כל המשתתפים בחג שלנו ענדו על דש בגדם את תווית הסמל של חג החומש. בין המוצגים הרבים בלט גלובוס ענק, עשוי חוטי מתכת, שמעליו שתי יוני שלום צחורות והמילה שלום מתנוססת בגאון לעיני כל. בצד הדרך הוקדש אחד הלוחות לתמונות הילדים שלנו.

הערב נפתח בקריאת "יזכור" ואחריו בוצעה תוכנית עשירה, הן מבחינת התוכן והן מהבחינה האמנותית.

אזכיר כאן את המערכון ההיתולי שנכתב כלקט פזמונים במיוחד לחג שלנו, על ידי חיים חפר ובבימויו של שמואל בונים.

המנגינות הבוכריות שליוו את הפזמונים, לוקטו מההצגה נאסר-א-דין. באחד הפזמונים: "שיר הקיבוץ", היו רמזים עבים כלפי המתנגדים לתנועה הקיבוצית בכלל, וקריצות לעבר הקיבוץ הארצי ויחסו אלינו בפרט. בפזמונים הנוספים היה ביטוי לאקטואליה ותקווה לעתיד.

עורה נא חוטב עצים

הרגע הגדול הגיע! על הבמה המוארת היו פזורות קבוצות, קבוצות של המשתתפים במסכת "עורה נא חוטב עצים". קולו המרגיע של דני הדיהד למרחקים:
"אהבתי המשכן הקט של פרמר
שם אמהות רכות נמות
בשמיות כמיץ תמר של הודו, וסדינים
אך זה מגוהצים".

והבחורים הרעימו.
"גברים כי יזמרו, עם הנהר קולם
ניחר כקול אבני מעמקיו".

ריח לחם, אספסת ופרגים נישא בחלל האוויר וקולות של מפחות ופעמונים נשמעו בכל המרחב. הזכרנו את "הבחור הענקי על טרקטור בשדה" והגענו למילים: "דמך זה העמל אותו אהבנו". אמרתי את המילים הללו בחרדת קודש ובאופני הבעה שונים וכולם קראו אחרי: "דמך זה העמל אותו אהבנו". אֵלו מילים!!!

אמריקה על פניה היפים באה לביטוי בשירה, וביקורת נוקבת ניחתה על עוולותיה. דמויות כמו צ'רלי צ'פלין, וולט וויטמן זכו לאהדה. להאדרה ללא סייג זכתה ברית המועצות.

מן דם צומחת סטאלינגרד.
תזמורת של ברזל ואבנים ומים.
והלחם קם - וחי בחיק מאפיות
והאביב... ".

לקראת סיום המקהלה המדברת שלנו, הוקדשו משפטים רבים לשלום.

"שלום למען הָערבִּים הקרבים.
שלום למען גשר-זה, למען יין-זה.
שלום למען עיר עם-בוקר,
כי תעור עם הפת. שלום למען הנהר
המיסיסיפי, זה נהר כל שורשים. ..
שלום למען האופה וַאוהָבָיו.
שלום למען החיטה.
שלום למען כל החי –שלום
למען כל היבשות וכל המים. "

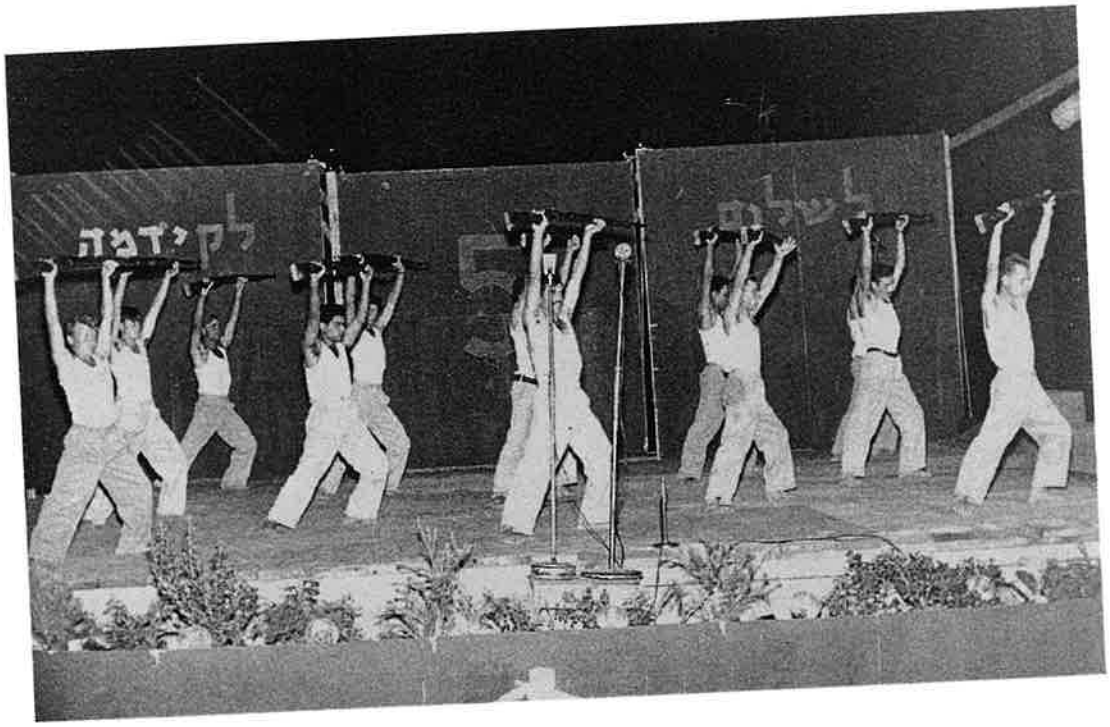

לו היינו זוכים לחג העשור – הרובים שבידי המתעמלים היו הופכים למזמרות והמחוללים היו אוחזים בענפי זית.

שמעון למסקי
השנים שלי בהראל

חודש לאחר ששרה ואני עזבנו את קיבוץ סער ידעתי שאחזור לחיות בקיבוץ. התגוררנו אז בחיפה, אני עבדתי בבניין ושרה במזכירות הנוער העובד. באותה תקופה לא חיפשנו חברה כי ראינו בשהותנו במקום מעין ענת מעבר. כשהחלטנו להצטרף לקיבוץ היה ברור לנו שנצטרף לקיבוץ הראל וזה משני טעמים: ראשית היו שם אחותי שרהל"ה וגיסי אהרל"ה ושנית היו שם חבר"ה שבאו מאותה אווירה של הפלמ"ח שמשם אני באתי. את רובם הכרתי מפגישות שונות בעבר – בחברות נוער ובתנועה. בקיצור, זה היה המקום הטבעי ביותר היכול להפוך לביתנו.

לאחר שהחלטנו על כך, יצאנו לטייל לחודש ימים לבזבז את חסכונותינו, כי קיבוצניק אמיתי החלטתי להצטרף לקיבוץ ללא פרוטה בכיסי. את יתרת הכסף שהיה לנו הוצאתי ברמלה בקפה "רוויה", אליו הזמנתי את כולם לגלידה. למקום הזדמנו בענייני בחירות. הפתעה ראשונה הייתה לי כשלימים התברר לי כי לכולם יש כסף חוץ מאשר לי. כאשר איפשרו להכניס רדיו לחדרים הייתי כמעט היחיד שלא היה לו במה לרכוש רדיו. בקיצור, אכזבה ראשונה. אולם זה לא פגם בהרגשתי להיות מבסוט מעצם הגעתנו להראל. החבר'ה היו עלה-כיפאק, אנשים כלבבי ועם אידיאולוגיה רצינית.

הפסקה לצילום - 1952

חיי היומיום בהראל לא היו קלים. רמת המזון הייתה נמוכה, אולם גם שרה וגם אני הפכנו מהר למדי לחלק אורגני מהקיבוץ. אני התחלתי לעבוד בבניין ושרה בתפירה. בבניין הייתה לי מיד בעיה, מרכז הבניין דאז ראה בי מתחרה וירד לחיי. לי היה ניסיון רב ממנו בבניין: אני למדתי קריאת תוכנית בטכניון והיה לי וותק של שנתיים בענף הזה.
לכן כשנזקקו לחצרן ולמחסנאי התנדבתי מיד. אינני רוצה להשוויץ אם אומר, שחוללתי פלאים בענף זה. תוך זמן קצר החזרתי ל"תנובה" כחמש מאות ארגזים שעליהם שילמנו עמלה. כמו כן אספתי את כל השקים שהתגוללו במשק, כמו גם את כל "הרכוש הנטוש" שהיה בקיבוץ ואותו מכרתי. בתמורה שקיבלתי רכשתי מעדרים, טוריות, מגרפות וכלים נוספים בהם נעזרתי בתפקידי הבא כמרכז הגינון במשק.

תוך כדי עבודתי כחצרן התחלתי ללטוש עין על עבודת הגינון. הבדלי הגבהים בהראל היוו שטח אידיאלי לגנן. בגינון עסקתי בקיבוץ מזרע אבל בעיקר היה זה בעישוב ובעידור ואילו פה הייתה לי אפשרות לתכנן ולבצע. ידעתי בביטחון כי תורי יגיע כי הערכתי שצבי, שעבד אז בנוי, יעבור תוך זמן לא רב לאיזה תפקיד בקיבוץ. ואכן כך היה.

באותו זמן ניסו להלביש עלי כל מיני ג׳ובים, אך אני סירבתי והמתנתי לרגע שאעבור לעבוד בגינון.

החברים בקיבוץ קיבלו בשמחה את כניסתי לענף. אולם עם כניסתי נאלצתי להיאבק בקשיים שהערימו עלי. ראשית בעטיו של מחסור מתמיד בידיים עובדות ניסו להוציא אותי מהענף כל אימת שיכלו. לפעמים הצליחו ולפעמים לא. כמו כן המחסור במזומנים מנע ממני לרכוש צמחים ושתילים כפי שתכננתי. באשר לימי עבודה, בשלב מסוים הודעתי לסדרן העבודה באופן נחרץ, שמכאן ואילך אני אעבוד בנוי בלבד וזהו. תחילה סירבו לקבל את ההצהרה אולם בסופו של דבר קיבלו זאת כעובדה.

בינתיים נולדה לנו בתנו כרמית. תינוקת משגעת אבל היא לא נרדמה בלילות. כך שלילות רבים בילינו שרה ואני בחברתה. הקשיים גרמו לשרה להרהר בדבר ההישארות בקיבוץ. היא רצתה לעזוב ואף מצאה לה עבודה בתל אביב. אולם לאור סירובי הנחרץ לעזוב את הקיבוץ היא החליטה לחזור בה. היא אגב טוענת כי בגללה קיבוץ שלם צריך היה להתפזר. למען האמת אני לא כל כך הבנתי מדוע.

לא די שחיי היומיום בקיבוץ היו קשים עוד נוספו לכך הוויכוחים עם התנועה שגרמו שלא נקבל עזרה. לא רצו שנקלקל הכשרה צעירה עם השקפות שמאלניות כשלנו.

הוויכוחים עם יעקב חזן וכל ״הגדולים״ מהנהגת התנועה לא עזרו. אני זוכר כי באחד הוויכוחים עליתי נרגש על השולחן והצהרתי, שאני לא אתן לפרק את הקיבוץ, אולם הדבר לא עזר.

באותו זמן נבחרתי להיות המא״ז של הקיבוץ. בתפקידי זה היה עלי להתגייס למשמר הגבול כדי שאוכל לקבל משכורת. אולם התברר כי משקלי דאז, פחות משישים ק״ג, הוא פחות מהמינימום הנדרש. מה עושים, נמנו וגמרו לשלוח אותי לבית הבראה, שם אוכל טוב ואעלה במשקל. לאן נוסעים? כמובן לפנסיון של הוריו של שי גפן בטבעון. זכור לי כי תפסתי טרמפ לשם במכונית של יעקב חזן. במהלך הנסיעה ניסיתי לשכנע אותו שאפשר לפתור את המחלוקות בין הקיבוץ להנהגת התנועה, אולם הסתבר שכבר היה מאוחר מדי, שאצלם הפור כבר נפל. כאשר חזרתי למשק עם שני ק״ג נוספים כבר לא היה קיבוץ, כי הוחלט לפרקו.

מה יש לומר, קיבוץ כזה נהדר פשוט חבל היה לפרק. ויעידו הקשרים החזקים בין חבריו הנמשכים עד עצם היום הזה למעלה מיובל שנים. אולם את הנעשה אין להשיב. באחת הפגישות עם החברים, זמן לא רב לאחר הפירוק, עלתה הצעה להתאחד ולהקים מחדש את הראל, אבל חלקי לא היה עם אלה. לא יכולתי לעשות זאת לשרה. נתקבלתי אז כמפקח בקרן הקיימת לישראל ועסקתי בעבודה קרובה לגננות ובמשך הזמן אף הטילו עלי גם את הפיקוח על תחום הגינון. למרות זאת לא חשתי בעבודה זו סיפוק, רצית לעסוק בגינון הלכה למעשה, וזאת עשיתי. עברנו להתגורר במושב קדרון וקיבלנו כאן משק בו אנו חיים עד היום הזה – מעל חמישים שנה.

זכינו ובמשפחתנו שלושה ילדים, שבעה נכדים ושני נינים – כן ירבו. הקשר שלנו לאדמה לא ניתק והגן המקיף את ביתנו מעיד על בעליו. למרות זאת וחרף השנים הרבות שחלפו מאז עולה בזיכרוני פרשת הראל. ואני תוהה איך ולמה זה קרה.

חברי הראל מהווים קבוצה אנושית מעולה שכמותה לא פגשתי וספק אם עוד אפגוש.

אליעזר שמעוני

הלא הוא הידוע בפי כל כ — אלי ש. הכל יכול.

כמה ציוני דרך בדרכי הארוכה

נס ההגעה לגיל שמונים:

אילו אמר לי מישהו בעבר שאזכה להגיע לגיל שמונים הייתי משווה זאת כהבטחה לביאת המשיח. ברמת גן ובמעונות הפועלים בגבעתיים, הילכה בנעורי שמועה אודות אנשים זקנים שהגיעו לגיל שבעים. היו אפילו שהעידו כי ראו אותם במו עיניהם. כך גם דיברו על הקיבוץ. אולם בבית הורַי הקיבוץ היה משהו מוחשי מאוד. כמה פעמים בשנה, בימי שבת, הלכנו משכונת בורוכוב לבקר ידידים ומכרים בקיבוץ גבעת השלושה שם נולדתי. אני מציין שהלכנו רגלי כי כסף למונית לא היה.

ה'התחיילות' שלי בתנועת השומר הצעיר:

בהגיעי לגיל בו 'התחיילתי' לתנועה היה ברור להורַי, כי לכשאגדל אצטרף לקיבוץ, משום שתנועה זו מחנכת לכך. הורַי, שהיו חברים פעילים ב"פועלי ציון שמאל", לא היו מניחים לי להצטרף לתנועת נוער הקשורה רחמנא לצלן למפא"י. בתנועת השומר הצעיר היה הקיבוץ - האור שבקצה הדרך. ההצטרפות לתנועה היה גם אקט של התנגדות למערכת הממסדית. מנהל בית הספר שלנו אסר על הצטרפות לתנועה זו, והוא אף לא התעצל ויצא לבלוש אחרינו. הקן שכן ברמת גן, במשרד של העיתון "משמר" לימים "על המשמר". אבי נמנה על מנויי העיתון כאשר יצא לאור, לאחר שביטל את המנוי שלו על "דבר".

מודה באשמה

אני מורד סדרתי מרדתי גם בהנהגה הראשית של השומר הצעיר. לאחר "השבת השחורה" השתתפתי בפגישה של אנשי "הגנה" בתל אביב. הנואם היה איש "אחדות העבודה" שבמהלך נאומו התלהם, נופף בידו כמי שמזהיר את האנגלים וקרא: "אנו נפתח נגדם במרי אזרחי"! קמתי ושאלתי מה זה, הוא השיב לי: "נקרע את תעודות הזהות!" בו במקום שלפתי את זו שלי וקרעתי אותה לגזרים. ואז שבתי ושאלתי: ומה עוד? התשובה הייתה: "בינתיים צריך להמתין".

אבל אני החלטתי שצריך להילחם באנגלים ולכן החלטתי להתגייס לפלמ"ח. הפלמ"ח נראה לי כמחתרת לוחמת הפועלת תחת מרות ההנהגה, שלא כמו האצ"ל והלח"י שגם הואשמו בקשר לנאצים ולפשיסטים. כזכור, תנועת השומר הצעיר לא 'עודדה' אז את חניכיה להצטרף לפלמ"ח. הצטרפתי להכשרה בקיבוץ שריד מתוך כוונה להתגייס לפלמ"ח. אגב, על יציאתי להכשרה לא טרחתי להודיע על כך מראש להורַי. אולם הם הכירו את 'התכשיט' שלהם וקיבלו זאת בהבנה, כמובן בדיעבד.

לימים הוחלט לאחד אותנו עם ההכשרה בקיבוץ דליה ושם העלינו שוב את עניין הגיוס לפלמ"ח. הקיבוץ הארצי, מטעמים השמורים עימו, התנגד. גדולי התנועה כמו יעקב חזן ודניאל בן נחום הגיעו אלינו כדי להניא אותנו מלהתגייס. עם חזן השיחה הייתה ממושכת וקשה. בשלב מסוים, לאחר שתבעתי בתוקף לאשר לנו את מבוקשנו זה, הוא פנה ושאל: "בעד מי אתם, בעד אלי או בעדי"? למיטב זיכרוני זו הייתה הפעם היחידה בחיי שזכיתי במאה אחוזים של קולות. חזן כמובן יצא בפנים כעוסות, שהרי לא היה רגיל שדעתו לא תתקבל ובטח לא על ידי בני 17 או 18.

נתיב הקרבות והקמת קיבוץ הראל בשלהי מלחמת השחרור:

לצערי, לא כאן המקום לספר לקורא על מסלול הקרבות הארוך והעקוב מדם שעברנו במהלך המלחמה: מחניתה דרך משמר העמק, זרעין, הגליל המזרחי ומלכיה. מכאן ירדנו למרכז הארץ

ונטלנו חלק בכיבוש הכפר אל קובאב שעל הדרך לירושלים. כאן איבדתי חבר יקר וטוב לאחר שכבר קודם איבדתי את אחי אברהם.
לאחר שכבשנו את אל-קובאב עברה בין החברי"ה שמועה כי במקום מסוים בכפר מצוי עץ המלא בפרי בשל. חברי זה, פנחס מאיר שמו, התפתה ונכנס לכפר לחפש את אותו עץ. לפתע שמעתי פיצוץ עז, וכשהגעתי למקום גיליתי אותו מרוסק בכל חלקי גופו, הסתבר שעלה על מוקש. כשגחנתי אליו הוא עוד הספיק לומר לי: "אלי, אני הולך למות ואף אחד לא יזכור אותי" (מכיוון שהיה בודד בארץ). עוד הספקתי להשיב לו: "אני החבר הטוב שלך ואני אזכור אותך תמיד". מאז ועד היום, מדי שנה בשנה ביום בו נפל, אני עולה לקברו בבית הקברות ברחובות ומניח פרח על המצבה.
מאל-קובאב יצאנו ל"מבצע דני" וסיימנו את הלחימה שלנו בנגב. משם הועברנו כדי להקים יישוב-משלט - הוא קיבוץ הראל. השם ניתן לבקשתו של בני מהרשק - הפוליטרוק של חטיבת הראל.

המבנים שהייתי שותף בהקמתם לא קרסו

בהראל עבדנו בפרך אך לאכול אכלנו קדחת. אולם הרוח וההערכה העצמית המריאו שחקים. תחושת השליחות והעמידה בה גברו על הקשיים.
כשהחל תכנון הקמת נקודת הקבע נשלחנו שני חברים ללמוד בניין בקיבוץ שער העמקים. חצי שנה עבדנו כמגישי טיט ובלוקים. הוסבר לנו אז שמקצוע לומדים בדרך הקשה.
הדבר היחיד שבאמת למדנו היו קללות בסרבית וקרואטית, ארצות מוצאם של חברי הקיבוץ.
אי לכך לאחר סיום תקופת ה"הכשרה" בשער העמקים יצאתי לחצי שנה ללמוד בניין ברמת גן. למרבה הפתעתי, לאחר ששמעו על מטרת בואי, התגייסו העובדים המקצועים, הקבלנים עצמם ואף המהנדסים למען השכלתי המקצועית. בואי מקיבוץ ספר ושירותי בפלמ"ח פעלו את שלהם. חודש ימים עבדתי בהנחת לבנים כאחד הפועלים, לאחר שביומי הראשון קיבלתי הכשרה של חצי שעת לימוד. לאחר מכן מדדו את קצב עבודתי, ומשהגעתי לרמה המקובלת ולאחר שהברזלן הראשי התפנה להסביר לי את חשיבות הברזל בבטון, עברתי לעבוד עם הברזלנים. וכך עברתי בבניין מתחום לתחום. באותה דרך גם למדתי לטייח ולבנות תבניות לבטון. אחרי חצי שנה כשנשלמה הכשרתי המקצועית, הורמה ברמת גן כוסית פרידה והונפתי למרומים, כשכולם מבטיחים לבקר ואף לעזור.
משהוחל בקיבוץ בבנייה עצמה נשכר אביו של שמואל זלטקיס, בנאי ותיק, להוביל את העבודה. לאחר חצי שנה, כשתמה תקופת התגייסותו, נפל עלי הנטל. וראה זה פלא: כל הבניינים בקיבוץ שנבנו בידינו, פרט לאחד, ניצבים שלמים עד עצם היום הזה.

ניצחון לדמוקרטיה

כפי שציינתי, שבתי לקיבוץ לאחר סיום ההכשרה ברמת גן ונתמניתי למרכז ענף הבניין. העבודה בבניין באותה תקופה לא נפלה בחשיבותה מהעבודה בפלחה. שני הענפים התחרו ביניהם על הבכורה. את הביטוי לרוח התקופה אנו רואים גם בפוסטרים של אותם ימים ובהם מופיע גם פועל בניין וגם טרקטוריסט. הכל הסכימו שבבניין עובדים קשה. גאוות היחידה של קבוצת הבניין היוותה, לדעתי, את הרקע לשירו של חברנו בניומין אמדורסקי על פועלי הבניין.
צבי דקל, בהיותו מזכיר קיבוץ וגם לאחר מכן, התנגד למכירת תוצרת חקלאית מחוץ ל"תנובה" - שמעולם לא שילמה במזומן. אי לכך לגזבר לא היה כסף לקנות ציוד חיוני, לא רק עבורנו אלא גם עבור המסגרים והמכונאים. היינו זקוקים אז לעצים לתבניות ולברזל בניין. הברזל היה אז גם יקר וגם מציאות. העניין נפתר בכך שיצאנו למשלטים הנטושים, פירקנו את הגדרות, לקחנו עמודי ברזל וחוטי תיל. מעמודי הגדרות הכינו המסגרים מסגרות המותאמות לרצפת הבניינים. את חוטי התיל, שהחליפו את הברזל הדק, מתחנו לאורך ולרוחב מסגרת הברזל..

אנחנו הבנאים נבנה את הראל

לבד מהצוות הקבוע שלנו נזקקנו לא פעם לידיים עובדות נוספות ולכן חברים לא מעטים עברו את ענף הבניין. היו מהם כאלה שהשתלבו יפה כמו למשל יוסקה. למרות שהיה איש מטעים. כבר בתום יום עבודתו הראשון תפס את העיקרון והכין תבניות מדויקות.
מאחר שחסרו לנו כל העת ידיים עובדות קיבלנו אישור מהתנועה לקחת עובדים שכירים. כך הגיעו אלינו מאבו-גוש עיסא, מחמוד ומוחמד שלא היו בנאים מקצועיים, כי כאלה לא יכולנו לשכור בגלל חסרון כיס. עם זאת השלושה השתלבו יפה בעבודה, ולמעשה רכשו אצלנו את מקצוע הבניין.
הכל התנהל למישרין. הקיבוץ הלך וקיבל צורה ואנחנו הבנאים היינו גאים על כך. בסוף חודש מסוים פניתי כהרגלי לגזבר לקבל את המשכורות עבור השלושה מאבו-גוש.
"אין כסף" השיב הגזבר.
ו"אוכל יש" הקשיתי.
"אוכל מוכרחים" נעניתי.
השארתי הודעה שאני שוקל היכן לשבות רעב יחד עם אנשי אבו-גוש. מול המזכירות, על הכביש לירושלים, או שניסע בטרמפים לתל אביב ונשבות מול הקיבוץ הארצי. תכננתי גם לחסום את הדרך לירושלים. באורח פלא הגיעה הידיעה לאחד מאנשי אבו-גוש והוא שכנע אותי לחכות עוד יום והסביר שגם שני חבריו באותה דעה.. נכנעתי, שלושה כנגד אחד – הדמוקרטיה ניצחה.

"במשלט" 30.3.1951

אלי ש. המצפה למכונת הבלוקים, ראה אדם עולה כחום היום אל המשק והוא סוחב מזוודה רבת מידות, הסתער עליו אלי, ובטרם הספיק הזר לפצות פיו צעק מרכז הבניין: "את מכונת הבלוקים הבאת? לא הבאת? מנוול!
התברר כי היה זה הראשון מפלוגת העזרה המקובצת.

מבסוטים עד הגג

רד אלינו אווירון

כפי שסיפרתי, העבודה בבניין הייתה קשה. כדי לקדוח את החורים באדמה בנינו מגדל, שנתמך על ידי שלוש רגליים, שמקדקודו השתלשל כבל פלדה ובתחתיתו צינור פלדה, ארבעים סנטימטרים קוטרו, ובתחתית הצינור שתי שיני פלדה. בחלקו העליון של הצינור הותקנו שני צינורות ושני עובדים סובבו את המערכת והחדירו את הצינור לאדמה. מדי פעם היו שולפים את צינור הקידוח כדי לנקותו מגושי אדמה. במקומות אחרים רתמו לעבודה זו פרדים או חמורים, אבל זו כבר נחשבה אז לטכנולוגיה גבוהה. מה גם שהחמורים היו לבטח מסרבים. ימים רבים סובבו עובדי הבניין את מתקן הקידוח. היינו אז צעירים ומלאי להט בניין הארץ.

בגמר הקידוחים היה צריך לצקת את הרצפה בגובה מסוים מהאדמה, מה שקרוי רצפה תלויה. לשם כך צריך היה להתקין תבניות עץ שלתוכן אמורים לצקת את הבטון. כבר סיפרתי קודם לכן איך התגברנו על המחסור במימון לרכישת העץ, כאשר פירקנו מגדרות המשלטים הנטושים את עמודי הברזל, והמסגרים ריתכו אותם לממדי רצפת הבית. פירקנו במשלטים גם את חוטי התיל הדוקרניים ומתחנו אותם לאורך ולרוחב מסגרת הברזל. את בעיית לוחות העץ פתרנו בכך שקבענו רצפה נמוכה, שלושים סנטימטר מעל פני האדמה הגירית, ומלאנו את המרווח בין הרצפה לאדמה בזיפזיף, אותו הבאנו משפת הים. על הזיפזיף המהודק כשמעליו רשת התיל יצקנו בטון.

טלפון לא היה לנו (גם לא אינטרנט) ולכן לפני שהתחלתי בביצוע הרעיון נסעתי למחלקה הטכנית של הקיבוץ הארצי .ושאלתי חוות דעת. קיבלתי תשובה שאף אחד לא עשה דבר כזה ואין לזה כל סיכוי. הזיפזיף לא יחזיק את הבטון – הסביר מהנדס המחלקה. מאחר שהייתי מאז ומתמיד בנושאים רבים אחרים חלוק עם הקיבוץ הארצי, צירפתי גם ייעוץ זה לאגף חילוקי הדעות. ההסבר של המחלקה גם שכנע אותנו שזאת היא הדרך הנכונה. עובדה היא שכיום לאחר חמישים וחמש שנים בבניינים שבנינו אין אפילו סדק אחד.

המתבן ומגדל הסילו

כמרכז הבניין נהגתי עם העובדים במידה רבה של קשיחות. בענף הבניין בעיר מקובל היה כי כאשר יורד גשם לא עובדים, ואני גרסתי שרק גשם זלעפות מצדיק צעד כל כך קיצוני. באחד הבקרים בצאתנו מארוחת בוקר החל טפטוף קל. יצאתי מחדר האוכל וכעבור כמה מטרים חשתי שאני צועד לבדי. פניתי לאחור ונוכחתי שהחבר׳ה עומדים בפתח חדל האוכל. נפנפתי בידי כאילו בשאלה מה קרה, וחיים פארווי השיב לי בתנועת יד האומרת: ״שכח מאתנו״. חזרתי אליהם ובינינו התפתח ויכוח. חיים פארווי היה קשוח בעמדתו, יורד גשם ובגשם הוא אינו עובד. גם כאשר השבתי לו כי אם מישהי קראה לו מותק עדיין אין פירושו שהוא מסוכר. הנימוק לא עבד.
כמה חודשים לפני כן התערבתי עם המסגרים שהציבו צינורות בגובה של ארבעה מטרים להקמת סככה, שאטפס לראש אחד העמודים ואעשה אווירון. זאת בתנאי שהם יתרמו כמה שבתות לוועדה הפוליטית. ואכן הוועדה זכתה בתרומה.
תחת רושמו של מבצע התרמה זה אמר לי חיים פארווי במהלך הוויכוח: ״קודם תעשה אווירון על הסילו״ וסיים את הצעתו בחיוך מנצח. אבל, כמו שאומרים באפגניסטן, צוחק מי שצוחק אחרון.
פניתי למגדל התחמין, פשטתי את המעיל וטיפסתי לראש המגדל שגובהו שנים עשר מטרים. עוד בדרכי למעלה יצאו חברים לצפות להשקיף וכמה מהם קראו לי לעצור. חיים צעק: ״רד — אני עובד״. אבל כבר היה מאוחר מדי. התערבות זו התערבות. עליתי ועשיתי אווירון כמובטח. כשנשאלתי מדוע הסרתי את המעיל השבתי, שאם אפול כדאי שהמעיל לא ילך לאיבוד. החיסכון היה שיקול שלא עזבני גם במצבים מסובכים.

מאז, סירוב או התנגדות לבצע עבודה נתקלו בהצעת התערבות, כך שתנופת הבניין נמשכה בעוז. כפי שכבר ציינתי בין עובדי קבוצת הבניין נכלל גם הזמר לעתיד בני אמדורסקי. אמנם הוא הצליח כזמר אך ניבאתי לו עתיד בבניין. הוא שפיתח את הרעיון שהשירה אינה פוגמת בעבודה.

חיסכון

השירות בפלמ"ח לא הועיל לבריאות שיני החברים, בחלק גדול מהזמן לא היו תנאים לצחצוח שיניים וגם לא הייתה מודעות לחשיבות הדבר. רק כאב השיניים העלה פלאים את סף המודעות. אני אישית יכול להצהיר בשבועה כי כך היו פני הדברים.
כאשר נזקקו החברים לרופא שיניים הם נאלצו לנסוע לשם כך לעיר הגדולה: תל אביב או ירושלים. זה היה כרוך באובדן ימי עבודה ומה שיותר משמעותי היו הוצאות הנסיעה. המחסור הכרוני בכסף הטריד מאוד את ישראל איטקין, הגזבר שלנו. ישראל היה האדם הקרוב ביותר להמצאה של יצירת יש מאין. פעם שמעתיו מסביר למזכיר שלנו את סיבובי הכסף וראשי הסתחרר. לא הצלחתי לעקוב אחר מהלכיו.

עקב היותי חובש במלחמה נבחרתי לוועדת בריאות בקיבוץ. לפונים אלי התייחסתי על פי הכלל: "כל אחד לפי צרכיו", וכידוע הבריאות קודמת לכל. כאשר עניין טיפולי השיניים הלך והחמיר מצא איטקין פתרון כלכלי מוצלח לבעיה. במקום שהחברים ייסעו לטיפולי שיניים העירה, יבוא הרופא אלינו לקיבוץ.
הרעיון היה גדול. הרופא שאיטקין מצא, עולה חדש מבולגריה, התגורר ברמלה. נהג הטנדר נשלח להביאו וכל החברים הנזקקים לטיפול חיכו לבואו. חלק מהחברים לא שמחו כלל על אותו סידור. בעת טיפול השיניים בעיר הם נהגו לקפוץ לבית ההורים ולאכול מהבישולים הטובים של אמא, כמובן לפני הטיפול, כי אחריו בדרך כלל אסור היה לאכול.
הגיע היום שבו אמור היה להגיע רופא השיניים. מרחוק ראינו את הטנדר מתקרב בדרך העפר והסתדרנו בתור. כחבר בוועדת בריאות וכחובש הייתי הראשון, כדי לתת חוות דעת מקצועית על הרופא.
הציוד נפרק והתיישבתי על הכסא. לבקשת הרופא פתחתי פה גדול, הרופא הציץ פנימה ואמר – לעקור ומי אני שאתנגד לרופא, ובמיוחד לרופא שיניים.
הרופא הוציא מתיקו את המלקחיים, ואני בצניעות שואל: "אין זריקה?"
הרופא: " זריקה עולה כסף, ישראל אמר אין כסף לזריקה".
לפתי חזק את מסעדי הכסא, פתחתי פה ככל יכולתי והרופא עקר את השן הכואבת ואת שורשיה בכמה משיכות עזות.

מעצמת הכאב עלו דמעות בעיניי, אבל לא הוצאתי הגה מפי. ידעתי שאם אצעק כל האחרים שהמתינו לתורם עלולים לסרב לעבור את הטיפול ואז מה עם התקציב.
הרופא עצר את הדם, איפשר לי כמה דקות להירגע ויצאתי כשראשי היה המום מכאב.
הבא אחרי היה עמי ביברמן ולפני שנכנס שאל אותי: "איך היה?"
"שום דבר, לא כואב, קלי קלות".
לא הספקתי להתרחק מהמרפאה ושאגתו של עמי המופתע הרעידה את הקיבוץ כולו. ליתר ביטחון עליתי למשלט שמעל לקיבוץ .

מאז נזהרתי מרופאי שיניים, עד כדי כך שבעת עבודתי ב"גלובס" עקרתי לעצמי שתי שיניים בעזרת חבל פלדה דקיק שקשרתי לידית של דלת שנפתחה. רק נס שהפקידה שעבדה עימי וראתה זאת לא לקתה בהתקף לב.

חסד של אמת

לקורס מרגמות כבדות שנערך בכפר יונה, שאגב היה די משעמם, הגעתי במקום חבר אחר שלנו. אחד מצוות הפלאחים קיבל זימון לאותו קורס במסגרת המילואים. מאחר וזו הייתה עונת החריש, שבה עבדו הפלאחים עשרים וארבע שעות ביממה כדי להספיק להכין את השטח לקראת זריעת תבואות חורף, לא עלה על הדעת שאותו פלאח אכן ייצא למילואים. הוחלט שאני אמלא את מקומו. כשהתייצבתי לא הרבו בבדיקות. אמרתי את שם החבר שהיה צריך להגיע, הסמל סימן איקס, קיבלתי שמיכות, מדים ורובה ואת מיטתי באוהל בחרתי לבד.

כעבור שבועיים יצאנו לחופשה קצרה. כשהגעתי לקיבוץ סופר לי, כי צה"ל מחפש את שרידי הלוחמים שנפלו בקרבות לטרון. מאחר שהכרתי את השטח היטב, כולל את המורדות ממשלט 314, היום ממוקם שם היישוב נוה שלום, התבקשתי להצטרף למחפשים. אמרתי להם שאני באמצע קורס במסגרת המילואים, הם לקחו את הפרטים שלי והבטיחו שיסדירו את אי שובי לקורס ואכן כך עשו.

על קו הרכס של גבעה 314 בצד המזרחי מצאנו שלדים של כעשרים וחמישה לוחמים מחטיבת "אלכסנדרוני" שחיפו בעת הקרב על נסיגת הכוח העיקרי. לוחם ששרד מאותה מחלקה עזר בזיהוי השלדים. תרמילי אקדח שהיו ליד אחד השלדים היוו הוכחה, כי היה זה מפקד המחלקה. תרמילי מקלע ברן שהספרה 8 טבועה בבסיסם סייעו לזהות את השלדים של מקלען מספר אחד ומקלען מספר שניים. השלדים נחשפו כאשר חצי מטר מגולגלותיהם היו מרוכזים התרמילים. הלוחם ששרד ידע לומר לנו לאיזו כיתה הם השתייכו. למ"כ היה סטן והוא היה קרוב למקלענים. השלד של החובש המחלקתי אותר לפי תרמילי הסטן שהיו סמוך לו. אחרי כן הצביע הלוחם מ"אלכסנדרוני" לעבר הוואדי בשטח ההפקר באומרו: "שם נהרגו הרבה". אבל הוסיף, שעד עכשיו עוברת בו צמרמורת ואינו יכול לרדת לשם.

מאחר שהייתי מודע לחשיבות הבאתם של שרידי הלוחמים לקבר ישראל ואת השטח הכרתי, פניתי לאלוף הרב שלמה גורן, שהיה אחראי על הפעולה הזו והיה כאן בעל הדרגה הגבוהה ביותר, והצעתי שאני ארד לשטח חרף הסיכון שהיה בכך, בגלל מוקשים שעלולים להימצא שם.

קיבלתי שקי יוטה המיועדים לבניית עמדות וירדתי בדילוגים מסלע לסלע מחשש למוקשים. כשעברתי את אזור הסלעים השתמשתי במטה חבלנים וסימנתי את עקבותיי על מנת לשוב בביטחון. כאשר הגעתי לפתחו של וואדי בו הייתה יציאה מערוץ אחד וכניסה לערוץ קטן אחר הסתבר, כי כאן התרכזו לוחמי אלכסנדרוני ובניסיונם לפרוץ החוצה נפגעו. במקום נמצאו שלדים רבים. הכנסתי כמיטב יכולתי שלד לכל שק וחזרתי עמוס למעלה המשלט. כך ירדתי ועליתי כמה פעמים במשך אותו יום ארוך ועצוב. כשסיימתי לחץ הרב גורן את ידי, הודה לי על תרומתי לפעולה כה חשובה וייחודית והוסיף: "זכור כי עשית עם הנופלים חסד של אמת".

תוספת למנת המזון שלנו

הגזברים שלנו באותן שנים היו צריכים להיות לוליינים, כי ההכנסות נעו בין כלום למינימום. מצב הרוח התאים לבני עשרים. עבודה קשה לא היוותה בעיה והיינו נכונים לכל, אבל מענפי המשק לא הגיע כסף. המחירים ב"תנובה" נשקו לרצפה וכיסו בקושי את הוצאות הייצור. חברים רבים, הרוב למעשה, התנגדו למכירת תוצרת שלא באמצעות "תנובה". חברים קבלו כל הזמן שהאוכל אינו מספיק ואי אפשר כך להמשיך. בצר לכולם התקבלה הצעתו של אליהו יקיר לקנות לחם ישן שקשה לאכול אותו. הוא גם הציע לקנות סכינים לחדר האוכל ולא לפרוס במטבח את הלחם לפרוסות, כך שהחברים ייאלצו לפרוס את ככרות הלחם הישנות בעצמם והם ימעיטו לעשות כן. אליניו, שהתחנך בבית של יקים, שם נהגו בנימוסי שולחן, שכח שאמנם חברים יפרסו מעט, אבל יהיו אלה פרוסות עבות.

מכה נוספת הייתה רמת הבישול "הגבוהה". המבשלות אצלנו לא נבחרו על בסיס של ידע בבישול, אלא בדרך כלל על בסיס של אי התאמה בענפים אחרים. לכן לא היה זה חזון נפרץ שהאוכל נחרך. תופעה זו הייתה כה מקובלת עד שיום אחד כשהגענו לארוחת ארבע (לחם, ריבה מדוללת במים עד שרק הצבע נשאר) הכריזה המבשלת: "אין תה – הוא נחרך". איש לא הרים גבה. במטבח שלנו – הכל יכול לקרות.

כמי שריכז את ענף הבניין הייתי טרוד בנושא באופן רציני. העבודה הייתה קשה וגם שעות העבודה בה היו מרובות. יום אחד בדרכי לעבודה בסילו (מגדל תחמין לפרות) חלפתי ליד הלול וראיתי שזהבה, שהייתה אז הלולנית, משליכה משהו לחבית. הצצתי לחבית, היו שם כמה תרנגולות שמתו בלילה שחלף. שאלתי את זהבה והיא סיפרה לי שכל בוקר ישנן כמה תרנגולות שמתו בלילה, היא מרכזת את הפגרים בחבית ושורפת אותם. או אז התגבשה תכנית

פעולה במוחי. ביקשתי מיעקב אגמון שעבד עימי בבניין לבדוק אם יש קרח בארגז הקירור ברפת. ואכן היה קרח.

כאשר זהבה חזרה ללול להביא עוד תרנגולות שהלכו לעולמן, הוצאתי במהירות מהחבית כמה תרנגולות והעברתי את שללי אל ארגז הקרח שברפת. ליעקב אגמון, שהיה בצוות הבניין והיה עד למעשה, נתתי הסבר מדעי: כאשר המים רותחים כל התאים מתים. אותו הדבר קורה גם לבשר של העופות המתים. אם יש שם חיידקים הם ימותו ואנחנו נחיה בטוב. לחץ הרעב בקיבתו של אגמון הפך את הסכמתו לתיאוריה המדעית שלי לקלה יותר.

אחרי העבודה קראתי לחיים פארווי, טבח נודע לתהילה של מחלקתנו בפלמ"ח, שהתמחה כבר אז בבישול תרנגולות, והטלתי עליו לבשל אותן עבור החבר'ה בבניין. מכאן ואילך הדבר הפך לקבוע. זהבה לא ספרה את פגרי העופות ועובדי הבניין קיבלו, מאוחר בערב, תוספת מזון. למרבה הצער הנוהל הזה פסק, כי הלולן, שהחליף את זהבה, שינה את הסדר. תחילה הדליק אש ורק לאחר מכן השליך פנימה את העופות המתים.

מפעל "איתן" במתנה

ההכנסות במשק למרבה הצער לא גדלו, וכמו שאמרו גדולים ממני (למשל בענף הספורט) יש אלוהים. אביה של חברתנו שולמית סדובסקי נחלץ לעזרתנו. הוא היה בעליו של מפעל "איתן" שייצר אשפתונים.- פחי אשפה קטנים שהמכסה שלהם נפתח בלחיצת רגל. זה היה הפטנט שלו והוא גם היה הספק היחיד לסניפי קופת חולים ולמוסדות נוספים. הווה אומר הכנסה קבועה ובטוחה. אביה של שולמית כבר לא היה צעיר והוא דאג לעתידה של בתו. דאגתו גברה לאחר שבאחד מביקוריו אצלנו אכל ארוחת צהריים בחדר האוכל. כעבור כמה ימים הציע לנו הצעה שעל פניה נראתה מאוד מפתה. המפעל על ציודו יועבר לקיבוץ וייתן תעסוקה לחברים. המפעל היה אמור להעסיק כשלושים חברים. ההכנסה הייתה מובטחת וכמובן גם האוכל. היש הצעה טובה מזו, סוף סוף יהיה לנו מקור הכנסה רציני וקבוע. איטקין, הגזבר, עט על הרעיון. הוא הציע להשאיר בינתיים את המפעל בתל אביב ושחברי "אילון צפון" יעבדו שם, יאכלו בביתם וכך נחסוך כסף. הרעיון הכלכלי הזה נקטם, למרבה הצער, בעודו באיבו. כחברים נאמנים בקיבוץ הארצי פנו המזכיר והגזבר למחלקה הכלכלית לבקש את חוות דעתם על העסקה הזו. שכן היה ידוע לכל שאין החוכמה הכלכלית שורה אלא ב"מחלקה הכלכלית". כסף הוא לא ביקש עבור המפעל, אלא רק שכר שישולם לו כמו לחברים עד סוף ימיו. לכאורה פרט קטן, אבל משמעותו משכורת לשלושים ואחד עובדים שבפועל עובדים רק שלושים במפעל. כיום אני יודע לחשב שהתשלום היווה כשלושה אחוז מהוצאות השכר. אז לא ידענו ולכן פנינו לכלכלני הקיבוץ הארצי.

תשובתם התבססה על מדע הכלכלה. מתוך השכלתם הרחבה חישבו ושאלו: "מה יקרה אם הוא יחיה עוד עשרים שנה?"

וכך לא הגיע אלינו המפעל והרעב נשאר בקיבוץ..

אחרית דבר

כשהחל הוויכוח במפ"ם וכמובן בקיבוץ הארצי על מיקומנו הפוליטי, אני הייתי בשמאל, כרגיל. רוב החברים לא נטלו חלק בוויכוחים הפוליטיים שהיו בינינו ובין הנהגת הקיבוץ הארצי. אלה שהתבטאו צידדו, ברובם, באגף השמאלי. הנהגת הקיבוץ הארצי הייתה רדופת פרנויה ורק רחש של כמה חברים גרם לה איבוד שיקול דעת הגיוני. עוד באותו ערב שבו הוחלט על הוצאתי מהקיבוץ הגיעו אלי חברים רבים שטענו, כי נמנעו מהצבעה. נדמה לי שהם היו הרוב.

יחסי עם חברי הקיבוץ לא נפגעו. למרות הוצאתי המשכתי להגיע לגיוסים, כמו זה שמצאתי בו את מורה בחלקת גן הירק שאצבעו לכודה בקומביין.

אחרי הכל היינו חברים שנים רבות שלא לדבר שהלכנו יחד באש ובמים. עכשיו אנו מטיילים בטיולי "הראל", כשאני אחד מאחרוני החברים השומרים על הגחלת בטיולים אלה

פעולה במוחי. ביקשתי מיעקב אגמון שעבד עימי בבניין לבדוק אם יש קרח בארגז הקירור ברפת. ואכן היה קרח.
כאשר זהבה חזרה ללול להביא עוד תרנגולות שהלכו לעולמן, הוצאתי במהירות מהחבית כמה תרנגולות והעברתי את שללי אל ארגז הקרח שברפת. ליעקב אגמון, שהיה בצוות הבניין והיה עד למעשה, נתתי הסבר מדעי: כאשר המים רותחים כל התאים מתים. אותו הדבר קורה גם לבשר של העופות המתים. אם יש שם חיידקים הם ימותו ואנחנו נחיה בטוב. לחץ הרעב בקיבתו של אגמון הפך את הסכמתו לתיאוריה המדעית שלי לקלה יותר.
אחרי העבודה קראתי לחיים פארווי, טבח נודע לתהילה של מחלקתנו בפלמ"ח, שהתמחה כבר אז בבישול תרנגולות, והטלתי עליו לבשל אותן עבור החבר'ה בבניין. מכאן ואילך הדבר הפך לקבוע. זהבה לא ספרה את פגרי העופות ועובדי הבניין קיבלו, מאוחר בערב, תוספת מזון. למרבה הצער הנוהל הזה פסק, כי הלולן, שהחליף את זהבה, שינה את הסדר. תחילה הדליק אש ורק לאחר מכן השליך פנימה את העופות המתים.

מפעל "איתן" במתנה

ההכנסות במשק למרבה הצער לא גדלו, וכמו שאמרו גדולים ממני (למשל בענף הספורט) יש אלוהים. אביה של חברתנו שולמית סדובסקי נחלץ לעזרתנו. הוא היה בעליו של מפעל "איתן" שייצר אשפתונים.- פחי אשפה קטנים שהמכסה שלהם נפתח בלחיצת רגל. זה היה הפטנט שלו והוא גם היה הספק היחיד לסניפי קופת חולים ולמוסדות נוספים. הווה אומר הכנסה קבועה ובטוחה. אביה של שולמית כבר לא היה צעיר והוא דאג לעתידה של בתו. דאגתו גברה לאחר שבאחד מביקוריו אצלנו אכל ארוחת צהריים בחדר האוכל. כעבור כמה ימים הציע לנו הצעה שעל פניה נראתה מאוד מפתה. המפעל על ציודו יועבר לקיבוץ וייתן תעסוקה לחברים. המפעל היה אמור להעסיק כשלושים חברים. ההכנסה הייתה מובטחת וכמובן גם האוכל. היש הצעה טובה מזו, סוף סוף יהיה לנו מקור הכנסה רציני וקבוע. איטקין, הגזבר, עט על הרעיון. הוא הציע להשאיר בינתיים את המפעל בתל אביב ושחברי "אילון צפון" יעבדו שם, יאכלו בביתם וכך נחסוך כסף. הרעיון הכלכלי הזה נקטם, למרבה הצער, בעודו באיבו.
כחברים נאמנים בקיבוץ הארצי פנו המזכיר והגזבר למחלקה הכלכלית לבקש את חוות דעתם על העסקה הזו. שכן היה ידוע לכל שאין החוכמה הכלכלית שורה אלא ב"מחלקה הכלכלית".
כסף הוא לא ביקש עבור המפעל, אלא רק שכר שישולם לו כמו לחברים עד סוף ימיו. לכאורה פרט קטן, אבל משמעותו משכורת לשלושים ואחד עובדים שבפועל עובדים רק שלושים במפעל. כיום אני יודע לחשב שהתשלום היווה כשלושה אחוז מהוצאות השכר. אז לא ידענו ולכן פנינו לכלכלני הקיבוץ הארצי.
תשובתם התבססה על מדע הכלכלה. מתוך השכלתם הרחבה חישבו ושאלו: "ומה יקרה אם הוא יחיה עוד עשרים שנה?"
וכך לא הגיע אלינו המפעל והרעב נשאר בקיבוץ..

אחרית דבר

כשהחל הוויכוח במפ"ם וכמובן בקיבוץ הארצי על מיקומנו הפוליטי, אני הייתי בשמאל, כרגיל. רוב החברים לא נטלו חלק בוויכוחים הפוליטיים שהיו בינינו ובין הנהגת הקיבוץ הארצי. אלה שהתבטאו צידדו, ברובם, באגף השמאלי. הנהגת הקיבוץ הארצי הייתה רדופת פרנויה ורק רחש של כמה חברים גרם לה איבוד שיקול דעת הגיוני. עוד באותו ערב שבו הוחלט על הוצאתי מהקיבוץ הגיעו אלי חברים רבים שטענו, כי נמנעו מהצבעה. נדמה לי שהם היו הרוב.
יחסי עם חברי הקיבוץ לא נפגעו. למרות הוצאתי המשכתי להגיע לגיוסים, כמו זה שמצאתי בו את מורה בחלקת גן הירק שאצבעו לכודה בקומביין.
אחרי הכל היינו חברים שנים רבות שלא לדבר שהלכנו יחד באש ובמים. עכשיו אנו מטיילים בטיולי "הראל", כשאני אחד מאחרוני החברים השומרים על הגחלת בטיולים אלה

טיול הקיבוץ לעין גדי ומצדה אפריל 1953

"במשלט" 6.4.53

אלי ש. זכה בשתי התערבויות:

הלך מעין גדי עד לרגלי המצדה, וזכה בכך בכתבי בורוכוב משמואל גטר. (הובעו השערות שונות בדבר הגבול שממנו והלאה לא ימשיך עוד שמואל להתערב עם אלי). ההליכה בוצעה בשלוש שעות.

עלה על הצוק התלול של הזויד וזכה בטבלת שוקולד אצל בבה.

מנוחת המטיילים - עין גדי

בוויכוח בדבר איכותו של הטיח בחורבה עתיקה אחת פרצה מחלוקת בין שמעון ואלי ש.. התפרץ שמעון וצעק: זהו טיח רומאי, ואלי ש. עושה טיח רמאי"

טיול הקיבוץ לנגב - ינואר 1955
"במשלט" 6.2.55

עם החזרה מהנגב הרחוק

שביעות רצונם המוחלטת של משתתפי הטיול – כולם, ללא יוצא מהכלל – והרוח הטובה ששררה בעת הטיול עצמו, מהווים את העדות הטובה ביותר בדבר חשיבות טיול זה עבורנו. ההכנה המוצלחת בתקופת זמן מינימלית, והיענותם חסרת הסייגים של כל החברים שנתבקשו להושיט יד הוכיחו שוב מה רב כוחנו בארגון מבצעים גדולים, בתכנונם ובהכנתם.

חורבות הכנסייה בשבטה

הנוף המופלא, ממדי העומק והגובה הכבירים, צבעי הנוף המרהיבים, ועל הכול – עצם החוויה שבטיול הקיבוץ כקיבוץ, על כל הרוח הטובה שליוותה את השפע החומרי בטיול זה. רוח ההתבדרות הקלילה שגבלה מדי פעם עם קלות דעת מצד חברים שהתפרקו למשך שבוע מנטל התפקידים הרובץ עליהם כל ימות השנה – כל אלה מצטרפים בזיכרונם של משתתפי הטיול לחוויה נעימה אחת, שלא במהרה תישכח. ...

אקסיומות שהתבדו

שלוש אקסיומות המושרשות בהכרתו של כל המתיימר להכיר את הנגב, נתבדו לחלוטין במשך חמשת ימי הטיול:

חום לוהט ביום וקיפאון בלילה.

"אין מים בנגב" – להלצה זו לא יאמין אדם, שזכה כחמש פעמים בלילה אחד לארוז את שמיכותיו ומיטלטליו תחת חיפוי מטר הגון ...

"אין למצוא מקורות מזון בנגב" – הלוואי וזכינו בהמשכה של תקופת השובע שהחלה ונסתיימה עבורנו בנגב הרחוק ...

סיכומו של הטיול יהא לקוי בחסר אם לא נציין את עזרתם הגדולה של מוסדות הצבא – פיקוד המרכז, מפקדת הדרום וגושי ההגנה המרחבית, שסייעו בידינו כמיטב יכולתם – בהספקת החגור, המזון, מכשירי הקשר סיורי המטוס (שהיווה קשר מוצלח ביותר בינינו לבין המתרחש בעולם ובארץ בעת היותנו בלב המדבר), השגת רשיונות ועוד.

קצת מפרפראות הטיול

"חרבת אל טיול" – כך קרא ויקי לבית הקברות הבדווי, שלידו חנינו ללינת לילה לאחר טעות הסיירים. באותו זמן ניתן גם שם בוטני חדש לוואדי סיק: "הוואדי הבלתי מצוי"
שמו של יוספיק הוחלף בטיול ל"אוספיק"

מתוך הרצאתו של עמי ב. בעבדה הובהר לכל המקשיבים, כי אכן המלך הנבטי גר בכנסייה הביזאנטית

"טוב ששמעון איננו" הכריזו רבים בעת שעברנו על משטח של אבנים נאות, "בוודאי היה מכריח כל אחד מאתנו לשאת הביתה עשרה ק"ג מהללו".

חוה קרוון
התקבלנו להראל

הגענו ארצה ב – 8 לאוגוסט שנת 1950 ביום קיץ לוהט לאחר כמה ימי הפלגה באנייה "גלילה" – פיילה ישנה ורעועה, שראתה הרבה גלים והרבה עולים לפנינו. על האנייה פגשנו לראשונה בצברים.

היינו קבוצת מגשימים של השומר הצעיר בפולין. בחיפה קיבלו אותנו נציגי התנועה והיינו מאוד נרגשים. נפרדנו בחטף מההורים שהועברו לשער עלייה. לא חשבנו אז כמה אכזריים ואנוכיים היינו כלפיהם.

לאחר לינת לילה במלון בחיפה נסענו באוטובוס לקיבוץ עמיר שבגליל העלין. המקום נראה לנו כמו גן עדן עלי אדמות. טיילנו במטעי התפוחים וטעמנו מכל הזנים. פעם ראשונה ראינו קיבוץ אמיתי. כעבור כמה ימים נסענו לקיבוץ גן שמואל, קיבוץ ותיק ומבוסס, שקלט אותנו, גרעין "אילת", לתקופה של שנה. עבדנו ולמדנו, נסענו לטייל בארץ והשתתפנו בחגים נהדרים שקיבוץ גן שמואל היה מארגן.

כעבור שנה הוחלט בקיבוץ הארצי שנשלים את קיבוץ "הראל" - קיבוץ של צברים יוצאי פלמ"ח. מאוד שמחנו אבל גונב לאוזנינו שהצברים לא רוצים השלמה מהגולה. הם רצו השלמה 'טהורה' של ילידי הארץ. כפי הנראה היה משא ומתן ארוך עם הנהגת הקיבוץ הארצי שבסופו נאמר להם: או שתקבלו את הפולנים או שלא תקבלו שום השלמה. בשלב זה החליטו הצברים לראות במי מדובר ואיך הם נראים בכלל ה"גחלייצים" האלה.

לגן שמואל הגיעו מקיבוץ הראל שני נציגים "מביני עניין": צבי דקל וישראל איטקין. ידענו שגורלנו תלוי בביקור הזה ושעלינו לעשות את הרושם הטוב ביותר.

התלבשנו יפה: מכנסיים קצרים (מאוד) וחולצות רקומות ומיהרנו לפגישה. בינתיים נודע לנו שהלנה, הבת הכי יפה שלנו, חולה. היא הייתה הקלף החזק שלנו. מיהרנו לחדרה והודענו לה: "חולה או בריאה, את חייבת להגיע לפגישה, כי בך תלוי גורלנו ועתידנו".

ישבנו במעגל עם האורחים (שהיו צעירים חתיכים) ופתאום נכנסה הלנה. יפהפייה, שחורת שיער, סמוקת לחיים בגלל החום הגבוה ולבושה בחלוק צבעוני. האורחים הוכו בתדהמה ושוכנעו שהשד אינו נורא כל כך, ואולי השלמה פולנית עדיפה על כלום. כפי הנראה היינו בכל זאת נחמדים.

ניצחנו! ניצחנו! נשלים קיבוץ צעיר של צברים.

השתדלנו להיקלט והם ניסו לקלוט אותנו. לא סיפרנו חוויות שעברנו שם שלצברים לא היה מושג עליהם. למדנו לשתוק, לא להתעמת ואף לשכוח כמה גינונים ונימוסים. למדנו עברית צברית, מתיחות ובדיחות. לא העזנו לדבר על ניסיון חיינו בברית המועצות, ידענו שזה בלוף אחד גדול, אבל בהראל האמינו עדיין בסטאלין.

שינינו את שמותינו: פלה הפכה ציפורה, מארישה לענת, הלנה לחביבה, מאטה לנעמי, אירקה לאירית. גם הבנים שינו שמות: מוניק הפך לעמנואל, מארק למאיר, אלק לאלי. זנחנו את בגדינו המגונדרים והחלפנום בבגדי עבודה פשוטים.

בין הצברים והפולניות צמחו אהבות, אבל הצבריות לא כל כך אהבו את הבנים שלנו, הם היו כנראה עדינים מדי. פרט לרותי בלוך שקשרה את חייה לחנוך החתיך שלנו, רוב הבנים לצערנו עזבו.

אגב זה חמישים ותשע שנים שאני בארץ , אך יענקל'ה עדיין קורא לי אוה לזכר הימים ההם ואני אוהבת את זה.

חוה קרוון
התקבלנו להראל

הגענו ארצה ב – 8 לאוגוסט שנת 1950 ביום קיץ לוהט לאחר כמה ימי הפלגה באנייה "גלילה" – פיילה ישנה ורעועה, שראתה הרבה גלים והרבה עולים לפנינו. על האנייה פגשנו לראשונה בצברים.

היינו קבוצת מגשימים של השומר הצעיר בפולין. בחיפה קיבלו אותנו נציגי התנועה והיינו מאוד נרגשים. נפרדנו בחטף מההורים שהועברו לשער עלייה. לא חשבנו אז כמה אכזריים ואנוכיים היינו כלפיהם.

לאחר לינת לילה במלון בחיפה נסענו באוטובוס לקיבוץ עמיר שבגליל העליון. המקום נראה לנו כמו גן עדן עלי אדמות. טיילנו במטעי התפוחים וטעמנו מכל הזנים. פעם ראשונה ראינו קיבוץ אמיתי. כעבור כמה ימים נסענו לקיבוץ גן שמואל, קיבוץ ותיק ומבוסס, שקלט אותנו, גרעין "אילת", לתקופה של שנה. עבדנו ולמדנו, נסענו לטייל בארץ והשתתפנו בחגים נהדרים שקיבוץ גן שמואל היה מארגן.

כעבור שנה הוחלט בקיבוץ הארצי שנשלים את קיבוץ "הראל" - קיבוץ של צברים יוצאי פלמ"ח. מאוד שמחנו אבל גונב לאוזנינו שהצברים לא רוצים השלמה מהגולה. הם רצו השלמה 'טהורה' של ילידי הארץ. כפי הנראה היה משא ומתן ארוך עם הנהגת הקיבוץ הארצי שבסופו נאמר להם: או שתקבלו את הפולנים או שלא תקבלו שום השלמה. בשלב זה החליטו הצברים לראות במי מדובר ואיך הם נראים בכלל ה"גחלייצים" האלה.

לגן שמואל הגיעו מקיבוץ הראל שני נציגים "מביני עניין": צבי דקל וישראל איטקין. ידענו שגורלנו תלוי בביקור הזה ושעלינו לעשות את הרושם הטוב ביותר.

התלבשנו יפה: מכנסיים קצרים (מאוד) וחולצות רקומות ומיהרנו לפגישה. בינתיים נודע לנו שהלנה, הבת הכי יפה שלנו, חולה. היא הייתה הקלף החזק שלנו. מיהרנו לחדרה והודענו לה: "חולה או בריאה, את חייבת להגיע לפגישה, כי בך תלוי גורלנו ועתידנו".

ישבנו במעגל עם האורחים (שהיו צעירים חתיכים) ופתאום נכנסה הלנה. יפהפייה, שחורת שיער, סמוקת לחיים בגלל החום הגבוה ולבושה בחלוק צבעוני. האורחים הוכו בתדהמה ושוכנעו שהשד אינו נורא כל כך, ואולי השלמה פולנית עדיפה על כלום. כפי הנראה היינו בכל זאת נחמדים.

ניצחנו! ניצחנו! נשלים קיבוץ צעיר של צברים.

השתדלנו להיקלט והם ניסו לקלוט אותנו. לא סיפרנו חוויות שעברנו שם שלצברים לא היה מושג עליהם. למדנו לשתוק, לא להתעמת ואף לשכוח כמה גינונים ונימוסים. למדנו עברית צברית, מתיחות ובדיחות. לא העזנו לדבר על ניסיון חיינו בברית המועצות, ידענו שזה בלוף אחד גדול, אבל בהראל האמינו עדיין בסטאלין.

שינינו את שמותינו: פלה הפכה ציפורה, מארישה לענת, הלנה לחביבה, מאטה לנעמי, אירקה לאירית. גם הבנים שינו שמות: מוניק הפך לעמנואל, מארק למאיר, אלק לאלי. זנחנו את בגדינו המגונדרים והחלפנום בבגדי עבודה פשוטים.

בין הצברים והפולניות צמחו אהבות, אבל הצבריות לא כל כך אהבו את הבנים שלנו, הם היו כנראה עדינים מדי. פרט לרותי בלוך שקשרה את חייה לחנוך החתיך שלנו, רוב הבנים לצערנו עזבו.

אגב זה חמישים ותשע שנים שאני בארץ , אך יענקל'ה עדיין קורא לי אוה לזכר הימים ההם ואני אוהבת את זה.

"במשלט" 20.7.51

ההשלמה הראשונה הגיעה

בואה של ההשלמה הינו רגע גדול בחיי הקיבוץ ... מבצע זה בא עלינו בתקופה קשה, בעת שהקיבוץ עצמו מפולג לשני מחנות, עקב תהליכי ההעברה. תנאים אלה יכבידו על חברי ההשלמה, אך במידה שחברי הקיבוץ הוותיקים ייצרו במהירת הדרושה יחסי חברות עם חברי ההשלמה, ובמידה שהוועדות המתאימות תפעלנה במלוא הקצב – קליטה מוצלחת הינה בת ביצוע.

נעשה כמיטב יכולתנו לקליטת ההשלמה.

חיים זילברמן
מהקן בפולין – להגשמה בקיבוץ הראל

בחרתי להתחיל את סיפורי כמה שנים לפני בואי לקיבוץ הראל, בעיר ורוצלב אשר בפולין. אחרי המלחמה הגיעו לפולין שליחים רבים של כל המפלגות הציוניות על מנת לארגן את היהודים אשר נותרו ולהעלותם לפלשתינה. מאמץ רב השקיעו השליחים בארגון הנוער היהודי הלומד. כך הגעתי גם אני לקן השומר הצעיר בעיר ורוצלב. היינו כשלושים נערים ונערות בני אותו גיל לערך שהתארגנו כמסגרת "גרעין אילת" (שם זה ייצג את כל גרעיני הנוער של השומר הצעיר בשכבת גיל זו בפולין).
פעמיים בשבוע לפנות ערב היינו נפגשים בקן ל"פעולה". הפעולה החלה תמיד בישיבה במעגל ובשירה. לימדו אותנו שירים עבריים, שיחקנו, הקשבנו לסיפורים על הנעשה בארץ ועל הצורך שכל יהודי פולין יעלו לפלשתינה על מנת לסייע ולתרום להקמת המדינה היהודית. המדריכים היו בני שכבות בוגרות יותר, חלקם שליחים מהארץ. פעולה נמשכה כשלוש שעות ובסיומה התפזרנו לבתינו כשאנו חדורי רוח ציונית.
אני מאוד התחברתי לתכנים הציוניים ולרעיון של הקמת מולדת עצמאית לעם היהודי, אחרי שחשתי על בשרי את קשיי הנדודים, את תחושת הזרות ואת כורח הבריחה. ידעתי כי מיליוני יהודים, ביניהם כמה מבני משפחתי הקרובה, נרצחו על ידי הגרמנים, לעתים בסיוע הפולנים והאוקראינים, וזאת בגלל יהדותם. לא היה קשה להחדיר לרוחי את ההתלהבות ואת השאיפה לעלות לארץ ישראל ולהיות חלק ממקימי המדינה, היא מדינת היהודים.
פעילות תנועת שומר הצעיר הייתה רחבה ונמרצת. כל חופשות בית הספר נוצלו לפעילות. היינו יוצאים למחנות קיץ שהיו מיועדים לכל חברי גרעין "אילת" מכל הערים בפולין. יצאנו להכשרות בהן עבדנו וניהלנו בעצמנו את המשק ואת חיינו. מירב תשומת הלב במחנות הקיץ הוקדשה לתרבות ולספורט, להרצאות, לדיונים ולעבודה עצמית. התאמנו בג'ודו, במחנאות, בקרב מגע ובלחימה.
הכל היה מכוון לקראת מטרה אחת: "הגשמה" - עלייה לארץ ישראל והצטרפות לקיבוץ קיים או לקיבוץ בהקמה. אותנו לימדו שקיבוץ זה סמל של שוויון, חלוציות, מאבק להקמת המדינה ושמירה על גבולותיה.
בפלשתינה באותן שנים שלטו הבריטים אשר מנעו כניסת יהודים לארץ ומאידך שלטונות פולין לא התירו יציאת אזרחים מפולין. רשמית ניתן היה להגיש בקשות יציאה, אך הן היו נדחות. ליהודים, אשר למרות הכל ביקשו לעלות לארץ, נותרה הדרך הבלתי לגאלית.
כתמיד במהלך ההיסטוריה, ליהודים היו תמיד פתרונות משל עצמם. תמורת תשלום ניתן היה בלילות ל'גנוב' את הגבול לגרמניה או לצ'כיה ושם הסוכנות היהודית כבר דאגה למימון ולארגון ובדרך זו זרמו אלפי יהודים מפולין ארצה.

בשנת 1948, בעיצומה של מלחמת השחרור לאחר הקמת מדינת ישראל, היינו, אנחנו חברי גרעין "אילת", על גחלים. מבחינת התנועה נחשבנו לבוגרים, ולכן דרשנו לעלות לארץ בדרך לא לגאלית. הסיכום היה כי מקן ורוצלב יעלו מיד לארץ ארבעה חברים ואני הייתי ביניהם. בסופו של דבר תכנית זו לא יצא לפועל בגלל תקלה אשר התרחשה במעבר הגבול לגרמניה ונתיב זה חדל לפעול, לפחות עבור פעילי השומר הצעיר. אכזבתי הייתה רבה, אך היה לי ברור כי בתוך פרק זמן קצר אעלה לארץ.

בינתיים אסר השלטון בפולין על הפעילות הגלויה של התנועות הציוניות, עם זאת התיר באופן חוקי לחלק מיהודי פולין להגר לארץ. כל הפעילויות של השומר הצעיר בפולין הופסקו, הקינים נסגרו ולא היו הכשרות ומחנות. המדריכים קיימו קשר סמוי עם חלק מהחניכים בשטח, אך חברים חדשים לא הצטרפו.

הורַי הבינו כי כוונותיי לעלות לארץ רציניות והחליטו להגיש בקשת הגירה לשלטונות עבורם ועבורי, למרות שהודעתי להם שבארץ אצטרף לקיבוץ ולא אהיה איתם.

נאלצנו להמתין כשנה וחצי עד לקבלת האישורים ליציאה מפולין. סוף סוף בחודש נובמבר 1950 עלינו על רכבת לצ'כיה, משם לאוסטריה ולאחר מכן לאיטליה. בוונציה עלינו על האנייה "גלילה" אשר הביאה אותנו לנמל חיפה.

מהאנייה העבירו אותנו למחנה אוהלים במערב חיפה - "שער העלייה", ושם עברנו רישום, קיבלנו ציוד ומקום באוהל. למתבונן מהצד המקום נראה כעיירת אוהלים גדולה. אני יצרתי קשר עם חברי גרעין "אילת", אשר שהו ברובם בקיבוץ גן שמואל כהכשרה, ולאחר כחמישה ימים הצטרפתי אליהם. הורַי נשארו ב"שער העלייה" ואמורים היו להישלח למעברה. באותם ימים ציפיתי בקוצר רוח להצטרף אל חבריי בגרעין, עם זאת חשתי אי נוחות על שאני עוזב את הורַי. אמנם הם ידעו עוד בפולין על כוונותיי אלה, אך התחושה שזנחתי אותם ליוותה אותי במשך כמה שנים.

בקיבוץ גן שמואל נפגשתי עם חברי הגרעין שלי אשר כבר היו שם 'ותיקים'. שיכנו אותי בלִיפְט יחד עם חבר גרעין מעיר לודז' בשם יוז'ינקה. קיבלתי מיטה וארגז "תנובה" שעמד על שני בלוקים ושימש כארון. בבואי ערכו לי סיור מודרך בקיבוץ ולמחרת התחלתי לעבוד בפרדס. זו הפעם הראשונה שהייתי בקיבוץ אמיתי. לא סיפורים של מדריכים ולא תמונות, אלא מציאות קיימת. והאמת - שהוקסמתי.

את התקופה של גרעין "אילת" בגן שמואל אני יכול לסכם כחוויה. היינו קבוצה מלוכדת של צעירות וצעירים שכל רצוננו היה לעבוד ולתרום לקיבוץ. חברי קיבוץ גן שמואל ידעו להעריך זאת והתייחסו אלינו בכבוד ובחברות, ואף והסיעו אותנו לטיולים רבים על מנת שנכיר את הארץ.

בפרדס, במקום העבודה שלי, זכיתי להערכה רבה והרגשתי כמו בבית. לקראת המעבר של הגרעין להראל, ביקש ממני מרכז הענף שאפרד מהגרעין ואשאר בגן שמואל. כצפוי לא נעניתי לו. החינוך שקיבלנו בתנועת השומר הצעיר בפולין מהשליחים מהארץ (ביניהם שליח בשם מתתיהו שהיה חבר קיבוץ גן שמואל), החדיר בנו את הרעיון של הקמת יישוב חדש, ולכן רוב חברי הגרעין לא רצו להישאר בגן שמואל. ביקשנו להקים קיבוץ חדש או להצטרף לקיבוץ צעיר. לאחר דיונים שנמשכו מספר חודשים הודיעו לנו שהנהגת הקיבוץ הארצי החליטה שגרעין "אילת" ישלים את קיבוץ הראל. השמחה בגרעין הייתה רבה.

יום אחד הגיעה משאית מהראל עם נהג בשם צ'יטה ונסענו לפגישת היכרות עם חברי הקיבוץ. מצאנו קיבוץ ממש בהקמה, חלקו היה בנקודה הישנה וחלקו במרחק כמה קילומטרים מערבה ב"נקודה החדשה", הנוף מסביב היה יפה. החברים בהראל קיבלו אותנו בלבביות, במיוחד את הבנות היפות של הגרעין, למרות שהיו "פולניות".

לא היה ספק בלבנו שהגענו למקום הנכון, מה גם שלא היו כמעט הבדלי גיל בינינו לבין חברי הקיבוץ הוותיקים. בערב התקיימה הפגישה הראשונה בצריף של חדר האוכל. בנקודה החדשה עדיין לא היה חשמל ולכן ישבנו לאור לוקס אשר היה תלוי על אחד האגדים במרכז הצריף. הדבר היחידי הזכור לי מאותה התכנסות היה הלוקס. מדי פעם היה צריך לפמפם את מיכל

הנפט (כמו בפרימוס) ואז צ׳יטה, אותו הכרנו מהנסיעה להראל, היה מטפס למעלה נתלה על האגד, מתקדם למרכז, מפמפם את הלוקס וחוזר.
כאשר הגענו להראל עם כל הפעקלאך חיכו לנו אוהלים גדולים בצד המערבי של הנקודה החדשה ובתוכם מיטות ומזרנים. אלו היו המגורים הזמניים שלנו עד אשר הוקמו הצריפים למגורי קבע. השם שקיבלנו בהראל היה ה״השלמה הפולנית״.
למחרת בואנו כבר היינו מוכנים לעבודה. תחילה היינו כולנו ״פקקים״, חילקו אותנו לענפים שונים כמו: בניין, מטבח, גן ירק, פלחה ועוד. היה מאמץ מרוכז של כולנו להעביר את הצריפים ואת יתר הציוד מהנקודה הישנה לחדשה.
בתחילה היו לנו קשיי שפה עם החברים הוותיקים, ולכן בתום יום העבודה היינו תמיד ביחד. פעמיים בשבוע, לאחר שעות העבודה, למדנו עברית. השתדלנו בינינו לדבר עברית על מנת ללמוד במהירות את השפה. לעתים קרובות היינו גם נפגשים בערבים בחדר האוכל עם הוותיקים ומאזינים לסיפורים על הפלמ״ח, על קרבות קשים, על הנופלים ועוד כהנה וכהנה. במפגשים הללו חשתי כי הפסדתי את הזכות להיות בין הלוחמים להקמת המדינה. הצטערתי צער רב על כי לא הגעתי לארץ מספר שנים קודם לכן.
בשעות הערב ובשבתות היו באים חברים לאזור האוהלים ומספרים בדיחות וצ׳יזבטים. הייתה גם תקופה של קומזיצים בהם השתתפנו. אכלנו תרנגולות, יונים ועוד. ואיך היו מגיעים היונים והתרנגולות לקומזיץ, זה סיפור בפני עצמו שאותו אספר כאן:
בכפר בית ג׳יז הנטוש היו עשרות בורות מתחת לפני הקרקע, בהם הערבים היו מאחסנים תבואות. הבורות היו בגדלים שונים והסתיימו תמיד בפתח מרובע בגודל של 80X 80 סנטימטרים בערך. לאחר שהכפר נעזב מיושביו, שימשו הבורות הפתוחים כמקום לינה למאות יונים שהיו באזור.
השיטה שפיתחנו עבדה כך: לפנות ערב, לאחר שהיונים היו מתארגנות לחניית לילה, היינו יוצאים, שניים או שלושה חברים לציד. הציוד הדרוש היה: שמיכה, חבל ארוך, פנס ושק. היינו מתקרבים לפתח הבור ומכסים אותו בשמיכה. לאחר מכן קושרים צד אחד של החבל לעץ או לסלע ואת הצד השני משלשלים לתוך הבור. אחד מאתנו היה יורד בחבל לתחתית הבור עם שק ופנס ,אוסף את היונים ומכניס אותן לשק. כאשר הייתה כמות מספקת היינו קושרים את השק עם היונים לחבל ומעלים למעלה. אחרי כן מורידים את החבל שנית והאיש שהיה בתחתית הבאר היה מטפס למעלה.
אחד מהחבר׳ה שביקר לעתים קרובות באוהלינו היה נתן בקלר הידוע בכינויו ״פרטי״. באחד הימים לפנות ערב בא פרטי אלי עם חבל ושק ושאל אם אני מוכן לצאת איתו לתפוס יונים. הסכמתי מיד. בדרך פגשנו את אלטר, חברנו מההשלמה, וגם הוא הצטרף אלינו. בבית ג׳יז היה בור אחד גדול ועמוק יותר משאר הבורות. בדרך כלל לא היו יורדים לתוכו בגלל עומקו. אולם משום מה דווקא ביום זה החלטנו לרדת לאותו בור.
השמש כבר החלה לשקוע והחלו כבר דמדומים. התקרבנו בשקט, כיסינו את הפתח בשמיכה, שלשלנו את החבל ופרטי החל לרדת כאשר אני ואלטר מחזיקים את השמיכה מעל לפתח. כעבור כמה שניות שמעתי את פרטי צועק מתחתית הבור: ״חיים פתח מהר!״. הורדתי את השמיכה והתבוננתי בתחתית הבור. ראיתי את פרטי עומד מאובן ליד החבל ומאיר עם הפנס על נחש גדול ושמן ששכב במרחק כמטר ממנו. הנחש היה מגולגל עם הראש כלפי מעלה כאילו מסתכל לכיוון פרטי. צעקתי: ״פרטי עלה מהר למעלה!״, אבל הוא כאילו לא שמע אותי. צעקתי שוב: ״פרטי, תפוס אל החבל ועלה למעלה!״
הפעם הוא שמע אותי, תפס בחבל ביד אחת וביד השנייה המשיך להאיר לכיוון הנחש. פרטי, שידע לטפס על חבל כמו ללכת על מדרכה, נכנס הפעם להלם. הוא אחז בחבל, הרים את הרגליים והחל להסתובב על החבל כמו סביבון בעוד הוא המשיך להאיר עם הפנס לכיוון הנחש. גם ניסיון נוסף למשוך אותו כלפי מעלה נכשל. בסופו של דבר צעקתי לפרטי שיקשור את עצמו לחבל ובכל כוחותיי משכתי אותו מתחתית הבור. באותו ערב לא היה קומזיץ.
אגב, לפרטי הייתה שיטה נוספת להשיג תרנגולת לקומזיץ: יום אחד אמר לי: ״בלול עובד עכשיו רפי מההשלמה שלך, בוא נלך לבקש ממנו תרנגולת״. הלכנו ומצאנו את רפי בלול מסתובב בין התרנגולות שעדיין לא היו סגורות בכלובים. פרטי הסביר לרפי שיש קומזיץ

בערב ושהוא זקוק לתרנגולת אחת או שתיים. רפי, שהיה מאוד אחראי וקפדן, השיב שהוא לא יכול, אבל אם ימצא תרנגולת חולה יוכל לתת לנו אותה. כאשר רפי הלך לפינה אחרת של הלול, ראיתי את פרטי מרים תרנגולת מהרצפה, מחזיק אותה ביד אחת וביד השנייה תפס לה את הראש וסובב אותו בשלוש מאות ושישים מעלות ואז הרפה ממנה. התרנגולת החלה לקרקר ולרוץ קדימה כאשר ראשה מסובב לאחור. אז הוא קרא לרפי ושאל אותו: "מי זאת התרנגולת המוזרה". רפי היה המום ממראה התרנגולת ואמר: "תפוס אותה וקחו אותה מכאן".

כאמור, עבדנו כ"פקקים" (הגדרה שלמדנו בהראל) בענפים שונים. אני רכשתי מאבי את החוש הטכני ולכן ביקשתי לעבוד בתחום זה, אבל "כל העמדות היו תפוסות" בידי הוותיקים, לכן התחלתי את הקריירה שלי בהראל בבניין. תחילה בהעברת צריפים ולאחר מכן בחפירות. חפרתי יסודות, חפרתי תעלות להנחת צנרת ואפילו בורות לבתי שימוש. הייתי גם העוזר של יוספיק בבניית הסילו.

כנהוג בקיבוץ, הייתי בודק כל ערב את הדף של סידור העבודה שהיה תלוי בחדר האוכל. ערב אחד ראיתי שליד שמי בסידור העבודה כתוב "חשמליה". לרגע חשבתי כי טועה אני, אך אכן כך היה רשום. למחרת בבוקר התייצבתי בחשמליה שמח וטוב לב. עמי שאל אותי אם הבאתי כלי עבודה. שמחתי גברה, הייתי בטוח שהוא מתכוון למברג או לפלייר והשבתי בשלילה. "גש למחסן" אמר עמי, "תביא מכוש וטורייה צריך לחפור תעלה"...
למרות הכל הרגשתי טוב. הייתי שמח והייתי בטוח שכאן מקומי לתמיד. העבודה הייתה אצלי ערך עליון, זה החינוך שקיבלתי בתנועת השומר הצעיר בפולין. רק כעסתי על החברים הוותיקים שלקחו לנו את כל הפולניות היפות. עם השלמת המעבר למקום הקבע, התנאים השתפרו. עברתי לגור בצריף, אמנם בלי תקרה, אבל היו לו חלון ודלת.

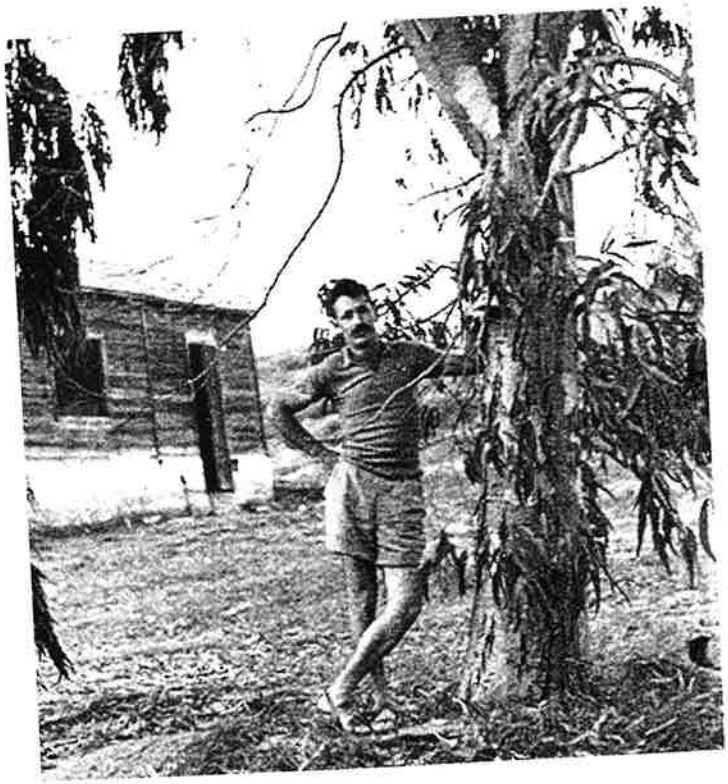

חיים זילברמן: ליד הצריף לו חלון ודלת

כאשר המשק גדל ועימו גם הציוד החקלאי, עברתי לעבוד במוסך של הקיבוץ. כאן נפגשתי עם דוד נהיר שהפך להיות המורה שלי למכונאות וחבר קרוב. תוך כדי עבודה משותפת העביר לי

בערב ושהוא זקוק לתרנגולת אחת או שתיים. רפי, שהיה מאוד אחראי וקפדן, השיב שהוא לא יכול, אבל אם ימצא תרנגולת חולה יוכל לתת לנו אותה. כאשר רפי הלך לפינה אחרת של הלול, ראיתי את פרטי מרים תרנגולת מהרצפה, מחזיק אותה ביד אחת וביד השנייה תפס לה את הראש וסובב אותו בשלוש מאות ושישים מעלות ואז הרפה ממנה. התרנגולת החלה לקרקר ולרוץ קדימה כאשר ראשה מסובב לאחור. אז הוא קרא לרפי ושאל אותו: "מי זאת התרנגולת המוזרה". רפי היה המום ממראה התרנגולת ואמר: "תפוס אותה וקחו אותה מכאן".

כאמור, עבדנו כ"פקקים" (הגדרה שלמדנו בהראל) בענפים שונים. אני רכשתי מאבי את החוש הטכני ולכן ביקשתי לעבוד בתחום זה, אבל "כל העמדות היו תפוסות" בידי הוותיקים, לכן התחלתי את הקריירה שלי בהראל בבניין. תחילה בהעברת צריפים ולאחר מכן בחפירות. חפרתי יסודות, חפרתי תעלות להנחת צנרת ואפילו בורות לבתי שימוש. הייתי גם העוזר של יוספיק בבניית הסילו.

כנהוג בקיבוץ, הייתי בודק כל ערב את הדף של סידור העבודה שהיה תלוי בחדר האוכל. ערב אחד ראיתי שליד שמי בסידור העבודה כתוב "חשמליה". לרגע חשבתי כי טועה אני, אך אכן כך היה רשום. למחרת בבוקר התייצבתי בחשמליה שמח וטוב לב. עמי שאל אותי אם הבאתי כלי עבודה. שמחתי גברה, הייתי בטוח שהוא מתכוון למברג או לפלייר והשבתי בשלילה. "גש למחסן" אמר עמי, "תביא מכוש וטורייה צריך לחפור תעלה"...
למרות הכל הרגשתי טוב. הייתי שמח והייתי בטוח שכאן מקומי לתמיד. העבודה הייתה אצלי ערך עליון, זה החינוך שקיבלתי בתנועת השומר הצעיר בפולין. רק כעסתי על החברים הוותיקים שלקחו לנו את כל הפולניות היפות. עם השלמת המעבר למקום הקבע, התנאים השתפרו. עברתי לגור בצריף, אמנם בלי תקרה, אבל היו לו חלון ודלת.

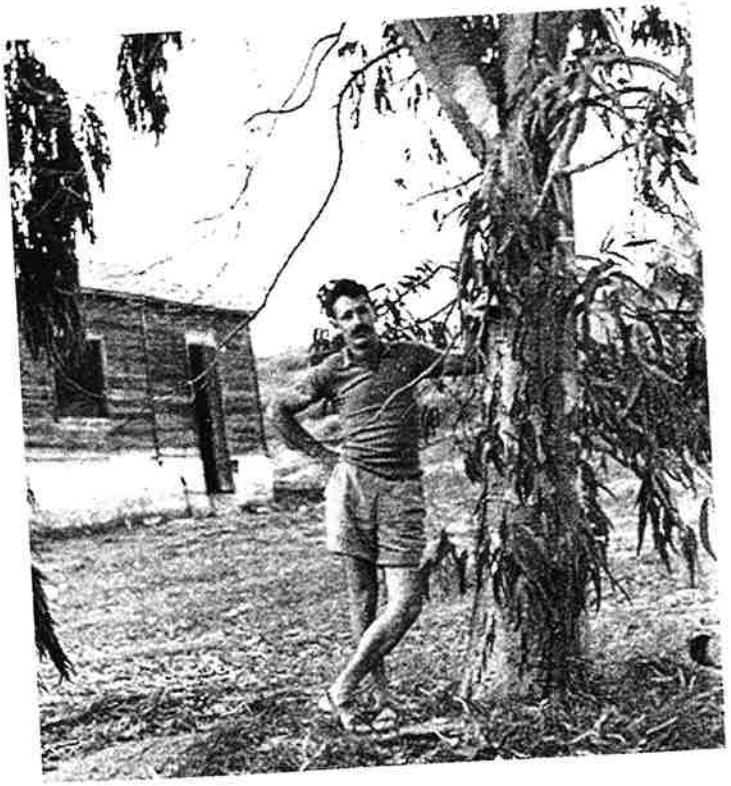

חיים זילברמן: ליד הצריף לו חלון ודלת

כאשר המשק גדל ועימו גם הציוד החקלאי, עברתי לעבוד במוסך של הקיבוץ. כאן נפגשתי עם דוד נהיר שהפך להיות המורה שלי למכונאות וחבר קרוב. תוך כדי עבודה משותפת העביר לי

דוד תמיד את כל אשר ידע. מאוחר יותר נשלחתי למדרשת רופין למשך שלושה חודשים לקורס מכונאים. לאחר ההשתלמות ברופין הפכתי להיות גורם מקצועי בר סמכא וחדלתי להיות "פקק". היה לי טוב גם מבחינה חברתית. היינו חבורת צעירים וצעירות ותמיד היה שמח ונעים. היו מסיבות וטיולים והיינו מאושרים בחלקנו. את ההורים, אשר בנו בית בכפר סבא, ביקרתי לעתים קרובות וגם הם היו מגיעים לקיבוץ.

באחד הימים אבי חלה ולא יכול היה לטפל בברווזים שהיו להם בחצר. הורַי פנו אלי וביקשו שאגיע לכמה שבועות לביתם על מנת לטפל בברווזים. ביקשתי חופשה מהקיבוץ אולם כיוון שהיה עומס רב במוסך הציעו לי להעביר את הברווזים לקיבוץ. כך הגעתי עם טנדר לבית ההורים, העמסתי את הברווזים וחזרתי לקיבוץ. גידרתי עבורם שטח קטן והשתדלתי לטפל בהם לא פחות טוב מאבא. אחת לשבוע, לאחר העבודה, הייתי נוסע להורים באוטובוס עם דלי מלא ביצי ברווזים. כאשר אבי הבריא, החזרתי את הברווזים לביתם הקבוע.
דווקא בימים בהם חשתי כי הקיבוץ הוא המקום המתאים ביותר עבורי, פרץ המאבק בין קיבוץ הראל לקיבוץ הארצי אשר הביא לנטישת המקום. בשלב זה החלטתי לנסות את החיים בעיר ובחודש אוקטובר 1956 הופעתי עם כל חפציי בבית הורַי בכפר סבא. מיד התחלתי לעבוד ב"מקורות", אבל היה לי קשה להסתגל לחיי העיר ולמגורים עם ההורים. אחרי שנים של חיי "חממה" ועצמאות בקיבוץ. לכן כאשר הוצע לי לעבוד כעובד שכיר בקיבוץ יד מרדכי נעניתי בשמחה.
ביד מרדכי עבדתי במוסך, קיבלתי חדר ונהניתי משירותי הקיבוץ כחבר לכל דבר אבל בהבדל אחד שבסוף כל חודש קיבלתי משכורת. כך התווספו לוותק הקיבוצי שלי כשלוש שנים.

לסיכום אני רוצה להוסיף שהתקופה שלי בהראל הייתה בין התקופות היפות בחיי. גם כיום אני חושב שצורת החיים בקיבוץ כפי שהיה פעם, עם החסרונות והמעלות, הייתה צורת החיים הנכונה וחבל שהכל הסתיים כך.

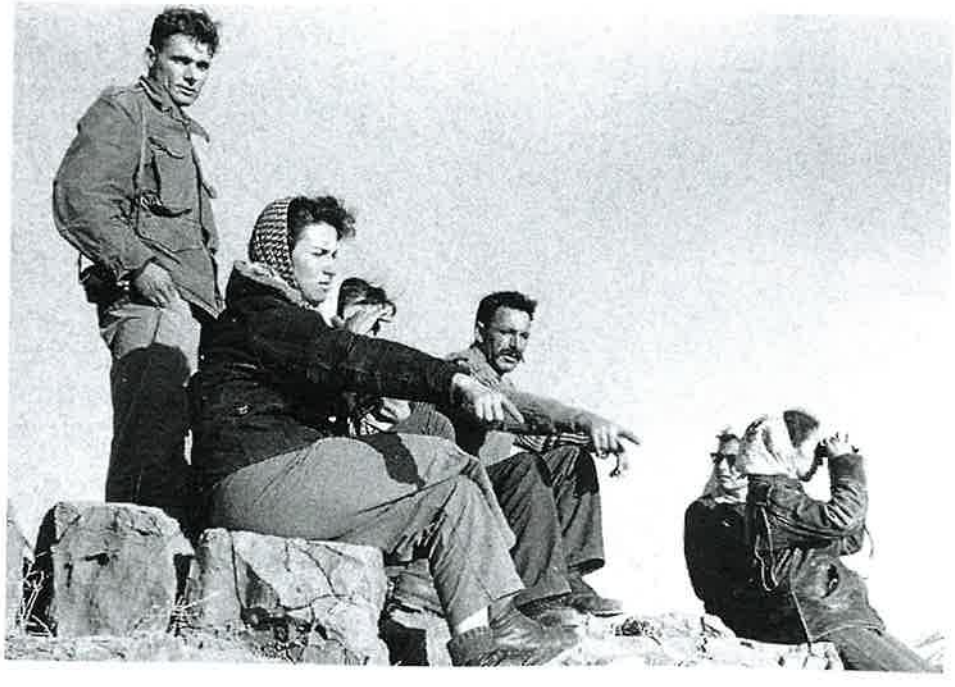

נעמי גרסיני

2003 – 1932

קווים לדמותה*

נעמי, או מטה, נולדה בלבוב שבפולין. בגיל שמונה, בזמן המלחמה והשואה, שהתה בגטו, ולאחר זמן הוסתרה בכפר פולני, אצל פקח יערות שניצל אותה קשות. לאחר המלחמה התאחדה עם הוריה כבת יחידה, והחלה את חייה במשטר הקומוניסטי בפולין. היא הייתה חניכת השומר הצעיר והקומסומול.
נעמי עלתה ארצה יחד עם הוריה בשנת 1950 והצטרפה לגרעין, לו הייתה שייכת, בקיבוץ גן שמואל, ומאוחר יותר, יחד עם חבריה בגרעין, הצטרפה כ'השלמה' לקיבוץ הראל.
עם פירוק הקיבוץ עברנו, נעמי, אנוכי ולליב בתנו לקיבוץ שובל, בו חיינו כארבע עשרה שנים,. אורי בננו נולד בשובל. עזבנו את קיבוץ שובל לעיר ערד ולאחריה למושב עומר.
נעמי נפטרה לאחר מחלת סרטן ממושכת.

אופייה של נעמי עוצב לנוכח המאורעות אשר חוותה בחייה שמקצתם יתוארו בהמשך. כבר בהיותה בגטו גילתה נעמי תושייה ואומץ לב. כאשר אביה הסתתר, בעת אקציה, בתוך ערמת בגדים בפינת החדר, וחיילים גרמנים ואוקראינים פרצו פנימה לערוך חיפוש, התייצבה נעמי לפניהם, עמדה לפני ערמת הבגדים, פשטה את ידיה לצדדים ואמרה בקור רוח שאין שום דבר בערמה וסירבה לזוז .החיילים דקרו בכידונים מתחת לידה של נעמי התייאשו והסתלקו. כך ניצל אביה.
לאחר מכן הוברחה נעמי מהגטו לאחד הכפרים והוסתרה בביתו של מנהל יער פולני, ושם הייתה נעמי חייבת לעבוד במשק ובעבודות הבית ולא למדה בבית ספר. בלילות שיננה בחשאי את שמות קרוביה בארץ, כי חששה שמא היא לבדה תיוותר בחיים ממשפחתה בפולין. בתחילה לעגו לה ילדי הכפר וקראו לעברה שהיא ילדה יהודייה מסריחה. נעמי הבחינה בסכנה וענתה להם שהם עצמם יהודים מסריחים ושהיא תסגירם לגרמנים. .כך "התקבלה" אצלם כגויה לכל דבר.
באחת הפעמים בכניסתה לבית חברתה הבחינה נעמי בפולני הידוע כמסגיר יהודים. נעמי פנתה בקול שקט ונעים וביקשה מחברתה סוכר שחסר כרגע לאמה. המסגיר הניח לה. מן הסתם פיתחה נעמי חוש אבחנה טוב לאנשים..
לאחר המלחמה רצתה בכל מאודה ללמוד על מנת להשיג את מה שהחסירה והפסידה בשנות המלחמה. בשנה אחת קפצה מספר כיתות עד שהגיעה לרמה של בני גילה. בבית הספר התיכון הצטיינה נעמי בכל המקצועות והייתה מאוד גאה ביהדותה.
באחד הפעמים, כאשר צפתה נעמי בסרט ובאחת הסצינות הוכו סב ונכדו היהודים שהסתתרו בזמן השואה, והקהל הפולני באולם הגיב וצעק: "הכו, הכו ביהודים!", וזאת שנתיים בלבד לאחר השחרור, פרצה נעמי בבכי. בשעה קשה זו גמלה בלבה ההחלטה לעלות ארצה,. כי פולין לא תהיה לעולם ביתה.
הוריה התנגדו לעלייה בגלל מצבם הכלכלי המצוין. אביה היה אז מנהל הוצאת הספרים היחידה בפולין. נעמי נקראה אף למיניסטריון החינוך בוורשה שם ניסו לשכנעה להישאר בפולין, כי היא הייתה תלמידה מצטיינת ביותר. הציעו לה מלגות תמיכה ללימודים גבוהים, העיקר שתישאר. אך נעמי התעקשה ועמדה על דעתה ובסופו של דבר עלתה ארצה יחד עם הוריה

עם הצטרפות ההכשרה הפולנית, שהתגבשה בקיבוץ גן שמואל, כהשלמה לקיבוץ הראל, הגשימה נעמי את משאת נפשה, להקים בית חדש בקיבוץ חדש בישראל. המפגש עם נוער ישראלי אתגר אותה ביותר. וכך הצליחה להשתלב עם הצברים המחוספסים. חרוצה אך קפדנית ונמרצת ביותר.
חברותיה "הפולניות" התקבלו בדרך חיובית ביותר על ידי הבחורים הצברים השורשיים, כך שרובן אכן נישאו להם. נעמי השתלבה יפה בעבודה בקיבוץ: בגן הירק, בענף הטבק וכאחות

נעמי גרסיני

2003 — 1932

קווים לדמותה*

נעמי, או מטה, נולדה בלבוב שבפולין. בגיל שמונה, בזמן המלחמה והשואה, שהתה בגטו, ולאחר זמן הוסתרה בכפר פולני, אצל פקח יערות שניצל אותה קשות. לאחר המלחמה התאחדה עם הוריה כבת יחידה, והחלה את חייה במשטר הקומוניסטי בפולין. היא הייתה חניכת השומר הצעיר והקומסומול.

נעמי עלתה ארצה יחד עם הוריה בשנת 1950 והצטרפה לגרעין, לו הייתה שייכת, בקיבוץ גן שמואל, ומאוחר יותר, יחד עם חבריה בגרעין, הצטרפה כ'השלמה' לקיבוץ הראל.

עם פירוק הקיבוץ עברנו, נעמי, אנוכי וליב בתנו לקיבוץ שובל, בו חיינו כארבע עשרה שנים,. אורי בננו נולד בשובל. עזבנו את קיבוץ שובל לעיר ערד ולאחריה למושב עומר.

נעמי נפטרה לאחר מחלת סרטן ממושכת.

אופייה של נעמי עוצב לנוכח המאורעות אשר חוותה בחייה שמקצתם יתוארו בהמשך. כבר בהיותה בגטו גילתה נעמי תושייה ואומץ לב. כאשר אביה הסתתר, בעת אקציה, בתוך ערמת בגדים בפינת החדר, וחיילים גרמנים ואוקראינים פרצו פנימה לערוך חיפוש, התייצבה נעמי לפניהם, עמדה לפני ערמת הבגדים, פשטה את ידיה לצדדים ואמרה בקור רוח שאין שום דבר בערמה וסירבה לזוז .החיילים דקרו בכידונים מתחת לידה של נעמי התייאשו והסתלקו. כך ניצל אביה.

לאחר מכן הוברחה נעמי מהגטו לאחד הכפרים והוסתרה בביתו של מנהל יער פולני, ושם הייתה נעמי חייבת לעבוד במשק ובעבודות הבית ולא למדה בבית ספר. בלילות שיננה בחשאי את שמות קרוביה בארץ, כי חששה שמא היא לבדה תיוותר בחיים ממשפחתה בפולין. בתחילה לעגו לה ילדי הכפר וקראו לעברה שהיא ילדה יהודייה מסריחה. נעמי הבחינה בסכנה וענתה להם שהם עצמם יהודים מסריחים ושהיא תסגירם לגרמנים. .כך "התקבלה" אצלם כגויה לכל דבר.

באחת הפעמים בכניסתה לבית חברתה הבחינה נעמי בפולני הידוע כמסגיר יהודים. נעמי פנתה בקול שקט ונעים וביקשה מחברתה סוכר שחסר כרגע לאמה. המסגיר הניח לה. מן הסתם פיתחה נעמי חוש אבחנה טוב לאנשים..

לאחר המלחמה רצתה בכל מאודה ללמוד על מנת להשיג את מה שהחסירה והפסידה בשנות המלחמה. בשנה אחת קפצה מספר כיתות עד שהגיעה לרמה של בני גילה. בבית הספר התיכון הצטיינה נעמי בכל המקצועות והייתה מאוד גאה ביהדותה.

באחד הפעמים, כאשר צפתה נעמי בסרט ובאחת הסצינות הוכו סב ונכדו היהודים שהסתתרו בזמן השואה, והקהל הפולני באולם הגיב וצעק: "הכו, הכו ביהודים!", וזאת שנתיים בלבד לאחר השחרור, פרצה נעמי בבכי. בשעה קשה זו גמלה בלבה ההחלטה לעלות ארצה,. כי פולין לא תהיה לעולם ביתה.

הוריה התנגדו לעלייה בגלל מצבם הכלכלי המצוין. אביה היה אז מנהל הוצאת הספרים היחידה בפולין. נעמי נקראה אף למיניסטריון החינוך בוורשה שם ניסו לשכנעה להישאר בפולין, כי היא הייתה תלמידה מצטיינת ביותר. הציעו לה מלגות תמיכה ללימודים גבוהים, העיקר שתישאר. אך נעמי התעקשה ועמדה על דעתה ובסופו של דבר עלתה ארצה יחד עם הוריה

עם הצטרפות ההכשרה הפולנית, שהתגבשה בקיבוץ גן שמואל, כהשלמה לקיבוץ הראל, הגשימה נעמי את משאת נפשה, להקים בית חדש בקיבוץ חדש בישראל. המפגש עם נוער ישראלי אתגר אותה ביותר. וכך הצליחה להשתלב עם הצברים המחוספסים. חרוצה אך קפדנית ונמרצת ביותר.

חברותיה "הפולניות" התקבלו בדרך חיובית ביותר על ידי הבחורים הצברים השורשיים, כך שרובן אכן נישאו להם. נעמי השתלבה יפה בעבודה בקיבוץ: בגן הירק, בענף הטבק וכאחות

בקיבוץ. נעמי הייתה מהפמיניסטיות הראשונות, היא נאבקה על מקומה של החברה בקיבוץ ועל זכויותיה, והיו לה הישגים לא מעטים.
עם פירוק הקיבוץ הצטרפנו לקיבוץ שובל. נעמי בחריצותה כי רבה קיבלה תפקידים חשובים. תחילה כמרכזת קומונת ילדים, ועם הצלחתה התבקשה לרכז את קומונת החברים, תפקיד חשוב ביותר בקיבוץ עם שיתוף מלא (א. א.). נעמי העבירה בקפדנות אך ברגישות את הקומונה לתחילתה של התאמה אישית, וזכתה בהערכה רבה .
אחרי כארבע עשרה שנים של חיים בקיבוץ, עזבנו. אני ללימודים גבוהים ונעמי ללימודי הנהלת חשבונות, בהם הגיעה לדרגה הגבוהה ביותר: סוג א.. היא התקבלה לעבודה באגף השיווק של מפעלי ים המלח ועבדה במפעל כעשרים שנה, בהם תפקדה כראש מדור השיווק לארצות הברית.

נעמי התמודדה באומץ רב במחלת הסרטן בה חלתה, ולא חסכה דבר על מנת לקבל את הטיפול המרבי נעמי נפטרה בגיל 71 שנים והותירה את נכדיה , ילדיה ובעלה אבלים.
נזכור אותה תמיד .

*העלה על הכתב בעלה מורה, מרדכי גרסיני

יהודה פרלהפטר
ההשלמה ההונגרית לקיבוץ הראל

לקראת סוף המלחמה בינואר 1945, שחרר הצבא האדום את גטו בודפסט. כל אלה ששרדו יצאו לחופשי וביניהם אלפי ילדים יהודים, שחלקם נותרו עם אמותיהם, אך כולם היו ללא אבות. הגברים גויסו קודם לכן לפלוגות עבודה הזכורות לשמצה בפיקוד הצבא ההונגרי, ומשם הם כבר לא שבו. הם שמשו כבשר תותחים זול ובלתי נחשב, הם עבדו בעיקר כחופרי תעלות ופינוי מוקשים ברחבי רוסיה
אלפי יתומים, שחלקם חזרו ממחנות המוות, שוטטו אז ברחובות. אין אוכל ואין מסגרת לימודית, ולחלקם אין גם בית ללון בו. תוך זמן קצר מאוד החלה התארגנות של תנועות הנוער הציונית במסגרת "החלוץ". בעזרה כספית ניכרת של הג'וינט הוקמו מוסדות להזנת הילדים בעיר מוכת הרעב ובהמשך גם הוסדרו מקומות מגורים.
תנועות הנוער, כמקובל בארץ לפני וגם אחרי קום המדינה, נאבקו ביניהן על הנפשות התועות. נוסדו פנימיות באזורים חקלאיים בהונגריה בהן הוכשרו ילדים לעלייה ולהגשמה בקיבוצים. במוסדות ההכשרה נקלטו ילדים בעלי רקע שונה מאוד זה מזה. היו ביניהם מי שלמדו בעיר הגדולה עד כיבוש הונגריה על ידי הנאצים באביב 1944, ואחרים שהוסתרו אצל איכרים ונוצלו על ידם כרועי חזירים ואווזים וזאת ללא כל מסגרת לימודית. היו ילדים שבקושי ידעו לחתום את שמם, ששרדו ברחובות הכרך לאחר שהוריהם נלקחו למחנות המוות והתארגנו בחבורות רחוב (או שדה) גם אחרי השחרור.

כל הערב-רב הזה, שרובו היו יתומים, שהוריהם לא חזרו מן התופת, נקלט בהכשרות ומדי כמה שבועות יצאו קבוצות בדרכן לארץ. היו אלה ילדים בגילאי 12 - 16 בהדרכת מדריכים שבקושי עברו את גיל ה- 18. לרבים מהם ארך המסע לארץ ישראל שנה, לפעמים שנתיים ולעתים אף יותר. עד קום המדינה ופתיחת השערים לעלייה, הם התגוררו במחנות עקורים באוסטריה, באיטליה וגם בקפריסין. "עליית הנוער" הייתה המסגרת הקולטת בארץ. וחלק מהם נשלחו כחברות נוער לקיבוצים, למוסדות חינוך ועוד.
אנו נתקבלנו כחברת נוער בקיבוץ מזרע. כאן, בקיבוץ בו איש לא דיבר הונגרית, טיפלו בנו מדריכים מסורים. למדנו ועבדנו. אבל היה קשה לגשר על פערי ההשכלה בין החניכים, והיה

קשה עוד יותר ללמוד שפה חדשה. קיבוץ מזרע, בו קיים מוסד חינוכי, שמר היטב על מרחק בין ילדי הקיבוץ לבין חניכי עליית הנוער הגלותיים - 'הסַבּוֹנים' ורכי הלבב. לא אורגנו פגישות בינינו וא"ש לא ניסה לקרב אלינו את הנוער הישראלי.
מיד אחרי סיום הכשרתנו במסגרת "עליית הנוער" והפסקת התשלום עבורנו על ידי ה"סוכנות" נותרנו קולקטיב של יתומים. התגייסנו כגרעין התיישבותי לנח"ל, אך לא ידענו מה יהיה עתידנו, האם נייסד קיבוץ חדש עם גרעינים נוספים או נשלים קיבוץ קיים. קיבוץ מזרע ניתק אתנו מגע, וחברי הגרעין ללא קרובים בארץ העדיפו לא לצאת לחופשות מהצבא ולהישאר במחנה בו האוכל והלינה היו מובטחים.

בתום שירותנו בצבא הגענו לקיבוץ הראל. היה זה קיבוץ שנוסד על ידי ילידי הארץ שחלקם יוצאי פלמ"ח, שנוספה להם מאוחר יותר "השלמה" של צעירים וצעירות ממוצא פולני (ההשלמה הפולנית).
היינו חבורה מאוד לא הומוגנית וייצגנו את כל צבעי הקשת. כחניכי התנועה היינו ברובנו חדורי רצון טוב והכרה בחשיבות היותנו חברי קיבוץ. היינו ציונים ללא מירכאות ולא חיפשנו חיים קלים, שבלאו הכי לא היו בהראל.
התנאים הפיזיים: עבודה קשה בכל יום בתוספת שעות (גיוסים) לעבודות עונתיות גם בשבתות ובחגים, ומאידך תזונה דלה לא ריפו את ידינו. מהר מאוד נכנסנו לאווירה של עבודה מאומצת ומודעות פוליטית ערה. אבל קשה יותר היה להשתלב חברתית.
ייתכן שזמן השהות שלנו בהראל היה קצר מדי על מנת לעצב מרקם חברתי מגובש. האווירה ביישוב בארץ של הישראלי הלוחם והגאה לעומת ה"גחלייצים", אשר זה מקרוב באו, הורגשה עדיין על כל צעד ושעל. לא פעם שמענו: "איך אנחנו הקמנו מדינה ואתם כצאן לטבח הובלתם", סיפורי מלחמת השחרור הדהדו ברקע ולנו לא היה מה להוסיף. אבל, וזה האבל הגדול – קיבוץ הראל היה לנו בית.

ללא בית והורים בארץ, ללא מקלט אליו יכולים היינו לברוח אילו רצינו, לא היה לנו בית אחר. בזמן הפירוק הגדול לא היה ספק היכן מקומנו. היינו לחלק מהקיבוץ.
למרות העימותים עם גורמים מסוימים בקיבוץ הארצי, קיבוץ הראל לא התפרק על רקע חברתי או חילוקי דעות פוליטיים פנימיים. את עזיבת הקיבוץ, כולם כאיש אחד, יש לזקוף לחובתם של אותם גורמים בקיבוץ הארצי שפקפקו בנאמנותנו התנועתית והציונית.
שלוש שנות שהותנו בהראל הספיקו לנו ה"עולים החדשים" להתערות במקום, להזדהות עם שאיפות שאר חברי המשק, לבנות ולהיבנות בהראל.

במבט לאחור, לאחר יותר מחמישים שנה, אין אנו מצטערים על אותן שנים של נעורינו שהוקדשו לבניית הקיבוץ. כולנו – מייסדים וחברי ההשלמות כאחד, ידענו והרגשנו, גם מבלי לתת לכך ביטוי מילולי, שאנחנו שותפים למעשה הגדול.
כאבה לנו החשדנות בה התייחסו אלינו מוסדות התנועה. לא יכולנו לעמוד בלחץ שהופעל עלינו. קרסנו תחת עול העבודה וההתנכרות של הקיבוץ הארצי לצרכינו המיידיים. חלקנו עברו לקיבוצים אחרים, אך רובנו עזבנו את החיים הקיבוציים. עד סוף שנת 1955 איש ממייסדי ובוני הקיבוץ לא נשאר במקום..

האם יכלו הדברים להתגלגל אחרת? אין לדעת. אך ברור שכמעט איש מאתנו אינו מצטער על שנותיו בהראל.

אבי שביט (שבסיס)
קיבוץ הראל -תבשיל היסטורי

מיועד לזקנים בעלי דמיון וזיכרון מופלג.
החומרים לתבשיל אזלו זה מכבר מהשוק.

המרשם: קחו קורט בוגרי חברות נוער שהיו בפלמ"ח, תבחשו עם יוצאי גדוד "אילון צפון", על העיסה תפזרו פירורי גפילטע פיש בנוסח פולני, תטבלו ברוטב לצ'ו מעורב בפפריקה הונגרית וזהו הבליל.
משך הבישול ארך כשבע שנים וראשיתו באוקטובר 1948 עם העלייה לנקודה הישנה.
חג החנוכה הראשון זכור בגלל מפקד האש כיאה לחניכי התנועה. השמחה הייתה רבה בפרט כאשר מטוס מצרי הופיע וירה זיקוקי אור בתוספת שתי פצצות שנפלו בקרבת מקום.
כיאה לחיילים מיומנים (השחרור הרשמי מהצבא היה רק בפברואר 1950) עסקו החברים בשמירה והרגישות הייתה רבה: נייר שהתחכך בגדר או חמורים שהסתבכו בסביבה הפעילו את הרובים.
באותו הזמן נוספו שתי פרות לתבשיל: האחת הפרה נחמה, כשרונית ביותר, שפרצה כל שער ושמה נודע בגינות היישובים השכנים. כדי להקים רפת גדולה נקלטו עשרים פרות שהובאו ממעוז הקפיטליזם האמריקאי. חבלי הקליטה היו קשים למדי ונאלצו להעביר את הרפת לנקודה החדשה.

כל זה קרה בשנת 1951, כאשר הטלפון היחידי שעמד לרשותנו היה בקיבוץ נחשון ובהתאם לכך התנהלו החיים. קרה המקרה באישון לילה כאשר פרה התקשתה להמליט ונזקקה לעזרה, דהרנו לקיבוץ נחשון לקרוא לווטרינר, אך זה היה חולה ולכן הוא הזעיק גם את הווטרינר מבאר טוביה שהגיע לעזור.

החליבה הייתה עדיין בידיים (מי שמע אז על מכון חליבה?). כבר אז פעל שירות ההזרעה המלאכותית וכדי להודיע על "הדרישה" של פרה הניפו דגל אדום מעל הרפת. וכך העולים לרגל לירושלים ידעו שבכל פעם שהדגל הונף הייתה חגיגה ברפת.
שנת 1955 הייתה השנה הקריטית של התבשיל ולמרות זאת זו הייתה שנה מבורכת ברפת. תנובת החלב הרקיעה שחקים והייתה בשיאה. עד כאן הסיפור המקוטע על התבשיל ההיסטורי ששמו קיבוץ הראל.

לדאבוני התבשיל הקדיח ותוכנו התפזר בכל הארץ. ואם תרצו דפדפו בדפי שנות 1949 – 1955 אולי תיזכרו ותקבלו תיאבון.

"במשלט" 15.10.51
מספוא.

את שנת תשי"א יש לסכם בעיקר כשנת לימוד, כי בכל היבולים לא הגענו לממוצע הכרחי, על אף ההשקעות המרובות בכסף ובימי עבודה. את מחירה של יחידת מזון בירק עסיסי איננו יודעים, מאחר שעדיין לא נעשה אצלנו חשבון הוצאות הייצור. אך ברור שהמחיר הוא גבוה ואין ביכולתנו לשאת בו.
יש הכרח להוזיל את מחיר יחידת המזון בירק עסיסי. קיימות כמה וכמה דרכים שבהן אפשר לחסוך הרבה. אחת והחשובה: הקטנת הוצאות הובלת הירק לרפת. חישבו נא, מה מאלצנו להוביל, דווקא, את המזון לרפת, בה בשעה שהפרה נוצרה במיוחד כדי להזין את עצמה בלי עזרת אדם, כלומר – ללכת ולחפש את מזונה. ומכאן מתבקשת המסקנה: הבו מרעה לעדר: מרעה זרוע, מרעה טבעי וכל מרעה שהוא. וכל המרבה – הרי זה משובח.
אולם נחזור שוב: מגמתנו היא להגיע לשטחי מרעה ולחסל את המספוא בצורתו הנוכחית. ונקווה כי בשנה הבאה יחלל אבי בחלילו בלכתו אחר העדר.

יצחק שור
המורה מנגבה

פרק זה לקוח מתוך ספר אוטוביוגרפי שבכתובים, ושזורים בו פרקי "שיר השירים" שלי, ו"פרקי חזנות" מאת יעקב חזן. יסופר בו על החלטתי הפזיזה לשאת את גבי לאישה, לפני שידעתי אם התחנכה בתנועת השומר הצעיר. ללא קשר להחלטתי הבלתי שקולה בעליל, גילה מנהיג מפ"ם יעקב חזן, כי בקיבוץ נגבה מתגורר שמאלן מסוכן, שעבד שם כמורה מושאל מקיבוצו במשך שנה. את השמאלן כינה חזן "המורה מנגבה", אף כי גם הוא וגם חברי הראל ונגבה ידעו במי מדובר. לנאומי חזן נגד השמאל בקיבוץ הארצי קראנו בהראל "פרקי חזנות".

ברעייתי גבי התאהבתי במבט ראשון. ללא היסוס החלטתי שהיא תהיה אשתי. האם ידעתי באותו רגע מהו שם העלמה שעמדה לזכות בי? האם היה לה חבר? האם תלך אחרי להראל? שאלות אלה כלל לא עלו על דעתי. מבחינתי נפל הפור סופית. זה קרה בקיץ 1952 בהשתלמות של מורי התנועה הקיבוצית, שנערכה בסמינר הקיבוצים "אורנים" ליד טבעון, בחופשת הקיץ. אני למדתי על חשבון קיבוץ נגבה שם עבדתי במשך שנה אחת, כמורה מושאל מהראל. גבי למדה על חשבון קיבוץ בית-אורן, שם התכוונה לעבוד כמורה אחרי שתסיים את חוק לימודיה בסמינר.
וכך התגלגל הסיפור: ערב אחד ישבנו באולם הגדול של "אורנים" והאזנו להרצאתו של ד"ר עוזי ארנן על הוראת דקדוק על פי סיפרו "דקדוק הפה והאוזן". בין שווא נע לשווא נח הזנתי

את עיניי בבנות הזן הקיבוצי של המין היפה, ועיני קלטה נערה עדינה, שחוט של חן משוך על פניה. לרגעים נדמתה בעיניי לבת אצילים מתקופת הרנסאנס, שיצאה מתוך מסגרת מוזהבת של תמונת בוטיצ'לי. "אתה רואה מולנו את הנערה הלובשת חולצה לבנה?" – שאלתי את עמיתי עמנואל, חבר נגבה. "ובכן, הנערה הזאת תהיה אשתי". עמנואל התבונן בעיון ומבלי לומר מילה הרביץ בי חיוך הונגרי ספקני עתיר שיני זהב. להגנתי אמרתי לעצמי, שהחלטתי הייתה פרי בשלות לנישואין.
בשתי שנות חיי הראשונות בהראל גידלתי שתי פרגיות. שתיהן, כמובן, חניכות השומר הצעיר, שתיהן צעירות ממני בכמה שנים, ושתיהן לא היו בשלות לחיי משפחה. בזכות "הפרגיות" שגידלתי הדביקו לי ליצני הקיבוץ את הכינוי "לולן". את הכינוי הזה הרווחתי ביושר, שהרי הגיע הזמן שאתחיל להתעסק עם תרנגולות ממש. שנית, אמרתי לעצמי, עצם המחשבה על חיי כרווק עוד חורף אחד בהראל עוררה בי צמרמורת.

הקיבוץ הוקם על גבעות חשופות בדרך מתל אביב לירושלים, ומשלו בו רוחות עזות וקשות. תמיד סבלתי מקור, ובכל ימות החורף התעטפתי בשינל משנת תרפפ"ו. בשל כך הדביקו בי ליצני הקיבוץ כינוי נוסף - "המלך דוד" - שהרי עליו נאמר שהיה זקן ... ולא ייחם לו. באותם ימים הייתה לי דעה טובה מאוד על עצמי: הייתי אז בן 23, עם ניסיון עשיר כמדריך ספורט לזאטוטים ב"הפועל", כראש גדוד וכראש קן בתנועת השומר הצעיר ברחובות. ידעתי לנגן בחלילית, מנדולינה ומפוחית פה. והמפוחית היא העיקר, שהרי עם מפוחית אפשר לנגן תוך כדי ריקוד.

איזה רעיון מקורי! בתום הרצאתו של עוזי ארנן אגש למרכז ההשתלמות ואציע לו לארגן חוג לריקודי עם. החוג ייפגש פעמיים בשבוע בין השמשות ברחבת הכניסה. וכך אמרתי לעצמי, אחזיק בידי האחת במותניה הרכות של בחירת לבי, ובידי השנייה במפוחית הפה, ככתוב בספר הספרים: "באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת השלח" (נחמיה ד' 11). תכניתי הייתה מושלמת, אך האמנם תיפול הציפורה הנחמדת משירו של ביאליק למלכודת שטמנתי לה?
עוד באותו ערב תליתי על לוח המודעות מודעה, המזמינה את חובבי מחולות העם להתכנס מחר בין השמשות ברחבה ולחלץ את עצמותיהם בליווי מפוחית. ואכן בשעה היעודה, הופיעה בחירת לבי עם חיוך, שלגופה חולצה קייצית צמודה, שהסתירה יותר משגילתה, ומכנסיים לבנים, קצרים, שגילו יותר משהסתירו. כל אחד מן המשתתפים בריקוד הציג את עצמו וכך נודע לי מהו שמה של אשתי העתידה: גבריאלה, שכולם קוראים לה גבי. בהתחלה רקדנו את "ושאבתם מים בששון" ואחרי כמה ריקודי מעגל הגענו לעיקר: ריקודי זוגות. הזמנתי את גבי לרקוד איתי קרקוביאק. ומכיוון שטאקט לא היה מעולם איבר מפותח בגופי, שאלתי היכן למדה לרקוד. גבי חייכה במבוכה. היא אמנם רקדה בחן רב, אך הקשר בין הקצב שלה לקצב המנגינה היה מקרי.
אחרי ארוחת הערב הזמנתי את גבי לטיול בחורשת האורנים של הסמינר ונזכרתי במסורת שהנחילו אנשי העלייה השנייה לאנשי העלייה השלישית: בזמן החיזור צריך לשוחח קודם על פושקין ורק אחר כך כשממש מחשיך, לעסוק ב"גועל נפש". אנחנו לא שוחחנו על פושקין אלא על בלזק וזולא. כמומחה לספרות צרפתית, שכבר קרא שניים מספרי בלזק וספר אחד של זולא, הסברתי לגבי, ילידת פריז ובוגרת תיכון צרפתי, מהו ההבדל התהומי בין הריאליזם החיובי של בלזק לנטורליזם השלילי של זולא, כמו זה שנתגלה ברומן "ננה".
לימים סיפרה לי גבי שאהבה את הלהט שבו הרציתי לפניה על גדולי הספרות הצרפתית, ובינה לבינה הבליעה חיוך: "החצוף הזה עוד יתבגר". קצב ההתאהבות שלי היה מהיר. בכל רגע פנוי מן ההרצאות חיפשתי את גבי ורציתי שתהיה איתי ורק איתי. לה זה נראה מוגזם. ערב אחד הבריזה ונעלמה. ידעתי לאן הולכים החבר'ה אחרי ההרצאות. הם מטפסים במעלה הגבעה ומגיעים לקיוסק של טבעון כדי לשתות גזוז. אני לא הוזמנתי לטיול הקטן ההוא. החלטתי ללמדה לקח. אמרתי לעמנואל, חברי לחדר בהשתלמות, שאעדר במשך יומיים..
כאשר חזרתי מתל יוסף לסמינר אורנים התברר לי שלא רק גבי חסרה לי. גם אני חסרתי לה. ובאותו ערב, בחורשה, הציץ הירח מבין ענפי האורנים וצפה באדישות קוסמית בנשיקה

את עיניי בבנות הזן הקיבוצי של המין היפה, ועיני קלטה נערה עדינה, שחוט של חן משוך על פניה. לרגעים נדמתה בעיניי לבת אצילים מתקופת הרנסאנס, שיצאה מתוך מסגרת מוזהבת של תמונת בוטיצ'לי. "אתה רואה מולנו את הנערה הלובשת חולצה לבנה?" – שאלתי את עמיתי עמנואל, חבר נגבה. "ובכן, הנערה הזאת תהיה אשתי". עמנואל התבונן בעיון ומבלי לומר מילה הרביץ בי חיוך הונגרי ספקני עתיר שיני זהב. להגנתי אמרתי לעצמי, שהחלטתי הייתה פרי בשלות לנישואין.
בשתי שנות חיי הראשונות בהראל גידלתי שתי פרגיות. שתיהן, כמובן, חניכות השומר הצעיר, שתיהן צעירות ממני בכמה שנים, ושתיהן לא היו בשלות לחיי משפחה. בזכות "הפרגיות" שגידלתי הדביקו לי ליצני הקיבוץ את הכינוי "לולן". את הכינוי הזה הרווחתי ביושר, שהרי הגיע הזמן שאתחיל להתעסק עם תרנגולות ממש. שנית, אמרתי לעצמי, עצם המחשבה על חיי כרווק עוד חורף אחד בהראל עוררה בי צמרמורת.

הקיבוץ הוקם על גבעות חשופות בדרך מתל אביב לירושלים, ומשלו בו רוחות עזות וקשות. תמיד סבלתי מקור, ובכל ימות החורף התעטפתי בשינל משנת תרפפ"ו. בשל כך הדביקו בי ליצני הקיבוץ כינוי נוסף - "המלך דוד" - שהרי עליו נאמר שהיה זקן ... ולא ייחם לו. באותם ימים הייתה לי דעה טובה מאוד על עצמי: הייתי אז בן 23, עם ניסיון עשיר כמדריך ספורט לזאטוטים ב"הפועל", כראש גדוד וכראש קן בתנועת השומר הצעיר ברחובות. ידעתי לנגן בחלילית, מנדולינה ומפוחית פה. והמפוחית היא העיקר, שהרי עם מפוחית אפשר לנגן תוך כדי ריקוד.

איזה רעיון מקורי! בתום הרצאתו של עוזי ארנן אגש למרכז ההשתלמות ואציע לו לארגן חוג לריקודי עם. החוג ייפגש פעמיים בשבוע בין השמשות ברחבת הכניסה. וכך אמרתי לעצמי, אחזיק בידי האחת במותניה הרכות של בחירת לבי, ובידי השנייה במפוחית הפה, ככתוב בספר הספרים: "באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת השלח" (נחמיה ד' 11). תכניתי הייתה מושלמת, אך האמנם תיפול הציפורה הנחמדת משירו של ביאליק למלכודת שטמנתי לה?
עוד באותו ערב תליתי על לוח המודעות מודעה, המזמינה את חובבי מחולות העם להתכנס מחר בין השמשות ברחבה ולחלץ את עצמותיהם בליווי מפוחית. ואכן בשעה היעודה, הופיעה בחירת לבי עם חיוך, שלגופה חולצה קייצית צמודה, שהסתירה יותר משגילתה, ומכנסיים לבנים, קצרים, שגילו יותר משהסתירו. כל אחד מן המשתתפים בריקוד הציג את עצמו וכך נודע לי מהו שמה של אשתי העתידה: גבריאלה, שכולם קוראים לה גבי. בהתחלה רקדנו את "ושאבתם מים בששון" ואחרי כמה ריקודי מעגל הגענו לעיקר: ריקודי זוגות. הזמנתי את גבי לרקוד איתי קרקוביאק. ומכיוון שטאקט לא היה מעולם איבר מפותח בגופי, שאלתי היכן למדה לרקוד. גבי חייכה במבוכה. היא אמנם רקדה בחן רב, אך הקשר בין הקצב שלה לקצב המנגינה היה מקרי.
אחרי ארוחת הערב הזמנתי את גבי לטיול בחורשת האורנים של הסמינר ונזכרתי במסורת שהנחילו אנשי העלייה השנייה לאנשי העלייה השלישית: בזמן החיזור צריך לשוחח קודם על פושקין ורק אחר כך כשממש מחשיך, לעסוק ב"גועל נפש". אנחנו לא שוחחנו על פושקין אלא על בלזק וזולא. כמומחה לספרות צרפתית, שכבר קרא שניים מספרי בלזק וספר אחד של זולא, הסברתי לגבי, ילידת פריז ובוגרת תיכון צרפתי, מהו ההבדל התהומי בין הריאליזם החיובי של בלזק לנטורליזם השלילי של זולא, כמו זה שנתגלה ברומן "ננה".
לימים סיפרה לי גבי שאהבה את הלהט שבו הוציתי לפניה על גדולי הספרות הצרפתית, ובינה לבינה הבליעה חיוך: "החצוף הזה עוד יתבגר". קצב ההתאהבות שלי היה מהיר. בכל רגע פנוי מן ההרצאות חיפשתי את גבי ורציתי שתהיה איתי ורק איתי. לה זה נראה מוגזם. ערב אחד הבריזה ונעלמה. ידעתי לאן הולכים החבר'ה אחרי ההרצאות. הם מטפסים במעלה הגבעה ומגיעים לקיוסק של טבעון כדי לשתות גזוז. אני לא הוזמנתי לטיול הקטן ההוא. החלטתי ללמדה לקח. אמרתי לעמנואל, חברי לחדר בהשתלמות, שאעדר במשך יומיים..
כאשר חזרתי מתל יוסף לסמינר אורנים התברר לי שלא רק גבי חסרה לי. גם אני חסרתי לה. ובאותו ערב, בחורשה, הציץ הירח מבין ענפי האורנים וצפה באדישות קוסמית בנשיקה

הראשונה שלנו. בתום השתלמות הקיץ חזרתי לנגבה כדי להעביר לחניכיי קורס מדריכים מזורז שיבטיח את המשך הפעילות התנועתית. גבי חזרה לבית הוריה במושבה הגרמנית בירושלים, והודיעה להם ולמזכירות סמינר דוד ילין, כי את שנת לימודיה השנייה והאחרונה לתואר "מורה מוסמכת" תעשה בסמינר הקיבוצים בתל אביב. חודשים מעטים אחרי שהתחילה גבי ללמוד בתל אביב יצאו הוריה לאה ויוסף אריאל לבריסל. אביה נתמנה לכהן כציר ישראל בבלגיה. יציאת ההורים לחו"ל הידקה את הקשרים בין גבי לביני. הורַי קיבלו את גבי כקבל בת, וכינו אותה באוזני "הפרנצויזית הקטנה שלך".

כאן נדרש הסבר לשאלה איך הגעתי לקיבוץ נגבה. הגעתי ביוזמתו של יעקב (קובה) וילן, מפקדו השני של קיבוץ נגבה בקרבות עם הצבא המצרי.
זמן קצר אחרי המלחמה יזם קיבוץ נגבה הקמת מוסד חינוכי תיכוני. האיש שהוצב בראש הפרויקט היה קובה וילן, שהניח יסודות לבניין המוסד, אך חסרו לו מורים. לכן יזם פנייה להראל, ביודעו שהראל משופע בבוגרי סמינרים. שני הקיבוצים עשו "החלפות": נגריית נגבה בנתה ריהוט לחדרי החברים בהראל ובתמורה שלח הראל במשך שנה אחת את חיהל"ה דקל, מירי גטר ומרים, לנגבה. בתום השנה חזרו חיהל"ה ומירי לקיבוץ ואילו מרים מצאה בנגבה, את בחיר ליבה, צביאלי. שנה לאחר מכן נשלחתי לנגבה כדי לעבוד כמחנך כיתה ד', יחד איתי נשלח לנגבה שמואל זלטקיס כדי לעבוד בנגרייה.

הכיתה שחינכתי, מנתה ארבעה עשר ילדים בלבד, מחציתם יתומי מלחמת תש"ח. ציפורה, המטפלת של הקבוצה, הייתה אלמנת מלחמה. בעלה היה אחד מארבעים וארבעה לוחמים, חברי הקיבוץ וחיילי חטיבת גבעתי, אשר נפלו בקרבות נגד הצבא המצרי, שהתבצר במשטרת עיראק סואידן. בשנה שבה עבדתי בנגבה, שררה עדיין בקיבוץ אווירה של איפוק רגשי. החברים והילדים עסקו בהווה ובניסיון להשתקם. האווירה בכיתה הייתה כמעט סטרילית מבחינה רגשית. כל אחד מילא את חובותיו בשקט ובענייניות מבלי להביע רגשות.
כדי להפשיר את האווירה לימדתי את הילדים, בשיעורי המוסיקה, לנגן בחלילית. אחת לשבוע הרקדתי אותם בשעות אחר הצהריים. התנהגותי הזכירה לחברי נגבה התנהגות של מדריך בתנועה. ערב אחד פנה אלי חבר המזכירות בהצעה שלא יכולתי לסרב לה: שמענו שעמדת בראש קן רחובות, לפיכך אנו מבקשים ממך להדריך את הקבוצה הבוגרת במוסד החינוכי, תלמידי כיתה ח', ולקראת סוף השנה להעביר להם קורס מדריכים כך שיובטח המשך קיומו של הקן בנגבה.

מדי שבוע נפגשתי עם שלושים ילדי נגבה והקיבוצים הסמוכים: גת, גלאון, וכפר מנחם, ששהו בגבעת המוסד. בפעולות שקיימנו השתדלתי למשות אותם משלולית המעגל המקומי הצר ולעסוק בנושאים העומדים ברומו של עולמנו: מדוע פירק בן גוריון את הפלמ"ח, מהי משמעותן של בחירות לכנסת, מהו ההבדל בין מפלגה ובין "תנועה", מהו ההבדל בין המפלגות בחברה הישראלית, מהו כור היתוך, מהי המלחמה הקרה, עלייתו של מאו טסה טונג ועוד.
הנושא המרכזי בשיחות באותם ימים היה היעדרותה של מפ"ם מן הקואליציות, שהקים בן גוריון אחרי הבחירות לכנסת הראשונה, בינואר 1949 ולשנייה ביולי 1951. איך קרה הדבר שהמפלגה, שחבריה עמדו בראש הלוחמים במלחמת העצמאות, נשארה מחוץ למעגל המשפיע על מדיניות ישראל, בכנסת הראשונה יבלה סיעת מפא"י עם אורבעים ושישה חברי כנסת לצרף את מפ"ם עם תשעה עשר חברים ולהגיע לרוב מוחלט. ברגע שנתחמו קווי הקואליציה בכנסת הראשונה הועמק הקרע בין שתי המפלגות.
ביום 10.3.1949 עלתה בכנסת השאלה: האם צודקת הממשלה באוריינטציה הפרו-אמריקנית שלה. על כך השיב חזן: "בשבילי ברית המועצות היא מצודת הסוציאליזם העולמי. היא מולדתנו השנייה, הסוציאליסטית".

הפגנת האחד במאי - הפלמחניקים בשכונת "מאה שערים".

לשאלות חניכיי השבתי במילים בלתי מכובסות: מפא"י היא מפלגה בורגנית. היא בגדה בשותפות עם חבריה בתנועה הקיבוצית ובמיוחד עם אלה שגידלו בביתם את הפלמ"ח. היא בגדה בזכר ניצחון הסובייטים על היטלר, היא שכחה את תמיכת הסובייטים בהקמת המדינה, ואת אישורה להספקת נשק צ'כי לישראל הצעירה במלחמת תש"ח. ואילו במקביל תמכה מפא"י במדיניות המלחמה הקרה, שהוביל אז שר החוץ האמריקני דאלאס.
אחד מחניכיי, אחיה של מי שתהיה בעתיד חברת כנסת מטעם מפ"ם, ענת מאור, סיפר לאמו, צילה הרפזי, מה אמר המדריך יצחק שור בשיחה עם חניכיו בקן נגבה. צילה, חברת מועצת הקיבוץ הארצי, סיפרה על כך ליעקב חזן. ובעת דיוני מועצת הקיבוץ הארצי. בסוף אותו שבוע, הוקיע חזן את "המורה מנגבה".
שאלתי אז את עצמי מה קרה לחזן והאם שינה את טעמו בהשוואה לדבריו בכנסת הראשונה? ייתכן שכן, מפני שבדצמבר 1951, חודשים אחדים לפני אותה ישיבה של מועצת הקיבוץ הארצי, נאסר בפראג חבר קיבוץ מזרע, מרדכי אורן, שהואשם בחתרנות ציונית ובריגול לטובת ארה"ב. המהלומה הזאת שניחתה על מפ"ם החלישה מאוד את עמדתו הפרו-סובייטית של חזן וייתכן שדבריו במועצת הקיבוץ הארצי סימנו שינוי בדעותיו.
כאשר הגעתי בשבת להראל סיפר לי מזכיר הקיבוץ, צבי דקל, מה אמר חזן נגד "המורה מנגבה", בלי להזכיר את שמו של המורה ואת השתייכותו להראל. לנו לא היה ספק שחזן הכיר אישית את כל השמאלנים בשני הקיבוצים "המסומנים": הראל ושובל.

בשובי לעבודתי בנגבה עטפה אותי שתיקתם של כל החברים. ביני לבין עצמי הנחתי שדברי חזן נועדו לאוזניהם של שני "שמאלנים מסוכנים" בנגבה עצמה: ישראל ברזילי, שכיהן כשגריר ראשון של ישראל בוורשה עם הקמת המדינה, ויעקב וילן. בהראל עוררה התקפת חזן נגד "המורה מנגבה" גיחוך: "אל תתרגש, אמר לי עורך עלון הקיבוץ "במשלט" דוביניו (דב בובוביץ'), בין מציצת סיגריה אחת לשנייה, שמענו עוד פרק אחד מפרקי החזנות של חזן". ואילו אני סירבתי להירגע. בלבי השבתי לחזן: "תראו מי שמדבר! אני שמאלן? והרי אתה הגדרת את ברית המועצות כמולדתנו השנייה".

בסתיו 1952, אחרי שנה גורלית בחיי האישיים, חזרתי להראל והצטרפתי לקבוצת הבניין, שבראשה עמד חיים פארווי. משימת הקבוצה הייתה לבנות את מגדל הסילו. מי שהדריך אותנו בבנייה היה אריה זלטקיס, פועל בניין רחובותי ותיק, ואביו של חבר הקיבוץ וידידי מגן הילדים, שמוליק.

שנה אחרי שהכרתי את גבי ערכו הורַי בחצר ביתם ברחובות, חתונה, כדת וכדין. בחתונה נכחו בני משפחתנו המורחבת וכמה מוותיקי אגודת פועלי הבניין במושבה. מצד הכלה השתתפו כמה מידידי משפחת אריאל, רובם ותיקי התנועה הציונית באודסה. לאה, אמה של גבי, הגיעה מבריסל. אביה נעדר מטעמי בריאות.

במלאת חמש שנים לעליית הראל על הקרקע נערכה בקיבוץ עצרת חגיגית. גבי ואני נעדרנו מן החגיגה כי יצאנו לירח דבש בפריז ובבריסל בהזמנת הורי גבי. עם שובי לחיי השגרה התבקשתי על ידי ועדת התרבות לספר על המסע בבלגיה ובצרפת כדי שהחברים יבינו מהו ההבדל בין ירח הדבש של גבי ושלי לבין שבוע הריבה, שממנו נהנו חברי הקיבוץ האחרים.

חיהל'ה דקל

החתונה שלנו בקיבוץ – מרץ 1950

גם בשנים ההן אנשים התחתנו. וגם צבי ואני החלטנו להתחתן. קדמו לנו שני זוגות, שערכו את הטקס מחוץ לקיבוץ, ואילו אנחנו רצינו חתונה בהראל.

יש קודים מוסכמים בחברה בדבר הצד הטקסי של האירוע. מובן שהכלה לובשת שמלה לבנה והחתן - חליפה ועניבה. ברור שלא כך היה אצלנו. שמלה לבנה? מה פתאום!

אבל הִרשו לי לבקש מהורַי בעיר לקנות בד כחול של "משי זקס" ולתפור חצאית קלוש אצל תופרת פרטית, אבל כזו שתתאים גם לחברות אחרות בחתונתן. לא צבע שחור חלילה, אלא בפירוש צבע כחול כהה. וחולצה? הו, זכיתי!

אישרו לי להביא חולצה עם רקמה רומנית – שיא הפאר באותם ימים. גם היא תוכל לשמש את הכלות בעתיד. ונעליים? או סנדלים? הרי הטקס אמור היה להיערך בחודש מרץ ועדיין קר מאוד. וידוע שהנעליים הן המשלימות את התלבושת כולה.

איצ'ה, הסנדלר שלנו, הודיע לי חגיגית, שלא מגיע לי עדיין זוג נעליים חדשות. מאוד נעלבתי ולהכעיס נעלתי את נעלי הקרפ החומות שלי, שכבר התבלו במקצת ופערו "פה" מלפנים (אתם מדמיינים את התמונה הזו?).

הורינו המסכנים כמעט התעלפו כשראו את בתם – כלתם – יקירתם, המטופחת והגנדרנית, מופיעה בלבוש כזה ביומה הגדול – יום חתונתה. ועוד לעיני כל בני המשפחה והידידים הרבים.

והחתן? חס וחלילה מכנסיים שאינם מסדרת בדֵי חאקי. אביו של צבי התעקש על מכנסי גברדין אופנתיים לתקופה, אבל אנחנו התעקשנו. שבשום פנים ואופן לא ילבש החתן מכנסיים של "נוער הזהב". אבל הקומונאית הפגינה "רוחב לב" ודאגה לתפור מכנסיים מבד כחול ברזנט, כזה של ימאים ופועלי בניין. וכך נתפרו המכנסיים "לפי מידה" בהמתינם בארון ליום הגדול. אך אוי לאותה בושה, כאשר צבי לבש את פאר היצירה שנתפרה במיוחד עבורו, התברר שהמכנסיים גדולים בשתי מידות מהדרוש. מה עושים בדקות האחרונות לפני החופה? מתפשרים ולובשים את מכנסי הגברדין של אבא.

החתונה נערכה בשני שלבים: טקס קצר שנערך, לבקשת הורינו, בוועד הקהילה בתל אביב, על מנת שתהיה לנו "כתובה" כדת וכדין, ואילו החתונה האמיתית נערכה בקיבוץ. כיצד מתחתנים בשומר הצעיר? על שני רובים ושני קלשונים נפרש דגל הקיבוץ כחופה. סמלי מאוד ומרגש!!!

בסתיו 1952, אחרי שנה גורלית בחיי האישיים, חזרתי להראל והצטרפתי לקבוצת הבניין, שבראשה עמד חיים פארווי. משימת הקבוצה הייתה לבנות את מגדל הסילו. מי שהדריך אותנו בבנייה היה אריה זלטקיס, פועל בניין רחובותי ותיק, ואביו של חבר הקיבוץ וידידי מגן הילדים, שמוליק.

שנה אחרי שהכרתי את גבי ערכו הורַי בחצר ביתם ברחובות, חתונה, כדת וכדין. בחתונה נכחו בני משפחתנו המורחבת וכמה מוותיקי אגודת פועלי הבניין במושבה. מצד הכלה השתתפו כמה מידידי משפחת אריאל, רובם ותיקי התנועה הציונית באודסה. לאה, אמה של גבי, הגיעה מבריסל. אביה נעדר מטעמי בריאות.

במלאת חמש שנים לעליית הראל על הקרקע נערכה בקיבוץ עצרת חגיגית. גבי ואני נעדרנו מן החגיגה כי יצאנו לירח דבש בפריז ובבריסל בהזמנת הורי גבי. עם שובי לחיי השגרה התבקשתי על ידי ועדת התרבות לספר על המסע בבלגיה ובצרפת כדי שהחברים יבינו מהו ההבדל בין ירח הדבש של גבי ושלי לבין שבוע הריבה, שממנו נהנו חברי הקיבוץ האחרים.

חיהל'ה דקל

החתונה שלנו בקיבוץ – מרץ 1950

גם בשנים ההן אנשים התחתנו. וגם צבי ואני החלטנו להתחתן. קדמו לנו שני זוגות, שערכו את הטקס מחוץ לקיבוץ, ואילו אנחנו רצינו חתונה בהראל.

יש קודים מוסכמים בחברה בדבר הצד הטקסי של האירוע. מובן שהכלה לובשת שמלה לבנה והחתן - חליפה ועניבה. ברור שלא כך היה אצלנו. שמלה לבנה? מה פתאום!

אבל הִרשו לי לבקש מהורַי בעיר לקנות בד כחול של "משי זקס" ולתפור חצאית קלוש אצל תופרת פרטית, אבל כזו שתתאים גם לחברות אחרות בחתונתן. לא צבע שחור חלילה, אלא בפירוש צבע כחול כהה. וחולצה? הו, זכיתי!

אישרו לי להביא חולצה עם רקמה רומנית – שיא הפאר באותם ימים. גם היא תוכל לשמש את הכלות בעתיד. ונעליים? או סנדלים? הרי הטקס אמור היה להיערך בחודש מרץ ועדיין קר מאוד. וידוע שהנעליים הן המשלימות את התלבושת כולה.

איצ'ה, הסנדלר שלנו, הודיע לי חגיגית, שלא מגיע לי עדיין זוג נעליים חדשות. מאוד נעלבתי ולהכעיס נעלתי את נעלי הקרפ החומות שלי, שכבר התבלו במקצת ופערו "פה" מלפנים (אתם מדמיינים את התמונה הזו?).

הורינו המסכנים כמעט התעלפו כשראו את בתם – כלתם – יקירתם, המטופחת והגנדרנית, מופיעה בלבוש כזה ביומה הגדול – יום חתונתה. ועוד לעיני כל בני המשפחה והידידים הרבים.

והחתן? חס וחלילה מכנסיים שאינם מסדרת בּדֵי חאקי. אביו של צבי התעקש על מכנסי גברדין אופנתיים לתקופה, אבל אנחנו התעקשנו. שבשום פנים ואופן לא ילבש החתן מכנסיים של "נוער הזהב". אבל הקומונאית הפגינה "רוחב לב" ודאגה לתפור מכנסיים מבד כחול ברזנט, כזה של ימאים ופועלי בניין. וכך נתפרו המכנסיים "לפי מידה" בהמתינם בארון ליום הגדול. אך אוי לאותה בושה, כאשר צבי לבש את פאר היצירה שנתפרה במיוחד עבורו, התברר שהמכנסיים גדולים בשתי מידות מהדרוש. מה עושים בדקות האחרונות לפני החופה? מתפשרים ולובשים את מכנסי הגברדין של אבא.

החתונה נערכה בשני שלבים: טקס קצר שנערך, לבקשת הורינו, בוועד הקהילה בתל אביב, על מנת שתהיה לנו "כתובה" כדת וכדין, ואילו החתונה האמיתית נערכה בקיבוץ. כיצד מתחתנים בשומר הצעיר? על שני רובים ושני קלשונים נפרש דגל הקיבוץ כחופה. סמלי מאוד ומרגש!!!

והכיבוד לאורחים? היו אלה ימי הצנע ודב יוסף, שר האספקה והקיצוב, לא פינק במיוחד את המתחתנים. ובהראל בקושי היה מה לאכול ביום יום, אז חגיגה? כשבועיים לפני החג קיבלנו כשני תריסרים של ביצים מהלול, יקר מפז באותם ימים טרופים. את הביצים שלחו לתל אביב בהסתר ברצפת המק דיזל הענקי, כדי שדודו של צבי, שהיה בעל מאפייה, יאפה עוגות אמיתיות לחברים ולאורחים. האפשר לדמיין מצב כזה היום?
האורחים הרבים שהוזמנו והגיעו: דודים, דודות ושאר קרובים, לא שוכחים את החתונה הזו עד היום. הייתה זו להם חוויה אורגינלית, מיוחדת במינה שלא הייתה מוכרת להם.
עד היום מספרים הם בהתרגשות כי את הדרך, בבוץ, מהכביש הראשי למשק עשו באוטו משא מלוּוֶה בחברים חמושים ברובים, להגנה על הקרואים, בימים קשים של הסתננות פדאיון.
לפני זמן מה ביקרה אותנו נכדתנו דנה ועימה אמיר חתנה המיועד, ובישרה לנו כי סוף סוף, אחרי אין סוף בירורים, מצאו מקום לקיים בו את נישואיהם בקיץ הקרוב. לדבריהם זהו המקום האולטימטיבי עליו חלמו בדמיונם. היכן? - בבריכה של קיבוץ הראל.
כך נסגר המעגל שהחל בשנת 1950 בחתונה שלנו בקיבוץ הראל. (בלי בריכה ודשא)..

שתי ביצים במתנה

הגענו לקיבוץ הראל כשנה לאחר "יום העלייה". היינו כמה מורות וגננת. נתקבלנו כאן על ידי החברים בזרועות פתוחות ובהודעה: "יופי, אתן תצאנה לעבודת חוץ בהוראה וכך תכניסו קצת מצלצלים לקופה הריקה".
בכפר-אוריה השכן, המיושב על ידי עולים מבולגריה, התכוננו להקים כמה כיתות בית ספר וגן ילדים. נפלנו להם "מן השמים". מרים זידורץ המורה וחיה דקל הגננת.
הכל טוב ויפה! אבל איך מגיעים למושב הזה? ומה לובשות נשות החינוך החשובות? לגבי הבגדים - הדבר סודר מיד. לגננת תפרו שמלה, מעין "חלוצקה", מבד אדום המנומר בפרחים קטנים, בגד שירשים את הילדים והוריהם. נעליים: סנדלים? ושמא מגפיים? עד כאן, למי היו אז דברים כאלה אז? הכל נתון היה לאלתורים.
ותחבורה? איפה! וצריך יום יום להגיע למושב ולחזור הביתה אחר הצהריים. אוטו פרטי לא היה אפילו בחלום הרחוק ביותר. אופניים – אין וגם אם יימצאו לא היינו מצליחות לדווש את כל המרחק הזה בדרך לא דרך. מה האפשרויות שנותרו? שהרי המרחק מהנקודה הישנה בה חיינו אז, עד לכביש הראשי היה כשני קילומטרים, ואז – לחכות לטרמפ כדי להגיע אחרי עוד כמה קילומטרים לכניסה לכפר. וכאן מתחילה "אודיסאה" חדשה, לטפס כקילומטר במעלה ההר עד לבתים הראשונים. כל זה נראה כלוגיסטיקה כלל לא פשוטה.
בסופו של דבר נרתמו לפתרון הבעיה כמה מחברינו הטובים והיצירתיים. אלה 'ירדו' לשטח ההפקר של לטרון וחזרו משם עם כמה חמורים - שאמורים היו להיות כלי התחבורה שלנו. אכן כלי תחבורה מאוד רציני למורה ולגננת ועוד פחדניות.
לגלות שאנו פוחדות – לא נעים בין חבר"ה מהפלמ"ח. אז שתקנו וחיכינו. גדעון עין גדי רצה להדריך אותנו ברכיבה על חמור, ולכן הדגים לנו בעצמו מה צריך לעשות ומה יעשה החמור. הוא עלה בקלילות על גב החמור, אולם זה לא הבין את כוונתו ומיד זרק אותו למרחק. ממש חמור לא מתחשב בצרכים של חברי הקיבוץ, המשוועים למשכורות של המורה והגננת.
אחרי הניסיון הקצר הזה הוברר, כי גם אם יחברו עגלה לחמורים שתי הבנות לא תשתלטנה על כלי התחבורה הנפלא הזה.

מה עושים? תודה לאל שנבראו לנו רגליים והן שתשמשנה אותנו להגיע לעבודה. לכאורה נשמע פשוט מאוד, אבל לא כך הוא. ראשית, צריך לצעוד עד הכביש (ועוד בתקופת הפדאיונים שמדי פעם "הפגינו נוכחות"). מילא בקיץ, אבל בחורף, בגשם ללא מעיל, ללא מגפיים ומטרייה - ובכביש לחכות לטרמפ ...
זכינו ורות דיין, אז אשת רמטכ"ל, החלה אז במפעל הבגדים שביצעו הנשים במושבים. לכן היא עברה כל בוקר עם מכוניתה ושימשה לנו כטרמפ כמעט קבוע. היא מאוד התרגשה מהסיפור על שתי "הילדות", כך נראינו אז, העושות עבודה קדושה בתנאים חלוציים, והשתדלה להגיע פעמים רבות ובזמן כדי לאסוף אותנו. לאחר כחמישים שנה מאז, נפגשנו

באירוע מסוים והזכרתי לה את אותן "הילדות" ואותם ימים. היא טענה כי זה זכור לה. אולי? וכך צעדנו מרים ואני בוקר בוקר, בשמש, ברוח ובגשם - ללמד את ילדי העולים במושב מצד אחד ולתרום לקופת הקיבוץ מצד שני.

יום אחד, גשום וסוער במיוחד, הגענו למבואות הכפר, כשאנו רטובות עד לשד עצמותינו. מהבית הראשון יצאה אישה, אם לאחת התלמידות שלנו, והכניסה אותנו לביתה ברחמים גדולים והושיבה אותנו ליד הברודר (תנור גדול לחימום אפרוחים) כדי שנפשיר מהקור ונתייבש מהרטיבות. כך ישבנו שעה ארוכה קפואות ורועדות מקור, עד שהצלחנו להתאושש וכאריות זינקנו "לעבודת הבורא".

מקרה נוסף זכור לי מעבודתי כגננת בכפר-אוריה, כאשר אחת הילדות, מֶדִי בת החמש, נפלה מגדר אבנים, שלידה שיחקנו, ופניה מלאו דם. ניסיון רב בילדים לא היה לי, אבל האינסטינקט הראשוני היה, לרוץ למרפאה כשהילדה בזרועותיי. למרבה המזל הפציעה לא הייתה רצינית אבל לי היה המקרה טראומתי ממש. איך אני, הגננת המבוגרת, לא הצלחתי לשמור על ילדה שהייתה באחריותי.

למחרת הגעתי למושב בפיק ברכיים: מה יגידו עלי? ואיך יגנו אותי?. להפתעתי רצה לקראתי אמה של מדי, חיבקה אותי והגישה לי מתנת תודה על מסירותי לבתה: שתי ביצים במתנה. לגביה הייתה זו כמעט הקרבה. שתי ביצים – היו אוצר באותם ימים. הייתה זו עבורי אחת המתנות היקרות לי ביותר שקבלתי בשנות עבודתי כגננת ומורה.

בסוף אותה שנה 1950 נישאנו צבי ואני. לחגיגה הגיעו בעגלות אנשי המושב שהקשרים בינינו היו כל כך אמיצים.

בתיה צביאלי

זכרונות, הבזקים וזיקוקין – מהראל שלי

בקיץ 1950 צעדתי בדרך העפר העולה אל הלא נודע - לקיבוץ הראל - הנקודה הישנה. לידי פסעה אביבה ביתן (יקיר), אותה פגשתי במפתיע בתחנה המרכזית (הישנה) בתל אביב. כשראיתי את אביבה אורו עיניי ולבבי רחב משמחה, כי היא הפיגה את חששותיי מפני הבאות. ככל שהתקרבנו למטרתנו נחשפה הגבעה שלנו ונגלו הצריפים: חדר האוכל, צריפי המגורים וצריפים קטנים יותר ששימשו לצורכי הכלל - ואפילו גנרטור היה כאן.

גווני הצבע האפור והצבע החום שלטו במקום. התאכזבתי שלא הייתה צמחייה בשטח: לא עצים ולא שיחים, לא פרחים וגם לא פיסת דשא. לא פלא שציפורים ופרפרים הדירו כנפיהם ממקומותינו. הפיצוי היה במראות הנוף מסביבנו. נפעמתי מהיופי שסבב אותנו ונשביתי בקסמו.

בחרתי להצטרף לקיבוץ הראל בעיקר בזכות החדרתים שהיו שם. הייתה זו קבוצת חברים עימם חלקתי את חוויות הילדות שלי וחלק מימי נעורי. עם דוד כרמלי למדתי בגן ובהמשך כולנו למדנו בבית חינוך לילדי עובדים ע"ש חיים ארלוזורוב. בכיתה שלנו למדו: דנד אבטליון, גדעון עין גדי (ציגה), מיכאל לוי, אליהו הירש (אליק צביאלי) ואנוכי.

הגעתי כאורחת ביום שישי לפנות ערב. הסטטוס שלי היה 'טרום מועמדת'. קיוויתי שחבריי מחדרה יהיו, בבוא העת, מליצי היושר שלי ויעידו עדות אופי לזכותי. באופן טבעי הצטרפתי לחדר של גדעון ואליק. עמי ביברמן גר עימנו בחדר. אני ישנתי במיטה התחתית של גדעון. בסמוך לצריף שלנו נטתה זיוה פרופס (הולצמן) את אוהלה, שאוירה נעימה שרתה בו. בשבת, בשעות הבוקר, חלפתי על פני חדר האוכל. ממקלט הרדיו, היחיד שהיה בקיבוץ, בקעה

מוזיקה אופראית. נכנסתי פנימה והבחנתי בבחור חמד - כחול עיניים שראשו עטור בבלורית שופעת. היה זה עמיהדר שנהנה מיצירת האופרה "אֵיל טרובדור" מאת ֶורדי.
במוצאי השבת רמז לי אליק שחשוב מאוד שיום העבודה הראשון שלי יעבור בהצלחה.

שתי האמהות הראשונות עם תמר - 1952

בסידור עבודה" הייתי רשומה למכבסה. בשעה היעודה פגשתי במכונה אימתנית, שכמוה לא ראיתי מימי. אחד החברים הקדיש לי דקות אחדות להדרכה מזורזת, ואני נותרתי עם ערמות כביסה מלוכלכת. לצדי היו מתוחים ברישול חבלי כביסה. בין מכונה למכונה היה עלי להספיק לתלות את הכביסה הנקייה שריח סבון מהול בצחנה נדף ממנה. זמן רב הקדשתי לסגירת מכסה המכונה הכבד, שהיה עשוי בצורת קשת מתכתית זרועה בבליטות. בהדרגה למדתי ללפות בעצמה בשתי ידיות המכסה, משכתי בכל כוחי כאשר כל גופי מזדעזע. הצלחתי, עשיתי זאת ... התחשלתי!

בערב בישר לי אליק בשמחה ששמע (אולי התעניין) שהייתי בסדר בעבודה. ביום השני היה עלי לצאת למרעה עם הפרות (חמש או שש) שהיו רכושנו היקר. כנראה שלסידור העבודה הגיעה שמועה, כי להוֹני בחדרה היה משק חקלאי, שכלל גם רפת. סדרן העבודה לא ידע שאבי היה חוזר ואומר, ש"לו היו מציעים לבתיה לחלוב פרה היא הייתה מנסה לעשות זאת בקרניים". נעלתי נעלי בית פתוחות (החליל של אליק נשאר בחדר) ויצאתי לעמל יומי. הפרות הן באחריותי ועלי להחזירן שלמות, בריאות, שבעות ומרוצות. שוטטנו על פני הגבעות העוטרות את הקיבוץ. הכל נראה ציורי, פסטורלי ותחת שליטה. שלֵווה ומרוצה התמזגתי עם הנוף וכל עצמותיי אומרות שירה.
לפתע, ללא כל אזהרה מוקדמת, נפוצו הפרות לכל עבר. הסתכלתי סביב, סביב, ואפילו זנב של פרה לא נראה באופק. ו"אני אנה אני באה". לאחר זמן שנמשך כנצח שמעתי געיית פרה. רצתי בעקבותיה והבחנתי מיד שפרות אחדות נעלמו בסבך השיחים שליד המשאבות המעלות את המים לירושלים. התחלתי לדבר לעצמי בקול רם. הֵדי קולי 'אובד העצות' נישא למרחקים. למזלי הבחנתי במורד הדרך בשתי דמויות שהתקרבו בכיוון אלי. היו אלה רות קיטאי (דגן) ומורה. מורה קלט מיד לאיזו צרה נקלעתי. תוך דקות ספורות הגיחו הפרות מהסבך, ובאורח פלא התחילו לצעוד בהנחייתו הבטוחה של מורה – לעבר הקיבוץ. סוף טוב לניסיון כושל.

כעבור זמן לא רב, עוד בטרם שינוי הסטאטוס שלי למועמדות, נתקלתי בכניסה לחדר שלי בפס מתכת עליו היינו מנקים מנעלינו. המתקן חדר מבעד לנעל והותיר חָתך עמוק בכף רגלי. החלטתי לא לבקש ימי מחלה והמשכתי לעבוד במטבח, כשהכאבים ברגלי עזים. ניצלתי את המרווח שבין 'אורחת למועמדת' ונסעתי הביתה לחדרה להביא את מיטלטליי. בשובי התבשרתי כי מועמדותי אושרה. מעתה היה עלי להוכיח שאני ראויה לתואר הזמני הנכסף, בציפייה ליום בו אוכרז כחברה מן המניין. אירוע מכונן זה אירע ב- 1.5.1951

הראל שלי ושלנו

השגרה כבשה את חיי היום יום. בהדרגה הרגשתי תחושת שייכות לחברים ולמקום. הצטרפתי למקהלה בניצוחו של אבנר בהט מקיבוץ נחשון. בלילות שבת היו לנו ערבי תרבות. יהויכין סטוצ'בסקי הופיע לפנינו בנגינה על צ'לו וליווה את נגינתו בהסברים. המלחין גורוכוב (י. אדמון) הדגים לנו את המוטיבים ביצירתו ואנו הצטרפנו אליו בשיר 'שדֵמתי'. דוד זהבי מקיבוץ נען הנעים לנו משיריו היפים ואף לימד אותנו שיר לכבוד שבת. מי שנהנה יותר מכל החברים העייפים היו החולדות שריקדו וקיפצו לקצב הנגינה לאורך נתיבי לוחות העץ שתמכו את הגג. גם שמואל רודנסקי כיכב אצלנו.

מאיר יערי הגיע לחדר האוכל שלנו בנקודה הישנה וכשרצף המחשבה שלו נקטע ביקש את "החוט, החוט" - שיחבר ויחזיר אותו למציאות.

בחודשים הראשונים לחיי בהראל הייתי "פקק מצוי ורצוי" בסידור העבודה. בלילות השמירה שקשקתי. זכור לי ליל שמירה עם אהרל'ה. ישבנו ברפת והקשבנו למתרחש במרחב. זנבות הפרות נגעו וכשכשו בקש שהיה מפוזר על הרצפה. התביישתי לגלות לאהרל'ה הפלמ"חניק שנתקפתי אימה וחלחלה. ישבתי בדממה וקיוויתי שלא תתפתח בינינו שיחה, שמא יגיעו הדי קולותינו לאויב. הרפת שלנו צפתה לעבר לטרון.

בשולי החצר שלנו, בצד הדרומי מערבי, הוקמו שני תאי מַחֲרָאוֹת בשיטת "בול פגיעה". מי שהצליח לצאת משם בשלום לאחר מעשה והיה לו הרגל מגונה לשטוף ידיו לא מימש זאת, כי לא היה כל מקור מים בסביבה. בגלל מיקומם של השירותים ציפינו לרוח צפון מזרחית, אך דווקא שם מוקמה הרפת הראשונה שלנו. כבר אז היה לי ברור הקשר המילולי בין המילים רֵיח ורוח.

ידעתי על ענפי החקלאות שלנו. לא הבנתי מה הכמיהה של הבנות להצטרף לעבודה בגן-הירק. שם היה עלינו להלך על ארבע כשאפנו קרוב לקרקע: בייחוד בעונת הטמנת הבצלצלים ובעת איסוף היבול, או בהוצאת תפוחי אדמה מהרגבים הספוגים במים. בתום יום העבודה בגן-הירק הגב שלי היה שפוף ובלילה ניסיתי להתאושש מהכאבים לקראת יום עמל חדש. בסידור עבודה ידעו, כנראה, שלא חתרתי בעקשנות יתרה לעסוק בעבודות החקלאיות. לא עלה בדעתי לבקש לעבוד בהוראה באחד מיישובי הסביבה, בעיקר בגלל הצטרפותי המאוחרת לקיבוץ והרצון שלי להשתלב בחיי החֶברה בקיבוץ.

לפני חג הפסח נשלחתי לגבעת חביבה לקורס הכנה לקראת ליל הסדר הקיבוצי. בליל הסדר היה עלי להוכיח שימי העבודה שהושקעו בי לא היו לשווא. מצאתי מספר פראיירים שנענו לי. אחד משיאי ההשתלמות היה לשיר ולבטא בתנועה את השירה: "אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים... ". לא האמנתי שייעתרו לי ויסכימו להתנועע "כסוס ורוכבו". אבל הצלחתי.

בקצה המזלג על העולם הקולינרי שלנו

* נטיפי קמח ומים מעורבים באפר הסיגריות של המבשלת.
* ניקוי 'מקפא' שמן הקוקוס מחריוני עכברים וחולדות, ושימוש בו כאילו לא אירע דבר.
* הלחם שלנו דמה לכיכרות הלחם היבש שהגבעונים נשאו בצקלונם, כדי להוכיח ליהושע שהם הגיעו מרחוק.
* מרקם הריבה שלנו הפך למי ורדים.

* עכבר שנמצא ז"ל בתחתית דלי שמנת נזרק, והשמנת חולקה לכל דצריך...
* פעם בעת חזרה על 'מקהלת כיס' נכנסה בטעות הנעל של המנצחת לציר הדגים הממולאים, ציר הדגים המשיך כמובן לשמש בתפקיד שיועד לו.
* כבר בנקודה הישנה היה לנו תנור אפייה לתפארת, אך המאכלים שיצאו ממנו היו משונים. קציצות הפילה שנאפו בו, דמו לפַלפֶלים מצומקים ומרירים.
* גם חצאי הביצים השלוקות חדלו מזמן להיות משהו מבדח.

למרות המסופר לעיל גם יצאנו במחול

דוד נהיר הוביל לא פעם שורת רוקדים בעיקר במחולות מורכבים. אחד מהם היה :"רונו הרי גלבוע... חג לנו חג היום – נצאה במחול".
בריקוד אֶלֶנוּמָה אֶלֶמו כיכב דוביניו, שהיה ממתין בכיליון עיניים למחול זה. שורת הרוקדים הייתה קצרה, כיוון שהריקוד היה מסובך – הן מבחינת הקצב והן מבחינת הצעדים. ייתכן שדוביניו התגבר על מכשולים אלה בסיוע בקיאותו בחשבון דיפרנציאלי.
ואז, כמו משום מקום, החל המתבן של מזרע לעלות באש... ושמעון למסקי היה מרעים בקולו: "המתבן של מזרע עולה באש..." וחוזר חלילה. ואנו אחוזי אקסטזה, כצאצאי החסידים, מחרים מחזיקים אחריו. עוצמת הקריאה הייתה עולה ויורדת חליפות. אך העובדה שהמתבן של מזרע עולה באש – עמדה בעינה. המשכנו לרקוד כאחוזי תזזית עד כלות הכוחות, הנשימה והנשמה, או עד שהמתבן של מזרע נשרף כליל.
חוללנו בחג הנטיעות, בטקס הבאת העומר ובחג השבועות. פעמים רבות שולבה הופעת המחול בחגים ובשמחות שהתקיימו בחדר האוכל.
בקיץ 1951 השתתפנו בכנס המחולות בדליה. היינו חבורת רוקדים מהראל ומצרעה. הופענו ברונדו מרהיב שכלל את כל משתתפי הכנס ובילינו ימים אחדים באווירה של מוזיקה ומחול. אני אהבתי לרקוד עם דוד נהיר ועם בניומין אמדורסקי. עם הצטרפותו של ויקי לקיבוץ קיבל המחול תנופה מחודשת. ויקי הכין אותנו לשרשרת מחולות ביניהם: "מגדים לרעי". לקראת מופע רבתי שנערך לפני קהל ועֵדה. עם רב הגיע אלינו מיישובי פרוזדור ירושלים לכבוד האחד במאי. בהמשך דרכו נמנה ויקי על יוצרי המחולות ששמעם יצא למרחוק. ויקי ודוד נהיר הצטרפו למשלחת הישראלית שהשתתפה ב- 1953 בפסטיבל הנוער הדמוקרטי שהתקיים בבוקרשט. השניים ליהקו בקבוצת המחוללים בהדרכתו של זאב חבצלת.

משהו מעולם הקומונה שלנו – כפתור ופרח !

בתום עידן ה'פקקות' שלי ריכזתי את הקומונה (אוצר הביגוד שלנו), הן בנקודה הישנה והן בנקודה החדשה. מבחר הבגדים שלבשנו ומערכות השינה שלנו היו בצמצום רב. לדוגמה: שרה אוליבר (למסקי) קיבלה בחודשי הריונה האחרונים עם כרמית, מכנסי חאקי גבריים ענקיים מכופתרים עם 'חנות' מלפנים. עמיהדר, החשמלאי שלנו, זיכה אותנו בביקורי פתע כדי לבדוק מה מידת הזהירות שלנו בעת גיהוץ הבגדים. עמי המודאג צפה את הסכנות הנשקפות לנו לא רק בתחום מקצועו. הוא ניחן בחושים מיוחדים כמו ראיית הנולד. אלי ש. סיפר, שהודות לתושייתו של עמיהדר ניצלו חייו במלחמת העצמאות.

עמליה השתדלה בתקציב זעום להעשיר את מלתחת החברים. מפנה לטובה חל כשאמא של רות בלוך (קרוננבלום) התנדבה לתרום מניסיונה לקולקציית האופנה שלנו. היא תפרה במו ידיה שמלות לפי מידה נשית, והתאימה את גזרת השמלה למודליסטית. אמא של רותי ביצעה זאת בדייקנות ובמסירות ואנו עטינו מחדש לבוש, שהעניק לנו מראה קוקֶטי...

לקראת סיום כהונתי כרכֶּזת הקומונה, הציעו לי להיות אקונומית. סירבתי! כפשרה הסכמתי לקבל את תפקיד המבשלת. בעבודה זו זכיתי בשתי מתנות: האחת בדמות אברהם רוכלי כאקונום, והשנייה - קורס בישול מזורז שהעבירה לי חיהל'ה של בוזיה מקיבוץ דליה.

שבבים מן המסגרייה

אליק עבד במסגרייה במשך בכל השנים שחי בהראל. לעשייה זו התלוו תמיד תפקידים משקיים, ביטחוניים וחברתיים. מהמסגרייה בקעו תמיד אמרי שפר כמו זו של פרויקה, שנישאה על שפתי כל כהמנון: "האל שיצר את הברזל לא רצה בעבדים". זכור לי כי בנקודה הישנה חיפשו רבים את קרבתו של פרויקה בשל המשורית שנשא בכיסו. היא שימשה כסכין לחיתוך הירקות לרבים מהסועדים.

לאחר צפייה בהצגות תיאטרון היה אליק מעשיר את הרפרטואר כמו: בחקותו את קולו של רודנסקי בהצגה "מות הסוכן": "בן שמונה עשרה נכנסתי לג'ונגל ויצאתי ממנו עשיר מופלג". או בקולה של ניורה שיין באותה הצגה: "וילי אני רוצה גרביים".

במסגרייה נבטו אמרות הכנף המשעשעות של אליק. היו אלה משחקי מילים, ביטויים ועוד. ברבות השנים אליק התמחה בכושר אלתור בתחום זה ושלט במכמני הלשון על רובדיהם המגוונים. היה כיף אמיתי לשהות במחיצתו ולהתבשם מההומור המיוחד שלו. הווי מיוחד נרקם בין צוות עובדי "חרשי הברזל" במסגרייה ובמוסך הסמוך לה.

עוללות מעלילות גבורה

את קורותיהם של שי ואליק בטיולם לנגב, כולל היריות של הבדווים, הפגיעה בישבנו של אליק והחלבה של שי, שנותרה כמזכרת יחידה לחפציהם, סיפר בפרוטרוט שי גפן

לימים התקנא עודד בתופעה הביולוגית של אליק - שני חורים בתחת, וזכה אף הוא להישג דומה. וזה אשר אירע.
בין הנקודה הישנה שלנו ובין לטרון השתרע "שטח ההפקר". לפי הסכם שביתת הנשק עם ממלכת ירדן נאסר על שני הצדדים לעבד את הקרקע בתחום זה. כאשר התברר כי השטח נזרע על ידי ערבים שחיו מעבר לגבול, תוכננה לקראת הקציר פעולה צבאית של "ההגנה המרחבית". כיתת חיילים דרוזים הצטרפה לקבוצת חברים שלנו לביצוע המשימה. בגלל אי הבנה בעניין הסיסמא המוסכמת, פתח אחד החיילים הדרוזים באש . עודד ואליק, שנטלו חלק באותה פעולה, נשכבו על הקרקע והשיבו אש. הדרוזים השיבו באש מדויקת לעבר מקורות הירי של אליק ועודד. עודד נפגע בישבן ואליק נפגע באצבעו. השניים פונו לבית החולים בצריפין. כשביקרתי אותם בבית החולים (שם הם נהנו מיחס מיוחד בזכותה של יעל זיו שלמדה באותם ימים את מקצוע האחות), אליק התעניין אם הוא יוכל לנגן על חלילו האהוב למרות שהקמיצה בידו השמאלית נקטעה בחלקה.

עודד ואליק הוזמנו פעמים אחדות להוביל טיולים של התנועה לנגב. תמיד חזרו מאושרים לאחר מגע מחודש עם מחוזות הנפש שלהם. זכורים לי סיפורים על סכנות משטפונות וממבריחים. גדעון עין גדי ואליק גם ליוו טיול של "המחנות העולים" והרעיפו דברי הלל ושבח על ארגון הטיול, על היחס המתחשב של המארגנים למטיילים, שתרם לאווירה נינוחה כראוי לטיול אמיתי.
מצאתי בפנקס של אליק דוגמה למסלול של אחד המסעות. בארבעה ימים הם גמעו מאה ושניים ק"מ. ההוראות לפני המסע לאקוניות, כמקובל באותם ימים: 1) אין לירות חוץ מבמקרה מיוחד. 2) אין לשתות מים לפני שניתנת רשות. 3) לא להתרחק ממקום הריכוז בלי הודעה לאחראי. 4) לא להפר את סדר המסע.

בקיבוץ

הסגנון האופייני לנו בקיבוץ היה בדרך כלל ענייני: לדוגמה אצטט כאן מדף שצורף לקלסר של ועדת המשק: "זכור! דיוק, סדר, הכנת נושא הדיון, וערנות – הם ערובה להצלחת ועדת המשק. אמון הקיבוץ ורכוש רב ניתנו לך - אל תכזיב". תמיד בקיצור ולעניין. "הבאת התיק לכל ישיבה – חובה."
באחת משיחות הקיבוץ דובר ברצינות שעל אליק להצטרף לצוות עובדי הרפת. אמנם, אליק היה קרוב לטבע ולעולם בעלי החיים, אך עד כאן! אליק הזכיר את המאמץ שליווה את לימודיו בבית הספר המקצועי – בסמ"ת בחיפה, הן מצדו והן מצד הוריו. הוא הסכים לעבור קורס קצינים במקום העבודה ברפת. מהלך זה תרם ושינה רבים ממהלכי חייו. כשאליק סיים את קורס הקצינים הוא קיבל את תפקיד מא"ז הקיבוץ (מפקד אזור).

ההעברה לנקודה החדשה קרמה עור וגידים. אני עברתי לשם כשאליק היה עדיין בקורס קצינים. צירפתי למיטלטלים שלי את חפציו של אליק שכללו: שידה לספרים, אותה יצר אביו. ממש רכוש פרטי – "שומו שמים". נראה לי טבעי שכאשר אליק יחזור מקורס קצינים נגור באותו חדר (כמובן לא לבד). לאחר תקופה קצרה בחדר, שהמתין לשובו של אליק מהקורס, החליטה ועדת חברים שעלי לעבור לגור עם אהרונצ'יק כהן וצ'וצ'יק - לשם איזון חברתי וחינוכי. השניים גרו במעֵין זוּלָה בצורת צריפונון עץ שגגון פח משופע היה נטוי מעליו. המיטה שלי נדחקה בקושי מתחת לאותו שיפוע כשהשידה של אליק לרגלי.

אחרוני החברים עברו לנקודה החדשה והתחלנו בתנופה מחודשת. "ההשלמה הפולנית" עימנו ואנו חבורה מגוונת שפניה לעתיד. "ההשלמה ההונגרית" הצטרפה מאוחר יותר. חנכנו את חדר האוכל ונועה תפרה וילונות נאים לכל החלונות. היה לנו פסנתר, כיאה לשוחרי תרבות ואמנות. הנוי סביב חדר האוכל לבש צורה. אני זוכרת סלעייה, דשא ושביל מרוצף באבנים.

צריפים בהראל 1954 — צבע מים

פעמיים קיבלתי הצעות נישואין

בפעם הראשונה היו אלה זיוה ויוסקה, שהציעו למורה ולי לערוך חתונה משותפת שלא נסתייעה. גרתי אז בצריף בן שלושה חדרים. בחדר הצפוני גרנו ענת, אליק ואני ובימי שישי אבטליון היה מצטרף אלינו. בחורף היו מי הגשמים חודרים באופן חופשי לחדרנו. לאחר ניסיונות נואשים להזרים את המים החוצה נטל אליק פיקוד והציב במעברים שבין המיטות בלוקים עליהם צעדנו בבטחה. הסבירו לנו כי "האדמה עובדת" ומשנה את פני משטח הבטון. תקרה לא הייתה ורק גג רעפים, לכן ידענו על המתרחש מעבר לקיר החוצץ בין החדרים..

באחד הלילות בראשית ינואר 1952 נשארנו אליק ואני לבד בחדר. הלילה הזה עבר עלינו באופן שונה. היה צורך בזיק שיצית רגשות והערכה הדדית משכבר הימים. הפכנו לאוהבים בגוף ובנפש. העבר המשותף שלנו תרם רבות לחיזוק הקשר האיתן והמיוחד בינינו.

מאוחר יותר פנו אלינו שולה וגדעון שנקיים בצוותא את טקסי הנישואין שלנו. הצעתם זו לוותה בהסברים רציניים ובהיבטים חברתיים הקשורים בתכנון הילודה בקיבוץ. ה"ביחד" וה"יחדיו" היו אופייניים לאותם ימים ואנו נעתרנו.

בסופו של אותו חורף, בצוהרי יום שישי, קידש אותנו הרב של רמלה – לאחר שהספקנו להשלים חצי יום עבודה בקיבוץ. לבשתי חולצה בולגרית רקומה, מאותן חולצות שהועברו מכלה לכלה. הטבעות שבהן קידשו אותנו היו, כמובן, טבעות ששימשו את כל הזוגות והועברו מחופה לחופה ומיד ליד. אליק נעל נעלי עבודה (בגלל אהבתו לטיולים גם נעלי השבת שלו היו בדגם זה). על גבי גפת הנעליים שלי היו תפרים בצורת זיג-זג שהסתירו את הקרעים – פרי עבודתו המקצועית של איצ'ה הסנדלר שלנו. לדבריו היות שטרם מלאו שנתיים לחברותי בקיבוץ איני זכאית לנעליים חדשות. בקשתי שהורַי ירכשו לי נעליים נענתה בשלילה.

בערב קידשו אותנו החברים כשמעל ראשנו פרוש דגל הקיבוץ שנישא על רובים וקלשונים. טובה ואיציק מההשלמה ההונגרית, שהצטרפו אלינו באותם ימים, ניצבו עימנו באותו מעמד חגיגי. הם נישאו כדת וכדין זמן קצר לפני הגיעם אלינו. עמי ביברמן, כדרכו במשך שנים רבות, כתב פזמונים לכבוד המאורע. נושאי הפזמונים נסבו על הזוגות הנישאים, על חיי הרווקים והרווקות, על עובדי הבניין ועוד נושאים משותפים לכולנו.

החגיגה הפרטית של ארבעתנו באה לביטוי בטיול שערכנו למערת התאומים. צעדנו בשבילים מתפתלים החוצים משטחי צמחייה מגוונת של ראשית האביב – יחידים בכל המרחב. לאורכה

של הדרך ליווינו עצמנו בשיר שהמילים והמנגינה עדיין לא היו שגורים בפינו וכאילו בראנו את השיר שהתמזג עם הנוף ועם ההולכים. זו הייתה ראשיתה של דרך בה הלכנו יחדיו, וקשר רצוף שנשמר גם לאחר שדרכינו נפרדו.
כשאליק ואני היינו חוזרים בשעה מאוחרת מתל אביב לקיבוץ עשינו זאת באמצעי תחבורה מגוונים. לפעמים על משאית שהובילה ירקות לירושלים - אליק ישב בין ארגזי הירקות והבלוקים של הקרח ואני בקבינה ליד הנהג. כשחזרנו מהצגת הבכורה "ז'אן ד'ארק" הצלחנו להגיע עד למשטרת בית דגן. את סוף הלילה העברנו בביתן שניצב בפתח המשטרה. השוטר הציע לי לנמנם על הספסל, אולי בזכות היותי בהריון. עם שחר המתנו לאוטובוס הראשון לירושלים, בו פגשנו את שרה ואהרל'ה. מיכל נולדה כעבור ימים אחדים. אני איחרתי לעבודה במטבח, אבל אליק לא איחר לעבודה במסגרייה.
בבוקר ה- **22.2.1952** נסעתי לבית החולים למחלקת יולדות בטנדר בו נהגה עליזה. ליוותה אותי יעל זיו. אליק נשאר כמובן לעבוד במסגרייה. למחרת בבוקר נולדה אפרת הבת הבכורה שלנו. החיים היפים שלה הסתיימו בגיל 47 .

אליק הגיע לירושלים עם ישראל איטקין שהיה אז גזבר הקיבוץ. הוא פקפק אם יאפשרו להם להיכנס שלא בשעות הביקור. ישראל הרגיע אותו באומרו: "השומר שיראה אותך לבוש חולצה עם שרוולים קצרים וסנדלים לרגליך בקור העז של ירושלים, יאמין לי שאני מביא פציינט למחלקת עצבים". השניים נכנסו כשבידו של ישראל זר גלדיולות. שכנותיי לחדר היו בטוחות שישראל הוא אבי התינוקת. לימים סיפר לי ישראל, כי השומרים בבית החולים כינו אותו "הקינדער מאכער", כיוון שנהג, בהיותו גזבר, להביא לכל יולדת זר פרחים.
על אף המשקל הנמוך של אפרת שיחררו אותנו הביתה. הם סמכו על התנאים להם זוכים התינוקות בקיבוצים. בחדרנו מצאתי זר פרחים בצבע בורדו שהכינה לנו שולה.

חורף בעיצומו - בבית התינוקות.

זיוה הולצמן שהייתה מטפלת התינוקות של הקבוצה השנייה, קיבלה אותנו במאור פנים. תנור חימום חשמלי פעל בצריף הדולף, בו שהו התינוקות. עמיהדר הוזעק מספר פעמים ביום ובלילה לתקן את הקצרים החשמליים – שהיו כתוצאה מהרטיבות בקירות הצריף. זיוה הייתה אובדת עצות. בסופו של דבר סירב עמיהדר בתוקף להמשיך לסכן את שלום הילדים. בזכותו הועברו התינוקות לאחד מחדרי המגורים של החברים.
החורף היה קשה והדרך מחדרי לבית הילדים הייתה בוצית. רות בלוך (קרוננבלום) הציעה לי את מגפיה, שהיו אביזר נדיר במקומותינו - כדי שאוכל לבוסס בבטחה בבוץ העמוק בלכתי פעמים רבות ביממה להיניק את אפרת.

עשרה ימים לאחר שאפרת הגיחה לעולם נודע לנו על מותו של סטאלין (5.3.1953) . היו אצלנו חברים שנעצבו מאוד, בייחוד אלה ש"שמש העמים" זרחה מעל מיטותיהם. באותו יום נולד ערן, בנם בכורם של יעל ועמיהדר. מאחר שעמי רכז הקניות לא הספיק לרכוש מיטת ברזל נוספת לחדר הילדים - הצטרף ערן למיטתה של אפרת. השניים שכבו לרוחב המיטה כשמחיצת חיתול מגולגל הפרידה ביניהם.
בהמשך הייתה אביבה יקיר המטפלת של הפעוטון שלנו. מסירותה ואהבתה לילדים הייתה מהולה בדאגתה לניצן שחלתה. "עולם הפוך": אביבה טיפלה בקבוצת הילדים ביניהם אפרת ואני טיפלתי בניצן ששהתה באותם ימים בחדר נפרד. אפרת פטפטה בגיל צעיר מאוד ואביבה ציטטה מדבריה: "אלון בלון קום כבר". כמו כן ידעה על פה את "בשמי ערב כחולים".
אך אליה וקוץ בה, בניגוד להתפתחותה המנטאלית התפתחותה המוטורית הייתה מאוד איטית. חלק מילדי הקבוצה גילו זאת והציקו לה. יוסקה, שהיה חבר קיבוץ ברמ"ח אבריו, אמר לא פעם לאליק שבמקומנו היה עוזב את הקיבוץ. אליק ואני לא העלינו בדעתנו שהסבל של אפרת ושלנו בהקשר זה הוא סיבה מוצדקת לנטישת הראל. זו הרי בגידה של ממש.

לאחר התייעצות עם ועדת החינוך של הקיבוץ הארצי, קיבלה אביבה סיוע על ידי עמליה בעיקר כדי להגן על אפרת. למעשה ביטחונה של אפרת שב אליה כאשר סוף סוף, בגיל שנה ושמונה חדשים צעדה את צעדיה הראשונים.

בבתי הילדים התרחשו אז דברים מוזרים. מירי גילתה עקרב בחיתול בו עמדה לחתל את ניימי (נמרוד). אביבה זכרה כי בבית הוריה הוכנסו רגלי מיטות הבנות לקופסאות שימורים ריקות שמולאו בחלקן בנפט. פטנט זה התקבל בהתלהבות ויושם גם אצלנו. ריח הנפט התמזג בריח השתן שנדף מהסדיניות שהיו קשורות בשרוכים לארבע פינות המיטה. כשהילדים בילו בחצר, או בשעות הספורות בכל יום בחדרי ההורים, היו מעלים את הסדיניות ספוגות השתן שיתאווררו עד שובם של הילדים.

היולדות העדיפו לעבוד בענף ה"סניטאריות". הוָוה אומר ניקוי מחראות ומקלחות. התרגלנו לדגם הארכיטקטוני של המתקנים בשיטת 'בול פגיעה'. באותה שיטה הקימונו את השירותים בנקודה החדשה. דגם זה התאים במיוחד לנשים בחודשי הריונן האחרונים. החברות שילדו עבדו בניקוי השירותים – בסניטאריות - ארבע שעות ביום. מאחר שסיימו את העבודה בזמן קצר יותר, התקלחו ומיהרו לבית הילדים כדי לזכות "בזמן איכות" נוסף עם פרי בטנן.

בנוסף לילדים, גם עכברים שכנו כבוד באזור חדרי הילדים. עדות לכך היא האצבע המכורסמת של עידן, בנם של מרים ויענקל'ה. אלי ש. נשלח למשימת פיזור רעל עכברים בין תקרות חדרי הילדים וגג הרעפים. הבחירה באלי ש. הייתה טבעית שהרי הוא הוכיח כבר את יכולת הפעולה שלו בגבהים. זכור המקרה בו הקיף ב"הליכת אווירון" את מרומי הסילו (מגדל התחמיץ), ולאחר מכן היו שטענו שהמגדל שלנו נטה על צדו, כנראה ששוחרי האמנות שבינינו שמחו להנציח, בדרך זו, את מגדל פיזה.

המשכנו לדבוק בסיסמא: "העבודה היא כל חיינו".

לשעות העבודה הנוספות אצלנו היו כינויים שונים: התנדבויות, תורנויות להגשה ולשמירה, להעמסת שקי תבואה בשדות הפלחה, לפריקת משאיות ועוד. הגיוס שהתפרסם ביותר, כיוון שכלל רבים מהחברים, היה למסיק הזיתים. משך הזמן של המסיק היה קצר והמלאכה מרובה. על המבצע הזה ניצח יוספיק ביד רמה. הוא פרש בדייקנות יריעות ברזנט סביב גזעי העצים והדריך אותנו כיצד למסוק את הזיתים בתנועות ידיים שהזכירו חליבה. אני זוכרת את אליק צועד לקראתי, עם סיום שעות הגיוס, כשאפרת רכובה על כתפיו, כדי שאספיק ליהנות ממנה לפני שמסרנו אותה לבית הילדים. גם אני פעלתי באופן דומה כשאליק מילא את חובתו.

באחד המבנים של בית ג'יז הוקם בית בד בו הראה יוספיק מנפלאותיו בכבישת זיתים. ישראל איטקין הזמין תוויות עם השם המבטיח "זן מזרחי משובח". קיווינו שמענף זה תצמח לנו ישועה לאחר שנציף את שוקי ירושלים בזיתים המעולים שלנו. אכזבתנו לא איחרה לבוא. הזיתים לא נמכרו כמצופה.

ישראל, שהיה בעל מעוף, הציע בשיחת קיבוץ למכור את התאנים "דמאן" - כלומר המחיר ייקבע מראש כשהפרי עדיין על העץ - הסוחר ייהנה ממלוא היבול ואנו "נגרוף זהב". אך קונה אַין ואנו המשכנו ליהנות מתאנים מתוקות וטעימות לעילא ולעילא.

אליניו פיתח את ענף הטבק מזן וירג'יניה, קיווינו שמשלוחי ענק של עלי טבק, שיובשו בחדרי ייבוש בבית ג'יז, ישווקו (אולי למפעל לסיגריות "מספרו"). אבל שוב לא מימשנו את פרי עמלנו. העלים היו גדולים, היבול היה נאה, אך הטבק היבש לא בער בהתאם למצופה. בתחילת דרכי בענף זה נמניתי עם הקוטפים. לא נהניתי להלך שחוח כשהגב כפוף לעייפה. כשנודע לאליניו שאני בהריון העביר אותי לביתן הקושרות. שם הודרכתי על ידי צפורה ואהובה – אלופות בקשירת עלי הטבק.

עובדי הטבק

מילים, מילים שלא בדיתי מזכרוני הקודח

* בשיחת קיבוץ אהובה שיבצה בדברי השכנוע שלה לקבלת 'עזרת הורים' (בסך 13 לירות לחודש), את המשפט: "לא חסידות הביאו אותנו לעולם ולא על כנפי נשרים הגענו הנה".
* אלי ש. ואני חזרנו מהנקודה החדשה לנקודה הישנה ברכיבה על סוס אביר. אני כבת ישראל חסודה ישבתי מאחוריו. לפתע החל הסוס לדהור ואני זעקתי: "אלי הסוס נגמר לי", ו- הופ נפלתי. מזל שלא נחבלתי קשות. מוסר השכל, צניעות יתר מזיקה לבריאות.
* חיבתו של יוספיק לנשים בהריון באה לידי ביטוי, כשהגיש ליעל זיו ולי בט"ו בשבט ענפי שקדייה פורחת. לאחר הלידה שלח לי יוספיק לבית החולים זר מרהיב של תורמוסים כחולים, שקטף סמוך לקיבוץ שלנו.
* בחג פורים: זיוה (עדיין פרופס) ואני התחפשנו למיקי מאוס ומיקה בת זוגתו. תפרנו את התלבושות במו ידינו ונהנינו הנאה מרובה.
* בשנה אחרת אסתר כהן ואני התחפשנו לשני אברכים תימנים. התלבושות היו אותנטיות, כיוון שקיבלנו אותן ממשפחה תימנית בבית-סוסין (תעוז). גלביות לגופנו, כובעים מתאימים לראשינו ופיאות משתלשלות מהם. בידינו היו פחים עליהם הקשנו וקיפצנו לקצב התיפוף.
* אליק נשלח לקיבוץ עברון לרכוש ידע ביצירת עמודי חשמל. הוא חלה שם באחד מסוגי הקדחת. אולי זו הסיבה שהקמת המפעל לייצור עמודי חשמל לא יצאה אל הפועל. אולי ענף זה היה מוציא אותנו למרחב – או לפחות לגובה.
* באחד מימי סוף שנת 1952 (או ראשית 1953), הגיע אלינו אריק מגר מעין עירון. מטרתו העיקרית הייתה לשכנע חברים, ביניהם עודד, אלי ש. ואליק, להצטרף אליו לטיול לפטרה. אליק הזהיר אותו מפני הסכנה האורבת במסע זה, אך אריק לא שעה לאזהרות ונהרג עם חבריו בדרך לפטרה.

אני מוצפת בזכרונות רבים, שהפסיפס שהם יוצרים מהווה ביטוי להוויית חיינו בהראל. חודשים אחדים לפני שנפרדנו מהראל, המקום שהיה חשוב ויקר לנו – הפור נפל. ידענו שגורלנו נחרץ. היינו "מסומנים". כאילו הוטבע בנו אות קלון. המשכנו בשגרת יומנו, אך התחושה הייתה שאנו בדרך ללא מוצא.

באחד מלילות שישי - סמוך לראש השנה תשט"ז, עדיין שנת 1955, הקדיש דני את החלק התרבותי של הערב למשורר התורכי הנודע נאזים חיכמאת בן המאה העשרים. לאחר שנים

הבנתי שדני בחר במשורר זה, שהכיר היטב את מאיקובסקי, שלונסקי ופאבלו נארודה. כי הוא היה בין המשוררים ששורשם - ארצם ונופם תבל ומלואה. חיכמאת שאף לטעת אהבה בין העמים. עיניו היו נשואות אל הימים שבהם יחיה האדם "באחווה כאילנות היער". בשיריו, שהביעו כמיהה לחרות וצדק חברתי, היה הֶד לשירה העממית. על אף הקשיים והייסורים שליוו את חייו, בעיקר בגלל השקפותיו ופעולותיו החתרניות, היו באמתחתו גם שירה לירית ושירי אהבה רבים.

ודני קורא:

לחיות אהובתי
הרי זו מלאכה עֲשירת סיכויים:
לחיות אהובתי,
הרי זה רציני לא פחות
מֵאשר לאֶהבך

כוורות מלאות דבש
עינייך אני אומר, גדושות שמש.
עינייך, אהובתי ימלאו עפר
והדבש ימלא כוורות אחרות

(השירים בתרגומו של ט. כרמי.)

בפרפרזה על מילים של אלכסנדר פן:

לפעמים היה לנו קשה – אך קשה לתפארת.
לו היה זה שנית, מוטב קצת אחרת.

עם העזיבה קיבלנו, הנשים בהריון, מאתיים וחמישים ל"י נוספות לאלה שקיבלו החברים והילדים. זאת לפי המלצתו של שלמה רוזן מקיבוץ שריד. ציידו אותנו גם במיטות ברזל לתינוקות שייוולדו. אסתר כהן, אירית, ענת ואני זכינו בהטבות אלה.

חברים אחדים שלנו לא התקבלו למקומות עבודה בגלל עברנו בקיבוץ הראל. אליק רצה לשרת בצה"ל כאיש מודיעין, אך הוצע לו לפקד על בסיס הדרכה בצריפין. ואהרל'ה לא התקבל לעבודה ב"מקורות". המשיכו לעקוב אחרינו והגיעו גם לבית הספר החקלאי "כדורי".

כחצי שנה לאחר שהתפזרנו לכל עבר (אחרי הוועידה ה20 של המפלגה הקומוניסטית בברית המועצות), החלו גישושים לקראת חזרה לקיבוץ הראל. במהלך דין ודברים, בכתב ובעל פה, ביו נציגי הוועדה שלנו, ביניהם: דני, עודד ואליניו, לבין מזכירות הקיבוץ הארצי, נוצרו ניסוחים מעורפלים האופייניים לקיבוץ הארצי. סגנון ה"בד בבד" ו"תוך כדי" וניסוח שהזכיר "סבך מקרים בנסיבות טראגיות", כזה שננקט בקשר למאסרו של מרדכי אורן מקיבוץ מזרע, בזמן משפט סלנסקי בפראג, גדע ניסיון כֵּן של מספר חברים לשוב להראל. לדעתי מזל שהקיבוץ הארצי התנה את חזרתו של יענקל'ה לקיבוץ בתנאים מיוחדים ובקיום בירור מוקדם עימו, לכך לא הסכמנו. ומזל נוסף שמזכירות הקיבוץ הארצי לא הסכימה לשינויים ולתוספות בגוף ההצעה שהוגשה לנו בכתב. אליניו הזמין את אליק למפגש האחרון בנידון, שהתקיים או לא התקיים ב- 28.6.1956 בשעה שמונה בערב בבית הקיבוץ הארצי.
לא הלכנו לקאנוסה!

באחד הבקרים של אותם ימים התעוררתי מחלום ואני זוכרת שהייתי שטופת זיעה. בהדרגה שבה אלי רוחי והבנתי כי רק בחלומי חזרנו להראל. נשמתי לרווחה... שמחתי שאנו ממשיכים באורח חיינו החדשים, במעוננו הדל אך הרווי אושר ונחת. אליק יצא כבר לעמל יומו ובחדרון הסמוך, ששימש בשעתו כרפת, נמו להן בשלווה אפרת וסמדר התינוקת.

הקשר בין החברים נמשך לאורך שנים רבות. זכורה לי מסיבה רבת משתתפים, שהתקיימה בבית קרן היסוד בתל אביב, אותה ארגן יענקל'ה. חגגנו מסיבת פורים נהדרת בביתם של אירית ועמי ברחובות ועוד מפגשים נוספים שהתקיימו במשך השנים.
המשכנו להיפגש בחבורות מצומצמות יותר, הן בטיולים והן במפגשים חברתיים. חידשנו מסיבות חנוכה ויום העצמאות אצל צפורה ודוד, שרקה ויוסקיק ורותי וחנוך. בשנים האחרונות מארחים אותנו יעל ומורה.
הקשרים שלנו זכו לתנופה מחודשת, במידה רבה הודות לשרה שוב. בדצמבר 1982, בנר חמישי של חנוכה, נפגשו חברים אחדים בביתם של יוסקיק ושרקה, לכבוד יום הולדתו ה- 51 של יוסקיק. באותה פגישה עלה רעיון לצאת לטיול לאום צאפה. לקומץ "החברים המייסדים" הצטרפו בהדרגה עשרות חברים. אנו מטיילים כבר למעלה מעשרים ושבע שנים. במהלכם חודשו קשרים משכבר והתחזקו קשרים שלא נפסקו.
בעשרים השנים הראשונות מרבית המשתתפים היו מהראל. השם "טיולי הראל" ממשיך להתקיים גם כיום, על אף שאנו מהווים מיעוט בקרב המטיילים. רוב הטיולים בשנים הראשונות התבצעו במכוניות פרטיות ובהדרכת חברים שלנו. בהדרגה עברנו לטיולים באוטובוס, שאת רובם מלווים מדריכים מעולים. הפיקניקים המשותפים שלנו כוללים מטעמים משובחים, מעשה ידינו להתפאר. סעודות אלה בחיק הטבע היוו תחליף לישיבה סביב למדורה ולשיחות הקיבוץ והפכו לשיחות רעים תוססות, מלאות עניין והומור.
לזכרונות העבר מהראל נוספו והצטברו חוויות הקשורות במאות הטיולים שערכנו ברחבי הארץ ואף בחוץ לארץ. בפסח תשמ"ז – 1987 טילנו לתורכיה. בסוף חורף 1994 ערכנו טיול יסודי בפטרה ובדרום ירדן. קבוצת חברים הצטרפה לטיול למצרים. בפסח 1996 הגענו למרוקו ובסתיו 1998 טיילנו לסין וליפן. חבורת "גירלס" משלנו הצטרפה לטיול של החברה הגיאוגרפית להודו. קבוצת חברים גדולה טיילה לפני שנים אחדות בצפון ובמרכז ירדן. טיילנו באופן פרטי עם חברים קרובים. שמואל גטר ואליק טיילו עם 'מיטיבי לכת' במשך שנים רבות, ועוד ידנו נטויה.

לפני כשתים עשרה שנים – מי סופר – חגגנו ברוב פאר ליל סדר במעונם של נועה ועודד בחיפה. אליק כתב כמה מילים משלו ל – "די דיינו" וכולנו הצטרפנו לשירה.
כמה מעלות טובות לקיבוץ הארצי עלינו.
אילו הוציאנו מהראל ולא נתן ידידי נפש – דיינו.
אילו נתן ידידי נפש ולא עשה מהם חמולה - דיינו.
אילו עשה מהם חמולה ולא הפגישנו באירועים – דיינו. די דיינו, די דיינו.
אילו הפגישנו באירועים ולא נתן לנו את הטיול – דיינו.
אילו נתן לנו את הטיול ולא הפך אותו לקבע - דיינו. די דיינו, די דיינו, דיינו דיינו.
אילו הפך אותו לקבע ולא עשה קֵרות שחיתות ולא היינו מיטיבי לסת – דיינו.
על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. שהוציאנו מהראל (לפני מפולת הקיבוצים) עם ידידי נפש, שהפכו לחמולה., נפגשים - כי רוצים - באירועים ובטיולים - כבר חמש עשרה שנה. סועדים ביחד בכיף כמו במעונם החם של עודד ונועה ומקווים לשמור רוח זו עוד זמן רב.

במשך השנים נפרדנו מחברות ומחברים רבים שהלכו לעולמם. חייהם בקיבוץ הראל שזורים במסכת החיים המורכבת, המעניינת והמגוונת שחיינו יחדיו. אנחנו זוכרים אותם ונוצרים אותם בלבנו.

בתיה צביאלי (שיין)
נכתב באביב תשס"ט - 2009

יעל זיו

"קיבוץ הראל חי ותוסס"

חמישים וארבע שנים חלפו להן, מאז שפינינו את הקיבוץ מכורח המציאות הידועה, אשר בה אולי סטו שמאלה קומץ חברים, מרעיון הקולקטיביות הרעיונית.
סטייה זאת הייתה "בלתי נסבלת" בלשון המעטה על ידי קברניטי הקיבוץ הארצי אשר פעלו בהיסטריה ובפאניקה.
מנהיג התנועה דאז, החבר יעקב חזן, דגל בסיסמא: "תנועה איננה טועה לעולם, טועים רק יחידים, לא יהיה מקום בתנועתנו לשמאלנים שכאלה" !
הקיבוץ שסירב לסלק את ה"מורדים", בחר להתפזר, תוך כדי התעלמות מוחלטת מהאושיה הבסיסית שהאיכר איננו נוטש את אדמתו לא בכל מקרה ולא בכל מחיר !
כך אולצנו לפנות את עצמנו. לפינוי שכזה לא היה אח ורע בתנועת הקיבוץ הארצי.
החברים 'התפוזרו' ובמקום לטבול בין הרקפות שבנקיקי הסלעים בשפלת יהודה, בחרו להם כל אחד, מקום אחר וחדש לחיות בו עם "רקפותיו" שלו ...

ההוכחה המנצחת להצלחת המהלך הם: הקשר, הידידות, הנאמנות, והכמיהה העזה שרוחשים 'המתפוזרים' זה לזה, ללא כל תנאים מוקדמים, או כללים קיבוצניקיים. פשוט כימיה !
הפכנו להיות "חבורה שכזאת" על כל סממניה מלווים אחד את השני בטוב וברע, בכל זמן ובכל עת.
מאפיין מרשים וחשוב של החבורה הוא כושר הקליטה המעולה אשר אותו רכשנו קרוב לוודאי בקיבוץ הידוע בהישגיו בתחום זה.
אנו עדים לתופעה ברוכה, לעתים אף משעשעת, שברבות השנים מניינו עולה ונוסק, ממוצע הגיל יורד ומי יודע כמה נוכל עוד "להצעיר" ?

מטיול לטיול וממסיבה למסיבה, כוחנו גובר וכאשר מגיעה השמועה לפזורת חברי הראל, שעדיין לא הצטרפו למעגל, בגלל שהתקשורת פסחה עליהם, אזי: "גם אני רוצה, אני בא" ! ! !
ואכן קיים פוטנציאל בטוח ל"הרחבת השורות".
באירוע המסורתי של יום העצמאות תשס"ט, בילינו היטב בחברת שבעים איש ואישה, נלהבים, אשר נקבצו ובאו מכל עבר.
כ 70% מהחוגגים שייכים ליוצאי הראל, השאר נקלטו כיאות, חביבים ושייכים !
האידיליה תוסיף לשרור בקרבנו.
הנוסטלגיה – ההתרפקות על העבר מתחזקת.
כל זה אולי בגלל שאנחנו " מאותו הכפר " עם שורשים זהים.

ייתכן וכאן "הניצוץ" המיוחד שכל אחד מאתנו נושא בקרבו, ניצוץ של הפנמת הרעות האמיתית, הקשר הרגשי ואפילו האחריות והערבות ההדדית - זה לזה !

אישה מדהימה אחת, בגילנו, אשר לא חוותה כלל את מסלולנו פסקה: "האם ידעתם שילידי 1930 הם גזע נדיר ודור מיוחד במינו" ?

האמנם ?

שאול דגן
ציונים בדרך ארוכה

לא בכדי בחרנו להציג חיבור זה כאסופה האוצרת בין דפיה מזכרונותיהם של מייסדי ותיקי קיבוץ הראל. החוט השזור בין פרי עטם של המשתתפים הוא העצב והכאב על מפעל חיים שנקטע באיבו.
אני נרתע מלהשתמש במושג גבורה. עם זאת יש גבורה בשדה הקרב ויש כזו המתמשכת ולא פחות קשה – ההתמודדות ביום יום האפור של עבודה קשה תוך הסתפקות במועט שבמועט ובתנאים לא קלים כלל. לעתים כשהיה גם קשה לראות אור בקצה המנהרה.

למייסדי הראל, כמו גם לחבריהם לדרך ולמעשה, שמרביתם הגיעו היישר משדות הקרב, היו באותן שנים פיתויים רבים ואפשרויות רבות לעשות לביתם. היו אלה שנים בהן הילכה בארץ האימרה: "נוער התגייס לדואר". קשה היה אז מאוד שלא לנוח על זרי הדפנה של הניצחון במלחמת השחרור ושל המדינה שקמה. לכן במבט לאחור, אי-אפשר שלא להביע פליאה ואפילו הערצה לצעדם זה, להיאחז ולהתחיל יש מאין לעתים בידיים כמעט ריקות.
נכון, לא מעטים מקרבם נטשו וזאת מסיבות כאלה ואחרות, בחלקן מובנות ומוצדקות, אך בחלקן משום שהם פשוט נשברו. העזיבות לא עשו טוב לנשארים, ובסיטואציות מסוימות יש לשער שריפו ידיים. נדרשו להם, לממשיכים, כוחות גוף ונפש שלא לוותר, לא להתייאש ולמרות הכל – להמשיך.

בל נטעה. הם לא ראו עצמם, לא גיבורים ולא מורמים מעם. הם הגשימו הלכה למעשה את המטרות והיעדים עליהם חונכו בחברת הנוער ובתנועת הנוער.

לכן רבים הכאב והעצב המבצבצים בין דפיה של אסופה זו. מרבית הכותבים לא ראו לנכון להתחשבן עם מי שהיו אחראים לדעתם במידה רבה לפירוקו של הקיבוץ.
נהפוך הוא, החיות שציינה חבורה זו באה כאן לביטוי בסיפורים אודות מקרים משעשעים, שליוו בדרך הטבע את החבורה הצעירה והדינמית של חברי הקיבוץ. לכן בצד העצב והכאב נושבת בין דפי הספר רוח של חמימות, הרבה חמימות וכוונתי לקשרי רעות עמוקים שהשנים הרבות שחלפו מאז לא יכלו להם.

את הספר הכתיר חברנו אליניו בשם: היה חלום. אבל סיפור זה מעיד שהחלום לא ניטש, כי את מקומו תפסה ותופסת הרעות העמוקה ורבת השנים.

היה חלום אך הרעות נותרה כשהייתה.

היה חלום

באוקטובר 1948 בשלהי מלחמת העצמאות הוקם קיבוץ הראל כ"יישוב-משלט" לאבטחת דרך בורמה לירושלים. מרבית מייסדיו - בוגרי השומר הצעיר - היו פלמחניקים ששרדו את המלחמה הארוכה והעקובה מדם.

אט אט הפך אותו יישוב-משלט למשק חקלאי, לקומונה של חקלאים. ואז, לאחר שבע שנים של עמל מפרך נאלצו החברים לנוטשו. כל זאת בעטיו של סבך אירועים שניתן לכנותם טראגיים. היה זה סוף עצוב שבמבט לאחור לא כך היה הסיפור של הראל צריך להסתיים.

בסתיו של שנת 1955 עזבו אחרוני החברים, מייסדים וותיקים, את קיבוץ הראל, שבע שנים לאחר ייסודו.

כשישים שנה אחרי, התקבצה החבורה ליד מצבת הנופלים ביער הראל על גבעה הסמוכה לקיבוץ לזכור ולהיזכר. בפגישה זו עלה הרעיון לרכז ולפרסם צרור זכרונות זה מאותם הימים ומהזמן ההוא. הזיכרון מסתבר לא בגד והרעות נותרה כשהייתה.